

NAŠE MONOLOGY A DIALOGY

Velké znejistění?

V jednom z posledních Kritických sborníků (a předtím v Listech) se objevila zajímavá politická úvaha, podepsaná pseudonymem Bohemicus. Autor se v ní nejprve snaží stručně charakterizovat současný stav naší společnosti, zejména pokud jde o vztah «moci» a ovládaných. Naše nynější situace se mu zdá být «jako pohyblivé písky»: «ať kamkoli šlápneš, nic není spolehlivé»; lze sice předpokládat určité trendy, ale ty nemají pro konkrétní lidský život žádný zjevný a bezprostřední smysl. «Nikdo, ani ten nejzasvěcenější, dnes neví, co se může osudového přihodit — osudového pro celou společnost — už zítra ráno».

«Velké znejistění», o němž Bohemicus mluví, se týká v první řadě «establishmentu». Na dokreslení anekdotu, jež prý koluje i ve vládních kabinetech: «Je to černé a stojí to přede dveřmi. Co to je? Odpověď: naše budoucnost». «Nejistotou z vývoje v Kremlu» a svízelnou hospodářskou situací byl správný aparát naší společnosti donucen vykázat «jakýsi náznak nové politiky» v tom, že nesměle a potichu povolil soukromé podnikání v řemeslech, opravárenství a vůbec ve službách. Tím prý de facto rehabilitoval jeden z důležitých postulátů reformy z roku 1968. A Bohemicus poeticky uzavírá: «Zaposloucháš-li se v tichu večera do české krajiny, uslyšíš šum větru, vibraci drátů a ve strukturách moci tlumený bzukot strachu».

«Struktury moci» se tedy podle Bohemica ocitly v úzkých. V této situaci «velkého znejistění» se autor inspiroje Havlíčkovou publicistikou z doby po vídeňské revoluci: «Z těsnosti a nepřiležitosti vlád se vzrývá svoboda národů... tenkrát se národové nejvíce pomohli ke svobodám, když bylo vládě zle». Havlíček vypovídá i o tom, co je cílem této národní svépomoci ke svobodě: «Mimořádná žádost a péče naše musí být, aby toto ministerstvo bylo odstraněno. Jakým způsobem se to docíliti dá, to ovšem teprve ukážou okolnosti». K těm okolnostem patřily podle Havlíčka tehdy i určité vnější vlivy: «Jisto je ale, že by vláda naše se nebyla nikdy opovážila tak očividným způsobem proti svobodám našim vystoupiti, kdyby neměla pro nejhorší pád pojištěnou pomoc ruské vlády».

Co z toho plyne dnes a pro nás? Bohemicus píše: «Určitě bychom i my rádi prohlásili jako polská Solidarita: chceme samosprávnou Československou republiku! Chceme dokončit, co jsme již v náryse začali uskutečňovat v roce šedesátém osmém! Jisté však je i to, že toho nelze docílit přes noc a jednorázovým aktem». Proto doporučuje cestu skládající se z etap, jejichž vnitřním obsahem je dvojice «střetnutí — kompromis». Podnětný je příklad našich maďarských sousedů, a to právě jako cesta plodných kompromisů, byť se v Maďarsku nepodařilo dosáhnout takové národní svobody jako u nás v roce 1968 nebo před dvěma lety v Polsku. Takže «otevrou-li nám... svízele naší vlády možnost provést opravy aspoň maďarského rázu, proč se jich proboha odříkat?»

Mé pochybnosti vyvolává hned úvodní teze o «velkém znejistění». Představou o nejistotě «establishmentu» a vratkosti naší situace se u nás mnoho lidí opájí už od počátku sedmdesátých let. Zatím se vždycky ukázalo, že jde jen o nebezpečnou iluzi, která několikrát velmi nepříznivě ovlivnila jednání opoziční inteligence. Pokud se tedy dnes situace oproti minulým letům opravdu změnila, pokud tu nějaké «velké znejistění» establishmentu je, chtělo by je to nějak přesvědčivě doložit — jinak než anekdotou nebo pouličním příběhem. Jako přesvědčivý důkaz mi nepřipadá ani zmíněné «povolení soukromého podnikání». Vůbec se mi nezdá, že by se tu vláda pod tlakem nutnosti uchýlovala k něčemu, co lze charakterizovat jako rehabilitaci postulátů reformy z roku 68. Daleko spíš jde prostě o jeden z improvizovaných pokusů, jak příznivě ovlivnit vleklé hospodářské potíže, o pokus, inspirovaný nejspíš obdobnými opatřeními v NDR a v Maďarsku, o pokus, který vládní aparát bere dost realisticky, pokud jde o možné vyhlídky na úspěch: pro naše řemeslníky a pracovníky služeb je podstatně výhodnější «melouchařit»; jejich oficiální zaměstnání jim zajišťuje jakýs takýs, ale trvalý a jistý životní standard, a často i výrobní prostředky a materiál pro vedlejší činnost. Nebudou chtít na sebe brát žádné osobní riziko a nelze se jim ani příliš divit, protože mají nedobré zkušenosti s tím, jak v minulosti podobné vládní akce končily.

Ani «tlumený bzukot strachu ve strukturách moci» není žádný nový jev. Zní tu s větší, tu s menší intenzitou už od roku 1969, a zatím se vždy ukázal jako dost významný stabilizační faktor: nedovoluje např. nikomu z vládní garnitury pokoušet se o nějaké reformy nebo liberalizaci. Myslím, že by bylo podstatně lepší, kdyby nezněl, a že by to mohlo daleko spíš otevřít situaci. Rozhodně je těžké si zrovna od něho slíbovat něco dobrého pro budoucnost.

Opravdu lze dnes u nás jen těžko říci, co přinese příští den. V takové situaci však jsme už řadu let, a nevyplývá z ní žádný důvod pro vzrušené očekávání věcí příštích — spíš by bylo dobré vycházet právě ze setrvalosti stávající situace a uvažovat o tom, co dělat za předpokladu, že se ani v příštích letech podstatně nezmění — až do té doby, dokud nepřijdou nějaké hmatatelné a přesvědčivé signály změn (přitom ty změny mohou být zrovna tak dobře k horšímu jako k lepšímu). Jinak člověk snadno propadne málo plodné nervozitě, což se podle mého názoru stalo právě Bohemicovi v dalších odstavcích jeho textu.

Bohemicovy poukazy na Havlíčka mají všechny nedostatky analogii, vedených mezi odlehlými časovými úseky a napříč historickými souvislostmi. Tak např. v době, kdy Havlíček psal svou výzvu k úsilí po odstranění vlády, bylo Rakousko sice skomírající, ale konstituční monarchii; v tehdejší Rakousku dále existovala sice postupně omezovaná, ale přece jen svoboda tisku. Požadavek po odstranění vlády byl ze zákona i de facto legitimní a Havlíček ho prosazoval cestou po formální stránce naprosto legální. V tom se jeho postup zásadně odlišoval od postupu radikálů, Sabiny, Sladkovského, Friče a dalších, kteří se zhruba v téže době zapletli do nešikovného pokusu o jakési povstání. Rovněž «pojištěná pomoc ruské vlády» znamenala tehdy něco jiného než v pozdějších dobách: Rusko a Rakousko byly dvě velmoci; jedna z nich (Rakousko) se dostala do okamžité tísně a byla pro tu chvíli odkázána na pomoc stabilnějšího partnera. Felix Schwarzenberg se prý tehdy dal slyšet, že se mnozí ještě budou divit, jak dokáže Rakousko být nevděčné za poskytnutou pomoc — a další vývoj rakousko-ruských vztahů ukázal, že nemluvil do větru. A konečně: při vši úctě k zakladateli naší moderní žurnalistiky nemohu ve všem vsouhlasit s tezí, že «z těsnosti a nepřiležitosti vlád se vzrývá svoboda národů». Z těsnosti a nepřiležitosti vlád se vzrývá zmatek, z něhož může právě tak dobře vyrůst větší svoboda, jako větší poroba — léta 1848-51 v Rakousku jsou pro to ostatně dobrým dokladem. V posledku nezáleží tolik na úzkostech a potížích někoho druhého, jako na naší síle, vytrvalosti a schopnostech. Sám Havlíček to ostatně později v Slovanu pěkně zformuloval: «Kdo jen poněkud zná historii a běh tohoto světa, ten jistě ví, že . . . žádný národ nemůže jinak ke konečnému vítězství přijíti, nežli skrze svou vlastní vnitřní sílu, skrze tu váhu, kterou si dříve sám dobyl, pročez každý pracuje nejlépe k lepší svobodě národu, který pomáhá rozmnožovati jeho vnitřní sílu. Vnitřní síla národu ale záleží v jeho vzdělanosti, mohovitosti, přičinlivosti, mravnosti a zachovalosti, a každý, který se o rozmnožení těchto vlastností u svého národu stará, přispívá nejlépe k budoucí svobodě». Výrok o těsnosti vlád lze pochopit ze situace, z Havlíčkova roztrpčení a zklamání z vývoje událostí v Rakousku. Nemá žádnou obecnější platnost, bylo by to ostatně absurdní: znamenalo by to, že státní organismus je jen jakýsi vřed na těle národa; přitom v nejvýznamnějších obdobích dějin různých národů (i našeho národa) vláda k národu *takto* nestála, naopak*. Analogie ve vztahu «vlády» a «národa» je právě dnes velice svůdná: přesto si myslím, že v jiné historické situaci je třeba otázku stávajícího i žádoucího vztahu vlády a národa vždy znovu promýšlet v souvislosti s novými okolnostmi — třeba zrovna s tou «ruskou pomocí», která dnes znamená něco úplně jiného než v polovině minulého století.

Ostatně dobrým příkladem, pokud jde o vztah «vláda — národ», může být zrovna «maďarská cesta», již se Bohemicus dovolává. «Nesnáze naší vlády» nám mohou eventuelně v příštích letech «otevřít možnost» provést opravy maďarského rázu. Jako by ty opravy byly něco předem daného, nějaký spolehlivý a okamžitě použitelný nástroj, takže stačí, aby se «vláda» dostala do nesnází, a «my» (kdo je to «my»?) se jich prostě chopíme a začneme je provádět.

* V poslední době se stalo v určitých kruzích módou mluvit o nedostatečném smyslu pro tvořivou státnost jako o jednom ze základních nedostatků českého politického myšlení. Je zajímavé, že Bohemicovy úvahy vlastně potvrzují tento názor.

Bohužel se u nás zatím o «maďarském modelu» spíš jen obecně a nezávazně mluvilo, hlavně proto, že nám chybějí podrobné a nezaujaté informace o situaci v zemi našich jižních sousedů. Nechci se tedy pouštět do nějakých dalekosáhlých úvah. Zdá se mi jen zjevné, že «maďarský model» není jen několik ekonomických grifů, ale hlavně celkové společenské ovzduší, které se dlouho a těžko vytvářelo. Jeho počátky sahají do poloviny padesátých let, a uskutečňoval se za podstatné účasti maďarské vlády, do níž by to tehdy sotva kdo byl řekl, uvážíme-li okolnosti, za nichž se dostala k moci. Plodem dlouholetého, opatrného a cílevědomého úsilí mnoha složek maďarské společnosti bylo, že se nakonec vytvořilo jisté srozumění mezi «vládou» a «lidem», bez něhož by Maďaři vůbec nemohli dosáhnout toho, co jim dnes přece jen trochu závidíme. Že toto srozumění má své meze, je stejně samozřejmé a pochopitelné, jako to, že opravdu je. A mluvit v této souvislosti o opravách *aspoň* maďarského typu mi připadá jako podivná neskromnost: už proto, že podle mého přesvědčení je u nás něco podobného dnes a v nejbližších letech nepředstavitelné, a že pracovat u nás dnes k tomu, aby jednou v budoucnosti (spíš vzdálené, než blízké) tu nějaké, byť i jen omezené srozumění mezi vládou a lidem vzniklo, považuji za nikoliv nenáročný politický program. Naproti tomu předestřít, že v posledku jde o změnu vlády, o zřízení samosprávné Československé republiky a o dokončení toho, co započalo v roce 1968, a pak nabídnout vládě kompromisy s «námi» (kdo je to «my»? jaká skutečná politická síla?) v cestě za těmito cíli, je všechno, jen ne maďarská cesta, a kromě toho je to docela nemožné a směšné. Světonázor a životní postoje V. Bendy, jak je podává Kritický sborník, sice vůbec nesdílím, ale musím se přiznat, že jsou mi přece jen srozumitelnější, než toto neobratné a primitivní chytračení.

VLADIMÍR HONZL

A některé jistoty

Vážený Vladimíre Honzle,

děkuji Vám za to, že jste pozorně přečetl a dokonce dost podrobně převyprávěl moji úvahu. A jsem Vám vděčný i za její hodnocení — i když s ním nesouhlasím — protože toto hodnocení přitahuje pozornost k hlavní otázce našich dnů: co činit, aby neblahý trend, který v posledních letech stále více ohrožuje dnešní i budoucí pokolení Čechů a Slováků, byl zbrzděn, zastaven a obrácen v rozvoj, jenž by alespoň částečně respektoval naše národní zájmy?

Nemám Vám proto za zlé ani invektivu v závěru Vaší jinak věcné polemiky, protože ji přičítám roztrpčení, které časem všichni pocítujeme a jehož přetlak pak máme sklon vybit jeden vůči druhému. Upřímně řečeno, tato rozzlobená odezva je mi milejší než blahosklonné škatulkování, které úvahu bez rozboru zařadilo například mezi «pokusy o propagaci reformního komunismu» (viz článek Miroslava Nováka ve Svědectví č.68/83). Lidem se zřejmě odleví, až se naučí diskutovat s názory a ne s nálepkami.

Rovněž bychom asi ztráceli čas, svůj i případných čtenářů, kdybychom se přeli o výstižnost historických analogií, které mají vždy nevýhodu přibližnosti a slouží spíše jako inspirace než jako podrobný předpis, jak v přítomnosti postupovat. Nesouhlasím však s Vámi, když tvrdíte, že Havlíčkovy konstatování «z těsnosti a nepřiležitosti vlád se vzrůstá svoboda národů» je pouhým výrazem momentálního hněvu a nemá širší platnost. Havlíček zde přece nemá na mysli jakoukoli vládu (to by odporovalo celé jeho životní filozofii), ale vládu despotickou, neschopnou, vládu špatnou, od níž už nelze nic užitečného očekávat. Takovou vládu je nutno donutit, aby vyklidila pole, aby uvolnila místo lidem ochotnějším brát v úvahu zájmy země, kterou spravují. Tento akt nutné výměny ještě nemusí znamenat revoluci a změnu systému. Může však posléze znamenat i revoluci, když se potřebné změny do nekonečna odkládají. To věděl už Goethe, kterého věru nelze podezírat z politického radikalismu. V komentáři ke komedii «Rozčilení» (Die Aufgeregten), kterou napsal v roce 1793 jako přímý ohlas na francouzskou revoluci, praví: «Revoluce jsou zcela vyloučeny tam, kde jim vlády předcházejí včasnými reformami (durch zeitgemässe Verbesserungen) a kde se těmto změnám nezpěčují tak dlouho, až se to nutně prosadí zdola».

Nechci se s Vámi přit ani o diagnózu duševního rozpoložení našich vládnoucích kruhů. Ano, domnívám se, že tam nastalo «velké znejistění», protože i ti nejvíce zaslepení jsou si vědomi, že po nedohlednou dobu nemají rozladěnému obyvatelstvu co nabídnout — kromě zdražování, zhoršování životního prostředí a ponižující zaostalosti. Máte ovšem pravdu, že tohle samo o sobě nic potěšujícího není a že se to může zvrtnout spíše do policejních než do reformních akcí. Máme snad proto mluvit polohlasem, než tato vystrašená vláda dostane lepší náladu? Šimrat jí chodidla, aby se na nás poušmála? Vyhlížet signály změn? Vládnoucí kruhy budou jen tehdy ochotny přistoupit na nějaký rozumný kompromis se společenstvím této země (včetně personálních výměn), pokud jim co největší počet lidí dá příhodným způsobem najevo: Takto už nelze dál hospodařit! Žádáme změnu, žádáme reformu!

K tomu, aby «jim» to občan dal najevo, nemusí se stát ještě disidentem. Stačilo například, aby se pár správně namíchnutých lidí zdrželo hlasování na nedávných schůzích o raketách — a hned se nahoře změnil tón. Prý — samozřejmě — nikdo nad tím nejásá, je to vnucená nezbytnost atd. Když už některým věcem nemůžeme zabránit, ať z nás alespoň nedělají hlupáky. Naprosto s Vámi souhlasím, když říkáte:

«V posledku nezáleží tolik na úzkostech a potížích někoho druhého, jako na naší síle, vytrvalosti a schopnostech.» Neboť kompromisy se neuzavírají se slabými a ustrašenými.

Kompromis je dohoda se vzájemnými ústupky. A takovou dohodu, byť nepsanou, uzavírá moc pouze s jinou mocí — i když tu druhou moc zatím nereprezentuje žádná přesně definovaná organizace, ale pouhé všeobecné rozhořčení.

Vyčítáte mi dále chytračení a k tomu primitivní. Spatřujete je v tom, že se nijak netajím tím, že konečným cílem našich snah by mělo být zřízení samosprávné Československé republiky — a přitom prý nabízím kompromis v podobě oprav «alespoň maďarského rázu».

Především, já nic nikomu nenabízím, tím méně této konkrétní vládě. Říkám pouze, že — ač naše přání a touhy jdou dál — pro nejbližší budoucnost by bylo nejrealističtější usilovat o reformu «alespoň maďarského rázu». A že by to nebyla jen kosmetická úprava dosavadního systému.

Tedy, jaké chytračení? Chytračení by naopak bylo předstírat, že reforma maďarského typu je konečným cílem našich národních a sociálních snah. A nebojte se: pokud nějaká československá vláda na takové reformy přistoupí, neučiní tak proto, že bude mít iluze o skutečných tužbách národní pospolitosti, nýbrž proto, že tyto změny i ona uzná jako racionální řešení krizové situace, jako sebezáchovné nezbytné.

Ono opravdu nejde už jen o reformu — jde o holou existenci. Vaculík v jednom ze svých fejetonů píše: «Snažím se dýchat jen mělce, ale to je oddálení smrti, od níž zachránit může nás jen hluboká změna atmosféry.» Zde nečteme podobenství nebo metaforu. Vaculík ví, co říká. Bydlí v Holešovicích. Nejvyšší přípustná denní koncentrace oxidu siřičitého je (v Československu) 150 mikrogramů na krychlový metr vzduchu. Ve dnech 14. až 16. ledna 1982 bylo naměřeno v Praze 1000 mikrogramů na kubík, na Strossmayerově náměstí v Praze 7 dokonce 3000 mikrogramů! V Generelu životního prostředí hlavního města Prahy se k tomu podotýká, že pokud se nic nápravného neučiní, «pasáže, podchody a průchody se stanou odpudivými a nebezpečnými prostorami a budou postupně rušeny». Jinými slovy, některé části našich měst se změní v nové plynové komory.

Podobné je to s druhým základním předpokladem života: s pitnou vodou. V tomtéž Generelu se píše: «Znečištění Vltavy pod Prahou dosáhne takového stupně, že znemožní jakékoliv další využití vltavské vody (včetně závlah) a stane se předmětem mezinárodních hospodářských sporů. . . Vodní prvek se stane hygienickou závadou. . . Současné technologické procesy úpravy vody se nebudou moci vyrovnat se zhoršující se kvalitou vody již v samotných zdrojích pitné vody.»

Nechce se mi už v té lamentaci pokračovat. Víte právě tak jako já a jako tisíce dalších, že se ke skutečné nápravě těchto neblahých dějů nečiní nic, nebo skoro nic. Že se jen faktický stav před veřejností úzkostlivě tají, což se navíc považuje za akt státnické moudrosti.

Nemůžeme proto bezpomocně čekat, až jednou v nezodpovědné správě sama od sebe procitne odpovědnost. Do té doby by se naše země již stala neobyvatelnou. Informovaní lidé mají proto povinnost, pokud je to jen trochu v jejich možnostech, seznamovat ostatní se skutečností a probouzet ve společenství silně oslabený pud sebezáchovy. A pomoci mu pochopit, že mezi sebezáchovou a reformním úsilím je nerozlučná vnitřní vazba.

Váš

BOHEMICUS

Prohlášení SKUPINY LISTY

Za mír v Evropě bez atomových zbraní a bez vojenských bloků

Tak jako stamilióny jiných lidí sledujeme i my se znepokojením rostoucí napětí ve světě související v současné době zvláště s neúspěchem jednání mezi USA a SSSR o omezení zbrojení. Sovětské vy-zbrojení raketami středního doletu s jadernými náložemi, americká snaha umístit v Evropě nové zbraně podobného charakteru a první kroky k jejich umístění, neschopnost obou supervelmocí najít řešení, které by zabránilo dalšímu hromadění atomových zbraní, přerušená jednání v Ženevě, a úmysl SSSR umístit nové rakety na území NDR a Československa — to vše zvyšuje nebezpečí války v Evropě.

Husákův režim vyslovil souhlas s umístěním nových sovětských atomových zbraní na území Československa. Tím se i naše vlast stává jak nositelem, tak i pravděpodobným cílem atomového úderu. Český a slovenský lid k tomu své mínění vyjádřit nesmí. Jak vyplývá z dopisu «Charty 77» západoevropským mírovým hnutím, pokládá režim každou kritiku tohoto kroku za «narušování obrany-schopnosti země» a hrozí tresty nebývalé tvrdosti. Současně tvrdí čs. propagande licoměrně, že režim podporuje mírové hnutí v Evropě. Rozšiřuje lživé informace, jako by nezávislá mírová hnutí v západní Evropě odsuzovala jen rozmisťování raket amerických. Ve skutečnosti si je naprostá většina stoupenců tohoto hnutí vědoma, že nebezpečí pro mír představuje hromadění jaderných zbraní na obou stranách, a vyzývá i sovětskou vládu ke změně dosavadní politiky.

Sdílíme odpor velké části evropské veřejnosti proti prováděnému a plánovanému rozmístování nových atomových zbraní na evropském území, a jsme solidární s nezávislým mírovým hnutím vycházejícím z nedůvěry a odporu ke konfrontačnímu kursu obou supervelmocí. Víme, že skutečný mír neznamena jen klid zbraní, že k němu patří i respektování lidských práv a svobod, tolerance a ochota řešit bez násilí nejen mezinárodní, ale i společenské konflikty. Proto zdůrazňujeme nerozlučné spojení úsilí o mír s úsilím o respektování lidských a občanských práv. O nezávislost národů a států, o demokracii, o svobodu a sociální spravedlnost je však možno usilovat jen tam, kde atomová válka nezměnila celé kontinenty v mrtvou poušť. Taková válka nemůže být prostředkem k dosažení žádných smysluplných cílů. Ani «studená válka» nepomáhá slabým a utlačovaným. Napomáhá naopak politice vměšování, zastrasování a omezování suverenity, a vede ke zvyšování vnitřního i vnějšího napětí. Politika, která jde touto cestou, nemůže zajistit ani bezpečnost ani pokrok.

O osudu Evropy nemohou trvale rozhodovat zájmy supervelmocí, ale zájmy Evropanů. Nelze jen protestovat proti té velmocenské hegemonii, která ohrožuje vlastní národ či stát. V zájmu trvalého míru a pokojného vývoje je třeba odstranit atomové zbraně z našeho kontinentu, stáhnout cizí vojenské jednotky z území evropských států — a tedy i sovětská vojska z Československa, zrušit cizí vojenské základny a dosáhnout toho, aby Evropu nerozdělovaly proti sobě stojící vojenské bloky.

Tohoto cíle samozřejmě nelze dosáhnout jednoduše a rychle. Nelze ho dosáhnout bez souhlasu obou supervelmocí, a tedy bez dobrých budoucích vztahů Evropanů jak k USA tak SSSR. Dosavadní sovětská i československá politika jsou tomuto cíli nepřátelské. Jako jednu z překážek na cestě k míru v Evropě bez atomových zbraní a vojenských bloků odsuzujeme lživost československé propagandy a diplomacie, které zdánlivě podporují zájmy Evropanů, avšak ve skutečnosti s těmito zájmy jen cynicky kalkulují ve prospěch sovětských velmocenských cílů. Úsilí mírumilovných Evropanů je úsilím o změnu supervelmocenské politiky vůči Evropě, a to jak sovětské tak americké.

Rozmístění nových sovětských atomových zbraní na československém území odporuje tomuto cíli a nepřispívá proto ani k zajištění míru v Evropě ani k bezpečnosti naší země. Českoslovenští občané mají mít právo vyjádřit své skutečné mínění o tomto nebezpečném kroku. Mají mít možnost získat pravdivé informace o všech «dohodách» mezi Prahou a Moskvou, o skutečné výši vojenských výdajů státu, o možných důsledcích současné politiky v případě vojenského konfliktu v Evropě. Pokud jim je toto právo upíráno, bude čs. socialistická opozice doma i v zahraničí činit vše pro to, aby pravdivé informace o situaci i kritické názory na pseudomírovou politiku režimu našly cestu k československé i světové veřejnosti.

Za «SKUPINU LISTY»:

20. prosince 1983

Zdenek Hejzlar, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller, Jiří Pelikán

CHARTA 77

K MADRIDSKÉ SCHŮZCE

Prezident ČSSR dr. Gustáv Husák,
předseda vlády ČSSR,
předseda Federálního shromáždění ČSSR,
generální prokurátor ČSSR

Vědomi si vážnosti mezinárodně politické situace chceme Vás právě v této situaci upozornit na jeden velmi důležitý aspekt. Chápeme tuto krizi mezinárodních vztahů jako krizi vzájemné důvěry, bez které, jak se domníváme, nebude možné zastavit další kola horečného zbrojení.

Sdílíme proto uspokojení všech mírumilovných lidí, že se na madridské schůzce delegacím účastnických států podařilo po úporných diskusích a usilovné práci shodnout se na textu Výsledného dokumentu, který podle usnesení předsednictva ÚV KSČ i vlády ČSSR z 23.9.1983 «zakotvuje pokračování politiky míru, uvolňování, dialogu Východ-Západ a rozvíjení všestranné spolupráce na zásadách mírového soužití», a vítáme, že uvedené usnesení uložilo příslušným československým orgánům plnit ustanovení Výsledného dokumentu.

Jestliže však přesto, jak jsme nyní svědky, k politice uvolňování nedochází, tj. potřebná důvěra chybí, pak je to, jak se domníváme, proto, že některými politiky jak na Východě, tak na Západě byla opomíjena ta část dohod, která se týká lidských práv, a to ve prospěch části vojensko-politické a hospodářské.

My jsme naopak přesvědčeni, že důsledný respekt k právům jednotlivce je předpokladem důvěryhodnosti státu navenek a v přítomné chvíli by významně ovlivnil veřejné mínění i posílil pozici mírových sil na Západě. Odpovídá to i znění Závěrečného aktu z Helsink a Výsledného dokumentu z Madridu, které zdůrazňují stejnou platnost všech principů helsinské deklarace a jejich vzájemnou souvislost a podmíněnost. Považovali jsme proto za svoji povinnost seznámit se s úplným textem Výsledného dokumentu, zejména pak s tou jeho částí, jež se zabývá problematikou lidských práv. Ustanovení této části Výsledného dokumentu znamenají významný pokrok.

Obracíme se k prezidentu republiky jako k nej-

vyššímu státnímu představiteli, k předsedovi vlády ČSSR jako garantu plnění závazků vládními orgány, k předsedovi Federálního shromáždění ČSSR jako představiteli nejvyššího zákonodárského orgánu, jemuž je uloženo tyto zásady vtělit do našeho právního řádu, a ke generálnímu prokurátorovi ČSSR jako ke strážci zákonnosti, a předkládáme návrh na uskutečnění konkrétních opatření:

1. Žádáme, aby byly vzaty v úvahu stanoviska a podněty, jež předložila Charta 77 v dokumentu č. 15 z 8. února 1978.

2. V souladu s Výsledným dokumentem žádáme, aby ČSSR přistoupila i k těm částem paktu, u nichž to dosud neučinila. Jde zejména o prohlášení podle čl. 41 Paktu o občanských a politických právech, jímž se uznává kompetence Výboru pro lidská práva. Tento výbor byl zřízen podle čl. 28 Paktu, aby přijímal a posuzoval sdělení členských států o tom, jak je Pakt plněn jinými státy. Dále jde o Opční protokol k Paktu o občanských a politických právech, jímž se uznává právo téhož výboru přijímat a posuzovat sdělení jednotlivců o tom, jak je Pakt plněn. Navrhujeme, aby vláda ČSSR učinila náležitou formou uvedené prohlášení podle čl. 11 Paktu a přistoupila k Opčnímu protokolu k Paktu o občanských a politických právech.

3. Ve Výsledném dokumentu se zavázaly zúčastněné státy, tedy i ČSSR, uskutečnit potřebná opatření k účinnému zaručení práva jednotlivce znát svá práva a povinnosti v oblasti lidských práv, jak je stanoveno v Závěrečném aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Navíc potvrzují aktivní a pozitivní úlohu, kterou využíváním tohoto práva mají osoby přispívající k cílům stanoveným Závěrečným aktem a Výsledným dokumentem. Příslušná ustanovení zavazují zúčastněné státy k respektování iniciativních kroků, jež jejich občané, ať jednotlivci nebo ve formálních či neformálních pospolitostech, podnikají k dodržování lidských práv a základních svobod. Žádáme československou vládu, aby v souladu s Výsledným dokumentem postupovala vůči občanským iniciativám, jakými jsou Charta 77 a Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, v plném souladu s čl. 29 ústavy, vážně posuzovala jejich připomínky, návrhy a náměty, věcně na ně odpovídala a chránila jejich účastníky před akty zvláště bezpečnostního či jiného aparátu, jímž byli mnozí v uplynulých sedmi letech protiprávně vydáni na pospas.

Poctivé a důsledné plnění Výsledného dokumentu vyžaduje rovněž neprodlené propuštění na svobodu všech občanů, kteří byli nespravedlivě odsouzeni na základě takového výkladu a aplikace trestního zákona, který je v otevřeném rozporu s pakty o lidských právech, jak upozornila Charta 77 v dokumentu č. 18 z 13. dubna 1982 a jak potvrzuje i Výsledný dokument z Madridu. V současné době jsou vězněni z těchto důvodů např. Rudolf Battěk, Jiří Gruntorád, Ivan Jirous, prof. Liberda, Ladislav Lis, Jan Litomiský, V. Soukup, Jaromír Šavřda, Petr Uhl, bratři Wünschové, a další.

Nepochybujeme o tom, že postoj, jaký zaujmou odpovědné orgány k těmto návrhům, bude posuzován všemi, kdo mají vážný zájem na zabezpečení míru a spolupráce, jako kritérium opravdovosti a důvěryhodnosti, s nímž tyto orgány přistupují k úkolům uloženým jim Výsledným dokumentem z Madridu na poli mezinárodním.

V této situaci jsme nuceni připomenout, že důvěryhodnosti našich orgánů jako garantů plnění Výsledného dokumentu nijak neprospívá policejní razie ze začátku listopadu, kdy orgány bezpečnosti podrobily mnohahodinovým výslechům na dvě desítky občanů — signatářů Charty 77, při čemž bylo mluvčím Charty 77 i několika dalším signatářům nepokrytě vyhrožováno trestním postihem, vyslovili-li se k rozhodnutí vlády ČSSR o rozmístění raket na našem území. Takový postup Státní bezpečnosti je nejen v rozporu s československými zákony, ale staví do podivného světla postoj našich oficiálních míst k mírovým hnutím na Západě, jako by podpora, kterou jim poskytují, nebyla výrazem úcty k jejich občanskému postoji, nýbrž je využívána jako nástroje jen proto a potud, slouží-li oslabení opačné strany.

Stejně jako mnozí občané na Západě i my jsme znepokojeni současným stupňováním závodů ve zbrojení a rozestavováním atomových raket v různých zemích, a samozřejmě také na území naší vlasti. Jsme si vědomi toho, že — jak konstatovala i pražská deklarace členských států Varšavské smlouvy z ledna 1983 — «rozmišťování nových systémů jaderných zbraní a ostatních prostředků hromadného ničení bude stále více podryvat stabilitu vojensko-strategické situace, zvyšovat mezinárodní napětí a komplikovat vztahy mezi státy». Rovněž máme na paměti to, co bylo tak často opakováno v našich sdělovacích prostředcích v souvislosti s chystaným umístěním amerických raket v západní Evropě — že «umístění těchto zbraní nezvyšuje bezpečnost zemí, na jejichž území jsou rozestaveny, nýbrž je naopak vydává nebezpečí atomového útoku či odvetného úderu, jenž může znamenat zničení celého území a všeho života v něm».

Proto vítáme madridskou dohodu o svolání Konference o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti i o odzbrojení v Evropě do Stockholmu na leden 1984 jako smysluplnější krok na cestě k míru.

Aby však takové jednání vůbec mělo naději na úspěch, aby nebylo «dialogem hluchých», pak musí být jeho účastníkům něco společné. Domníváme se, že tím společným musí být úcta k právu, spravedlnosti a pravdě, odpovědnost každé vlády k vlastnímu národu a celému lidstvu, a to k současným i budoucím pokolením. To osvědčí každý účastník nejlépe na vztahu ke svým občanům.

Proto žádáme naši vládu, aby nepřipouštěla jen projevy naprostého souhlasu, ale ponechala občanům právo vyjádřit se svobodně ve všech otázkách veřejného zájmu, aby informovala o svých opatřeních na tomto poli a zveřejňovala i argumenty druhé strany, aby nebránila neformálním setkáním a dialogům občanů Československa s angažovanými občany a skupinami ze Západu. Připomínáme, že podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který přijalo i Česko-

slovensko, nesmí být toto právo suspendováno jinak, než «za mimořádné situace, která je úředně vyhlášena, je-li ohrožen život národa».

Připomínáme při této příležitosti slova Výsledného dokumentu madridské schůzky o tom, že «přísné dodržování a respektování» všech principů vyhlášených v Závěrečném aktu z Helsink «ve všech jiných aspektech je podstatným předpokladem zlepšení vzájemných vztahů zúčastněných států». Tyto také vyjádřily v témže dokumentu své odhodlání důsledně plnit všechna ustanovení z Helsink, obzvláště pak v Závěrečném paktu uve-

dených 10 principů, jejichž «přísné a neomezené dodržování a plnění i uvádění v praxi» je předpokladem a důkazem vážnosti, věrohodnosti i účinnosti «opravdového úsilí, zaměřeného k zastavení rostoucího zbrojení, jakož i k upevnění důvěry a bezpečnosti i k odzbrojení», jak o tom hovoří plný text Výsledného dokumentu z Madridu.

Praha, 14. listopadu 1983

Jan Kozlík, Marie Rút Křížková, Anna Marvanová
mluvčí Charty 77

ZDENĚK MLYNÁŘ

SOUČASNÉ MÍROVÉ HNUTÍ a politická levice

Teze referátu předneseného na symposiu na téma «Mír, mírová hnutí, křesťanská morálka», konaného ve Frankenu, NSR, 24.-27. listopadu 1983

I. Zdroje mírového hnutí na Západě

Současné mírové hnutí — zejména v západní Evropě — není jen odrůdou tradičního pacifismu. Zdroje jeho síly nejsou zdaleka jen ve sféře politiky, ačkoli má značný politický význam. Podnětem pro rozvoj jeho současných forem bylo sice rozhodnutí NATO o rozmístění amerických raket v západní Evropě, ale značná síla tohoto hnutí není vysvětlitelná jenom jako reakce na tento krok západní vojenské politiky.

Hlavní hybnou silou, bez níž si současný ráz mírového hnutí nelze představit, je západoevropská mládež. Její spontánní angažovanost a aktivita v tomto hnutí vzniká z generačního pocitu hluboké nespokojenosti s některými důležitými rysy civilizačního systému moderní průmyslové společnosti Západu. Logika tohoto systému klade do popředí takové hodnoty, jako je výkonnost, úspěšný sociální statut, konsum apod.; současná mládež neklade tyto hodnoty na tak přední místo, jako to dělaly mladé generace před dvaceti léty. V její hodnotové orientaci se dostávají do popředí hodnoty důležité pro individuální lidský život, pro mezilidské vztahy a pro smysl lidského života vůbec, nikoli však pro efektivní fungování moderní průmyslové společnosti.

Tou měrou, jakou tato společnost omezuje svobodnou volbu smyslu lidského života, jeví se mládeži jako nesmyslná. Mládež je proto mimořádně vnímavá k negativním rysům současné západní civilizace, především k tomu, že tato civilizace jako svůj nechtěný produkt rozrušuje přírodní životní prostředí člověka a vyžaduje, aby se člověk podřídil jejím potřebám a její logice i tam, kde chce sledovat jiné životní hodnoty a hledat jiný smysl života.

Jaderné zbraně hromadného ničení představují pro tuto mládež jednoznačně symbol nesmyslnosti současné civilizace. Stejně jako ekologické hnutí už předtím je i současné mírové hnutí vedeno především tímto emocionálním prvkem. Má v ještě větší míře než ekologické hnutí schopnost integrovat nejrůznější nespokojenost mladých lidí s civilizačním systémem. Protože se dotýká otázky velice vážné i pro oficiální politiku, vyvolává mírové hnutí viditelné reakce oficiální politiky. Tím pro jeho spontánní účastníky vzrůstá pocit vlastní důležitosti a síly, ústící často v přeceňování vlastních možností ve sféře mocensko-politických vztahů.

To jen zesiluje i beztak silný sklon každé mladé generace ke zjednodušeným představám o možnostech politiky a k politickému radikalismu. Protože přitom mládež má jen malou prožitou politickou zkušenost a protože ta je zkušeností jenom se západními sociálně-politickými systémy, obrací se radikalizující kritika převážně a často výlučně proti západním modelům industriální civilizace a ponechává stranou problematiku sovětských systémů. V politické realitě bipolárně chápaného mocenského konfliktu to umožňuje, aby současné mírové hnutí bylo politicky zneužíváno sovětským blokem.

Vykládat toto zneužití tak, že mírové hnutí je «agenturou SSSR», je však stejně primitivní jako tvrzení sovětské propagandy, že hnutí za lidská práva v sovětském bloku je «agenturou amerického imperialismu».

II. Západní mírové hnutí po instalaci raket

Viděno z politického hlediska je současné mírové hnutí na Západě typickým nátlakovým hnutím v systému politické pluralitní demokracie. V tomto smyslu nelze jeho politický význam jistě podceňovat, ale neměl by se ani přeceňovat a tím méně je správné toto hnutí demonizovat. Jako každé nátlakové hnutí se ani mírové hnutí nespokojuje s možnostmi, které pro výraz jeho cílů, zájmů a představ poskytnou tradiční institucionální struktury politických stran a parlamentů. Považuje za nutné vyvíjet na tyto struktury právě nátlak v tom směru, aby vyjádřily jeho zájmy více než by se stalo bez takového nátlaku.

Zásadně vzato je ovšem každé spontánní nátlakové hnutí se silnou sociální základnou svého druhu zkouškou stability pluralitní demokracie jako systému vlády. Pokud tento vládní systém nedokáže v praxi udržet důvěru výrazné většiny svých občanů v demokratická «pravidla hry», mohou silná nátlaková hnutí ohrozit platnost samotných principů pluralitní parlamentní demokracie. To však záleží nejenom na povaze a cílech nátlakových hnutí, ale stejnou měrou na schopnosti tradičních politických struktur reagovat na problémy, které nátlakové hnutí vytyčuje, tak, aby se rozhodná většina občanů účinně postavila za demokratická «pravidla hry».

V konkrétním případě současného mírového hnutí to znamená, že rozhodující význam bude mít vývoj oficiální politiky po provedené dislokaci nových raket v západní Evropě. Ačkoli současné mírové hnutí jednoznačně formuluje své «NE», přece jen už i jeho účastníci dnes vědí, že k dislokaci dojde. Po tomto kroku dojde pravděpodobně v tomto hnutí k rozpornému vývoji: část jeho aktivistů propadne pocitu frustrace, což u některých povede k rezignaci, ale u mnoha naopak k radikalizaci, která může plodit i extremistické tendence (podobně jako tomu bylo po porážce studentských revolt v západní Evropě roku 1968). Většina aktivních účastníků a hlavně sympatizantů mírového hnutí bude však očekávat další kroky oficiální politiky — a ty budou mít rozhodující význam pro to, zda se silný potenciál mírového hnutí postaví za demokratická «pravidla hry» anebo zda bude spíše sympatizovat s jejich porušováním ze strany radikalizované menšiny.

Jinými slovy: bylo by chybné myslet si, že současné mírové hnutí jako politický faktor zanikne tím, že jeho hlavní konkrétní požadavek («NE» vůči raketám v západní Evropě) nebude splněn. Rozhodující bude, zda jeho obecnější cíl — vyřadit závody ve zbrojení jako určující faktor vztahů mezi Západem a Východem — bude po tomto konkrétním kroku oficiální politikou sledován a dosahován anebo zda naopak dojde k protikladnému vývoji.

Jednoznačné «NE» mírového hnutí bylo politicky nereálným požadavkem proto, že protikladné «ANO» bylo již fakticky předurčeno několikaletým vývojem mocensko-politických vztahů v mezinárodním měřítku. Ofenzíva sovětského militarismu od poloviny 70. let je jen jedním — byť velice významným — faktorem. Neúspěchy americké politiky, které nebyly způsobeny Sovětským svazem (Vietnam, Írán aj.), jsou jistě druhým faktorem. Patové situace ve velmocenských konkurenčních vztazích, demonstrováné v různých oblastech světa (Střední východ, některé konflikty v různých oblastech třetího světa), jsou třetím faktorem. Hospodářské krizové jevy na Západě i na Východě a s nimi spojený růst sociálních napětí rovněž přispěly k tomu, aby se stabilizační faktory velmocenského vlivu hledaly v manifestaci vojenské síly.

Avšak tytéž faktory, které učinily hlavní konkrétní požadavek mírového hnutí politicky nereálným v roce 1983 způsobují, že obecnější požadavek hledat *alternativy* vůči dosavadnímu postupu se stává politicky reálným pro další léta. V tomto procesu hledání alternativ pro další vývoj se mírové hnutí objeví jako faktor, který budou muset brát v úvahu tradiční politické síly (tedy i tradiční levice, střed a pravice), mají-li být zachovány a posíleny právě principy politické pluralitní demokracie.

III. Představy západoevropské levice

Především v těchto obecnějších souvislostech a s perspektivou do budoucna lze také jedině smyslně hovořit o vztahu politické levice k současnému mírovému hnutí. Ani pak ovšem není možno formulovat nějaké jednotné stanovisko všech politických sil, zahrnovaných běžně do pojmu politické levice.

Různost a občas úplná protichůdnost vztahu některých levicových sil k mírovému hnutí se výrazně ukázala zejména v té fázi, kdy šlo o odpor proti dislokaci nových raket. Tak např. socialistické strany, pokud jsou stranami vládnoucími, se postavily v této otázce proti mírovému hnutí v zemích NATO (Francie, Itálie, SPD před tím, než přešla do opozice), projevíly k němu větší sympatie v zemích neutrálních (Rakousko, Švédsko); o podporu mírového hnutí se ucházely v zemích, kde nevládnou (Velká Británie, NSR po porážce ve volbách). Také rozpory mezi promoskevskými komunistickými stranami a např. Italskou komunistickou stranou v této otázce jsou zjevné.

Ukázalo se tedy, že i levice se ve skutečnosti často snažila instrumentalizovat mírové hnutí. Je však nutno říci, že bez valného úspěchu: spontánní mírové hnutí si uchovalo značný stupeň samostatnosti, neboť příčiny jeho vzniku jsou samostatné: toto hnutí není plodem cílevědomé politiky tradičních politických sil — ani levicových ani jiných.

Pokud tedy formulují určité politické názory a postoje jako postoje politické levice k mírovému hnutí, má to relativní platnost. Jde o souhrn politických představ, které lze nejčastěji shledat u těch levicových sil a proudů, které se vůči mírovému hnutí stavějí pozitivně a snaží se do něho integrovat a zároveň

začlenit jeho politický potenciál k podpoře vlastních politických cílů. V tomto smyslu lze hlavní představy vyjádřit v několika bodech.

1. *Dosavadní základna míru v podobě «rovnováhy strachu» je už dlouhodoběji zcela nedostatečná.* Mír je tu koneckonců chápán jenom jako stav, kdy rozpory nejsou řešeny světovou jadernou válkou a pouze strach z ní mírový stav udržuje. Odstrašení neruší ovšem příčiny možné války. Zbraně — především jaderné zbraně hromadného ničení — se ve skutečnosti stále znovu hromadí a zdokonalují, při čemž zároveň vzrůstá riziko, že ke konfliktu dojde mimo vůli obou potenciálních nepřátelských stran. Demokratická kontrola procesu rozhodování o nasazení jaderných zbraní je přitom nulová v sovětském systému a fakticky též zcela neproveditelná v systému parlamentní demokracie. Výdaje na zbrojení dosahují astronomických částek a znemožňují řešit úspěšně řadu základních společenských problémů dnešního světa (problém hladu a rozvoje tzv. třetího světa, sociální problémy ve vyspělých industriálních zemích, hospodářský rozvoj v sovětských systémech atd.). Vytvořit tedy jinou a dlouhodobě účinnější základnu míru než je dosavadní «rovnováha strachu» je problémem číslo jedna celého dnešního světa a je to v zájmu všech sociálně-politických systémů.

Pojem rovnováhy sil mezi Západem a Východem nelze zužovat na rovnováhu ve zbrojení, zejména ne na rovnováhu zbraní hromadného ničení. Optimální by bylo dosáhnout stavu, kdy rozhodující pro tuto rovnováhu je ekonomický potenciál, politická stabilita a přitažlivost určitého sociálně-politického systému.

2. *Dosavadní bipolární rozdělení světa nebo tendence k němu, ústící prakticky v rozdělení do dvou vojensko-politických bloků a sfér jejich vlivu, nemůže už rovněž být dlouhodobě základnou míru.* Toto rozdělení je brzdou vnitřního vývoje na Západě, na Východě i ve třetím světě. Vede mimo jiné k tomu, že jakýkoli vývojový pohyb ve světě je hodnocen ze zjednodušeného hlediska bloků: cokoli má význam především jen jako zisk nebo ztráta pro některý z bloků; nic se nemůže stát, aby se proti tomu z tohoto zjednodušeného hlediska nemobilizovaly blokové síly.

Optimální by bylo překonat bipolární model pluralismem a polycentrismem; skutečný mocensko-politický význam mimoblokových sil by měl narůst do takové míry, aby žádná z obou dnešních supervelmocí nemohla své velmocenské zájmy zajišťovat jinak než jednáním a dohodami s těmito silami.

3. *Překonání bipolárního blokového rozdělení má mimořádný význam pro Evropu a její budoucnost.* Pokles významu Evropy a její samostatné role ve světové politice koření právě v tom, že Evropa se nemůže stát samostatnou a jednotnou jadernou velmocí a díky rozdělení do bloků ani hospodářsko-politickým jednotným celkem. Evropa jako celek má tedy objektivní zájem na tom, aby byl překonán stav, kdy rozhodujícími faktory mírového stavu jsou arzenály jaderných zbraní a bloková kontrola sociálního a politického vývoje.

Ve sféře konkrétnějších představ o cestě k takovému cíli nelze uvést žádnou jednotnou koncepci politické levice. Některé, výrazně menšinové levicové proudy (dnes především ve Spolkové republice) vytvářejí postupně koncepci bezatomové Evropy složené se států nepříslušejících k žádnému z bloků. Doporučují přitom, aby tento proces započal už dnes jednostranným zřeknutím se atomových zbraní ze strany západoevropských států a jejich vystoupením z NATO.

IV. Kritika těchto představ

Tyto představy levicových sil v mírovém hnutí je možno oprávněně kritizovat, a to především v následujících směrech:

1. Při hodnocení příčin současného stavu vycházejí tyto představy buď z toho, že jak USA tak SSSR mají na něm stejný podíl, nebo často konstatují rozhodující podíl USA a chování SSSR chápou spíše jako obrannou reakci. Sovětské oficiální propagandě je tím nepřímě alespoň v něčem dáváno za pravdu.

Ve skutečnosti je však právě pro sovětský systém výhodné, aby právě zbrojení hrálo rozhodující roli ve vztahu mezi Východem a Západem. Ani svým ekonomickým ani politickým vlivem by SSSR nebyl s to zajistit si roli jedné ze supervelmocí v dnešním světě, protože na to ani jeho ekonomický potenciál, ani již stále klesající přitažlivost jeho systému (i pro země třetího světa) nestačí. Aniž se popírá velmocenský, imperiální charakter politiky USA v poválečném světě, je nutno uznat, že pro USA by bylo zásadně možné zajišťovat svůj vliv i převážně nevojenskými prostředky, protože jejich ekonomický a zčásti politický potenciál by toho byl mnohem schopnější než potenciál sovětský.

Má-li sovětský systém nějakou přímo systémově podmíněnou přednost, pak je to schopnost soustředit všechny prostředky a síly k jedinému preferovanému cíli, ať to stojí co to stojí. A právě to dělá ve vztahu ke zbrojení — a jenom díky tomu může zaujímat roli jedné ze dvou supervelmocí ve světě.

2. Podobně i bipolární rozdělení světa včetně blokového rozdělení Evropy vyhovuje především sovětskému systému. Ačkoli Varšavský pakt vznikl později než NATO, vytvořil SSSR fakticky vojensko-politický blok ze svých satelitních států už dříve, v letech 1947-1948. I kdyby dnes SSSR dal Varšavský pakt formálně rozpustit, bude nadále trvat faktické blokové začlenění jeho účastnických států, neboť to není dáno smluvně, nýbrž je zajištěno soustavou mocenských, hospodářských a jiných vztahů, které jsou hluboce zakotveny v sociálně-politických systémech těchto zemí. Kdyby měl SSSR souhlasit se skutečným zrušením blokového rozdělení Evropy a s vytvořením skutečně suverénních států ve své sféře vlivu,

musil by riskovat, že dojde k systémovým vnitropolitickým změnám snad ve všech evropských zemích dnešního sovětského bloku.

Pokud tedy se vytyčuje politický požadavek zrušení blokového rozdělení Evropy, je třeba si být vědom toho, že takový požadavek směřuje především proti sovětským velmocenským zájmům. Toho si však mnoho stoupců podobné orientace na levici není vědomo a není ani schopno vyvodit z toho potřebné strategicko-politické závěry.

3. Levicové koncepce v mírovém hnutí vytyčují globální politické cíle, nemají však potřebnou globální strategicko-taktickou koncepci pro jejich dosažení. To pak vede v praxi k tomu, že některé návrhy na postup k dosažení cílů nedbají dostatečně všech souvislostí a mohou být v praxi nebezpečné, protože místo chtěných cílů by nejdříve dosáhly docela jiných, nechtěných důsledků.

Uvedu příklad: Kdyby skutečně Německá spolková republika dnes vystoupila z NATO a jinak se v celé globální politické situaci nic nezměnilo, nebude to ve svých důsledcích první krok k překonání blokového rozdělení Evropy, ale bude to zisk pro sovětskou velmocenskou blokovou politiku. Dokud totiž fakticky trvá stav, kdy jakákoli změna je v bipolárním modelu mocenských vztahů buď ziskem nebo ztrátou pro jeden ze dvou bloků, nemůže tomu být jinak.

Překonání současného blokového rozdělení Evropy je sice myslitelné, ale spíše jako výsledek než jako počátek složitého celosvětového procesu zrušení bipolarity a zániku rozhodujícího významu jaderných zbraní. Kdyby globální dané souvislosti nebyly respektovány, projeví se jejich reálná existence tím, že krok, myšlený jako počátek překonání bloků, se v praxi ukáže krokem k posílení jednoho bloku proti druhému.

Tato kritika — a bylo by jistě možno ji rozšířit a prohloubit — nemůže však podle mého názoru odůvodnit snahu, aby se celá levicová koncepce mírového hnutí prostě prohlásila za ilusorní, utopické a politicky škodlivé počínání. Problémy, k nimž se tato koncepce snaží zaujmout stanovisko, totiž reálně existují a budou po realizaci «dozbrojovacích opatření NATO» viditelnější a palčivější než předtím.

Před oficiální politikou na Západě i na Východě bude vyvstávat otázka, zda do budoucna sledovat logiku «rovnováhy strachu» anebo jinou alternativu. V prvním případě by to nutně znamenalo, že po vojenských opatřeních budou následovat opatření hospodářská i politická, směřující k izolaci a potenciálnímu konfliktu, tj. že začne nové kolo pozměněné podoby někdejší politiky «studené války». Ale už předchozí, původní kolo «studené války» ukázalo, že poskytuje jen dvě alternativy: buď skutečný válečný konflikt, nebo vystoupení z vlastní logiky «studené války».

Při hledání konkrétních alternativ, jak se z logiky «studené války» uvolnit, bude ovšem i současná levicová koncepce mírového hnutí hrát úlohu jednoho z podnětů. Význam tohoto podnětu bude záležet na tom, jak dalece se v demokratické diskusi uplatní tento podnět sám, jaké jiné alternativy ještě vzniknou a jakou podporu získají v demokratických společnostech.

V. Význam nezávislých mírových iniciativ na Východě

Občas lze slyšet názor, že mírové hnutí na Západě by vlastně mělo oprávnění jenom tehdy, kdyby mohlo existovat nezávislé, státem neovládané mírové hnutí také na Východě. Protože tomu tak není, měli by účastníci hnutí na Západě z toho vyvodit závěr, že je lépe také vůči vlastním vládám kritické hnutí nerozvíjet, protože tím se jen ztěžuje pozice demokratických režimů vůči totalitnímu sovětskému režimu. Nehledě na to, že tato logika může vést až k tezi, že abychom mohli lépe čelit policejním státům, máme se sami chovat také jako v policejním státě, není tím vůbec postižena složitost vztahů mezi mírovým hnutím na Západě a situací v zemích sovětského bloku.

Obecně je samozřejmě pravda, že sovětský diktátorský systém projevy nezávislého mírového hnutí potlačí. Přesto však existují: nejvýrazněji v NDR, méně výrazně v Československu a Maďarsku. Přiřkládáme-li politický význam projevům hnutí za lidská práva v sovětském bloku, není důvodu nepřikládat podobný význam i mírovému hnutí, které je ostatně s prvním v těchto zemích nerozlučně spojeno. Za stav útlaku v sovětském bloku nelze ovšem nikterak činit zodpovědným západní mírové hnutí. Je nutno naopak uznat, že toto hnutí — a především jeho levicové proudy — soustavně vyvíjí snahu o podporu podobných hnutí v sovětském bloku.

Je tu však ještě souvislost jiného druhu, možná politicky významnější. Nelze dělat průzkumy veřejného mínění, a natož pořádat plebiscity v zemích sovětského bloku. Sotva však je nadsázkou tvrdit, že kdyby to bylo možné, byla by obrovská většina lidí v takových zemích, jako je Československo, Maďarsko, Polsko a NDR, nejenom pro bezatomovou Evropu, ale i pro mimoblokové postavení vlastního státu (neutralita rakouského typu jako ideál, mimoblokový status Jugoslávie jako přijatelný).

Západní mírové hnutí tedy obsahově v některých podstatných bodech vyjadřuje vlastně i politické představy národů v satelitních zemích sovětského bloku. Zatím to nemá viditelné důsledky, ale zůstává to faktem, jehož význam může v budoucnosti narůstat.

Lze namítnout, že v těchto zemích je přece vůči mírovému hnutí na Západě lidová nedůvěra, protože lidé považují jeho stoupence za «užitečné idioty», posluhující Moskvě. Existuje naproti tomu lidová podpora pro to, aby USA a Západ vůbec mluvily se SSSR z pozice síly. To je pravda potud, pokud jde o lidové emoce: v satelitních zemích se jistě lidé těší z toho, jak jeho utlačovateli někdo z pozice síly ukazu-

je, že není zdaleka všemocný. Kdyby však se tiž lidé měli vyslovit k alternativě, zda chtějí svou zemi mít neutrální nebo v NATO, lze předpokládat, že myšlenka neutrality by velikou většinou zvítězila.

VI. Západní mírové hnutí a čs. exil

S tím úzce souvisí otázka, jaký význam má současné mírové hnutí pro československý exil. Domnívám se, že bychom měli mít vždy na paměti hlavně dvě věci:

Postoj k mírovému hnutí a k jeho politickým cílům jistě musí i náš exil rozdělit. Není to však nic nového — tento exil byl, pokud politicky skutečně žije, i předtím politicky pluralitní. Současná situace je specifická tím, že rozpory spíše vyostřuje než tlumí. To se ostatně děje i v politickém životě těch západních zemí, v nichž žijeme — a nejvýrazněji v Německu. Neměli bychom tedy v našem exilu kolem otázky mírového hnutí vytvářet jinou atmosféru, než jaká se už v tomto exilu do značné míry v posledních letech vytvořila. Měli bychom si zachovat už dosažený stupeň názorové tolerance, umožňující existenci československého exilu jako vnitřně pluralitního, podle demokratických pravidel vnitřně žijícího seskupení lidí, kterým jde o to, jak pomoci demokratickým silám v Československu.

Respekt k potřebám, názorům a jednání těchto sil doma je pak onou druhou věcí, kterou máme mít na paměti.

(Mezitulky redakce Listů)

SOVĚTSKÉ RAKETY – HODNÉ RAKETY?

Dne 1. listopadu 1983 došlo v n.p. Geofyzika Praha k úřady nezorganizované protestní podpisové akci. Velký počet zaměstnanců vyjádřil podpisy souhlas s obsahem dopisu prezidentovi a vládě ČSSR. Zde je text dopisu:

«Poté, co bylo rozhodnuto o rozmístění jaderných zbraní v Československu, ještě naléhavěji pocítujeme ohrožení naší země, celého světa a všeho lidstva nesmyslným množением zbraní. Pokud mluvíme o míru opravdu upřímně, nemůžeme být lhostejní k žádnému zbrojení, a proto protestujeme proti jaderným zbraním kdekoli na světě. Protestujeme i proti jejich rozmístění v Československu!»

První akci proti podepisování této výzvy zahájil již druhý den ředitel závodu RNDr. Ivan Linhart. Vyhrožoval okamžitým propuštěním ze zaměstnání a udáním státní bezpečnosti. Podpisovka přesto pokračovala. Zřejmě proto zahájila StB 11. listopadu mezi zaměstnanci závodu zastrašovací akci. Podle dosud neúplných údajů bylo zatím sedm pracovníků odvezeno k výsledkům. Vyšetřovatele především zajímalo, jaké bylo přesné znění dopisu — předstí-

rali, že text k dispozici nemají, a přitom vše podle nich prý nasvědčovalo tomu, že obsah byl zaměřen jednostranně protičeskoslovensky. Dále chtěli vědět, kdo s dopisem přišel, zda na ně vyvíjel nátlak, kdo ze zaměstnanců dopis podepsal, a zda si uvědomují, že podpisem výzvy protestující proti rozmístění jaderných raket na československém území podkopávají obranyschopnost státu.

Výsledky do dne podání zprávy absolvovali: Jitka Salamánková, Marie Endrlová, Václav Benda a Rudolf Šimek, kteří svoje podpisy neodvolali, a Marie Dolejší, Miroslava Walterová a Karel Šalanský, kteří svoje podpisy zrušili. Všichni vyslyšení podle této zprávy popřeli, že by k podpisu výzvy byli donuceni.

«Dokumenty nezávislých MÍROVÝCH HNUTÍ Východ-Západ»

se jmenuje mezinárodní bulletin o 16-20 stranách cyklostylovaného textu, který vydávají LISTY čtyřikrát ročně podle rozhodnutí milánského setkání o míru a lidských právech, konaného 12.-13. listopadu 1983 (viz zprávu v Listech č. 6/83 str. 18). Informuje o vztazích mezi západními mírovými hnutími a nezávislými mírovými iniciativami ve východní Evropě. Vychází z poznání, že snaha o mír a odzbrojení je nerozlučně spojena s obhajobou demokratických práv a svobod i zásadou sebeurčení národů. Bulletin má tři verze – anglickou, německou a italskou. Lze si ho vyžádat v redakci Listů, která do něho také ráda zařadí informace o nezávislých mírových iniciativách v zemích sovětského bloku i o jejich vztazích se západními hnutími za mír a lidská i občanská práva.

Už jste si předplatili časopis

150000 SLOV – TEXTY ODJINUD?

Tříkrát ročně přináší 140-160 stran přeložených textů z různých oborů z celého světa, za ročních \$10 nebo DM 25. Adresa: INDEX (150000 SLOV), Postfach 410511, 5 Köln, NSR.

O SOCIALISMU

Bylo třeba skutečně čekat do roku 1984, ale nakonec jsme se dočkali. Moskevské *Novoje Vremja*, jemuž se v Československu v úzkém kruhu zasvěcených čtenářů říká *Nová doba*, konečně uznalo George Orwella za velkého věšteckého spisovatele a zvěštovalo *urbi et orbi*, o čem jeho 1984 skutečně je: o Reaganově Americe. Současně *Izvestija* (znáte ten starý vtíp: v *Pravdě* žádná pravda, v *Izvěstijích*, tedy *Zprávách*, žádné zprávy) vysvětlily čtenářům, že jinde — t.j. v komunismu — je čeká světlá budoucnost. Ne sice v roce 1984, ale určitě v roce 2084 (dojemná je ta nezbytnost transcendence, jak ji pociťují mladí členové Sojuza pisatelů, kteří tohle sepsali, zvolivše obezřetně datum, kdy už budou všichni pod drnem).

Tehdy prý už bude pod kontrolou počasí; lidé (pod kontrolou už dnes) se budou dožívat neuvěřitelně vysokého věku (viz výnosy, neuvěřitelně vysoké) v radostné tvůrčí práci, včetně umění. Z toho všeho tedy zřejmě plyne, že se i čtenáři v Československu konečně dočkají masového vydání Orwella, že policie přestane zabavovat kopie ve všech jazycích, že rozhlas ho bude číst na pokračování, televize vysílat jako seriál, děti se mu budou učit nazpaměť ve školách, a tak rukou společnou konečně těm reaganovským paličům, štváčům a vykořisťovatelům jaksepatří zasolíme. To všechno tím spíš, že Karel Brušák, jistě nepodezřelý z režimní propagandy, potvrdil nenapravitelným posluchačům českého vysílání BBC, že Orwell byl jako spisovatel břídl, jako člověk obluda a jako prorok ubohý amatér, kterému nic nevyšlo. Takže vám přejeme šťastný a veselý nový rok 1984, do něhož zřejmě — především díky sovětským soudruhům — vstupujeme s heslem: Orwella do každé rodiny!

*
* * *

Ale věc má ještě jinou, vážnější stránku. Eric Blair, zvaný George Orwell, byl socialista, nikoli módní či salónní, který si svůj socialismus přinesl z koloniální zkušenosti, šel bojovat do Španělska, žít mezi chudinou (i spodinou), a přitom si neustále ostrčil zrak i mozek, nepropadl ideologické mytologii a urputně trval na socialismu, který nebude totalitní, ani nacionální ani sovětský. Dnes, když píšeme ten osudový letopočet, náhodně zvolený přesmyčkou letopočtu, v němž Orwell svou antiutopii psal, zjišťujeme, že s jeho hrůznou vizí totalitní společnosti, s jeho sžíravou satirou na stalinismus jakožto vtělení komunismu, s jeho nemilosrdným pohledem na občanskou válku ve Španělsku, s jeho jako skalpel břitkými eseji a reportážemi, že s tím vším se dá poměrně snadno žít, že se to dá zařadit, klasifikovat, a že to svým způsobem dokonce žít pomáhá. Ale co se socialismem po rozdrčení jeho apokalyptické nacionální verze a onoho typu totalitarismu, k němuž dovedla, a po demystifikaci jeho verze komunistické, již se ohleduplně říkáva stalinská a z níž vznikla totalitní společnost daleko propracovanější? Co se socialismem, jak tady teď stojí uprostřed světové hospodářské krize, v popelu spousty vlastních mýtů, kajícím přinucen, s Marxem či proti němu, uznávat prioritu ekonomie před politikou, materiálních podmínek před ideologií, bezmocný proti nezaměstnanosti desítek miliónů v industriálním světě, proti hladu stamiliónů ve světě předindustriálním, proti nacionalismu a rasismu, který v těch podmínkách sílí na všech stranách, proti růstu totalitní moci právě ve jménu socialismu, proti jeho degeneraci v autoritativní diktatury v málo vyvinutých zemích, proti závodům ve zbrojení, které dosáhly rozměrů nebezpečných jako nikdy předtím v dějinách, proti krizi vlastní ideologie, která je důsledkem toho všeho a také rozpadu jejích různých předchozích verzí, od radikálního marxismu k různým variantám umírněného sociáldemokratismu. — Co se socialismem ve světě socialismu totalitního, reálného socialismu, kde samo slovo vyvolává husí kůži a jediná existující utopie má podoby jakéhosi ideálního, neexistujícího kapitalismu, z jehož demokratismu budou vyloučeni ti, kteří se jakkoli podíleli na likvidaci demokracie, a k němuž bude patřit vyřizování účtů, ze kterého jde strach, nejlépe stmelující řady totalitního personálu (Bilak: Všetkých by nás obesili, súdruhovia!). — Co se socialismem, jímž na «Východě» hluboce pohrdají i jeho představitelé na všech úrovních, a proti němuž na «Západě» stojí vítězně nakročená pravice, která to přece vždycky věděla a je jediná povoláná a schopná vyvést společnost z krize, v níž se zmítá? — Co se socialismem, který v období hospodářské krize, masové nezaměstnanosti a vzepjatého nacionalismu nejenom nesílí, jak tomu chtěla teorie, nejenom se většinou nejeví jako alternativa, nýbrž — v nemalé míře zásluhou sovětského vzoru a zkušenosti, ale také zásluhou vlastního přičinění a chyb — je nucen radikálně uvažovat nejen o vlastních koncepcích, ale namnoze i o utopii samé, o etiketě, o slově, o znaku, jímž se identifikuje?

Jedni, nebo spíš nejedni, odpovídají na tuto otázku stejně radikálně, jako kdysi odpovídali na kapitalismus ti, které převálcoval, neintegroval, nenakrmil, neosvobodil: přechodem k druhé existující utopii. Tak jako je pravda, že z komunistů, kteří odešli či byli vyloučeni ze strany, se namnoze stávali nejhrošlivější prorokové krajní pravice (občas se s tím setkáme ještě dnes, jakoby na potvrzení téze, že extrémní levice a krajní pravice jsou vlastně v podstatě týž produkt určité politické psychologie), je pravda i to, že mnozí příslušníci levice, zejména mezi inteligencí, prostě jako by chtěli dát za pravdu tvrzení, že mimo komunismus není levice a touží se rozplynout v jakémsi více či méně imaginárním středu, který zaručuje alespoň individuální svobodu, obecný liberalismus, a takzvanou vládu schopných (byť leckdy všeho, ale to není výsada žádného jednotlivého politického směru). V sovětské části Evropy je z pochopitelných důvodů tento jev daleko masovější, zasahuje veškeré obyvatelstvo a obecně lze říci, že společným jmenovatelem anti-ideologie drtivé většiny obyvatelstva je tu už nejenom antikomunismus, ale obecný antisocialismus.

Druzí si kladou otázky, o nichž byla řeč a hledají odpovědi všelijak, odpovědi emocionální, racionální, politické, filosofické, ideologické, ekonomické a co ještě. Samozřejmě, masa socialistických voličů v západ-

ní Evropě zůstává neměnná, neboť je daná sociálním statutem. Ale o výsledku voleb a tedy o tom, kdo vládne, nerozhodují oni, nýbrž poměrně úzká vrstva voličů napravo nebo nalevo od nich. Ti nalevo jsou v krizových situacích často přitahováni ke krajní, nacionalistické, často rasistické pravici — vzpomeňme jen, kolik nezaměstnaných radikálů volilo či jinak podporovalo Hitlera či Mussoliniho, kolik kdysi komunistických voličů ve Francii či socialistických v Německu či jinde v Evropě volí krajní rasistickou pravici, když jde o zaměstnání a problém zahraničních dělníků, kolik amerických nezaměstnaných volilo presidenta Reagana a jeho ještě radikálnější kolegy.

Napravo, to jest směrem ke středu od stabilní masy socialistických voličů, jde především o inteligenci a jistou část středních vrstev s menšími příjmy. Ti druzí byli odjakživa jazýčkem na váze a problém demokratického socialismu ve volbách je vždycky v tom, že musí hledat voliče i napravo i nalevo od sebe sama. Inteligence, a intelektuálové, se svou zvláštní společenskou rolí, postavením a vlivem, který je daleko větší, než odpovídá jejich početní síle, si pak kladou stejné otázky na svých vlastních, kolísajících úrovních. Odpovědi na ně ze strany všech těchto skupin nakonec rozhodnou o tom, kdo bude vládnout, a stabilní socialistické jádro v tomto rozhodování v celostátním měřítku hraje pouze úlohu trvalého dodavatele volební síly, jež umožňuje těm, o nichž byla řeč, aby nakonec rozhodli.

V období hospodářské krize a neřešených či v dohlednu neřešitelných světových problémech, jako jsou vztahy USA-SSSR či problém tzv. třetího světa a podvyživené většiny lidstva, se proto vláda socialistické většiny jeví krajně problematická, ne-li nemožná. Velké socialistické strany jako např. ve Francii a Španělsku hrají ve chvíli, kdy se dostaly k moci, spíš roli správců konkurzní podstaty než úlohu reformátorů společnosti. V Anglii, v Holandsku, v Dánsku, v západním Německu a jinde soudí voliči, nikoli zcela neprávem, že k této roli se hodí spíš konzervativní, nereformistické síly, protože krizí hluboce zasažený kapitalismus mohou vytáhnout z bláta daleko spíše ti, kteří nejlépe vědí, jak funguje. Reformovat ho v době krize nelze, a nahradit ho jiným modelem nemá po sovětské skutečnosti nikdo chuť, dokonce ani komunistické strany. Zbývá socialismus švédský, potýkající se s týmiž problémy a těžící ovšem ze struktury sociálního státu, budované po více než půl století, a socialismus rakouský, ten malý evropský Kreiského zázrak, který se ovšem dnes také musí dělit o moc s obtížně definovatelnou, heterogénní liberální či liberalistickou skupinou.

*
* * *

Mají tedy — stojíme-li na socialistické straně a stanovisku — pravdu ti, kteří tvrdí, že kapitalistickou společnost v krizi mohou řídit skuteční kapitalisté daleko lépe než reformisté, jimž krize nedává ani šanci ani prostředky? Tím spíš, že, jak ukázal francouzský příklad, žádná společnost se nemůže sama vymanit a vyčlenit z ekonomicko-politicko-vojenského kontextu, jehož byla po desetiletí součástí (což mimochodem platí i o sovětské části Evropy, ať se nám to líbí či nelíbí)? Do jisté míry ano. Ale patrně jenom do jisté míry. Systém, v němž žije drtivá většina světa, má dva póly: na jedné straně svou ekonomiku, svůj trh a jejich tvrdou, jak se říká, dravčí logiku, a na druhé straně lidi, kteří v tomto kontextu žijí své obyčejné životy, ať už jako jednotlivci, jako třída, jako vrstva, jako masa, skupina, jak chcete. Takto bipolární společnost je jaká je, ale nikomu se nechce ji dnes radikálně vyměnit za společnost socialistickou, protože jediný socialismus, jaký známe, je sovětský, čínský, albánský, kubánský, a za ně — a dokonce i za liberální a o tolik humánnější socialismus jugoslávský — pěkně děkujem. Tedy jiný socialismus? Ale jaký? A co to vlastně je? Liberalizovaný socialismus ve střední či východní Evropě je sice utopický ideál pro Čechy, Slováky, Poláky či Maďary, protože to je asi teoreticky maximum, čeho by mohli v optimálních podmínkách jednou dosáhnout, ale jinde sotva někoho přitahuje (ba i v těch zemích třetího světa, jež o něm rády hovoří, je otázka, co si pod ním, daleko od SSSR a blíže jiným mocnostem, představují). Humanizovaný kapitalismus na Západě? Ano, ale je to socialismus? A když ne, co je? Švédsko, řeknete? Nebo i Rakousko? Připusťme (třebaže víme své), ale jak k němu dospět bez neutrality, bez malého počtu obyvatelstva, bez zvláštní strategické polohy, a navíc v době, kdy není pomalu ani na to, co člověku v podobě sociálních opatření zajišťuje dnes víceméně každý industrializovaný stát, natož na víc, na reformy sociálního zákonodárství, celých struktur atd.?

Ale jestliže nevíme, co je to tedy socialismus v daných podmínkách, proč o něm mluvit? Není to slovo nakonec spíš břemeno; není ideál, utopie, jak ji zrodilo devatenácté století, dnes čímsi bez skutečného obsahu? Francie má dnes socialistickou vládu, ale není a zdaleka ani nebude socialistickou zemí, ani neuskutečňuje žádnou ze známých či dosažitelných variant socialismu. Nicméně její kritikové zprava mluví o «socialistické» Francii, o neúspěších francouzského «socialismu» apod. Slovo se stalo nálepkou pro všechny potíže, jimiž dnes prochází ta část Západu, v níž vládou socialistické strany, a dokonce i tam, kde vládou strany konzervativní, protože podle jejich teorie nikoli neregulovaný a neregulovatelný kapitalismus ve světovém měřítku, ale sociální výdaje v měřítku národním jsou příčinou dnešní krize.

Otázky byly položeny, odpovědi na ně v tuto chvíli nejsou. Otázek se však nesmíme bát a odpovídat se na ně bude muset, padni komu padni. Komunistické strany budou tvrdit, vidíte, my jsme vždycky říkali, že mimo komunismus není socialismus. Možná, ale je-li to skutečně tak, pak není oč stát. Má se tedy celá představa hodit do koše, a s ní i to slovo? Těžko říci, ale i to je jedna z otázek. Zůstává však jedna jistota, jíž je bipolárnost každé společnosti, tedy západní i východní: ekonomika, výroba, distribuce a jejich organizace na straně jedné, člověk a jeho potřeby a práva na straně druhé. Na tuto bipolaritu a její fungování jsou různé názory a pro její fungování existují různé modely. Od sovětského, který ji prostě dekretem zrušil a policejně udržuje fikci její neexistence, po americký, který ve své dnešní krajní podobě rovněž vychází z její neexistence a udržuje tu fikci díky svému s ničím nesrovnatelnému bohatství na jednoho obyvatele a pla-

netární roli, která má své příznivé hospodářské důsledky. Většina lidstva však první model odmítá a druhý si nemůže dovolit, protože na něj prostě nemá. Bipolárnost je pro ni každodenní realita a její důsledky denní chléb politiky. Lidem, kteří to dobře nechápou, se v Evropě říká liberálové. V Americe se naopak říká liberálové těm, kteří to chápou. Američtí liberálové mají hrůzu ze slova socialismus, evropští socialisté zacházejí se slovem liberalismus jako s horkým bramborem. Přitom obojí říká ve svých specifických podmínkách často totéž. A v téhle sémantice jsou někde kořeny odpovědi na otázky, které si klademe. Přitom spíš než o slova jde o to, na kterém z obou pólů společnosti stojíme nejen volbou, ale i svou společenskou funkcí a zařazením, a jaká je to společnost. Za slovy ovšem stojí tradice, životy, historie, takže je to všechno těžké. Ale ne nemožné.

DALIMIL

NÁRODNÍ PRVKY v reformních hnutích sovětského bloku

MICHAL REIMAN

Národní prvek v reformních hnutích zemí sovětského bloku zůstává na levici evropské politické scény často nepochopen. Hovoří se o něm jako o «nacionalismu», jako o určitém druhu přestupku proti pravidlům levicového, či socialistického dobrého chování. V lepším případě se pozitiva těchto hnutí poměřují snahami po změnách hospodářského a politického modelu; národní problém zůstává na okraji, je vnímán jako jeden z mnoha problémů «nápravy». Podobná pojetí ovšem neodpovídají realitám situace, jejich zachování by mohlo vést k vzájemnému odcizení levicových sil na Východě a na Západě.

Národní prvky v reformních hnutích nejsou samozřejmě pouhým «nacionalismem», nejsou omezeny na oblast politické ideologie a nelze je redukovat na pouhou nacionálně zabarvenou politiku, jde o jev, který má nesrovnatelně širší a komplexnější základnu. Je produktem imperiálního rázu sovětské politiky, důsledkem národní a státní nesvéprávnosti zemí sovětského bloku. Reformní snahy v SSSR a v zemích sovětského bloku se proto vyznačují nejenom shodnými, ale i zásadně rozdílnými rysy: druhou kvalitou reformních snah a hnutí v zemích střední a jihovýchodní Evropy je totiž to, že jsou současně snahami a hnutími národními.

Pochopit tento stav není příliš snadné. Reformní snahy nejsou zde prostou reakcí na nedokonalosti společenského a politického systému. Národům střední a jihovýchodní Evropy byl zvenčí a shora naoktrojován zcela nevyhovující systém společenské organizace, cíle a směr hospodářského vývoje, způsob a formy řešení sociálních a politických problémů. Tím nemá být řečeno, že v těchto společnostech zcela chybí prvek souhlasu. V zemích jako jsou Československo či Bulharsko byl tento prvek původně silně zastoupen, byl však přítomen i jinde. Také dnes v těchto zemích existují mechanismy udržující souhlas nebo alespoň mlčenlivou neutralitu podstatných vrstev obyvatelstva. Tím se ovšem nemění podstata věci, která je určována vztahem naoktrojovaného systému a režimu k historicky vzniklým realitám ekonomického, sociálního a politického života; je zdrojem

lability zřízení v řadě zemí, způsobuje vznik hlubokých vnitřních i širších mezinárodních krizí.

* * *

Národní prvek v reformních snahách v sovětském bloku se od počátku projevoval ve dvojím směru: jednak úsilím o rovnoprávnost, případně o partnerské vztahy s SSSR, jednak úsilím o přizpůsobení společenského a politického modelu danostem země a národa. Národní prvek se v tomto smyslu vykrytalizoval a hrál mimořádně závažnou roli již v průběhu první vlny reformních snah v letech 1953-1956. V Maďarsku nabyl tehdy dokonce takové intensity, že vyústil v ozbrojený střet s intervenující sovětskou armádou. Fakta o tom jsou ostatně dostatečně známá.

Národní momenty hrály — o tom se ví poněkud méně — velkou úlohu i ve vyvrátění Pražského jara 1968. Projevovaly se v rychle postupující obnově smyslu pro vlastní národně politickou tradici, a to i vlastní tradici socialistického a komunistického hnutí, ve změně hodnocení předválečného demokratického zřízení, jakož i celé řady osobností tehdejší doby. Pro poválečnou generaci měla modelový význam zkušenost se zřízením z let 1945-1948: toto zřízení se vyznačovalo vysokou vahou socializačních opatření za současného zachování poměrně širokého, fungujícího systému politické demokracie. To přispělo k obnovení hesel a požadavků «československé cesty k socialismu».

O národním prvku v současné polské situaci není třeba příliš hovořit. Projevuje se o to silněji, že v celém hnutí polské «obrody» chybí výraznější reformně komunistický komponent, typický pro Pražské jaro.

Národní prvek v reformním snažení ve střední a jihovýchodní Evropě má přesto zvláštní povahu: je sice produkován imperiálním rázem sovětské politiky, okleštěním svéprávnosti a svébytnosti zemí, provází ho však vědomí dominantní úlohy SSSR v této světové oblasti. Reformní hnutí je zde ve skutečnosti vystaveno extrémně složité politické situaci, krajně náročné na schopnost rozhodování. Prosazuje své cíle nejenom proti konservativní čá-

sti domácí mocenské elity, ale i proti imperiálním nárokům sovětské politiky; na druhé straně musí dbát o to, aby zejména ve vztahu k SSSR nepřekročilo určitou hranici, aby se nedostalo na tomto poli do nesmiřitelných konfliktů.

Jde o klíčový problém reformních hnutí v zemích sovětského bloku. V současné literatuře je často kladena otázka reformovatelnosti režimů sovětského typu. S odvoláním na porážku Pražského jara, jakož i na čerstvější vývoj v Polsku je četnými autory zodpovídána záporně. Nelze však přehlédnout, že vlastní příčinou nezdarů zmíněných reformních pokusů nebyl ani tolik nevyhovující ráz navrhovaných reformních řešení — nikde nezbyl čas ověřit je v praxi — ani nemožnost vytvořit vnitřní konstelaci sil příznivou reformě. Tato hnutí ztroskotala především proto, že nedokázala uspokojivě vyřešit problém vztahů s SSSR, že nedokázala — a je otázkou, zda to bylo v jejich silách — předejít mocenskému, přesněji řečeno vojenskému rozuzlení situace. Ve skutečnosti tato hnutí neztroskotala, zvláště výrazné je to v případě Pražského jara, jako hnutí reformní. Tato hnutí ztroskotala především a hlavně na mezinárodním faktoru, t. j. ztroskotala především a hlavně jako hnutí národní.

* * *

Úspěch reformních snah v zemích sovětského bloku se v současné situaci nezdá pravděpodobný. Příčiny nespočívají v tom, že tato hnutí vytyčují snad požadavky nepřijatelné z hlediska národních zájmů SSSR. Problém spočívá spíše v těch mezích, které sovětská politika ukládá těmto hnutím.

Zásadní hranice sovětského postoje k samostatnému pohybu v zemích střední a jihovýchodní Evropy byl původně v postalinské době určen událostmi roku 1956, vojenským zásahem v Maďarsku včetně následujících soudních procesů a popravy Imra Nagye a brutálním nátlakem na Gomulkovo vedení v Polsku. Přesto situace tehdy nebyla za všech okolností nehybná. Ke svým rozhodnutím — svědčí o tom i později publikované paměti Chruščovovy — se sovětská politika nepropracovávala snadno. Chruščovovské období se vyznačovalo zcela jedinečnou, bizarní kombinací neomalené imperiální politiky s ideologickými iluzemi a pokusy o dalekosáhlé reformy. Tento stav způsobil, že se řadě zemí tehdy podařilo přechodně nebo trvale modifikovat své vztahy s SSSR, získat prostor pro samostatný, či pouze samostatnější pohyb (a to nejenom Číně a Albánii, nýbrž i Rumunsku, po určitou dobu Polsku atd.). Sovětská politika přitom nejenom tlumila, nýbrž v četných případech také podněcovala změny v zemích sovětského bloku; viděla v tom jeden z prostředků podpory reformních záměrů v SSSR samém. Tento stav zpochybňoval význam hranic určených událostmi roku 1956. Vznikala představa, která se projevovala silně např. v ČSSR v roce 1968, že sovětský zásah v Maďarsku byl vyvolán nekontrolovatelným průběhem událostí, ohrožením stávajících svazků Maďarska s SSSR (vystoupení z Varšavského paktu, proklamované I. Nagyem). Tato představa se v praxi ukázala klamnou.

Nedomnívám se ovšem, že základní rozhodnutí,

kteřá vedla k sovětskému zásahu v ČSSR, byla předem dána. Hranice možného pohybu se přesně zjišťují teprve akcí, zkušeností. Je jisté, že československé vedení v roce 1968 nesprávně odhadlo možnosti reformy, míru tolerance sovětské politiky. Stejnou pravdou je však i to, že tato míra nebyla zcela zřejmá ani pro sovětskou politiku samotnou, byla výslednicí určitého poměru sil, politického vyjasňovacího procesu, v němž šlo o větší počet možných opcí. To bylo ostatně potvrzeno pozdější sovětskou politikou v Polsku. Zhodnotila se v ní zkušenost ze zásahu v ČSSR a důsledků, které tento zásah měl. Přihlédla též k odlišnostem nové vnitřní a mezinárodní konstelace sil. Nesáhla zde zřejmě z tohoto důvodu k vlastnímu vojenskému zásahu, nýbrž k «vnitřnímu polskému řešení», které dlouhou dobu připravovala. Je sotva možné hovořit o tom, že tímto způsobem došlo ke změně charakteru a záměrů této politiky. Je však nesporné, že došlo ke změně v jejích metodách, což pravděpodobně nezůstane bez vlivu na konečný výsledek událostí.

Toto rozhodování, jakkoliv samo o sobě důležité, nemohlo mít přesto samo o sobě určující povahu. Bylo pouze odrazem širšího vývoje. Od poloviny šedesátých let, jak je ostatně dostatečně známé, máme co činit se závažnou změnou situace v SSSR a tím i dynamiky vývoje v sovětském bloku. SSSR vstoupil do téměř dvacetiletého období vyznačujícího se výrazným konservatismem. V tomto období odumřely dřívější pokusy o strukturální zásahy do systému, odumřel dřívější relativně rušný společenský pohyb. Nešlo zjevně pouze o důsledek stabilizace a zpevnění byrokratických aparátů, či o zvýšené nasazení represe. Projevila se zde zřejmě únava společnosti z desetiletí těžkých otřesů, i z četných nepromyšlených experimentů Chruščovovy doby, které kompromitovaly reformy. Dostavila se touha po stabilitě poměrů. Konservativní politika nezůstala přitom bez určitých výsledků. V minulých dvaceti létech značně vzrostla váha SSSR jako supervelmoci, což nemohlo neimponovat ruskému a sovětskému vlastnictví. Také ekonomické a sociální reality této doby se ve svém bezprostředním projevu zřejmě ukáží být poněkud lepší než pověst, která je doprovází.

* * *

Obrat SSSR ke konservatismu je nesporně jednou z příčin, která ovlivnila vývoj k Pražskému jaru a stála v pozadí rozhodnutí o vojenské intervenci SSSR v Československu. Konservatismus sovětské politiky je také jednou z rozhodujících příčin toho, že současný polský vývoj zabředl do neřešitelných dilemat.

Důsledky obratu SSSR ke konservatismu v brežněvovské éře nelze pokládat za přechodné. Potlačení Pražského jara definitivně ukončilo etapu, v níž významná úloha v zemích sovětského bloku připadala reformnímu komunismu. ČSSR byla do té doby z celé řady důvodů pevnější základnou reformně komunistických snah ve střední Evropě. Její porážka znamenala proto již sama o sobě neodčinitelnou ránu tomuto snažení. Podstatné jsou však i další politické důsledky. Reformní

komunismus budoval především na dvou faktorech: na komunistickém přesvědčení svých nositelů, a na jejich přesvědčení, že pro svou politiku mohou získat dostatečnou masovou podporu. Sovětský zásah v ČSSR a celá následující praxe sovětské politiky v zemích sovětského bloku zničily tyto předpoklady reformního komunismu. Není přitom vidět, jak a kdy by mohly být obnoveny. Komunismus v této světové oblasti může nadále v lepším případě vyprodukovat osvícený totalitarismus, určité formy omezeného komunistického liberalismu, obávajícího se skutečného lidového hnutí, nemůže však produkovat reformní komunismus.

Důsledky nového stavu věci je prozatím těžko plně zhodnotit. Zmizely zcela, či ztratily na významu dřívější vazby části reformních sil na SSSR, četné politické a osobní kontakty, sahající až do mocenských elit. Ztenčila se společné programová základna reformních pohybů v SSSR a v zemích sovětského bloku, prohloubilo se vzájemné odcizení i nedůvěra. Prostor pro politické dorozumění a dohody reformních sil v zemích sovětského bloku se sovětskou politikou je dnes potenciálně podstatně menší, než kdykoliv dříve. Přispívá k tomu skutečnost, že v SSSR není vidět patrnější průlom do panujícího konservatismu, stopy širšího a hlubšího společenského pohybu. Národní prvek tím značně nabývá na váze, roste povědomí společnosti o imperiální podstatě sovětské politiky. Tím vším je dána potenciálně větší labilita systému, nebezpečí nepředvídaných a nekontrolovatelných společenských výbuchů a hnutí.

* * *

Bylo by sotva moudré nechat se svést k prognóze dalšího vývoje sovětského bloku. Podobné pro-

gnózy mají nutně jepičí život. Situace v různých zemích této oblasti je značně rozdílná. Společenský pohyb v řadě z nich je momentálně ovlivněn následky sovětských zásahů proti reformním hnutím, projevují se též tendence dezintegrující národní a státní život, demoralizující společnost. Nicméně zůstává skutečností, že je zde také více než dost hořlavých látek. V tomto smyslu dnešní vztahy uvnitř sovětského bloku nejsou nebezpečné jen pro země této oblasti, nýbrž ohrožují stabilitu celé světové situace. Události Pražského jara a nedávný polský vývoj to názorně dokládají. Jistá východiska může zřejmě vytvořit — přesvědčení o tom je značně rozšířeno na Západě stejně jako na Východě — zmírnění mezinárodního napětí, vojenské uvolnění, odzbrojení. Léta po Helsinkách však ukázala, že nikoli bezpodmínečně.

Uvedl jsem na počátku, že malý smysl západní levice pro národní problémy sovětského bloku má závažné důsledky. Platí to ve dvojím směru. Zmírňování mezinárodního napětí, které se přenáší přes realitu situace v sovětském bloku, neodstraňuje ohniska nebezpečného napětí a podkopává vlastní základy. Dnešní vyhocení mezinárodní situace je také produktem toho, že politika «zmírňování napětí» po Helsinkách se vyhnula problémům této světové oblasti. Na druhé straně levicová politika, která se staví na základnu «Jalty», prohlubuje nepříznivé trendy ve vývoji opozičních proudů v zemích sovětského tábora. Tato politika postrádá schopnost začlenit reformní snažení v sovětském bloku do širšího evropského kontextu, podporuje ve skutečnosti tendence k nekontrolovatelnému vývoji. Pochopení národního prvku v reformním hnutí, jeho širších souvislostí a významů jeví se proto jednou z podstatných otázek současného vývoje levice na Západě.

Diskuse o problémech míru

Symposia, které v bavorském Frankenu organizuje laické katolické sdružení «Opus bonum», se stala již tradiční každoroční událostí v čs. exilu. Ve dnech 24.-27.11.1983 se konalo symposium pod názvem «Mír, mírová hnutí, křesťanská morálka». Byla tu přednesena řada referátů, k nimž proběhla živá diskuse; v jednání symposia se ozřejmila nejenom jednota, ale i rozdílnost stanovisek účastníků. Podobně jako v politickém životě demokratických zemí Západu, je i uvnitř čs. exilu zastoupeno široké spektrum názorů; zejména ve vztahu k aktuálním problémům, jako je další umístování raketojaderných zbraní v Evropě a s ním spojené západoevropské mírové hnutí, se tato názorová různost výrazně projevila.

Stručně lze říci, že značná část účastníků zdůrazňovala především potřebu rozhodně čelit ze strany Západu sovětské rozpínavosti, a z tohoto hlediska spíše odmítala současné západní mírové hnutí jako faktor, který objektivně slouží sovětské imperiální politice. Zároveň však byla v celé řadě referátů i diskusních vystoupení provedena objektivní analýza rozporné tematiky, vystoupili tu i

přímí účastníci západního mírového hnutí z řad čs. exilu. Referáty přednesené na symposiu budou vydány samostatně, a omezíme se tedy na výčet několika:

Václav Bělohradský: Politika a eschatologie. Poznámky k otázce míru v evropské tradici.

Lída Rakušanová: Nukleární mír — realita nebo iluze?

Jaroslav Langer: Mír, zbrojení a koncept společenské obrany.

Alexander Tomský: Problém pacifismu ve východní Evropě.

Jiří Sláma: Zbrojení a ekonomika.

Milan Schulz: Slovní vojna a mír.

Vilém Prečan: Charta 77 k otázkám míru a mírového hnutí.

Luděk Pachman: Mírová politika z konzervativního hlediska.

Zdeněk Mlynář: Současné mírové hnutí a politická levice. (Viz str. 7 tohoto čísla.)

Pavel Tigrid: Život a zánik v nukleárním věku.

Z.M.

... a mimochodom, čo u vás nového?

Už roky mi táto nevinná konverzačná otázka pije krv. Ten zarážajúci fakt — totiž, že všade je celkom bežne a dokonca často niečo nového, ma na chvíľu vždy znovu zaskočí. Ale len na chvíľu. Potom dokážem, po rokoch praxe už i s istou rutinou, vysvetľovať tú našu «špeciálnu situáciu». Naučil som sa nájsť v tom všetkom akúsi logiku a teda i akoby vysvetlenie a ospravedlnenie diania, presnejšie nediania okolo mňa. Zrejme sa to musí naučiť v podstate každý, kto si ešte nebalí kufre. Každý, kto sa nechce zadusiť negativizmom, si musí svoje prostredie vysvetliť, akceptovať niečo, — privlastniť si ho. Mám teda i ja svoje vysvetlenia. Ale platia ešte?

Alebo sa predsa len už niečo zmenilo? A ak nie kedy konečne? Dožijeme? Je niečo vo vzduchu? Môže sa tu vôbec niečo zmeniť? Čo mám robiť?

Z nevinnnej konverzačnej otázky vyliezli zase tie staré a otrepané. Predsa ale stále ešte nezodpovedané. Stojíme pred našou nehybnou situáciou ako pred obrovským mlčiacim balvanom — s holými rukami a bez nápadu.

Malo by sa vôbec niečo meniť?

Na túto otázku odpovedajú kladne už nielen disidenti, ale i mnohí komunisti, ekonómovia, sociológovia, novinári... teda i tí, ktorí boli doteraz zo stavom vecí «spokojní». Medzi obyvateľmi je pravidlom skeptický názor na budúcnosť a všeobecne sa očakáva to najhoršie. Sírta sa rôzne fámy o tom, čo sa stane, ak sa i naďalej nič nestane — jedni očakávajú ekonomické zrútenie, iní eko katastrofu, ďalší následky duchovného rozkladu na mladú generáciu... Každý vidí svoj výrez z našej skutočnosti, jedno ale majú tieto postrehy spoločne — pesimizmus. Ten sa napokon netají ani v prejavoch «tých najvyšších».

K chorobám (či už vrodeným alebo získaným), ktoré sme chceli liečiť v dobách obrody, sa po okupácii pridali nové. Naša spoločenská skutočnosť je natoľko ochromená, že je vlastne «invalidná». Najprv sa obetovali vyššie, diferencovanejšie funkcie, a dnes už sú problémy s udrжанím elementárnych životných funkcií. No opravné mechanizmy nefungujú. Všetky výzvy k mobilizáciám síl, k iniciatívam, k novému spôsobu riadenia... atď. nemajú zatiaľ väčší efekt než onen hrach na stene. Podstata problémov je totiž tabu. Táto podstata súvisí vždy nejako z niektorou z chorôb, z našou rastúcou a utajovanou invaliditou.

Pokým nebolo tak zle, bolo možné žiť s našimi chronickými chorobami. Ba dokonca časť spoločnosti sa naučila žiť z nich. Pridali sa tak k profíkom, predstaviteľom moci, ktorí v rámci svojho «reálneho» pohľadu na socializmus kradnú už roky vo veľkom. Aj jedni aj druhí sa majú relatívne dobre (alebo aspoň lepšie než tí ostatní — a to je satisfakcia i tomu najdrobnejšiemu vedúcemu predajne) a preto doteraz spoločne udržuujú status quo. No s určitými zmenami by bola nadšená i táto časť spoločnosti (napr. lepšie možnosti minúť peniaze t.j. nakupovať luxusný tovar, cestovať, zabávať sa a pod.) A tie hlbšie, skutočné zmeny, ktoré by zmenili život i tým ostatným? Ale prosím vás...

...dá sa tu vôbec niečo meniť?!

Tento slogan sprevádzaný patričným skeptickým gestom chce povedať asi toto: «Zmeny sme tu už mali a také, aké už nikdy nebudú. Za zmeny, reformu, obrodu boli výnimočne nielen občania ale i vladníci. A nič z toho nebolo. Preto bezo zmien v Moskve tu nemá nič šance».

Je to rozšírený politický názor a má vlastne u nás svoje opodstatnenie. Tu, na tomto území ľudia skutočne zriedka zažili pocit politickej nezávislosti a ak, potom sa čoskoro ukázal byť iluzórnym. Je ale také definitívne, že vnútorné sily nemôžu ovplyvniť situáciu v krajine?

Máme síce možno najrealistickejší (najskeptickejší) názor na povahu politiky ZSSR, na pravú tvár reálneho socializmu, na šance vymaniť sa z impéria — no toto poznanie nám deformuje pohľad na naše vlastné sily. Keďže nie sú možné veľké, «revolučné» zmeny, rýchlo sme ztratili i možnosť iných, akýchkoľvek. Tak názor ľudu vzácne súznejšie s názorom vedenia: nedá sa nič robiť.

Sme tragicky okupovaní, oklamaní bratmi, čakajme, veď sa oni stratia.

Pritom ale iné európske krajiny Tábora za čas, čo my prežívame svoju krivdu, nestagnovali. Ba v životaschopnosti nás už dávno predbehli i niektoré z tých bratských pravoverných krajín. Akoby diktát Moskvy pre nich neplatil...? Isteže platí — pokiaľ ide o zahraničnopolitické úvodníky. No ťažšie je nadiktovať povedzme rast efektivity. Práve ten je pre život každodenný dôležitejší. A tak je dnes obraz života v Maďarsku podobnejší rakúskemu než hoci rumunskému či sovietskemu. Názorne to dokazuje, že nerozhoduje len príslušnosť k Taboru, ale i iné, vnútorné okolnosti.

Aké sú to okolnosti, je aj u nás reálne možné ich pôsobenie?

Impulzy

Tým, že sa v ďalšom budem zaoberať domácou situáciou, nechcem oponovať tým, ktorí tvrdia, že rozhodujúci impulz treba čakať zvonka. V medzinárodnej situácii i v situácii Tábora sa v poslednej dobe deje veľa významných zmien, ktoré majú zreteľný dopad na našu domácu situáciu. Týmto súvislostiam sa pri uvažovaní o domácej situácii nechceme a ani nemôžeme vyhnúť. Predsa ale bude najlepšie, ak zhodnotenie

tohto diania zostane povolanejším a laická úvaha, akou je táto, zostane pri javoch zjavných a pozorovaniu ľahko prístupných, proste pri tom, čo poznáme z každodennej skúsenosti okolo nás.

Položili sme si teda otázku o povahe a možnostiach pôsobenia domácich, vnútorných síl a okolností — čiže tých bezmocných dole.

Zatiaľčo vplyv «zhora», jeho nariadenia a moc cítiť celkom zreteľne, pôsobenie ovládaných na situáciu v krajine je hmlisté. No jeho existencia je i u nás nesporná. Existuje bezpochyby i v «tvrdsích» režimoch a je len pochopiteľné, že nie je v záujme vladnúcich prebúdzat v ovládaných vedomie tohto vplyvu.

V zásade tento hmlistý vplyv znamená to, že ovládaný môže rôznym spôsobom spracovávať impulzy zhora, môže za istých okolností tieto impulzy opätovať podobnými či inými, môže vytvárať tzv. atmosféru, ktorá vo veľkej miere predurčuje strategické možnosti vladnúcich (napr. niekedy «je možné» viesť verejné politické procesy, inokedy to «nie je možné»).

Spoločnosť (ako všetko živé) reaguje na dva druhy impulzov. Predovšetkým reaguje na vonkajšie impulzy. No ich dopad záleží od pôsobenia vnútorných impulzov, vyvierajúcich zo samotného spoločenského organizmu. Do prvej kategórie patria napr. zahraničná i domáca mocensko-politická situácia, stav domácej a svetovej ekonomiky, prítomnosť vojenského, ekologického a pod. ohrozenia atď. Vnútorné impulzy vznikajú spracovaním a interferenciou vonkajších — no nie len ich. Pôsobia tu i trvalé alebo len pomaly sa meniace impulzy, ako napr. tradícia, kultúrna vyspelosť, historické skúsenosti atď. Rezumé týchto a iných «vstupov» sú potom reakcie spoločnosti (to v prípade že sa môžu zjavne demonštrovať) prípadne jej atmosféra, a niekedy i tie «nálady davu» tak obávané vládcami všetkých dôb. Dnes sa zdá, že nielen že niet priestoru, kde by sa mohli reakcie spoločnosti zjavne prejaviť, ale aj integrita spoločenského organizmu je narušená. A aká to bola kedysi nedávno jednota. . . Normalizácia sa nám podarila, len normalizovaní akosi dodýchavajú. Ako to, že normalizácia podlomila spoločnosť viac než tvrdé roky 50te?

Ak krátko zaspomíname na staré stalinské doby, uvidíme, že režim robil vtedy niektoré «chyby». Vymenujem len tie hlavné: Režim nebol dosť dôsledný a tvrdý (napr. ideologickému zločincovi sa neraz po krátkej «pracovnej prevýchove» odpustilo), ďalej — nebol dosť imúnny proti aktivitám zdola, ktoré jednali v duchu socialistických ideálov (dnes sa netajú, že nejde o ideály ale o moc — vtedy to ešte bolo tajomstvo), režim nedokázal dosť totalitne kontrolovať všetky impulzy, ktoré na masy mohli pôsobiť (dosvedčuje to napr. výborná úroveň revue svetovej literatúry už v rokoch 58, 59, alebo hoci scenáre bratislavskej Tatra revue z tej istej doby). Režim sa nevedel s istotou orientovať v impulzoch z Moskvy (po chruščovovskej epizóde nebolo celkom jasné, že ideály sa už obetovali mocenskej expanzii) atď.

Okrem týchto «chýb» začalo v 60tych rokoch pôsobiť čosi, čo z nedostatku vhodnejšieho termínu nazvime «prerastaním normalitou». Mám na mysli čosi ako hojenie rán. Po ochromení «víťazným februárom» sa zdalo, že spoločenský organizmus je nenapraviteľne zmrzačený (emigráciou, rozbitím politických, ekonomických a kultúrnych štruktúr, výmenou kádrov. . .). Predsa sa ale situácia pomaly menila. Nová generácia, ktorá nezažila traumy vojny sa pomaly presadzovala, postupne sa na dôležité posty dostávali schopní ľudia. Knihy začali byť znovu čitateľné, divadlá zaujímavé. . . Hoci po stránke fundamentálnej sa medzi rokmi 1956 a 1966 nič nezmenilo (tie isté zákony, predpisy, ekonomická štruktúra), atmosféra doby sa podstatne zmenila. Vďaka tomu stačilo potom na odštartovanie spoločenského pohybu málo. Vývoj sa dynamizoval cez vnútorné impulzy, vonkajšie úplne vybledli. Práve táto vnútorná dynamika dodávala roku 68 charakter ľudového pohybu, hoci politicky ním vlastne nebol.

Ako vidíme, mnohé zo starých zlatých čias sa stratilo. Normalizátori z rokov 70tych sa, pokiaľ ide o «chyby», poučili (ťažší problém je zadržať «prerastanie normalitou — o tom ale neskôr). Čistky sa síce obišli bez popráv, no zato sa nikomu neodpustilo. I po najhlbšom zapretí sa málokto dostal na svoje predchádzajúce miesto (mám na mysli tých vylúčených zo strany). Táto dôslednosť má korene v celkom jednoduchnej príčine — dobré miesto po vylúčenom bolo okamžite obsadené zvyčajne menej schopným, no ideologicky «silným» záujemcom. Dôslednejšie sa hľadí i na fenomén spoločenských impulzov. Vie sa, že i zdanlivo nepolitický čin je v zásade spoločenským impulzom. Okrem selekcie sa normalizátori starajú tiež dôslednejšie o trvalý tok vybraných impulzov. Služili a slúžia im k tomu masmédiá, udržiava sa pravidelný kolobeh politických osláv, slávných výročí, konajú sa nákladné manifestácie, riadne sa dbá o «výzdobu». . . Zvlášť jemným sitom sa preosieva kultúrna sféra, ba boj sa vedie i s jazykom. Nesmie byť príliš pútavý, frázovitý je totiž tiež politickým signálom.

Dosiahla sa taká preideologizovanosť, že prakticky niet sféry, ktorá by bola vyňatá z ostrej ideologickej pozornosti.

Zaujímate sa o svetové dianie vo vašom odbore? Maľujete abstraktne alebo konkrétne? Ste neverný manžel? — To všetko môže byť ideologicky interpretované a známkovanie. (Je celkom bežné, že manželka rieši manželovu neveru sťažnosťou strannickým či odborovým inštitúciám. Pre prípadné záujemkyne — osvedčili sa formulácie: manžel tým znižuje úroveň našej socialistickej morálky, ohrozuje výchovu detí v platných členov našej soc. spoloč., je zlým príkladom na svojom pracovisku, resp. v brigáde soc. práce, rozvracia rodinu — základ našej soc. spol., vznikajúce hádky bránia manželke plne sa venovať svojmu poslaniu v našej soc. spol. ako matke a ako odborníčkčč. . . a pod).

Celé 70te roky sa mechanizmus kontroly impulzov zdokonaľoval a zjemňoval. Inštitúcie i masy dosiahli vysoké bojové majstrovstvo. Zdalo by sa, že sa vytvoril uzavretý systém, v ktorom nič nemôže zlyhať.

Zlyhalo niečo?

Neviem. Isté ale je, že za posledné 2, 3 roky sa udialo viacero nečakaných vecí. Neviem odkiaľ začal, veď zdanlivo sú to okrajové, spolu nesúvisiace javy. «Pravda» si stále hudia svoje. Ale ako to, že zrazu

máme trhovisko plné súkromníkov? Už samotné to slovo sa ťažko vyslovuje. V novej tržnici majú dokonca vyhradenú väčšinu predajnej plochy. V niektorých produktoch je dokonca legalizovaná voľná tvorba cien (čo to je iné než zdieranie nadhodnoty!). Vyrojili sa nám punkeri. No na rozdiel od starých dobrých čias ich nik nemláti. Keď sa kedysi oplatilo robiť akcie kvôli dlhým (vlastne celkom prírodným) vlasom, nechápem ako môže dnes príslušník znieť pohľad na tie zafarbené štiece alebo na takú protisocialistickú výstrednosť, akou je prepichneté ucho! A čo ten nudizmus!!! Veď to bol od nepamäti typický prejav morálnej hniloby Západu, ech, čo sme sa o tom popísali. . . A čo ten Slobodov «Rozum»?! To má byť životný príbeh jedného slovenského intelektuála? Ja by som mu dal: «som mŕtvy muž»! Ja by som ho vzkriesil! Ale človek nevie, čo prv. Mládež nám stále uniká. Po punkeroch sú tu novovlíháci. A my im robíme superkoncerty v PKO. Veď sa tam choďte pozrieť! Vyskakujú v laviciach, pískajú, dupú. . . a kde je bezpečnosť? Prosím vás, a aby festival politickej piesne vyhrala fašizujúco vyobliekaná, obscénne sa pohybujúca kapela?! Neznamená takto náhodou ten Ventil RG — celkom prozaicky: ventil ručný granát? No prosím! A ešte noví romantici a lennoňáci. . . namiesto aby im tie ich pietne steny pozatierali ako v Prahe, nechajú ich tak, ba v Dome ROH sa pre úspech opakuje program o Lennonovi!

A v Štúdiu «S» zasa frčia tí starí kontrarevolucionári Lasica a Satinský. Ja by som im neveril, ani keby prednášali Marxa — z vlka baranina nebude. V kinách sex a násilie! A na našej Kolibe natáčajú disidenti a oportunisti rôzni Jakubiskovia a im podobní. . . Či už Poučenie zapadlo prachom! Zlyhalo niečo???

Tak nejako by mal premýšľať správny syn strany pokroku. A nielen premýšľať, ale i konať. V prípade takéhoto syna to znamená ísť vec hneď ohlásiť hore, najlepšie rovno na Februárke.

Lenže čo keď súdruhovia z Vnútra tiež nie sú tí, čo bývali. . . Minulý rok dokonca usporiadali výstavu zakázaným bratislavským výtvarníkom, a to prosím vraj necenzurovanú! A naše tlačové orgány? Nové Slovo podchvíľou prinesie rozvratnícky článok, všade sa množia kritiky, ktoré pod rúškom správnej cesty s. Andropova akoby tiež hovorili o rozkrádaní — v skutočnosti sa ale autori vyžívajú v zosmiešňovaní kádrovej politiky strany, poukazujú nám zámerne na boľavé miesta, vyzývajú k verejnej polemike. Večerník kedysi začínal zo skromnou malou rubrikou «Slovo majú Bratislavčania». A dnes? Jeden a pol strany frflania, nespokojenci píšú petície, žiadajú akúsi nápravu, vyhrážajú zodpovednosťou. Všetky noviny považujú za svoju povinnosť otravovať vzduch akoby ekologickými článkami — popravde ale katastrofickými, paniku šíriacimi príspevkami. Raz je ohrozený Dunaj, inokedy stromy, potom akési bralo. Pýtam sa: kto ich to ohrozuje, proti komu takéto články vlastne broja?! Stratila sa už i úcta k tradíciám revolučným i k tým obyčajným. Každé divadlo — od Hviezdoslavovho až po nejaké pivničné dráždi a láka zaslepencom politiky štekľivými narážkami alebo zneuctovaním našich tradícií. Feldek zosmiešnil Jánošíka, nestačilo, ešte sa na Slovákoch smejú Radošinci, Trnavčania ba i Zeleneč. . . No a Fugarová show (čo to je za názov!) v poslednej premiére uviedla pieseň o Slovákov, ktorý sa na nudistickej pláži naučil spievať (ako pochvalne informuje denník ROH Práca dňa 19.X.83).

Pre dobrého syna je táto situácia nepochopiteľná. Plazivá kontrarevolúcia už dávno nie je predo dvermi, už je tu, už vyčíňa medzi nami — a strana i jej bojová päst z Februárky mlčia. Chtiacnehtiac synovia vidia, že čo sa deje, deje sa zrejme s tichým súhlasom ich vrchnosti. Čo si už o tom potom myslieť???

Vedúce kádre i radoví komunisti inštinktívne vetria neistotu centra. Reakcie na to sú rôzne. Občas vidíme záchvat pravovernosti, syn sa chce zachytiť nejakého pevného bodu, smernice, poučky zo školenia. Niekedy sa takýto záchvat len predstiera, ako krycí manéver maskujúci nedostatky, osobnú neschopnosť a pod. (napr. Kvospracujúci podnik istý čas odmietal montovať viedenské antény, netrvalo to však dlho). Častejšie vidno u nás tradičné «obracanie kabátov», zatiaľ v prípravnej fáze: do ničoho sa nehrnúť, neprekročiť svoju kompetenciu, mať alibi a čakať. Nechajme ale komunistom ich problémy a skúsme sa pozrieť, kam sme sa to dostali.

V úvodných pasážach je naša situácia po r. 68 opísaná ako status nehybnosti. Potom ale prichádzajú na pretras fakty, ktoré svedčia o dosť vážnych zmenách, hlavne v posledných 2 rokoch. Stojíme teda na prahu nového roku 68? Alebo sú to len zdanlivé smeny? Prečo k nim vôbec prišlo? Aký je ich spoločný menovateľ?

Ako vidno, teoretické úvahy znášajú vajíčka, z ktorých sa vyliahnú zasa len otázky. Odpovede sa dajú nájsť skôr v niečom konkrétnom, v nejakej konkrétnej udalosti. Pre mňa bola takouto «čitateľnou» udalosťou nedávna premiéra nového slovenského filmu.

Na prípade «Jakubisko»

sa dá sledovať genéza našej poaugustovej situácie. Rovnako by sa dala sledovať i na každom bežnom občanovi. Normalizácia nás každého akosi určila alebo aspoň poznamenala. Jakubisko je ale známa osobnosť, jeden z mýtov roku 68, teda osoba verejná, a preto nemôže namietať, ak si ním tu «poslúžime».

Vitajte teda v Dome ROH. Západné vybavenie, super interiér, pohyblivé steny, sál, otáčavé javiská, výklopné hľadiská a prepadliská. Až doteraz som sem nevšiel a nebyť toho, že som lístky alias pozvánky na slávnostnú premiéru dostal zadarmo, nepáchol by som sem ešte roky. Budova mi zvonku pripomína hrobku, mauzóleum alebo vojenský objekt. Nič z týchto vecí nemám rád. Vnútri to ale vyzerá ináč. Sedím v mäkkučkých kreslách, všade lesk chrómu, plyš kobercov, šum elitného publika (áno, včetně reprezentantov vlády). Z neurčitého miesta nevtieravo znie pieseň z filmu — ách, to je predsa naša úbohá milá Marika Gombitová. Na pódiu piedestál a na ňom cena z Benátok: Zlatý fénix. Zaznie slávnostná znelka a ako pri

futbale prichádzajú husím pochodom naši reprezentanti. Jakubisko dnes zvolil «imidž» tvorcu úspechom vytrhnutého z práce, zachmúrene si prezerá tlieskajúce publikum. Za všetkých prehovorí Letrich. Zdôrazňuje význam zahraničného úspechu po toľkých (koľkých že?!) rokoch, hovorí o prvej národnej epepeji, o zmysle národa. Ideologické pasáže neprítomné.

Celá tá situácia ku mne dolieha tak trochu ako k cudzincovi, ako neskutočná scénka z nejakého iného času, ako k pavúkovi visiacemu dolu z plafóna. Pozerám sa dolu na Fénixa, na seba v mäkkom kresle, na tento Dom ROH, na to, ako umelecky zdobená opona odkrýva plátno, svetlá plynulo slabnú, už bežia titulky, už je tu prvá súlož... a ja ešte stále nesedím len v kresle dolu, ale pozerám sa zároveň z plafóna. Nevnímam len film, vidím celú situáciu (moja kuriózna figúrka ju vhodne doplnia, chacha) — a je pre mňa nová. A nie je nová. Skôr čitateľnejšia. Prvé, čo tu zo všetkého jasne vystupuje sú

prachy

Že tu ide o peniaze, je vcelku známe už zľudovené heslo. Pokúsme sa to ale porozumieť, čo to značí, ak sa to vezme vážne.

Spomeňme si spoločne, ako to bolo s peniazmi na seminároch Mafie a v našej ideológii každodennej kedysi. Peniaze, zárobky, nadhodnota, spotrebná orientácia, diktát kapitálu... tu boli tie atribúty starého, nám Gottwaldovým deťom neznámeho, porazeného sveta. Aj keď dôsledná ideologická kóma trvala v skutočnosti vždy len krátko (po r. 48, a 68) na prioritu ideológie pred ekonomikou sa nikdy verejne nezrezignovalo. A tak toto poňatie prežíva dodnes. Aj taká bežná práca má u nás vyšší ideologický zmysel, než iba zárobok a výrobok. Je predsa prostriedkom premeny na «nového človeka». Nečudo, že je dodnes u nás dôležitejšia účasť na tejto prevýchove než výsledky práce (vlastne — vedľajšie produkty prevýchovy).

Dôležité je, že cvikaním naplníme dejinnú úlohu pracujúcich, nakoľko sa našou zásluhou naplnia štátna či podniková pokladnica, to je v zostrenom (vždy bol zostrený) boji s nepriateľmi nepodstatné.

Teda aj v obdobiach «kludu» ideologický dogmatizmus ochromoval ekonomiku. Už v základe tým, že vytvoril takú patovú politickú situáciu, v ktorej liečenie choroby je nebezpečnejšie než prípadná smrť pacienta. Keďže ideológia obsadila život, stali sa zmeny a kompromisy prakticky nemožné. Ideálom našej domácej politiky sa stala rigoróznosť a konzekventnosť v duchu dogiem (tak ako niekde inde je ideálom politiky schopnosť kompromisu, dohodnúť sa, vyriešiť problém).

Preto bolo politicky konzekventné a teda správne, keď v máji roku 1980 pseudonym Peter Bal totálne zotrel film «Postav dom, zasad' strom» (áno, dobre si pamätáte, od toho istého Jakubiska, ktorého benátsky úspech práve beží pod našim pavúčim balkónom. Nevadí, ešte ho uvidíte...). Hlavným argumentom obžaloby bol úspech filmu na festivale v Holandsku. Autor dokonca zistil, že film sa hneď i kúpil. Citujem: «Treba vari lepšie potvrdenie "úspechu" nášho filmu vo svete?»

Uznanie, ba zaplatenie od nepriateľa je pre ostražitého bojovníka vždy výstrahou. Bojovník v ďalšom bedáka nad «príliš ľahko a príliš skoro zabudnutým Poučením» a varuje pred Jakubiskom, autorom «čiernej série protisocialistických filmov». V svojej dobe článok znamenal signál pre ofenzívu proti nesmelému sa ohlasujúcim liberalizujúcim pohybom v kultúre (uverejnila «Pravda»).

Uplynuli iba 3 roky a 3 mesiace a Nové Slovo, Pravda, či Večerník sa predbiehajú v plesaní. Nie tak nad filmom (to je neistá pôda) ako nad našim svetovým úspechom v Benátkach. Áno, v tých hrozných Benátkach, kde sa onoho času konalo «disidentské bienále, alias Beniále, na ktorom sa vtedy premietla i Jakubiskova «čierna séria»!

Jakubisko dnes môže v stranníckej tlači «skromne» hovoriť: «Film preto tak zabral, lebo má všetko, čo divák potrebuje: polemiku, politiku, sex, humor, silné sentimentálne scény, dynamiku».

Peter Bal — počuješ to? Kde si?

Film sa už predal viacerým západoeurópskym distribúciám. Doma zatiaľ ešte radšej nejde (čo keď nejaký dogmatik...) no zato sa vyrobila mutácia na festival do Španielska.

Tisícročná včela nie je jediný podivný úkaz, ktorého pohonnou hmotou sú valuty. Na výpomoc našej zahraničnej bilancii sú pozývaní i iní netradiční brigádnici. Nedávno napr. prebehla v NSR predajná výstava niektorých našich výtvarníkov, prevažne tiež z «čiernej série». Po rokoch zákazov a perzekúcií (veď nesmeli vystavovať ani v periférnej osвете) — účastníci zahraničnej výstavy neboli vypočúvaní — ale naopak, obdržali služobné pasy, aby svojou prítomnosťou pomohli dobrému cieľu — priniesť domov marky.

Za valuty sa dá dnes zariadiť i tzv. vyrovnanie sa z republikou. A to je veľká novota. Veď vieme, že naša republika je štátny útvar nevidaný, perzonifikovaný do korpulentnej dámy. Pozná sa to z toho, že republiku je možné uraziť, ohovárať, poškodzovať jej povest v zahraničí, dá sa tiež podvracať a opúšťať. Pre narušenie československej hranice je preto tiež citlivý právnický termín: Pokus o opustenie republiky. Takáto osudová žena niektoré veci neodpúšťa — neveru nikdy.

A hľadme, dnes ak sa zapletiete s inou republikou, dostanete milosť za určité odškodné vo valutách. Ba aby neverník náhodou neochladol v túžbe po domove, umožňuje sa časté cestovanie príbuzným. Teda úplne opačne, než ešte nedávno, keď príbuzní emigranta prišli zväčša o pasy.

Naozaj tak potrebujeme tie prekliate valuty, že sa naša už nie mladá republika musí takto predávať?

Nuž asi áno. Neplatia na ne žiadne doma osvedčené metódy. Doma sa dá niečo zachrániť zdražením, inokedy pomôže krachujúcej fabrike presun prostriedkov z «menej dôležitých nevýrobných sfér». No ani desaťnásobným zdražením mäsa nám do štátnej truhlice marky nepribudnú. Iba ak — ale to je už poľský

syndróm — by sme mäsko pekne potichu predali vonku. Lenže to sa tiež neosvedčilo. Ech, keby tak chceli škodovky alebo televízory. . . Nechcú.

Zdá sa, že pasívne zapojenie do medzinárodného obchodu je nebezpečné vždy a pre každého. Pritom nezapojiť sa nemôžeme (zmizlo by tisíce výrobkov, zastal by vývoj a výskum, bez hnojív by prudko klesla poľnohospodárska výroba, neboli by lieky, pracie prostriedky, šampóny atď.). Izolácia je teda rovnako zhubná, presnejšie: rýchlejšie zhubná. V dlhodobej konfrontácii však obstojí len rovnocenný partner. Ten, kto sa pridá a nemá na to obstojí ako čaptavý na olympiáde — zúčastní sa a prehrá. Sila západnej ekonomiky potom vytvára čosi ako lievik. Vznikne nepretržitý tok hodnôt z chorej ekonomiky do zdatnejšej. V Poľsku si dodnes podnikavci i štátnici lámu hlavu nad tým, či by sa ešte nedalo niečo vyviešť a predať za «skutočné peniaze». Tak miznú suroviny i starožitnosti, predajú sa drahé kovy i mäso, drevo i živá zver, i chránené rastliny a napokon zmiznú i schopní India. Lievik už pôsobí i u nás. Uznáte, že nápad predávať na Západ krvnú plazmu je objav. Veď krv je u nás ešte kvalitná, takpovediac tuzexová. Nielen Poliak, aj Slovák dokáže! Na nešťastie pre objaviteľov, nebádali v štátnych službách. Namiesto väzenia mohli dostať štátne vyznamenanie (prípád je z jari 83, Stupava).

A dalo by sa uviesť ešte veľa nápadov (napr. pumpári, predaj platiny atď.). Štát napokon tiež nezaháfa. Za posledné roky zvýšil ťažbu surovín a hlavne dreva za hranicu hospodárnosti. Lesy doslova rozpredávame — Krušné hory, lužné lesy, Jizerské hory. . . Súčasne však pre novú veľkokapacitnú celulózku v Mikuláší kupujeme drevnú hmotu od Fínov. Túto okolnosť tu spomínam len preto, aby som čitateľovi ukázal, že štátne hospodárenie je zložitá vec a na rozdiel od súkromnej zlodejiny uniká pochopeniu laika.

Vcelku ale ak odhliadneme od vrodenných úchyliet našej ekonomiky je zrejme, že pokiaľ ide o zahraničný obchod, sa v nedávnej dobe zmenil vzťah medzi ideológiou a ekonomikou v prospech pragmatickejšieho prístupu.

Pre našu situáciu by ale boli závažnejšie zmeny v domácej ekonomika. Jej ozdravenie je napokon podmienkou úspešnej zahraničnej ekonomiky. A tiež podmienkou vyhnutia sa kríze poľského či iného typu. Deje sa i tu niečo nové?

Už som spomínal niektoré zmeny — naozaj sa pohli hlavne tí súkromníci. Štátne iniciatívy z «najvyšších miest» sa doteraz ukázali ako dosť impotentné. Ich jediným výsledkom je politika šetrenia. Takéto uhýbanie pred skutočným riešením je rovnako chybné ako bol opačný postup poľských komunistov. Obe tieto pseudoriešenia vedú ku kríze. Centrálne riadená československá ekonomika nie je v stave zabrániť šetreniu aj tam, kde to podväzuje rozvoj, kde dnešné úspory prinesú zajtrajšie straty aj s úrokami. No zaoštvávanie za svetom i okolitým Táborom sa stále prehlbuje. Nečudo, že skupina pragmatikov vo vláde sa stále snaží o nové čiastkové reformy. Raz je to nový spôsob odmeňovania, inokedy hmotná zainteresovanosť, brigádna forma práce atď. atď. Výsledky sú zatiaľ mizerné, no snaha tu je. Vplyv pragmatickej skupiny badať i v kultúre. Znovu môžeme operovať na osvedčenom teréne — na Jakubiskovi. Už jeho predchádzajúci film «Nevera po slovensky» je natočený v štýle «nový primitivizmus». Jeho duchovnou metou už nie je rast vedomia, ako bývalo v rokoch 60tych, ani tam nenájdete politické narážky a metafory ako sa robievalo v rokoch 70tych. Ba nie je to ani propagácia socialistických ideí. «Nevera po slovensky» je proste o tom, čo sľubuje názov. Lacná vidiecka erotika má rozosmiať, poštekliť a zakryť filmársky nepodarok. Pošteklila, rozosmiala a zakryla. V roku 1982 najnavštevovanejší slovenský film. Rovnakým štýlom je natočený i tohtoročný film-trháč, «Pásla kone na betóne». Znovu vidiek, znovu trocha sexu. (V tomto znamená «Včela» kvantitatívny i kvalitatívny vzrast. Teda nielen viac, ale i novými, mestskými spôsobmi. Jaroš o filme povedal: «Nás spasila a v dejinách zachovala práca». Svätá pravda. Len treba dodať, že autori mali na mysli zrejme spásnu aktivitu kopulačnú, čo napokon nie je vzdialené historickej pravde.)

Je komerčná vlna slovenských filmov dôkazom, že sa vzťah medzi ekonomikou a ideológiou zmenil už i v domácom ringu? To sa nedá povedať. Napriek už spomínaným novinkám neprišlo ešte stále k verejnému detronizovaniu ideológie. V praxi to znamená, že reformným snahám sa budú môcť i naďalej klásť ideologické prekážky, za ne sa budú môcť kryť všetci neschopní, ktorých režim zmocnil v dobách previerok (verím, že by sa ich teraz veľmi rád zbavil).

Teda skutočná zmena ešte nenastáva. To aj India napokon správne cíti a na všetky ponúkané reformy a novinky reagujú podozrievavo a zdržanlivo. Čo sa zmenilo, to je kontrola impulzov. Vplyvnosť pragmatikov umožňuje rast javu, ktorý pripomína západnú represívnu toleranciu (tzn. schopnosť pohlcovať a pacifikovať opozičné javy ich legalizovaním). Pôvodná čisto ideologická selekcia impulzov sa prestala dodržiavať. Zjavujú sa nové druhy podnetov. Pochopiteľne, ani pragmatikom nejde o skutočné zmeny. Snažia sa len vidieť a ako tak i riešiť problémy, pred ktorými ideológovia 15 rokov zatvárali oči. Poľsko ukázalo, že nepomôžu pôžičky, Rumunsko dokazuje, že nepomôže ani šetrenie. Zároveň majú na pamäti, ako dopadli ich predchodcovia, ktorí ešte mohli sedieť vo funkciách, ak by sa neboli pustili do tej najchybnejšej zo všetkých reforiem — totiž do skutočnej. Ako tento rébus riešia je vidno z praxe. Snažia sa postupne nenápadne odtláčať ideológiu aspoň z tých oblastí, kde to najviac «horí». Zároveň sa snažia meniť ideologické impulzy na impulzy kvázi zmeny. Aké sú to? No niečo, čo ešte pôsobí a súčasne už nie je nebezpečné.

Teda čosi ako «usmerňované impulzy zmeny». Existenciu takejto stratégie potvrdzuje celý rad novinek spomínaných doteraz, ako nudizmus, akceptovanie západnej módy, komerčnej hudby i novej vlny, erotika a sex v kultúre, akceptovanie západného designu. . . atď. Pôvodne sú všetky tieto javy ideologicky nepriateľské. Len cudzinec alebo veľmi mladý človek by si mohol myslieť, že vládnúcim tieto «nesocialistické javy» nejakým nedopatrením unikli. No ani najväčšia naivka si to nemôže myslieť o nacionalizme. Národ, národné dejiny, národné mílniky, národná hrdosť, národné osobnosti. . . a pod., to všetko sú u nás politicky nebezpečné témy. So slovenskou otázkou sú spojené spravidla politicky problematické doby a osoby. Už od začiatku čs. štátu (neprijemná Pittsburská dohoda) cez doby I. republiky (Hlinka, Černová atď.),

či si spomenieme na Štefánika, Slovenský štát či rok 68 — stále sa okolo nacionálnej otázky nebezpečne iskrí. Nečudo, že po okupácii sa táto téma aj so svojimi púťami na Bradlo a alwegmi dostala na index a i SNP sa zmenilo na «prejav internacionalizmu».

Jakubiskova «Včela» nie je prvá, ktorá signalizuje oprášenie nacionálnej témy na Slovensku. Tento film je ale prvý, ktorý sa ňou nezaobera nesmelo a akoby mimochodom, ale ako hlavnou témou. Sem tam sa vo filme zjavuje i samotná Včela a podobná ufónskej návšteve zvestuje: «Dost ste trpeli. Prichádza tisícročná riša Slovákov! Jedzte a pite!»

Nejde ale o túto, autorom napokon zosmiešnenú supervčelu. Nacionálna téma presakuje celým dejom. A nechýba ani trochu šovinizmu. Tu prebleskne vo vzťahu k maďarónovi — odrodilcovi (film problém odrodilstva bagatelizuje, postava odrodilca je len ojedinelá trápna figúrka; vieme však, že odrodilstvo i «odrodilstvo» je problémom zložitejším a v tej dobe rozšírenejším) — inokedy zasa chcú vždy dobrých Slovákov podviesť záhaľčiví maďarskí páni. . . Aj keď šovinizmus nie je tou najsmutnejšou črtou nového Jakubiskovho filmu, predsa sa v ňom zjavuje a spolu s celkovým nacionálnym zameraním je nebývalou novinkou. (Aby som dopovedal, tou najsmutnejšou črtou je to, že film je schématický a pseudohistorický. Pravda o osude Slovákov — to je to posledné, čo autorov zaujímalo. Dôležitejšia bola ideologická minca, ktorou dali cisárovi, čo mu patrí; dôležité sú erotické scény, dôležité sú avantgardistické reminiscencie, dynamická kamera, dôležité je ukázať, že farári sú vždy smiešni, podnikatelia bez výnimky mravne zhnití. . . len hľadať pravdu nezostalo času. Napriek tomu film predstiera historicitu, privlastnil si právo na národný epos a v tom zmysle bude i na bežného diváka pôsobiť. V tom zmysle vystupujú na verejnosti i v tlači i jeho autori).

Netvrdím, že záujem o «národné témy» je odkiaľsi priam nariadený. To ani nie je potrebné. V atmosfére viac než desaťročnej nehybnosti stačí na konjunktúru to, že sú dovolené. V tomto prípade viac než to. Je to teda známkou postupného «otvárania priestoru»? Alebo sú všetky tie zmeny, ktoré sme tu konštatovali, len novým spôsobom manipulácie? Je tu skutočne niečo nového?

Záverom

Takže definitívnej odpovede na položenú otázku sme sa nedopátrali. Niečo sa mení, niečo zostáva. Mení sa vzťah medzi ekonomikou a ideológiou, vzťah ku kontrole impulzov, vzťah k doteraz odmietaným západným metódam manipulácie.

Ak by aj všetky tieto zmeny neboli ničím iným, než len taktickými ťahmi — i tak tieto nové impulzy vytvárajú pre mnohých ľudí nový priestor, vytvárajú iniciačné zážitky pre mladých. Tým je jedno, či bol Coreá v Bratislave preto aby «vyvážil» rozmiestnenie rakiet (mimochodom, i pre organizátorov bolo prekvapením, že najvyššie miesta bleskovo uvoľnili 15 000 dolárov na tento koncert, keď inokedy neboli valuty ani na oveľa lacnejšie podujatia; to ale naozaj mimochodom). Dôležitý je pre nich nový veľký zážitok. Nové impulzy, nech by boli akokoľvek «strategické», sú v našom duchovnom vákuu pozitívnym javom.

Inou významnou novinkou je fakt, že sa začína prejavovať «prerastanie normálnosťou». Tento proces nepotrebuje k svojmu odštartovaniu žiadne vonkajšie impulzy. Stačí mu neprítomnosť negatívneho impulzu (stop impulzu). Pochopiteľne, režim sa i dnes snaží udržiavať «stop impulzy», je to však márna snaha. Celá mašinéria propagandy a zastrášovania, ktorá dokázala pacifikovať generáciu dnešných 50tníkov je neúčinná pre 20ročných. Zvykli si na ňu ako hmyz na insekticídny jed. K tomu, aby aj oni zrezignovali zo svojich snov a nádejí, aby raz prevždy dostali poriadny strach — k tomu by museli zažiť podobnú frustráciu ako generácia pred nimi. Až dotedy budú okolo seba šíriť chuť žiť. A to je nákazlivé. Dnes rovnako ako pred 20 rokmi. Na túto energiu nezapôsobilo ani ochladenie po Afganistane, vojenský stav v Poľsku a nezapôsobí ani to, že sa krajina stala raketodrómom. Aj za fašizmu sa žilo ďalej.

Dorástla proste nová generácia — a kto z nej chce život len prevegetiť s poznámkou pod stranou: nedalo sa žiť? Do tejto generácia nepatria len dvadsaťroční. Na jej strane sú i všetci ti, ktorí majú chuť žiť napriek nepriaznivým okolnostiam.

To, že sme nevymákli tú zlatú dobu, to by tu malo byť už každému jasné. Čo už s tým?

. . . tu by mohlo byť nejaké múdre slovo nakoniec. Čo teda vyplýva z toho, čo sa zmenilo? Nevie, napadá ma len to, čo by z toho mohlo vyplývať pre mňa. . . takže milý čitateľ, dopíš si to sám.

V Bratislave, 6.XII.1983.

-sl-

JEŠTĚ JEDNOU TŘI PŘÁNÍ K PŘEDPLATITELŮM V ZAHRANIČÍ

První: Uhradte laskavě co nejdřív předplatné na 1984, pokud jste tak ještě neučinili.

Druhé: Uhradte je ve skutečném ekvivalentu částky, kterou uvádíme na str. 80 pro stručnost jen v markách.

Třetí: Prosíme nezapomínejte nám ihned hlásit změnu adresy. Díky.

O požívání omamných drog v ČSSR

Federálnímu shromáždění ČSSR
Na vědomí: Ministerstvu zdravotnictví ČSR

Při svém vzniku si Charta 77 vytkla za úkol upozornovat i na negativní jevy v naší společnosti, které jsou opomíjeny, o nichž se veřejně nemluví, nepíše, nebo o nichž naši spoluobčané nejsou dostatečně informováni. Cílem Charty 77 je v takových případech varovat veřejnost či získat spoluobčany pro iniciativní a pozitivní řešení. Mnoho prohlášení, která jako mluvčí Charty 77 píšeme a vydáváme, je vypracováno na podkladě již existujících vědeckých rozborů, jež byly vypracovány odborníky pro vládu či příslušná ministerstva. Tyto informace však nebyly naší vládou poskytnuty širší veřejnosti, ba naopak, často byly a jsou úmyslně zamlčovány, takže naši spoluobčané nemají možnost na podkladě těchto informací jednat, ani se angažovat, ani kontrolovat opatření své vlády. Podle našeho názoru nesmějí být informace, jež se týkají života nás všech i budoucnosti naší i našich dětí, majetkem jen úzké skupiny odborníků a vládních a stranických funkcionářů. Úryvky těchto poznatků se pak šíří mezi lidmi spíše ve formě hrozivých zpráv, přispívají k neklidu, k nejistotě, zveličování a hlavně znemožňují získávat lidi pro pomoc při odstraňování těchto negativních jevů. Jsme přesvědčeni, že my všichni jako dospělí a plnoprávní jedinci máme právo znát skutečnost, v níž žijeme, a že zatajování určitých faktů, vytváření dojmů, jako by určité negativní jevy v naší společnosti neexistovaly, je nedůstojný přístup degradující většinu našich občanů na stupeň «druhořadých», kteří nesmějí být informováni.

V tomto dokumentu chceme své spoluobčany informovat o vysokém vzestupu požívání omamných drog v naší společnosti, a zvláště u mládeže.

Nadměrné užívání — čili abus — omamných drog, tj. látek, které působí především na nervový systém a mysl a dočasně mění prožívání, nálady i hodnocení prožitých minulosti a reálnost perspektiv, a jež vede nakonec k závislosti jedince na této droze neboli k narkomanii, je v našem tisku po léta interpretováno jako jev postihující jen kapitalistické země. Dne 1-3-83 např. napsalo Rudé právo: «Na následky požívání omamných drog zemřelo v roce 1982 v NSR 383 lidí, v předcházejícím roce 360. . . Západoněmečtí odborníci se shodují v tom, že hlavní příčinou nezadržitelně stoupajícího požívání drog v NSR je frustrace mládeže, vyvolaná neutěšenou hospodářskou a sociální situací v zemi. . .».

O stavu a vzrůstu narkomanie u nás se nepíše a nemluví, fakta o tom jsou prezentována pouze na úzce odborných konferencích — např. na konferenci, která se konala v Praze 16.-18. listopadu 1983. Ministerstvo zdravotnictví ČSR dokonce v usnesení z roku 1982 zakázalo uveřejňovat informace o toxikomanii u nás. Pracovník generální

prokuratury dr. Karel Klášterský na výše uvedené konferenci prohlásil, že počty toxikomanů u nás zásadně nezveřejňujeme, ale že jde o desetitisíce. Podle neoficiálního sdělení ministerstva vnitřního bylo v roce 1979 v ČSSR v důsledku drogové závislosti deset úmrtí. Středisko drogových závislostí v Brně v rozporu s tímto tvrzením však ve stejné době uvádí, že jen v jejich kraji bylo za tento rok více úmrtí, než kolik jich udalo ministerstvo vnitřní pro celý stát.

Z dílčích hlášení středisek a léčeben pro alkoholiky, z enormního vzestupu spotřeby léčiv s obsahem omamných drog však víme, že narkomanie v Československu nabyla za posledních 10-15 let nebezpečného rozsahu, že zamlčování této skutečnosti páchá a hlavně může napáchat nenapravitelné škody morální i ekonomické, a že současná neuvážená opatření — o nichž se nemůže na veřejnosti diskutovat — celý vývoj spíše urychlují než brzdi. Výsledkem podcenění a zamlčování toxikomanie jako společenského jevu u nás je současný stav, kdy několik set dobře organizovaných part, gangů, organizuje prodej i odběr drog. I když u nás nemáme větší výskyt zneužívání «populárních» drog typu kokainu, hašiše, heroinu a jim podobných, dochází u nás k nesmírnému abusu — zneužívání — léků obsahujících omamné látky, což je každému jasné třeba jen z oficiálních čísel o výrobě a spotřebě léčiv, která tyto látky obsahují.

Zde je kořen — jak již bylo konstatováno i v článku uveřejněném v Mladém světě 1.12.83 (č. 51) — specifické toxikomanie v Československu. Počet toxikomanů v ČSSR je odborníky odhadován na desetitisíce. Jen v psychiatrických odděleních poliklinik je 8.400 oficiálně registrovaných osob; střediskem drogových závislostí v Praze prošlo 1.700 lidí, většinou mladistvých. Drogová závislost se vyskytuje ve všech vrstvách společnosti. Nejčastější věk je u mužů mezi 15 a 19 lety (50%); u žen je výskyt rovnoměrnější a více jsou zastoupeny vyšší věkové kategorie. Podle oficiální zprávy z roku 1982 v Severočeském kraji zemřelo 24 mladistvých na následky přehnaného požití drog a v letech 1977-81 bylo u nás 91 úmrtí na selhání ledvin způsobená analgetiky. V letech 1971-80 stouplo procento 12-13 letých dětí, které začaly kouřit marihuanu, trojnásobně až pětinasobně, a v brněnské krajské ordinaci zaznamenali ve zmíněných letech ročně 60-90 nových kuřáků marihuany. Federální zpráva ministerstva vnitřního vykazuje ve svých oficiálních hlášeních 4.358 evidovaných toxikomanů.

Počet alkoholiků v ČSSR se odhaduje na 300.000. Z toho je evidováno necelých 200.000 (evidováno však neznamená léčeno). Enormně u nás stoupá i spotřeba alkoholu. Opět i tato čísla můžeme získat jen z náhodně publikovaných sdělení, např. z údajů uveřejněných v Lidové demokracii 16. listopadu 1983, z nichž vyplývá, že se ročně

v našem státě vydává na alkoholické nápoje 24 miliard korun. Znamená to, že každý občan ČSSR, včetně kojenců, «propije» 1.443 Kčs ročně, na Slovensku dokonce 1.857 Kčs. Výrazný vzestup konzumu alkoholu nastal v posledních dvaceti letech. V přepočtu na čistý lih činila jeho roční spotřeba na obyvatele v roce 1960 přes pět litrů, nyní již dosahuje 10 litrů. Na Slovensku připadá ročně na osobu 18 litrů vína a 13 litrů 40%ních lihovin. Stoupá též roční spotřeba piva. Nyní je v ČSR na osobu spotřeba 152 litrů za rok, na Slovensku 114 litrů. Na světovém žebříčku spotřeby alkoholu jsme již postoupili na patnácté místo.

Z referátu dr. Poláka, právníka ministerstva spravedlnosti, na pražské konferenci o problematice drog 16.-18.11.83 vyplývá, že je v současné době silný výskyt drog ve věznicích, kde převažuje zneužívání analgetik a epileptik. Rozborem moči byl u 50% vězňů zjištěn abusus, tedy zneužívání drog. Přestože existuje oficiální statistika, je přísně utajována, takže jen z dílčích zpráv můžeme zjistit vysoký vzestup čichání různých chemických rozpustidel, která užívá hlavně mládež a která vedla od roku 1977 — jak bylo uvedeno na zmíněné konferenci — k téměř stoprocentnímu vzestupu smrtelných otrav u dětí mezi 12. a 17. rokem. Absolutní čísla však neznáme, ta jsou veřejnosti tajena, podobně jako se tají počet násilných činů, loupežných přepadení, sexuálních násilností a vražd aj., které byly spáchány pod vlivem drog. Události tohoto druhu jsou u nás většinou přísně utajeny, celostátní statistika není k dispozici. Víme jen, že v roce 1981 bylo zaznamenáno 51 vloupání do lékáren, a v roce 1981 již to bylo 81 případů.

Určitou představu nám poskytují údaje o výrobě a spotřebě léků, které obsahují omamné látky a jejichž kombinací dosahují narkomani v Československu žádoucího účinku. Čísla, která máme my k dispozici, jsou alarmující, přestože nejsou úplná. Ministerstvo zdravotnictví a příslušné výrobní sektory, které by čísla mohly poskytnout, o tomto jevu mlčí a tím nesou za situaci vysokou odpovědnost. Přestože odborníci (Rubeš-Grumlík: «Příspěvek k otázce toxikomanii a nadměrného zneužívání analgetik v ČSSR», Praktický lékař č. 42/1962) již před dvaceti lety poukazovali na vysokou spotřebu omamných látek obsažených ve volně prodávaných lécích, dostávaly se drogové léky volně do prodeje. Po psychotonu, obsahujícím pro toxikomany atraktivní amfetamin, se objevila tzv. kombinovaná analgetika, např. Alnagon, Algena, Sedolor, Spasmoveralgin, Minalgit a další, jejichž nepochopitelně vysoká spotřeba byla registrována jako varovný signál. Tyto léky byly naopak dávány do volného prodeje za velmi nízké ceny. V mnoha zemích, např. v NSR, v NDR, Polsku, Jugoslávii, Švédsku, USA jsou léky obsahující kodein jen na lékařský předpis. Horentní čísla spotřeby těchto léků nealarmovala nikoho z činitelů, kteří je oficiálně registrovali a jsou za toto odpovědní. Tím dezorientovaný farmaceutický průmysl chrlil tyto tablety po tunách.

Mluvílo a psalo se u nás neustále o narkomanii mezi mládeží na Západě, jako o důsledku rozkladu a morální krize tamější společnosti, aniž se smělo psát o tomto jevu u nás. Nemáme přesná čísla o situaci v západních zemích, na jejichž nedostatky

naš tisk stále poukazuje, ale s vysokou pravděpodobností můžeme tvrdit, že kdyby se počet registrovaných i neregistrovaných narkomanů a spotřeba drog u nás a v kapitalistických zemích přepočítaly procentuelně na počet obyvatel, vycházela by tato relace v naší zemi shodně nebo dokonce hůře, než je tomu v zemích kritizovaných našim tiskem.

Výroba a spotřeba Spasmoveralginu stoupla např. za 23 let u nás 14,3násobně, Veralginu za 8 let o polovinu, Algeny za 17 let 7,5násobně, Alnagonu za 5 let 14násobně, a spotřeba Dinylu, obsahujícího oblíbený kodein, dokonce 20,3násobně. V roce 1972 se u nás vyrobilo a spotřebovalo 60.670.000 tablet Dinylu a 153 miliónů tablet Algeny. V roce 1978 se již u nás spotřebovalo 220 miliónů tablet Dinylu. Z toho je jasné, že tyto léky nejsou užívány pouze k potlačení bolesti, ale jako drogy. Na přitažlivé látky v nich, především kodein a barbituráty, vzniká návyk. Jsme patrně jedinou pokročilou zemí na světě, kde je kodein volně prodejný — jako součást analgetik. Z deseti tablet kodeinu, které toxikoman koupí za 3 Kčs v lékárně, se v těle demethyluje 20 mg morfinu.

Mnohá nadužívaná analgetika obsahují zastaralé analgetické látky, aminofenacetin nebo fenacetin, z nichž působením žaludeční kyseliny vzniká v těle nitrosamin, který je mohutným kancerogenem, tedy látkou indukující rakovinu. V NSR, Japonsku, Rakousku, Švýcarsku byl aminofenazon již vyřazen z farmaceutického průmyslu. V USA, Anglii, Švédsku, na jejichž nedostatky často poukazujeme, byl stažen z farmaceutického trhu již daleko dříve pro škodlivost ve tvorbě krve. Varující je skutečnost, že v roce 1981 se v ČSSR spotřebovalo až milión tablet analgetik obsahujících kancerogenní aminofetazon. Nedávno byl bez dostatečných regulačních opatření zaveden jako analgetikum Valoron, o němž v roce 1981 přetisklo Rudé právo alarmující zprávy, poukazující na jeho zhoubné působení a zneužívání, i na toxikomanické oběti mezi mládeží v NSR. Současně jsme v té době koupili licenci na tento preparát a dali jej na trh. Teprve v roce 1983 byl Valoron zařazen mezi omamné látky.

Ve výčtu podobných postupů bychom mohli pokračovat. Nejde nám však o rozbor narkomanie, ani nechceme psát o problémech farmaceutického průmyslu, ani nechceme, aby byl vydán zákaz výroby či vydáno jiné administrativní opatření. Chceme jen, aby příslušné státní orgány odpovědné za tuto situaci informovaly naše občany o těchto jevech v ČSSR a upozorňovaly na tato nebezpečí, tak, aby každý z nás byl informován a mohl se sám zařídit, sám rozhodovat, jak bude jednat a postupovat. Pouhý zákaz není vhodný přístup vlády k občanům jako dospělým jedincům. Narkomanie je problémem celosvětovým, má své společenské, sociální, sociálně psychologické kořeny, jež jsou známy. Tyto tendence působí na mládež nejen na Západě, ale i u nás, a u nás dokonce možná více a častěji, než v tolik námi kritizovaných západních zemích.

Nejvíce podléhá toxikomanii mládež bez možnosti poznávání, mládež sešněrovaná od svých předškolních let řadou předpisů, zákazů a nesmyslných přání, mládež vyrůstající v rodině a ve státě

bez stabilních morálních hodnot, mládež vyrůstající v dvojí pravdě, tedy totálně nedůvěřující a nevěřící, mládež, za kterou je předem učiněn výběr oficiálními orgány schválených, zaručeně «ideově neškodných» hodnot, mládež, která je předem odsouzena k opozičním postojům, protože není tolerováno její mládí a která je nucena se pouze přizpůsobovat, mládež, která má k dispozici pro svou tvorbu a své experimentování nikoli pero, pódium, výstavní síň, cestování — tedy svět — ale jen sebe samu. Experimentuje proto sama se sebou, sama v sobě, často na úkor svého zdraví i zdraví svých bližních. Vyrůstá u nás mládež, která si své mládí schovává do bytů, případně «toxisklepů» a jiných koutů, mládež, která se nemůže sama vyjádřit, ale jen podřídí, poslouchat a «zapadnout» do jediného jí nabízeného systému. Mnohé z toho, co je uváděno jako příčina toxikomanie mládeže

na Západě, je příčinou téhož jevu i u nás. S tím rozdílem, že se u nás o tom nemluví, většinou nepíše, nesmí se zveřejnit hrozivost této situace, a proto tento nezdravý jev nemůže být odstraňován výchovou, diskusí, přesvědčováním, ale jen zákazy, příkazy a reglementací a vězením.

Jsme si vědomi, že toto nejsou jediné důvody úniku lidí v moderním světě k drogám. Ale nejde nám o rozbor příčin, chceme pouze ukázat na to, že toxikomanie je u nás již problémem, který by měl, ba musí být jasně zveřejněn, o němž se musí mluvit a jenž musí být řešen. Jak, to je již úkolem odborníků.

Praha 30.12.83

Jan Kozlík, Marie Rút Křížková, Anna Marvanová
mluvčí Charty 77

ZATRACENÉ DĚJINY

Dokud se paměť Václava Černého procházela spadaným listím starých dobrých časů, bylo to příjemné čtení. Říkal jsem si: studovat v Dijonu, to muselo být něco! Když se tatáž paměť začala přibližovat k časům, které už nebyly tak vzdálené, začala se vytrácet melancholická idyla. Nyní vydala paměť Václava Černého svědectví, které není už vůbec příjemným čtením.

Čtvrtý díl Paměti se totiž dotýká nejbolestivějších míst našeho národního osudu: začíná smutnou přehlídkou poválečných nadějí a pak se důkladně vyvzteká nad patologickými projevy národního života v letech 1948 až 1953. Potom už poměrně rychle projde pomalu se táhnoucí rekonvalescencí a zastaví se před rokem 1968. Pro mne je to už záznam paměti, která se alespoň zčásti kryje s mou pamětí, a ta moje paměť, mladší a jistě i hloupější, se začíná ošivat.*

Moje zneklidnění neplyne, pravdaže, z pochybností o právech a formálních hodnotách této knihy. Není v ní snad ani jedna nudná stránka, setkávám se tu intimně s událostmi a lidmi, které jsem jako student okoukával jen z povzdálí. Hned také vidím, že je to kniha psaná mozem, který se ničemu nevyhýbá, hledá zavile svá vysvětlení a opírá se o vzdělanost u nás dost vzácnou. Nemluvě o tom, že čeština se tu ozývá v téměř zapomenuté šíři, doplněná navíc ještě i francouzskými povzdechy.

Nepochybuji o právu jakékoliv paměti vzkrísit právě takovou skutečnost, která se do ní zapsala nejvýrazněji, a nestarat se přitom o cenzurní nátlak, který vychází z důvěry v nějakou objektivitu dějinných skutečností. Nevyslovuji se tedy k p r a v d i v o s t i, protože pravdivost paměti není fyzikální pravdivostí volně padajícího předmětu. Václav Černý mi pravděpodobně ani nechce vnucovat mínění, že dějiny probíhaly přesně tak, jak jsou zaznamenány v jeho knize, vzkazuje mi pouze, že j e h o dějiny byly takové a basta.

To, co mě zneklidňuje, je paměť sama, její povaha a její vztah k uplynulým dějům v české společnosti a v české kultuře. Přišel jsem na to, když mi večerní čtení Paměti Václava Černého několikrát odsunulo spánek. Zkoumal jsem poctivě svůj nepokoj a ptal se, zda neplyne snad z toho, že i mne staví paměť Václava Černého před soud za mé bolševické hříchy. Mé hříchy ovšem spočívají hlavně v nezralosti a hlouposti, a s těmi si musím poradit už sám. Mohl bych tedy klidně usínat a třeba se i těšit z toho, že zloba této paměti dopadá na jiné hlavy, a ne na mou. A přece je to právě tato zloba, jež mi nedopřeje klidu a nutí mě, abych se míchal do něčeho, z čeho nebudu mít ani radost, ani prospěch.

Beru samozřejmě do úvahy, že hněvivá paměť, o které je tu řeč, je paměti zraněnou, věřím dokonce, že to, co Černého nejvíce bolí, není ani tak rána na vlastním těle, ale rána na národním osudu a osudu české kultury. Přesto mě děsí zavilost a nelítostnost, se kterou tato zraněná paměť rozdává údery na všechny strany, bez odstupů, bez shovívavosti a bez nadhledu. A hlavně bez odpuštění. Tuto mravní kategorii «radikálně socialistická» paměť Václava Černého v dějinách nepřipouští, přestože právě bez ní jsou dějiny jen nekonečným řetězem krevní msty od začátku věků až podnes, zvláště pak naše milé dějiny.

Váhám říci, že tím hlavním, co mě na Pamětech Václava Černého odpuzuje, jsou slova. Měly by to být hlavně myšlenky, kterým upírám přesvědčivost, ale nemohu si pomoci, začíná to u slov. Vybírám z textu Paměti zcela náhodně několik charakteristik utkaných z takových slov:

«... nevychovaný lidový chasníček, lačný a zdatný břichopásek... člověk ukrytý a zavilý, docházel svých cílů s jakýmsi zajiskřením potměšilé zlomyslnosti... mladý muž ze zkomunizované pražské zlaté mládeže... samý učitel, výkvět českého podučitelství... marná a prázdná figura v dokonalém uměleckém svra-

* Václav Černý: Paměti IV. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1983.

bu. . . hadí muž. . . krotká mlčenlivá pěnička. . . prototyp nejhustěji smetanového patricijského snobismu, jedna z nejnedůstojnějších českých žen, matek a stařen tohoto století. . . titěrný hebrejčik. . . mstivci, šplhavci a nedonošenci zkažení protektorátní výchovou. . . cikánské hordy, které nám Slováci poslali jako bratrskou výpomoc. . . intrikán a úskočný potměšilec. . . sebezvolavší rektor a truchlivý tlučhuba. . . » atd. atd. Čtenáři Pamětí by mi mohli dosvědčit, že tato ornamentální výzdoba přídomků pro lidské bytosti není zlomyslně špendlíčkem vyhrabaná, že je to naopak pro celý text typické. Tato a podobná epiteta nejsou však vyhrazena jen komunistům a jejich poputčikům, jak by se mohlo zdát, tedy Drdovi, Řezáčovi, Pujmanové a jiným, ale i Demlovi, Peroutkovi, Hromádkovi, Zenklovi, emigrantům a vlastně skoro všem, kteří nestáli Černému po boku v jeho tichém pohrdání nad světem, v němž se rozpadaly utopické ctnosti českého vzdělance. Mohu za to, že to nesnáším? Mohu za to, že mi takové láteření, které se od poctivé lidové sprostoty liší ještě i pokrytectvím knižních slov, připadá nízké, a navíc i němé, protože nevyovídá o lidech nic, pouze je zatracuje?

Mohu sdílet rozhořčení Václava Černého nad mravním zpusťovením, které přineslo zmonopolnění moci po únoru 1948 a překotná stalinizace poměrů. Také se třesu ošklivostí, když pomyslím na práci státního kata. Avšak nemohu sdílet Černého interpretaci našich nešťastných dějin, jako dábelského díla nehodných, pokřivených a v jádře zkažených lidí a jiných tajtrlíků. Dějiny se nám někdy mohou jevit jako utržené z řetězu, ale i tak jsou v konečném důsledku produktem rozsáhlé materiální, sociální a duchovní determinace, a «vinu» na jejich průběhu mají všichni zúčastnění. Dějiny se dají vysvětlit, ale nedají se soudit. Tedy dají, ale k ničemu to není.

I Černý připouští, že z naší předválečné a válečné národní zkušenosti vyrostla neobyčejně naléhavá potřeba radikálních sociálních přeměn. Přitom chyběla ve všech politických táborech spolehlivá představa o tom, jakými cestami by měla kráčet všeobecná touha po sociální spravedlnosti, u kterého patníku začíná opět nová nespravedlnost, která demokracie je vhodnější, zda «lidová» nebo selhavší demokracie dvaceti partají, a který mír je spolehlivější, pod sovětskou nebo západní ochranou. Když to Černý připustil, když tedy připustil, že naše dějiny byly okolnostmi zřetelně naprogramovány k revoluci (nevzývali ji téměř všichni?), pak by mohl i připustit, že ne všichni naši nešťastní a věřící revolucionáři, tedy především komunisté z řad našich vzdělanců, byli podvodníky od samého začátku a že by šli hned od začátku jen po korytech a privilegiích moci. Některým z těchto vzdělanců by pak mohl přiznat, že nadutost, krutost, pomstychtivost, zblbnutí a všechno ostatní, co pak zplodila nekontrolovatelná moc, jim vyneslo trauma o nic menší než to, kterému čelil svým pohrdáním on.

Téměř každý si v tomto procesu utvořil nějakou zkušenost a je to naše nejvzácnější národní zkušenost, východisko všech obrod. Netýká se to jen komunistů, ale všech, kteří svedeni jednoduchostí představ o budoucnosti, které šířila poválečná socialistická extáze a důvěra ve Stalinovy dobré úmysly, spolehli na Gottwaldův slib československého socialismu. Platí to samozřejmě i o obyčejných lidech, kteří uvěřili lákavé vizi, že od té slavné revoluční chvíle se všechno bude dít jen v jejich prospěch.

Hněv je špatným rádcem v úvahách o národním osudu. Podrážděná slova, kterými Václav Černý zahrnul své současníky, mu možná přinesla úlevu a možná se zalíbí i některým čtenářům, nepřipadají mi však o nic přesnější a důstojnější než třeba slova ze starého slovníku třídní nenávisti. Navíc se nedovedu vedle zachmuřené paměti Václava Černého zbavit jistého zahanbení: vždyť právě v té době, která si nezaslouží nic jiného než pohrdání, jsem já, nevědomý, byl párkrát docela šťasten, miloval jsem, měl jsem kamarády a těšil se s nimi, měl jsem děti a radoval jsem se, když přinesly ze školy jedničku, chodil jsem do kina, do divadla, na fotbal a taky na lyže. A dokonce ještě i dnes, když už vím o minulosti skoro všechno, mám pořád kamarády, těším se s nimi a několikrát jsem byl i vrchovatě šťasten. Co má vlastně člověk dělat, když se už jednou narodil do mizerných dějin?

Mimo jiné jsem se v posledních letech utěšoval i tím, že vidím všude okolo sebe, jak všechny ideologie ztrácejí na ceně, jak z nich zůstávají jen fasády a jak se tím pádem dostávají lidé blíže k pravým hodnotám svého bytí a nejsou ochotni plnit jen jakési historické poslání. A najednou vyvstává přede mnou v Pamětech Václava Černého ideologie, o které jsem netušil, že by mohla ještě mít tak vášnivou povahu — ideologie českého nacionalismu. Kdyby si někdo dal práci, mohl by ji z této knihy pěkně rekonstruovat. Pozitivních pilířů, o které se tato ideologie opírá, by, pravda, hodně nenašel. Mohl by však pořádně dokonalý seznam osobností, děl, myšlenek, vlastností, sociálních skupin, povahových rysů, atd., které k ryzímu češství nepatří. U nás patřilo vždy trochu k dobrému tónu stěžovat si na malého českého člověka, když překážel národnímu a dokonce i socialistickému rozmachu. Václav Černý si čecháckovství přímo oškliví a národní luzu, kterou prý povolal stalinismus k hostině, pak zahrnuje zatracením, které mě dost děsí. Říká, že na této hostině se podíleli:

«Věční desertéři práce a rodilí nepřátelé veškeré hierarchie a řádu, včerejší lisaví domovníci, dobyvatelští zlatokopové, vyučení v pohraničí a navlečení do policajtského, chmatáci bez zákona a příživníci veřejné dobročinnosti a důvěřivosti, usvědčení podvodníci dosud neumytí od hanby, potutelní štekálkové a prodavači všeléků, tlučhubové z výčepu a z nároží, hospodští politikáři, novinářští pisálkové, zběhové literatury, advokacie a třebas i kazatelen, zkoušení hadí muži pružných beder, mistři v šplhu a v skoku do výšky bez rozběhu, přezvýkavci politických dryáků, studentské utrinosové opilí představou bezedné číše, zkažení parchanti intelektuálních kušnění, vyšinutí ze všech pocitů jakékoliv příslušnosti třídní nebo národní, všechno, co se bez talentu a svědomí narodilo k doživotnímu plížení a bahnění v rodném trusu, nenasytné žravé harpyje, přivábené pachem zdechliny». (Str. 424-425).

Snažím se představit si ve zmíněných sociálních kategoriích nějaké konkrétní sociální skupiny Čechů, ale dost dobře mi to nejde. Takové a podobné pasáže v textu jsou totiž spíše ukázkami bohatých možností češtiny spílat bez použití vysloveně hrubých slov než skutečným sociálním popisem. Hranice češství jsou u

Černého přísně stráženy. Nedostal se dovnitř ani Peroutka, «který se cítí stát na Mont Blancu zneuznané dokonalosti» (str. 216), přirozeně už vůbec ne Mukařovský a Havránek, Černého úhlavní nepřátelé na universitě. Jakož i ostatní komunisté a jejich popuťci, kteří «nemají právo o svobodě být i jen zároveň se mnou snít!» (str. 326).

Z království titánských Čechů jsou samozřejmě u Černého vyloučeni už předem židé, definováni rasově, jak jinak. U židů šlo přece vždycky o «předem daný souzvuk, jenž ani nepotřeboval předběžně vyslovené dohody, o utilitaristické souručenství společné touhy po moci, opřené o společenství nacionální. Tímto nacionálním společenstvím nemíníme ovšem jakékoliv pocity národní příslušnosti české, nacionální faktor nebo prospěch český nehrál v této společnosti nejmenší roli. . . » (str. 443).

Dále pak čteme v celé této tirádě o něco smířlivější soud: «Český antisemitismus se Slánským sice nestal skutečností ospravedlnitelnou, ale nadlouho se Slánským Židé u nás zadlužili, to ať je každému zřejmo: nikoliv oni jsou našimi mravními věřiteli, nýbrž my jejich, ať na to nezapomenou!» (Str. 446).

Věru si už nepamatuju, kdy jsem naposledy četl český text tohoto druhu. Pamatuji si však, že dokonce i mnohé články proti sionismu v posledních patnácti letech byly o něco zastřenější. Nicméně se dovídám nyní, že zbylí židé, ti, které Hitler nestačil vyhladit, nám s pomocí luzy vnutili stalinismus. Člověk by se mohl domnívat, že to oni přitáhli v Únoru, převlečení za dělníky, na Staroměstské náměstí, pak si oblékli uniformy policie a armády a mezitím ještě stihli ovládnout odbory a jako první vstoupit do družstev. Nu, jiné knihy svědčí zase o tom, že nás židé přivedli o dvacet let později na práh kontrarevoluce. Snad se dočkám i toho, že je jednou někdo učiní zodpovědnými za průběh normalisace.

Vskutku osobitý výklad našich dějin. My, Češi, jsme krom luzy naprosto nevinní, za všechny debakly v našich dějinách mohou jiní a jsou nám proklatě dlužní. Každý jednotlivý žid každému jednotlivému Čechovi; dluhy lze splácet jen jednotlivě. Pak ještě každý Němec, každý Rus, každý Angličan za Mnichov, každý Francouz za Daladiera, každý Polák za Kladsko a každý Američan za to, že nás neosvobodil ještě tehdy, když Sověti neměli tolik bomb. A komu jsme dlužní my? Nechci ani pomyslet na to, kolik věřitelů by se našlo. Jisté je, že kdyby se měly podle tohoto pojetí dějin začít v Evropě splácet všechny historické dluhy, vyvraždili bychom se na tomto starém kontinentě třeba jen obyčejnými kuchyňskými noži, bez raket a atomových hlavic.

Nevedu svévolně logiku úvah Václava Černého ad absurdum, vím, že se to nemá dělat. K absurdním koncům vedou tyto úvahy samy o sobě.

Jak nám připomínají stále v novinách i ve slavnostních projevech, dějiny není možné vrátit zpět. V tom mají, bohužel, pravdu. Bylo by to výhodné moci se vrátit a začít v nějakém bodu jinak. Začít jinak se však dá jen v tom bodu, do kterého už dějiny dospěly, a se vši zátěží. Proto je pro národy tak důležité najít způsob, jak se s vlastními dějinami vyrovnat, jak je strávit, jak je překonat a najít jejich organické a lepší pokračování. Způsob Václava Černého je jedním z nejhorsších.

(Uveřejněno bez vědomí autora článku.)

MILAN ŠIMEČKA

MYŠLENKOVÁ ZLOČINNOST v Barbicanu

...je ironická hlavička, pod níž toto londýnské kulturní středisko uvedlo v druhé polovině ledna seriál několika desítek nejrůznějších programů k Orwellovu roku 1984. (Nečetl jsem ještě nový český překlad Orwellovy antiutopie; «myšlenková zločinnost» je tedy můj soukromý překlad jeho «thoughtcrime», termínu, který spolu s «newspeakem», «doublethink» a mnoha jinými vstoupil do celosvětového politologického slovníku.)

Na jednom lednovém odpolední v kulturním centru Barbican se výrazně podepsala druhá, neoficiální československá kultura: v pořadu označená dalším orwellovským termínem «Unpersons» (neboli «Neosoby», tedy lidé, odsouzení režimem k nevzpomínání, k nepaměti, k zapomenutí) četli herci Královské shakespearovské společnosti nejnovější hříčku Václava Havla «Chyba», a slavný britský dramatik Harold Pinter přečetl část eseje Milana Šimečky «Náš soudruh, Winston Smith», která je zamyšlením nad československou realitou ve světle Orwellova románu. V uměleckém programu byla dále uvedena jednoaktovka Samuela

Becketta «Katastrofa», napsaná pro Václava Havla v době jeho nedávného věznění, a četba z románu Tadeusze Konwického «Malá apokalypsa». Havel, Šimečka a Konwicki byli pořadateli (Královskou shakespearovskou společností a redakcí londýnského magazínu *Index on Censorship*) pozváni k osobní účasti, ale z Prahy, Bratislavy a Varšavy se do Londýna ovšem nedostali. Jejich dopisy s vysvětlením, proč nemohou přijet, přijalo vyprodané hlediště jako tři další důkazy orwellovské podstaty života v Československu a v Polsku.

Po přestávce proběhla za vedení oxfordského profesora Stevena Lukese diskuse o «ministerstvech pravdy», tedy o manipulaci událostí a myšlenek v totalitních režimech našich dnů. Zúčastnili se jí i profesori Eduard Goldstücker a Leszek Kolakowski.

V jiném sále kulturního střediska Barbican uspořádala téhož odpoledne britská televizní společnost ITV veřejné promítání svého seriálu pěti půlhodinových pořadů, inspirovaných opět Orwellem, které budou brzo uvedeny na obrazovky. Jeden z nich, variací na heslo «Válka je mír», vtesané do průčelí Orwellova ministerstva pravdy, napsala bývalá mluvčí Charty 77 Zdena Tominová.

kyn

Augiášov chliev reálneho socializmu

(Úryvok zo štúdie)

Rozkrádanie socialistického majetku, okrádanie spoluobčanov, korupcia, úplatkárstvo, jednoducho zlodejina na tisíc a jeden spôsob, sa v tejto republike rozrástli do nebývalých rozmerov. Až do takých, že sa tým v poslednej dobe musí často a intenzívne zaoberať strana a vláda od najvyššej úrovne až po tú najnižšiu, že sa o tom národo čítajú otvorené listy a uznesenia na verejných stranických schôdzach a že sa kdesi hore vypracoval akýsi súbor opatrení na — citujem z novín — «predchádzanie neoprávnenému obohacovaniu a na zabezpečenie účinnejšieho postihu za získanie majetku a majetkového prospechu z nepoctivých zdrojov».

Napísal som «akýsi súbor opatrení»: nie preto, aby som ho ironizoval, ale jednoducho preto, že bežný občan, ktorý nie je práve nomenklatúrnym kádrom, sa o takýchto záležitostiach obvykle z verejne prístupných zdrojov toho veľa nedozvie. Predkládajú sa mu iba náznaky, že sa v danej veci niečo veľmi významné robí. Spomenutý «súbor opatrení» zverejnený nebol: Otvorený list predsedníctva ÚV KSC o zlodejstvách všetkých druhov a na všetkých úrovniach (či čo to bolo) sa zverejnil len tak napoly: prečítali nám ho síce (či len niečo z neho?) na akejsi verejnej schôdzi, ale keď som si chcel jeho text podrobnejšie preštudovať, za svet som sa ho nemohol nikde dopátrať. O tom, že sa predsa len dá pod rukou zohnať, som sa dozvedel od jedného kolegu na pracovisku, ktorý mi veľmi tajnostkársky zašepkal, že sa mu podarilo vypožičať si ho od kohosi na pol dňa; žiaľ, ja som také šťastie nemal.

Takéto polovičaté utajovanie celej záležitosti, zdržiavanie autentických informácií o jej podstate, rozsahu a dosahu mi v tejto súvislosti dost podstatne vadí. Vedie ma totiž k pochybnostiam o úprimnosti a dôslednosti celej tejto kampane za mravnú obrodu národa vôbec a jeho reprezentácie zvlášť. Takto to totiž vyzerá tak, akoby tento zúfalý apel na svedomie národa (sprevádzaný, pravdaže, strašiakom kriminálu) bol zároveň podstatne limitovaný vážnymi obavami, aby to ten národ nevzal tak úplne doslova a hlavne, aby to nevzal do vlastných rúk. Preto ty, národ, len pocktivo pracuj, boj sa svojho boha a nášho väzenia a vedz, že vec je v dobrých rukách a na dobrej ceste: máme svoj súbor opatrení a my si už sami zvážime a rozhodneme, koho nim treba prichlopnúť; keď príjde tvoj čas, dáme ti opäť vedieť, čo sme vo veci podnikli a dosiahli. Tie obavy môžu vyplývať len z podozrenia, že národ by to vo vlastnej réžii mohol viesť aj neželateľným smerom, prekračujúcim rámec celého «súboru opatrení».

Moje pochybnosti však vyplývajú aj z ďalších veľmi podstatných skutočností.

Prežitky minulosti

Predovšetkým mi tu chýba solidná analýza príčin tohto tristného stavu našej dnešnej reálnosocialistickej spoločnosti, spôsobov a ciest, ktorými sa do tohto stavu dostala, objektívnych podnetov a subjektívnych motivov, ktoré nášho dnešného reálnosocialistického človeka vedú k jeho udržiavaniu a prehľbovaniu.

V prístupných dokumentoch, v oficiálnej propagande sa do omrzenia uvádzajú ako jediná základná príčina našich zlodejstiev prežitky minulosti, buržoázne či malomeštiacke prežitky. Z tohto zdôvodnenia vychádza aj doteraz prvá väčšia teoretickoprávne ladená štúdia «O otázkach majetkového prospechu z nepoctivých zdrojov», ktorá vyšla na dve pokračovania v bratislavskej Pravde (z 24. a 25. mája 1983) pod hlavným názvom «Dodržiavať zásady socialistickej zákonnosti a disciplíny». Jej autorom je sám podpredseda vlády ČSSR Karol Laco, ktorý kedysi pôsobil ako profesor štátneho práva na bratislavskej právnickej fakulte UK: tedy autor nad iných povolaný. Ani on si však netrúfa analyzovať skutočné príčiny a uspokojuje sa veľmi skúpym a hmlistým konštatovaním: «Sú to poväčšine návyky a prežitky minulosti, buržoáznej sociálno-ekonomickej formácie, jej morálky a kritérií spôsobov získavania prostriedkov, peňazí, majetku...».

«Prežitky minulosti» sú dnes u nás už naprosto neúčinným, pretože otrepaným a zdiskreditovaným magickým zaklínadlom. Keď už odhliadneme od toho, že je to argument naprosto nesprávny, protirečiaci skutočnosti, vedecky ničím nepodložený a nedokázateľný (marxistom pripomínam, že aj odporujúci základným marxistickým východiskám), zostáva navyše fakt, že týmto argumentom nikdy nič nevysvetlíme, len zatemníme. Ak o niečom tvrdíme, že je to prežitok minulosti, hovoríme tým, že v minulosti to síce malo svoje opodstatnenie, dnes ho však už nemá. Prečo sa to teda vyskytuje ešte aj dnes? Prečo niečo vymizne a iné prežíva? Ak môže niečo jestvovať bez existenčného dôvodu, oprávnenia? «Prežitok minulosti» tedy sám potrebuje vysvetlenie, zdôvodnenie. A to dokonca zdôvodnenie dvojnásobné, pretože na rozdiel od vysvetlenia skutočnosti, ktorá do dneška patrí, sa tu musí vysvetliť *skutočnosť, ktorá sem nepatrí a predsa tu je*. Viem pochopiť počítačovú grafiku a kinetické umenie v ére vedeckotechnickej revolúcie, ale ako mám pochopiť súčasnú existenciu náboženstva a romantickej lásky, ak túto existenciu predom spochybním označením za «prežitok minulosti»?

Školometský marxista mi ponúkne tézu o zaoštvávaní vedomia za bytím. Jej pohodlná aplikácia

«vysvetlí» každý «prežitok minulosti» ako takéto zaostávanie. Nuž ale to je vysvetlenie v začarovanom kruhu, z ktorého sa jeho pomocou ešte stále nijako nedostávam von: prečo mojej malej dcére zaostalo ako «prežitok minulosti» práve utieranie nosa do rukávu, keď má dosť vreckoviek, a nezostalo jej cikanie do plienok, ktorých má tiež dosť? Prečo riaditeľovi Hutných stavieb z Košíc zostalo ako podobný «prežitok minulosti» práve stavenie súkromnej chaty za štátne prostriedky, keď v minulosti to riaditelia hutných a iných stavieb nezvykli robiť; prečo veriacemu zostalo ako «prežitok minulosti» práve jeho náboženstvo, keď mu od narodenia poskytujeme ateistické školenie a dávame mu naše stopercentné záruky na šťastnú budúcnosť? A prečo nám, na druhej strane, nezostali ako podobné «prežitky minulosti», povedzme, vyhánanie zlých duchov z tela či púšťanie žilou? Pretože raz je takýto «prežitok minulosti» funkčný, uspokojuje nejakú ľudskú potrebu, slúži nejakému účelu a inokedy nie, bol nahradený inou funkčnejšou, účelnejšou činnosťou. Prečo raz vedomie zaostáva za bytím a inokedy nie? Pretože raz to má zmysel, bol by to «funkčný prežitok minulosti». Nuž ale «funkčný prežitok minulosti» je *contradictio in adiecto*, teda blbosť, pretože každý takýto «prežitok» je už zo svojej definície nepatričný, nenáležitý, teda nefunkčný. Keď sa však stane nefunkčným, odumiera, nič ho už nedrží pri živote. Je to teda sám o sebe pojem zmätočný, prázdne zaklínadlo, pseudovysvetlenie príčin existencie nejakého nežiaduceho javu. Reálnosocialistickí ideológovia a propagandisti ho používajú na označenie javov, ktoré sa im nehodia do krámu, ktoré im vstupujú kamsi, kde podľa ich predstáv nemali byť a s jestvovaním ktorých si teda nevedia poradiť.

Toľko k samotnej podstate našou ideológiou a propagandou tak obľúbených «prežitkov minulosti». Odvolávať sa však na ne je okrem toho nesprávne aj vecne, predmetne. Tvaríme sa totiž pri tom, akoby sa k nám naše súčasné zlodejstvá vo svojej podstate a v celom svojom rozsahu jednoducho prepašovali odniekiaľ z minulých dôb či z nášho kapitalistického obklúčenia, ako by to bol nejaký cudzorodý infiltrát vyšľachtený niekde inde a prenesený na našu panenskú pôdu. Žiadna spoločnosť minulosti, žiaden z našich kapitalistických susedov však nepozná tie špecifické formy rozkrádania štátneho a družstevného majetku v socialistickom vlastníctve, ktoré jestvujú a kultivujú sa práve unás: analogické formy nájdeme jedine u našich socialistických priateľov; podobne nikde inde nenájdeme naše špecifické formy okrádania občanov prostredníctvom nedostatkových tovarov, fuškárov, absolútneho monopolu, rozdielov v cenách jedných a tých istých obchodných artiklov (Tuzex a ostatná obchodná sieť a tzv. diplomatické predajne); ukážte mi, kde inde na svete ešte môžeme nájsť ten druh korupcie, úplatkárstva, neoprávnených preferencií, ktorý je príznačný práve pre nás?

Kde inde na svete sa ešte zháňa podpultový tovar pomocou «pozorností» vedúcim a predávачkám, kde inde na svete sa ešte zadovážujú miesta v jasliach a škôlkach za obálku z ruky do ruky, kde inde na svete máte možnosť takéhoto výberu:

alebo čakať na zavedenie telefónnej prípojky uvedomele päť rokov, alebo si ju dať neuvedomele zaviesť na počkanie za stanovenú taxu «správne-mu človeku»? Kde ešte inde na svete by človeku vôbec mohlo napadnúť, aby sa pokúšal dostať svoje dieťa na strednú či vysokú školu pomocou úplatku? Skúste čokoľvek z uvedeného podniknúť vo Švajčiarsku alebo na Novom Zélande a budú vás tam považovať za cvoka. Nie, toto všetko a mnoho ďalšieho sú špecificky naše, domáce spôsoby zlodejstiev, ktoré nielen že neprišli ako infiltráty z minulosti či zvonku, ale ani ich nikam inam nemôžeme prenášať a uplatňovať, čo by sme ako chceli.

Netvrdím, že kradnutie a okrádanie, korupcia a úplatkárstvo jestvujú iba dnes u nás a že tu teda neboli v minulosti a nie sú aj inde. Tvrdím iba toľko, že základné formy a spôsoby našich súčasných zlodejstiev majú takú príznačnú pečať našich dnešných reálnosocialistických pomerov, že sú nezameniteľné so zlodejstvami minulosti či s americkým gangsterizmom.

Áno, kradlo sa u nás aj v minulosti a dokonca sme sa k tomu hrdo hlásili a ešte stále hlásime: veď ľudový zlodej a zbojník Jánošík sa stal našim národným hrdinom a symbolom, jeho legenda v národe žije. Lenže Jánošík podľa nej «bohatým bral a chudobným dával»! Naša dnešná ideológia a propaganda však už dávno bráni tomu, aby sa táto tradícia naďalej považovala za pokrokovú, aby sa naďalej rozvíjala a uplatňovala: súčasný Jánošík by sa asi u nás nedočkal o nič viac pochopenia zo strany predstaviteľov moci než sa dočkal voľakedy. Zrejme sa však nemá na myslí ani jánošíkovská legenda ako práve ten — «prežitok minulosti», ktorý by dnes u nás nejak zvlášť šarapatil: u nás nekradnú chudobní, ale predovšetkým bohatí, čím bohatší, tým viac; nakradnuté nerozdávajú chudobným, ale hrabú čisto pre seba.

To je teda naprosto nový fenomén. Pre našu feudálnu i kapitalistickú minulosť bolo príznačné kradnutie z núdze, ako záležitosť spoločenskej spodiny, lumpenproletariátu, a potom prichádzalo na rad zlodejstvo parazitujúce na spoločnosti, na jej slabinách (korupčné aféry, podvodníci, gangsterizmus). Pováčšine to boli ľudia a skupiny mimo jestvujúcich a fungujúcich spoločenských štruktúr, vydedenci: za feudalizmu žili v horách a zbíjali, za kapitalizmu na periférii miest, alebo potajme prenikali do štruktúr a maskovali sa v nich. Domnievam sa však, že len nepatrné percento tu bolo takých, ktorí priamo fungovali v oficiálnych štruktúrach a zneužívali svoje postavenie v nich pre priame zlodejstvá — «nezákonné obohacovanie», «nedovolené podnikanie», veľkorysé podvodníctvo, korupčníctvo a pod.

Pomery v našej dnešnej situácii sú však zrejme naprosto obrátené: lumpenproletariát, vreckoví zlodej, kasári, vykrádačské bandy, podvodníci a podobne sú síce aj u nás rovnako vážnym sociálnym problémom ako kdekoľvek inde na svete, ale ani zďaleka nám nerobia také veľké starosti ako zlodejina všetkého druhu, pestovaná práve v oficiálnych štruktúrach, prostredníctvom týchto štruktúr a z titulu fungovania v nich.

O tom predsa svedčí aj zameranie pozornosti stranických a štátnych orgánov v boji, ktorý tu

vyhlásili fenoménu «nezákonného obohacovania». Problémom pre nich nie je už predovšetkým zlodej, ktorý preskočí plot závodu a ukradne vodovodnú trubku, ale množina zlodejov pôsobiacich priamo v závode, na miestach robotníkov, majstrov, technikov, vedúcich pracovníkov, ktorí ten závod rozkrádajú zvnútra, odborne, dôkladne poznajúc a dôsledne vyžívajúc všetky jeho možnosti: od drobných fuškárov, ktorí používajú materiál, stroje a zariadenia závodu pre seba, cez skladníkov, nákupcov a odbytárov, ktorí trhnú na tom, čo im prejde cez ruky, až po obchodného námestníka a samotného riaditeľa, ktorí šikovne manipulujú s fondami, so závodnou rekreačnou chatou, zneužívajú služobné cesty do zahraničia tak, aby sa im súkrome vždy rentovali aj s úrokmi.

Tento fenomén sa tu v takejto podobe nikdy nevyskytol a ani nemohol vyskytnúť. Za prvej republiky robotníci predsa nerozkrádali podniky svojich zamestnávateľov: jednak by im to títo zamestnávatelia neboli dovolili a jednak tu ešte vtedy jestvovalo čosi — dnes už len také pofidérne — ako je «robotnícka česť» či «hrdosť». Môj otec bol len obyčajný robotník, bol navyše komunista, ale nikdy v živote ho nenapadlo, že by mohol či mal okrádať svojho kapitalistického zamestnávateľa, pána staviteľa Svobodu. Nemohol si teda tieto zvyky preniesť ako nejaké «prežitky minulosti» ani do výstavby socializmu. A čo viem, starí robotníci, ktorí prešli školou kapitalizmu, sa ani nikdy poriadne kradnúť nenaučili, tým by to bolo prišlo dosť zťažko. V našich podnikoch, závodoch, fabrikách predsa kradne predovšetkým nová generácia, generácia už socialistická, teda generácia ľudí, ktorí sa narodili za vojny či po nej a ktorí do života vstupovali už v období, kedy sme mali vybudované «základy socializmu». Kde sa u nich teda vzali tie prekliate «prežitky minulosti»?

Avšak o mnoho otrasnejšie je to s vedúcimi, teda prevažne s tzv. nomenklatúrnymi kádrami: kádrami, ktoré prešli najprisnejšími politicko-ideologickými provierkami, školeniami, ktoré sú komunisticky kované dlhodobým členstvom v strane. Kde sa už len tie u nás naučili kradnúť, a to práve takým bezostyšným spôsobom? Vo výrobnnej sfére, kde som mal v dôsledku starostlivosti strany a vlády možnosť nedávno stráviť štyri roky ako obyčajný, nekvalifikovaný robotník, som zažil ich priam príkladné zlodejstvá, pretože tam tieto kádre nemajú skoro žiadne zábrany. Zažil som riaditeľa, ktorému sme chystali a prevážali materiál na jeho chatu naprosto verejne, každý o tom vedel. Zažil som obchodného námestníka (a zároveň predsedu straníckej organizácie) skoro denno-denne opitého z úplatkov a naturálií, ktoré mu nákupcovia z rôznych podnikov nosili bez škrupúl, vo veľkých vreciach a pred zrakmi celého osadenstva. Každý môj spolurobotník mi líčil kvantá takýchto prípadov ako naprostú samozrejmosť: nikto sa už nad tým nerozčuľoval, ani nečudoval. Keď ma zavreli, strávil som v cele pár dní s istým západonemeckým podnikateľom, ktorý nad nami lomil rukami: Čo ste to vy, Čechoslováci, za národ? Keď som chcel v Brne vystavovať svoje stavebné stroje — rozprával mi — dostal som výstavnú plochu jedine za úplatok na riaditeľstve veľtrhu. Oči som však začal otvárať až vtedy, keď na veľtrhu začali chodiť

za mnou vaši riaditelia a každý s veľkou taškou, ktorú mi podstrkovali dovtedy, kým som im do nej nevopchal nejakého toho Johnny Walkera. Denno-denne som musel nakupovať za voz pijatiky pre vašich riaditeľov. Keď by sa v mojej firme takto správal vrátnik, letel by na hodinu, aby mi nekazil reputáciu. Akých to máte riaditeľov, čo nie sú bez úplatku ochotní ani len začať rokovať o obchode? Na túto otázku som odpovedať nevedel, ale viem iste, že sa to nenaučili u kapitalistov, ani to k nim neprišlo ako prežitok minulosti. Vypestovalo sa to u nich tu doma, ako poznávacie znamenie našich reálnosocialistických riaditeľov a iných vedúcich činiteľov. Aj preto je apel strany a vlády práve týmto smerom taký pohoršený a dôrazný.

Otázkou prežitkov minulosti je teda v tomto ohľade naprosto zbytočné sa naďalej zaoberať a ďalej ju rozvádzať: s tými môže osveta a propaganda obstáť nanajvýš tak u sňatkových podvodníkov a vreckárov — a ani tým si u nás nie som tak celkom istý.

Robí príležitosť zlodēja či nie?

Ak sa teda nepokúsime zahrať celý problém do autu zaklínadlom prežitkov minulosti, ak toto zaklínadlo odmietneme použiť, vzniká otázka poctivého a do dôsledkov idúceho hľadania príčin. Tu však naša propaganda zvykne spúšťať ďalší blokovací mechanizmus: je ním takzvaný socialistický človek. On, socialistický človek, nekradne a nemamonári, ergo kto kradne a mamonári nie je socialistický človek, ergo nepatrí do socializmu, ergo je mastodontom jeho dnešnej reality. Zbijanie a podvádzanie nepatrí medzi charakteristiky socialistického človeka, preto sú zbojníci a podvodníci u nás — teda medzi socialistickými ľuďmi — nepatriční, nenáležití: a to platí bez ohľadu na to, koho je momentálne viac, pretože tu ide o kvalitatívnu realitu (budúcnosť má to, čo rastie a vyvíja sa, aj keď je to dnes ešte len v zárodkoch!).

Z takýchto úvah bije do očí onen klasický, ešte panenský, pretože marxizmom a socialistickou realitou nepoškrvený utopizmus, ktorému sa tak kruto vysmiali už naši blahoslavení klasici.

Kde len naša propaganda nabrala onoho svätého socialistického človeka? Práve naňho sa v uvedenej stati odvoláva podpredseda vlády a profesor Karol Laco, keď píše: «Príležitosť síce môže robiť zlodēja, ale zo socialistického človeka v plnom zmysle ani príležitosť, a to ani najlákavejšia a najpriaznivejšia, jednoznačná, zlodēja neurobí a nemôže urobiť».

To je už priamo mysticismus absolútne dokonalej bytosti, ktorý prekonáva predstavy aj toho najbigotnejšieho náboženského fanatizmu. To takí katolíci majú síce svoj ideál dobrého veriaceho, zbožného človeka, ale vedia, že príležitosť zlodēja robí: preto počítajú s jeho možným zhrešením a poskytujú mu zadné dvierka cez spoveď, úprimnú ľútosť a pokanie. Každý reálnosocialistický prokurátor, kriminalista, policajt je v tomto ohľade neporovnateľne realistickejší ako reálnosocialistická ideológia a propaganda mýtu socialistického človeka: dokonca aj onen pracovník ministerstva vnútra z Dumbadzeho «Zákona večnosti» (ktorý práve

pred nepretržite vypredaným a búrlivo aplaudujúcim hľadiskom hrajú na bratislavskej Novej scéne) vychádza ako zo samozrejmosti z predpokladu, že príležitosť zlodeja robí a tak dlho podstrkuje istému socialistickému novinárovi úplatok, kým ho nechytí na svoju udičku.

Aký by musel byť ten socialistický človek, z ktorého by ani tá najdrásavejšia, ani tá najlákavejšia, ani tá neustále predkladaná, ani tá núdzovým stavom vynútená príležitosť neurobila zlodeja?

Bol by to ten spravodlivý, ktorý rozhorčene odmietne zaplatiť neoprávnene požadovanú taxu navyše za prepravu mŕtvol svojho otca pred víkendom a počká, kým príde na rad v nasledujúcom pracovnom týždni zamestancov Pohrebnej služby? (Hrdina tohto príbehu, vyličeného v novinách, žiaľ zaplatil). Bol by to ten vedúci pracovník, ktorý odmietne prijať zahraničnú rekreáciu od svojho ZV ROH, pretože sú v podniku ľudia, ktorí ju skôr potrebujú a viac si ju zaslúžia? Bol by to ten stranický funkcionár, ktorý odmietne nakupovať vo zvláštnych, ostatnej verejnosti neprístupných obchodoch, pretože považuje za nemorálne, aby pri svojich vysokých príjmoch dostával navyše luxusný a nedostatkový tovar za zlomok jeho maloobchodnej ceny? Bol by to ten otec, ktorý sa nepokúsi ani pomocou úplatku dostať svoje dieťa na strednú či vysokú školu — napriek tomu, že dieťa veľmi chce študovať, že je presvedčený o jeho schopnostiach a že vie, že legálnym spôsobom má len nepatrnú šancu sa tam dostať? Ukážte mi desať takých spravodlivých a neztratím tento systém; ukážte mi aspoň jedného, vystavte ho, aby sa všetci mohli naňho pozrieť a vziať si z neho príklad! Niet ho. Ale podobných modelových situácií vám každý z našich reálnosocialistických spoluobčanov vymenuje milión, pretože sa s nimi každodenne a nepretržite stretáva. Z nich vznikli porekadlá, špecificky šité na naše pomery: «Kto nekradne, okráda svoju rodinu!», «Kto nedá, nemá!» a pod.

Áno, možno tvrdiť, že dokonalý socialistický človek nekradne, práve tak ako nekradne dokonalý katolík, mohamedán, dokonalý vegetarián, aristokrat, obchodník, abstinent, odborár alebo športovec. Tvrdenie, že z dokonalého socialistického človeka nijaká príležitosť zlodeja neurobí, je teda prázdny slogan, logicky bezobsažná výpoveď, pretože za jej subjekt môžeme dosadiť čokoľvek «dokonalé». Navyše, marxistom treba opäť pripomenúť, že je to tvrdenie hlboko protimarxistické. Veď práve na rozdiel od utopických socialistov marxisti nevsadili na dokonalých ľudí, s ktorými šli predovšetkým meniť pomery. . . Za prvoradé teda považovali nie morálne vlastnosti, ale materiálne podmienky, nešlo im o zmenu človeka na ideálnu ľudskú bytosť, ale o zmenu pomerov, v ktorých tento človek žije a ktoré ho formujú. Platnosť tejto zásady marxizmus nikdy a nikde neohraničil len pre našu predsocialistickú minulosť, ale stanovil ju ako zákonitosť dejín, ktorá sa vzťahuje rovnako aj na socializmus.

Máme teda a môžeme mať len takého «socialistického človeka», aké sú dnešné reálnosocialistické pomery, akým mu dovoľujú byť a pokiaľ mu tieto pomery poskytujú na to príležitosť, robia z neho aj zlodeja: veď práve «príležitosť» je jed-

ným z najvýznamnejších znakov pomerov! Pravda, vieme, že tieto pomery si pritom vytvára sám človek svojou činnosťou, svojim pôsobením na svet a na iných ľudí, ale marxistické chápanie priority v tomto vzťahu je tu predsa jednoznačné: môžeš vyskakovať iba tak vysoko, pokiaľ ti to dovoľí strop tvojich pomerov, a ak by si chcel skákať vyššie, musíš najprv zvýšiť samotný strop — lebo inak si oň rozbiješ hlavu!

Ako je to však s oným Jagom socialistického človeka, s jeho negatívom, ktorý tu propri ňom jestvuje, a na čom parazituje? Naša reálnosocialistická propaganda vychádza tvrdošijne a nepretržite z predpokladu, že za všetky naše stále narastajúce trable vo sfére «nepoctivého obohacovania» môžu predovšetkým «zlí» jednotlivci, «špatní» ľudia, teda zlodeji, podvodníci, korupčníci, flákači, tí, čo úplatky berú a tí, čo ich dávajú. Ak je to tak, pravdaže, treba sa pri náprave tohto krízového stavu zamerať predovšetkým na ľudí.

V súlade s týmto celkovým trendom tvrdí v danom kontexte aj profesor Laco, že «*medzi prvoradé činitele patrí morálna a politická úroveň človeka, jeho všestranná ľudská kvalita*». Žiaľ, treba si priznať, «*nie každý občan nášho štátu dosiahol morálnu a politickú úroveň, charakterové vlastnosti, morálne a právne vedomie, zodpovedajúce stupňu rozvoja našej socialistickej spoločnosti*». Keby toto všetko mal, nezbíjal by: preto mu to treba vnútiť, infiltrovať ho, preto ho treba predovšetkým priviesť k uvedomelosti. Teda «*z hľadiska prevencie, z hľadiska utvorenia atmosféry, ktorá by účinkovala proti negatívnym javom vrátane všetkých konaní za účelom získavania neoprávnených výhod a majetku z nepoctivých zdrojov, má prvoradý význam výchovné pôsobenie*».

Koncepcia je teda jasná: netreba meniť pomery, lebo tie sú v podstate dobré; stačí len do týchto pomerov dosadiť správnych ľudí, teda premeniť ich zo Šavla na Pavla, prevychovať ich podľa obrazu svojho.

Podľa tejto koncepcie sa už celé desaťročia u nás úporne, úpenlivo, pomocou všetkých výchovnovzdelávacích foriem a propagandistického nátlaku vychováva — stále s rovnako bezútešným efektom — socialistický človek: taký, z ktorého by ani tá najlákavejšia príležitosť neurobila zlodeja. Ak sa to nedarí, na vine je nedostatočná, nie dost presvedčivá, málo úderná propaganda a výchova — treba teda zvýšiť jej pôsobnosť a účinnosť. Takýto záver nájdeme vždy znovu v každom novom uznesení z posledného zasadania toho či onoho stranického orgánu. Cesta k náprave vedie cez výchovu, znovuvýchovu, prevýchovu, superprevýchovu, metasuperprevýchovu.

Netreba vari ani zdôrazňovať, že tento dojemne prostý recept na nápravu vecí zlých je taký starý ako ľudstvo samo a že predstavuje ten najčistejší utopizmus starozákonného razenia. Marxizmus prišiel voľakedy s novinkou, že ak tu chceme naozaj čosi napraviť, musíme začať so zmenou pomerov. Na túto elementárnu poučku však reálnosocialistická propaganda už dávno zabudla. Navyše, každej zmienky o novej, či nebudaj nutnej zmene pomerov sa bojí ako čert kríža.

A tak aj profesor Laco v tomto duchu považuje nápravu pomerov len za druhoradú, málo efektívnu

možnosť. Tým sa podľa neho v zásade ešte nič nerieši, lebo napríklad: «*Nedostatok služieb na niektorých úsekoch istože vytvára pre fuškárov rozmanitého druhu využiteľné a zneužiteľné možnosti... Sám dostatok služieb by však ešte nemusel znamenať odstránenie prípadov fuškárskej 'konkurencie' napr. pomocou 'vypožičaného' materiálu a pod. Dostatok tovaru ešte nevyučuje možnosť 'modernizovaných' spôsobov nestatočného nadobúdania majetku poškodzovaním spotrebiteľov. Dostatok lekárov, zdravotníckych zariadení a pod. tiež ešte sám o sebe nevyučuje nemorálne alebo nezákonné obohacovanie sa.*»

Zaiste, zaiste: nedokonali, nepoctiví ľudia budú kradnúť v každých, aj tých sebalepších pomeroch, zatiaľ čo dokonalého socialistického človeka nezvedú na scestie ani tie najhoršie, najbordelárskejšie pomery.

Lenže prvá časť tohto predpokladu je jednoducho nepravdivá, alebo aspoň veľmi podstatne oslabená (lebo, napríklad, dostatok kvalitných služieb likviduje práve *podstatu* fuškárstva!), zatiaľ čo jeho druhá časť má jeden veľmi podstatný háčik: kde toho perfektného socialistického človeka vziať a nekradnúť?

L'udia a pomery

Dnešný reálny socializmus rozkrádajú u nás v podstate tí istí ľudia, ktorí v období «československého zázraku 1968» s nadšením a bez nátlaku odovzdávali výťažok svojich smien navyše na Fond republiky a svoje šperky na jej Zlatý fond. Títo ľudia sa zmenili k horšiemu len preto, že sa u nás zopsuli pomery. Ak ich teda chceme opäť zmeniť k lepšiemu, musíme zasa najprv začať so zmenou pomerov.

A práve v tomto zmysle si na rozdiel od profesora Lacu myslím, že aj naozaj účinná náprava v takej otázke fušiek, podpultového predaja, šmeliny, špekulácií, nezačína bojom proti fuškárom, predávateľom, šmelinárom a špekulantom, ale bojom za systém fungujúcich a dostatočných služieb, za dostatok tovaru a jeho sortimentu, za jedny a jednotné ceny a pod.: iba vtedy, keď vyhráme tento pozitívny boj, vytvoríme si dostatočné predpoklady aj pre trvalejšiu účinnosť prípadných represívnych opatrení — tým skôr, že sa z väčšej časti stanú zbytočnými, takže tu ani nebude treba vyvinúť tú «*systematickú, cieľavedomú, angažovanú a dôslednú aktivitu orgánov, organizácií i občanov*», za ktorú sa prihovára profesor Laco. Táto aktivita sa bude môcť napriamčiť na pozitívnejšie ciele než je holá, čisto negatívna represia. To, že sa môže aj pri dobre fungujúcich službách objaviť fuškár (čeho sa obáva profesor Laco), ma už vôbec netrápi: štát si s ním poradí omnoho ľahšie a jeho prípadné represívne sankcie budú mať aj neporovnateľne väčšiu mravnú autoritu u národa, než majú doteraz.

Je tu ešte aj druhá časť nápravy pomerov, ktorá je o mnoho chúlостivejšou záležitosťou. Všimnime si, že vo všetkých týchto materiáloch, opatreniach a článkoch sa hovorí výlučne o *nezákonnom* prospechu, o ziskoch z tzv. *nepoctivých* zdrojov, o *nelegálnych* spôsoboch nadobúdania majetku, o *ne-*

dovolenom obohacovaní, o *protiprávnom* podnikaní atd. Tu všade sa kladie dôraz predovšetkým na *ilegálnosť, protiprávnosť* tohto všetkého — a to dokonca aj vtedy, keď sa operuje takými etickými kategóriami, ako «*poctivosť*», ako sú «*nemorálne činy*», «*nečestné príjmy*» a pod. Náš problém je však okrem iného práve v tom, že tu jestvuje celá široká škála *pololegálnych a plne legálnych spôsobov obohacovania*, široká škála politických privilégií s významnými hmotnými dôsledkami, škála foriem odmeňovania, oficiálne posvätenej korupcie, ktoré sú síce našim zákonom v podstate nepostihnuteľné, avšak sú prinajmenej rovnako (ak nie viac) nemorálne, nepoctivé, nečestné ako tie ilegálne formy a spôsoby. Spoločensky sú však v každom prípade omnoho viac odsúdeniahodné, pretože demoralizujú a rozkladajú zvnútra a našou verejnosťou sú nepochybne neporovnateľne viac nenávidené, opovrhované, vysmievané než celé to protizákonné okrádanie a rozkrádanie.

Aké sú to formy a spôsoby?

Profesor Laco horuje proti «*ľuďom, ktorým ich bezohľadnosť, nerešpektovanie zásad socialistického spolunažívania a cynické postupy sú často také prirodzené, že podľa ich presvedčenia na nich už nič a nikto neplatí, ktorí nečestné získavanie prostriedkov pokládajú za bežnú, dokonca samozrejmu vec...*».

Koho má v tomto prípade na mysli? V citáte sa hovorí o nečestnom, ale nie o nezákonnom získavaní prostriedkov a táto výhrada má zrejme svoju vnútornu logiku. Pochybujem, že by sa našiel predražujúci mäsiar, priekupník tuzexových bonov, šmelinár, ktorý by vychádzal z presvedčenia, že sa mu nič nemôže stať. Naopak, vie veľmi dobre, čo mu hrozí a preto kradne, kupčí, šmelí veľmi potajne, diskkrétne, snaží sa byť s touto svojou činnosťou čo najmenej na očiach. Tí, čo svoje «*nečestné získavanie prostriedkov*» považujú za samozrejmosť a seba za nezraniteľných, patria predsa do kvalitatívne inej kategórie ľudí: patria predovšetkým do kategórie nomenklatúrnych kádrov, chránených stranou a vládou a zabezpečených legalitou či aspoň pololegalitou svojho hrabania k sebe.

Sú to napríklad tí — dnes tak často spomínaní — riaditelia. V bratislavskej Pravde z 1. júna 1983 vyšiel v tomto ohľade zaujímavý článok od J. Meška. Cituje v ňom list jedného z postihnutých riaditeľov, ktorý svoje rozkrádanie Stavingu v Bratislave komentuje slovami: «*Keby to aj všetko bolo pravda, za to ešte riaditeľov nezatvárajú*». Nedávno prešiel všetkou našou tlačou iný podobný výrok, ktorý predniesol podnikový riaditeľ košíckych Hutných stavieb na svoju obhajobu pred súdom. Skutočnosť, že si dal postaviť vyše dvestotisícovú chatu na účet podniku ospravedlňoval «*samozrejmosťou*», že «*to predsa robia všetci riaditelia od Ašu až po Čiernu nad Tisou!*». V rovnakom zmysle by bolo možné hovoriť aj o mnohých ďalších prípadoch našich reálnosocialistických riaditeľov...

Kde všetci tieto riaditelia nadobudli také bohorovné sebavedomie, presvedčenie o svojej nezraniteľnosti? Prečo si bol každý z nich taký istý, že sa tu vytvoril taký úzus, ktorý fungoval celé dlhé roky, o ktorom každý vedel a ktorý sa mlčky toleroval príslušnými politickými i správnyimi orgánmi — nakoniec, veď aj im sa iste z tohto bašovania riaditeľov hojne ušlo.

Nie je ani tajomstvom, kedy sa takýto «systém riadenia» masovo rozšíril na celú republiku: začalo to obdobím «normalizácie» a «konzolidácie» po auguste 1968. Iste, socializmus sa u nás začal rozkrádať čoskoro po svojom vzniku, avšak krízové, spoločensky nebezpečné rozmery toto rozkrádanie dosiahlo až v poslednom, reálnosocialistickom období — a pokiaľ ide o riaditeľské kádre, je toto rozkrádanie v podstate fenoménom iba tohto obdobia. To je predsa prirodzený dôsledok skutočnosti, že veľkú väčšinu z nich si strana a vláda do funkcií po auguste 1968 «kupovala», že im preto dávala v podstate voľnú ruku a ich bašovanie bolo iba «bolestným», či «odškodným» za ochotu prevziať na seba aj kus špinavej práce.

Takéto riaditeľské bašovanie teda možno v podstate považovať za fakticky pololegálnu, lebo všeobecne známu a pritom po dlhý čas oficiálne trpenú samoobohacovaciu činnosť. Medzi národom koluje obrovské množstvo historiek o riaditeľských a námestníckych spôsoboch obohacovania, často veľmi bezostyšného a pred verejnosťou nijako neskrývaného. Dnešný pohon na riaditeľov je zatiaľ viac propagandistický ako trestnoprávny, viac prísne výberový, ako masový: riaditelia určeni na odstrel sa veľmi pozorne vyberajú a zvažujú a kritéria tohto výberu sú skôr politické než prokurátorské. «Prečo práve ja?» — pýta sa preto prekvapene každý z tých, na koho to slovo padne...

Riaditelia predstavujú u nás dnes hornú hranicu postihu za «nepoctivé obohacovanie». Pánboh zaplať aj za to, lebo ešte donedávna bola táto horná hranica omnoho nižšie. Riaditelia tam spadli v poslednej chvíli a tak si ešte na to nezvykli: nestačili ešte prehodnotiť to, čo im bolo doteraz «prirodzené» a «samozrejmé».

Nad riaditeľmi sú už nomenklátúrne kádre kvalitatívne vyššieho rangu (onen kvalitatívny rozdiel sa obetovaním riaditeľov ešte prehlbil). O tých sa už iba šušká. Šušká sa veľa a šuškajú sa priam neveriteľné veci: o ich platoch a iných desiatkoch, o ich rozmarilom spôsobe života, o ich radovánkach... Každý z nás pozná nejakú tú «zaručenú správu» o prepychovej izbe v ministerskej vile, obloženej bordovým sametom a určenej pre ministerského psa, o fantastických kúpeľniach z carrarského mramoru, o... hovorí sa napríklad o známom bratislavskom vysokom funkcionárovi, ktorý si dal za štátne peniaze postaviť niekoľkomiľiónovú «súkromnú» asfaltku až ku svojej lesnej vile. Verejnosť dôverne pozná prípady ministrov, ktorí si za štátne peniaze objednali mahagonový ministerský nábytok do svojej súkromnej pracovne doma, ktorí si z recepcií odnášajú kartóny vybraných koňakov, salámov a cigariet, ktorí...

Toto všetko sú iba lapálie. Ak je aj na týchto rečiach a «zaručených správach» zrejme veľa pravdy, nie je to ani zďaleka také dôležité ako druhá stránka tohto fenoménu. Nomenklátúrne kádre vyššieho rangu predsa nemusia kraťnúť: v žiadnom prípade na to nie sú odkázaní povedzme v takej miere, ako povestní fuškári. Pokiaľ to predsa len robia, robia to iba ako svoje hobby, ako ešte neprekonané návyky z minulosti, či — možno — ako psychickú poruchu, chorobu.

Tieto kádre sú korumpované predovšetkým le-

gálne a naprosto oficiálne. O riaditeľovi sa ešte dozvieme, aký má plat, o ministrovi, okresnom tajomníkovi strany, vedúcom oddelenia ÚV, predsedovi SNR, predsedovi vlády, prvom tajomníkovi sa to však môžete iba dohadovať... Prečo sa u nás tieto údaje nezverejňujú tak, ako sú na pretrase — povedzme v parlamente, alebo v novinách — každej bežnej západnej demokracie? Asi preto, že by tieto údaje našu verejnosť zrejme značne pobúrili, hoci ani ona v tomto ohľade už dávno netrpí nejakými leninskými ilúziami o priemernom plate vyššieho stranického a štátneho funkcionára (tým, čo už zabudli, pripomínam, že podľa Lenina nemal byť zásadne vyšší ako priemerný robotnícky plat). A k platu, pochopiteľne, náleží celý rad ďalších privilégií, výhod, «priplatkov», hmotných a finančných spôsobov odmeňovania «navyše», o ktorých sa takému Leninovi zrejme ani len nesnívalo. Len si všimnite, ako si tieto nomenklátúrne kádre vyššieho rangu medzi sebou stále rozdávali najvyššie rády a vyznamenania, každé z nich spojené s vysokou finančnou čiastkou (ktorá sa pri zverejnení udelenia skromne zamlčí).

Keď som sa v šesťdesiatom ôsmom roku (a to bolo ešte asketické obdobie oproti tomu, čo prišlo neskôr) stal iba vedúcim oddelenia ÚV KSS, začal som otvárať údivom oči: s komunistom, ktorý dovtedy pracoval pre stranu grátis a ktorý si myslel, že to tak je samozrejmé, naraz «neformálne» dohodli osobitný plat na 3.500 Kčs mesačne, čo bol vtedy skoro dvojnásobok môjho profesorského platu, ktorý mi, prirodzene, tiež ponechali. Do ruky som dostal kľúč od prepychového apartementu vo vládnej rekreačnej vile v ohradenej rekreačnej oblasti a popri tom celý riad ďalších výhod, o ktorých som dovtedy nemal ani potuchy (napríklad, moje honoráre za články v novinách, za vystúpenia v rozhlase a v televízii sa naraz zdvojnásobili až stonásobili a pod.). Našťastie som si na to nestačil zvyknúť: ináč by sa asi človeku od toho všetkého zrejme ťažko odchádzalo.

Áno, toto sú privilégiá a výhody síce naprosto legálne, ale rovnako aj naprosto nemorálne, asociálne, kastovnícke. Každý vie, že práve tí najvzrorovejší komunisti, predvádzaní a chválení denno-denne v masových komunikáciách národu — teda nomenklátúrne kádre vyššieho rangu, sa liečia v špeciálnych, len pre nich určených štátnych sanatóriách SANOPZoch, že nakupujú v špeciálnych, len pre nich určených obchodoch za zlomok maloobchodných cien, že majú k dispozícii svoje špeciálne prímorské strediská a domáce rekreačné oblasti, že lietajú špeciálnymi lietadlami («Špeciálmi») z Bratislavy do Prahy a naopak, bez ohľadu na energetickú krízu, že pre nich platia špeciálne dopravné predpisy («absolútna prednosť v jazde») a tak ďalej. Predstavujú novú červenú aristokraciu par excellence. Stavajú si vily a chaty, ktorými nijako nezaostávajú za opovrhovanými zbohatlíkmi z nelegálnych «nepoctivých zdrojov». Na rozdiel od nich sú však skutočne nepostihnuteľní, nezraniteľní, pretože úradne je právo na ich straně. Keď si chcú takúto vilu či «chalupu» prestavať, dajú si to urobiť od národného výboru v akcii «Z» — a to hoci aj na úkor rozostavanej materskej školy, ktorá musí nejaký ten čas počkať. Keď chcú takúto vilu či chatu získať, po-

vedzme po emigrantoch, ktorým ju štát zabavil, dajú si ho od neho prideliť za smiešnu zostatkovú «úradnú» cenu, ktorá je len nepatrným zlomkom ceny skutočnej — a pri tom je všetko stále v najlepšom poriadku. . .

Čím sa líšia takíto «predstavitelia ľudu» od povestných arizátorov zo slovenského štátu? Čím sa takíto «predstavitelia» podobajú oným skromným komunistom z predvojnového i tesne povojnového obdobia, ktorí sa so stranou delili o svoje príjmy a poslancecké platy, ktorých byty boli k dispozícii súdruhom, keď si v Bratislave niečo vybavovali a podobne?

Ak teda máme uveriť, že tieto dokumenty a opatrenia pre boj proti «obohacovaniu z nepoctivých zdrojov» sú myslené naozaj vážne, musia prednostne zahrnúť, obsiahnuť aj všetky uvedené a mnohé ďalšie *legálne formy a spôsoby obohacovania z mravne nepoctivých zdrojov* a začať nápravu predovšetkým od nich.

Doteraz sme si zvykli len na postih vrátnikov, ktorí zažmúria oko nad vynesenu nedostatkovou sučiasťou, fuškárov, ktorí si kvalitou a cenou trúfajú konkurovať autoservisu, mankárov, okrádajúcich národ v drobnom. Socialistickí milionári, «pumpári» a riaditelia sú v tomto nekonečnom procese hľadania viníkov síce pikantnou novinkou, ale národom to neotriaslo. Keď prídu na rad tí okresní tajomníci strany, ktorí si nechávajú k päťdesiatinám darovať statky v úhrnnej polmilionovej hodnote, arizátori, ktorí na jednej vile trhnú od štátu trištvrté milióna, a keď sa navyše objavia nomenklaturne kádre vyššieho rangu, ktoré odmietnu nakupovať v diplomatických predajniach, liečiť sa v Sanopzoch na infarkt bez toho,

aby vôbec nastúpili práceneschopnosť (a dostávali trištvrté roka iba «nemocenskú»), keď prestanú voziť svoje deti do škôl v úradných «šesťstotrinástkach», začne možno národ veriť, že sa kdesi čosi hýbe k lepšiemu. A keď sa začne naozaj pracovať na serióznej premene samotných pomerov od ich základov, keď sa dostanú k slovu ľudia, čo sa nebudú báť týmito pomermi poriadne zatriať, pristúpiť k ich odvšiveniu a zreformovaniu, preberie sa tento národ dokonca aj zo svojej doterajšej letargie, prestane tiež republiku rozkrádať a priloží aj vlastnú ruku k dielu: možno sa — navyše — začne dokonca znovu skládať na Fond republiky.

Inak však od neho nemôžete a vlastne ani nemáte právo očakávať, že bude nejak zvlášť jednotne a nadšene pomáhať v realizácii vašich polovičatých a po povrchu idúcich «opatrení». Augiášov chliev, ktorý tu v týchto dnešných reálnosocialistických pomeroch u nás vznikol, nie je predsa jeho záležitosťou, tento národ nie je jeho pôvodcom. Preto sa ani nehrnie do čistenia jeho okolia, ak má vnútri zostať všetko po starom.

Áno, v tomto ohľade náš človek zrezignoval a zľahostajnel. «*Najhoršie je,*» a v tom som s profesorom Lacom v podstate zajedno, «*ak človek je k socialistickej morálke a právnemu poriadku ľahostajný, ak má k ním celkom negatívny vzťah*». Horšie ako zle je, ak to už nie je len ten či onen človek, ale v podstate celý národ.

Žiaľ, tento národ sa už dosť razy spálil na to, aby bol aj v tomto ohľade primerane skeptický a opatrný.

Koncom mája 1983

(Uverejnené bez vedomí autora.)

O čem Rudé právo nepíše

Lech Wałęsa o situaci v Polsku

Nobelovu cenu míru pro rok 1983 převzala v prosinci za Lecha Wałęsu jeho žena Danuta, a projev laureáta přečetl jeden z představitelů Solidarity v zahraničí. Ve stejnou dobu vzbudilo velkou pozornost Wałęsovo prohlášení proti hospodářskému bojkotu a sankcím vůči Polsku, a jeho kritika pouličních demonstrací jako málo účelného prostředku boje v dnešních podmínkách. Ke kritice došlo po policejních zásazích proti demonstracím 16. prosince ve Vratislavi, Varšavě, Poznani, Krakově a na jiných místech Polska.

Na 16. prosince ohlásil Wałęsa svůj projev u pomníku obětí policejního násilí z roku 1970 v Gdaňsku, a slíbil v něm formulovat program boje za demokratickou obrodu Polska v nové situaci. Policie však shromáždění v Gdaňsku zakázala, a Wałęsa mohl svůj projev rozšířit jen v polském podzemním tisku Solidarity a v zahraničním tisku. Obvinil v něm Jaruzelského režim z neschopnosti řešit hospodářské, sociální a politické těžkosti a vytvářet pro to potřebnou národní jednotu. Položil otázku, zda vůbec «lze budovat

socialismus proti dělníkům». Jako základ pro novou jednotu požadoval respektování srpnových dohod z roku 1980, obnovení odborového pluralismu, skutečnou kontrolu vlády a úřadů parlamentem, nezávislost soudů, propuštění všech politických vězňů a respektování občanských svobod a práv. Očekávaný charakter akčního programu však jeho řeč neměla. Generál Jaruzelski ještě týž den každý dialog se Solidaritou znovu odmítl.

Mao není zavržen

Při 90. výročí narození Mao Zedonga v prosinci 1983 se ukázalo, že současné politické vedení Číny, v praxi velmi kritické k maoistické minulosti, pokládá i nadále úctu k Maově památce za důležitý prvek soudržnosti režimu. Všechny čínské noviny publikovaly ve výroční den oslavný článek «Ideje Mao Zedonga září na věky», mausoleum s jeho ostatky bylo znovu otevřeno a zpřístupněno, ve školách, jednotkách armády, ve všech organizacích a institucích se konaly vzpomínkové slavnosti, byly vydány poštovní známky s jeho portré-

tem, mnohé jeho spisy vyšly v nových vydáních a do kin byl uveden nový dokumentární film o Maoově životě. Přiznává se v něm, že se Mao «dopustil některých omylů, které vedly k velkému utrpení mnoha lidí», avšak problematické činy a období — zejména Maovo třicetileté manželství s Jiang Quing, která byla za svou činnost v období «kulturní revoluce» odsouzena k smrti — se taktně zamlčují, a celkové hodnocení Maovy role v čínských dějinách je velice pozitivní.

Před čtvrtým kolem sovětsko-čínských rozhovorů, k němuž má dojít v březnu 1984 v Moskvě, se vztahy obou velmocí opět citelně zhoršily. V prosinci 1983 byly v sovětském tisku uveřejněny hned tři ostré protičínské útoky. Nejprve byl ministr zahraničí Wu Xueqian napaden za projev sympatií s japonským požadavkem vrácení jižních Kurilských ostrovů, pak byl znovu napaden za «nesprávný» komentář k přerušení jednání mezi SSSR a USA v Ženevě, a konečně byla čínská vláda obviněna z «podpory reakcionářů», když do Pekingu pozvala představitele opozičních skupin v Kambodži Sihanuka, Son Sanna a Khieu Sampana.

Sjezd KS Španělska

11. sjezd Komunistické strany Španělska, který se konal 14.-18. prosince 1983, nevyřešil krizi ve straně. Generální tajemník Gerardo Iglesias byl sice znovu zvolen, avšak jeho zpráva o činnosti a úkolech strany — a tím i jeho eurokomunistická, k vnitřní demokratizaci strany a ke kritické konstruktivní spolupráci se socialisty zaměřená linie — byla schválena jen 386 hlasy proti 376 a při 25 nehlasujících. Mluvčím hlavní skupiny opozice byl Santiago Carrillo, kdysi radikální představitel eurokomunismu, avšak dnes, po neúspěchu ve funkci generálního tajemníka, zatrpklý kritik Iglesiasova domnělého «sociáldemokratismu», a v určitém smyslu i zastávce starokomunistického dogmatismu. V nově zvoleném ústředním výboru strany je 69 «gerardistů» a 31 «carrillistů». Vedle nepřekonaných vnitřních sporů v KSS probíhá ve Španělsku celá řada pokusů o etablování jiných komunistických stran jak napravo tak nalevo od ní. Některé z nich jsou otevřeně prosovětské a dostávají z Moskvy přímou i nepřímou podporu.

O Sacharovovi v Gorkém

Je všeobecně známo, že k nucenému pobytu v Gorkém byl akademik Andrej Sacharov nezákonně přinucen KGB, že je vystaven stálým provokacím policie a izolován od svých přátel, že mu je odpíráno kvalifikované léčení a že jeho žena Jelena Bonnerová nedávno prohlásila, že «exil v cizině by byl tragický, avšak daleko méně tragický, než situace, v níž Sacharov žije v Gorkém». Přesto vyličil předseda Sovětu národností Vitalij Ruben v prosinci 1983 na tiskové konferenci pro zahraniční novináře v Moskvě situaci Sacharova zcela jinak. Beze studu prohlásil, že Sacharov «žije v Gorkém jako svobodný člověk, má možnost odborně pracovat a komunikovat se svými spolupra-

covníky, má dobrou lékařskou péči a je s ním nakládáno s plným ohledem k jeho minulým zásluhám». Nucené přesídlení do Gorkého bylo prý «humánním činem», provedeným proto, aby «nemocný Sacharov získal klid, který mu v Moskvě zejména zahraniční novináři nedopřávali». I když to Ruben přímo nevyslovil, přece jen naznačil, že se u Sacharova jedná o «duševní chorobu»; ujistil však, že je «léčen doma nejlepšími lékaři, a na jeho umístění v léčebném ústavu se nepomýšlí». Rubenovo podivuhodné «vysvětlování» nuceného pobytu Andreje Sacharova v Gorkém se pokládá za důkaz, že sovětské úřady odjezd do ciziny Sacharovovi povolit nehodlají.

Albánské pozoruhodnosti

Ke státnímu svátku Albánie 29. listopadu 1983 dostal Enver Hodža velice srdečné blahopřání z Moskvy, a «Novoje Vremja» napsalo, že «nyní, kdy se albánští váleční zločinci s podporou západních mocností pokoušejí svrhnout lidově demokratický režim» je SSSR «vždy připraven obnovit přátelské vztahy» s Albánií. Tuto odezvu patrně vzbudila překvapivě přátelská «pozdravení», která v září a říjnu Enver Hodža poslal vietnamskému předsedovi vlády Pham Van Dongovi a předsedovi provietnamské vlády v Kambodži Heng Samrinovi. Oba byli do té doby v Tiraně prohlašováni za «loutky sovětského sociálimperialismu».

Z těžko kontrolovatelných pramenů se na podzim 1983 svět dověděl, že po «odhalení» bývalého předsedy vlády Mehmeta Šehu jako «agenta CIA, KGB a jugoslávské rozvědky» na přelomu let 1981-82 následovala v Albánii vlna čistek, uvěznění a poprav, která postihla m.j. 30 ministrů a jiných vysokých funkcionářů a prakticky vyhladila nebo uvěznila celé Šehovo příbuzenstvo, takže šlo o kombinaci teroru stalinského typu s krevní mstou. Tvrdí se, že mezi popravenými je bývalý ministr obrany Kadri Hasjibu, bývalý ministr vnitřní bezpečnosti Sfecor Šehu, bývalý ministr zdravotnictví Llambi Zicishti, bývalý šéf generálního štábu Vasil Lakvi a mnoho jiných. Dlouhá řada prominentních osobností byla «odsouzena» k drastickým trestům vězení — mezi nimi Šehova manželka Figret Sanzhaktar a bývalý ministr zahraničí Nesti Nase k 25 letům a oba Šehovi synové k 20 a k 17 letům vězení.

V albánském «gulagu» s věznicemi a pracovními tábory je údajně na 40 000 politických vězňů, z nich 25 000 albánských Řeků. Zvlášť obávaným vězením je stará turecká pevnost v Burelli. Tam není tekoucí voda, okna nejdou otevřít a vězňové spí na betonové podlaze. Ve «Stalinově oddělení» této věznice je umístěno více než 1 000 žen.

Bída polského zdravotnictví

Varšavská «Polityka» z 10. prosince 1983 upozornila na morální rozklad, který panuje v zařízeních polského zdravotnictví. Uvedla případy, kdy byli bezmocní pacienti při převozu do nemocnice bezohledně oloupeni — posádkami sanitních vozů. Uveřejnila dopis publicisty Andrzeje Mozo-

lowského, v němž jsou m.j. ličeny zážitky jedné pacientky z nemocnice. Za celé dva týdny pobytu se nedověděla, kdo je jejím ošetřujícím lékařem, za všechny služby — podání sklenice vody, převlečení ložního prádla a podobně — musela platit úplatky, v noci se ošetřovatelé opíjeli ve službě a sestry se nedaly vyrušovat od poslechu televize. Většina pacientů ležela na nouzových postelích. Polsko má ze všech evropských zemí nejnižší počet nemocničních lůžek na počet obyvatel.

Mozolowski zdůraznil, že za tento úpadek jsou lékaři a zdravotníci odpovědní jen nepřímo, protože jejich existenční podmínky jsou neobyčejně špatné. Kvalifikovaná sestra s desetiletou praxí má plat asi 10 000 zlotých, t.j. stejně jako uklízečka, a chirurg s dvacetipětiletou praxí dostává 13 000 zlotých, t.j. méně než řidič autobusu. Berou proto úplatky za každou poskytovanou službu, a případy, kdy lékař «dodává» do potravinářského obchodu alkoholické nápoje, které si vyžádal jako úplatek, nejsou vzácné.

Afghánistán po čtyřech létech intervence

Těsně před vánoci 1983 uplynula čtyři léta od zahájení sovětské vojenské intervence v Afghánistánu. Světový tisk připomněl, že více než 100 000 sovětských vojáků s moderní válečnou technikou nedokázalo zlomit nesjednocené, avšak početné síly afghánského odporu a zemi «pacifikovat». Má se za to, že Moskva nyní užívá taktiky pomalého ničení a vykrvácení Afghánistánu. Třetina obyvatelstva — 4 až 5 miliónů — uprchla do Pákistánu nebo Íránu, a ostatní jsou vystaveni nesnesitelným životním podmínkám.

V listopadu 1983 uveřejnila Amnesty International zprávu o zvláštní afghánské tajné policii KHAD a o nelidských poměrech v afghánských věznicích. O počtu politických vězňů neexistuje spolehlivý údaj, avšak jen v jediné věznici Pul-e-Charchin jsou jich tisíce. Lidé jsou svévolně zatýkáni v noci, drženi ve vězení bez soudu a při výsleších vystaveni mučení, po němž umírají, oslepnou, ohluchnou nebo oněmí. Mezi vězňenými je mnoho mladých dívek i starých lidí.

Zesílená soudní a policejní represe

V Moskvě byl v listopadu 1983 uvězněn matematik Jurij Šikanovič, jeden z aktivistů tamní skupiny na obranu lidských práv. Byl vězněn již v letech 1972-74. Ve stejnou dobu byla k trestu dvou let vězení odsouzena filoložka Tatjana Trusovová, která se podílela na organizování pomoci rodinám uvězněných.

K zatčením a soudním procesům za «protistátní činnost» došlo i v baltských republikách SSSR. V prosinci byl v Tallinu odsouzen k 15 letům nucených prací estonský doktor technických věd Johannes Hint. Devět spoluobžalovaných bylo odsouzeno k trestům mezi osmi a dvanácti lety nucených prací. Téměř sedmdesátiletý Hint byl od roku 1962 nositelem Leninova řádu, uděleného za výsledky vědecké práce. Stal se nepohodlným jako «estonský nacionalista»; obvinění proti němu bylo

však upraveno na «rozkrádání státního majetku a zneužívání služebního postavení».

Polský ministr vnitra Ciesław Kiszak sdělil při zasedání Sejmu 5. prosince, že pro «protistátní činnost» je ve vězení 217 osob. Několik set polských občanů — mezi nimi i pracovníci podzemní organizace Solidarity — bylo pak zatčeno v průběhu prosince 1983, většinou v souvislosti s represivními opatřeními před výročími 13. a 16. prosince. K počátku roku 1984 nebylo stále ještě známo, zda a kdy dojde k mnohokrát ohlášenému a odloženému procesu s 11 představiteli KOR/KSS a Solidarity. Do zahraničí se však dostala kopie obžalovacího spisu proti Jacku Kuroňovi, Adamu Michnikovi, Henryku Wujcovi a Zbigniewu Romaszewskému. Jou obvinění «z činnosti směřující k násilnému svržení režimu a z ohrožování obranyschopnosti země a spojení s SSSR», a podle čl. 128 polského trestního zákona mohou být odsouzeni k trestu vězení od jednoho do deseti let.

Na počátku prosince «prodala» NDR dalších 83 politických vězňů k vystěhování do NSR, avšak věznice se nevyprázdnily. Po měsících jistého koketování režimu s nezávislým mírovým hnutím došlo ve chvíli, kdy bylo rozhodnuto o umístění sovětských atomových zbraní na území NDR, k novým zadržením a uvězněním aktivistů tohoto hnutí. V Berlíně byly 12. prosince zatčeny aktivistky skupiny «Ženy pro mír» Bärbel Bohley a Ulrika Poppe, a o něco později i fotograf Harald Hauswald. K policejním výslechům a zadržením došlo i v Jeně, Drážďanech, Erfurtu, Magdeburku a Lipsku.

I v Budapešti byl 21. prosince zahájen soud nad Gáborem Demszkym, jedním z vydavatelů samizdatového časopisu. Obžalován byl však z «násilí proti úřední osobě ve službě». Časopis vycházel již 5 let, a žaloba proti Demszkému byla prvním úderem proti spolupracovníkům časopisu.

«Stalin — portrét tyranie»

Vladimir Antonov-Ovsejenko, velitel revolučních oddílů, které v říjnu 1917 obsadily Zimní palác a zajaly Prozatímní vládu, byl mezi světovými válkami dlouhá léta sovětským vyslancem v Praze. Mnozí čs. intelektuálové a umělci na něj ve svých pamětech v dobrém vzpomínají. V roce 1938 byl ve sklepě Butyrského vězení zastřelen. Jeho letošní sté výročí narození bylo v SSSR připomenuto; o okolnostech jeho smrti nepadlo však ani slovo.

Jeho syn Anton Antonov-Ovsejenko zmizel jako osmnáctiletý v pekle «gulagu», a byl propuštěn a rehabilitován jako téměř čtyřicetiletý poloslepý a nemocný člověk. Pracoval jako historik, ke svým osobním zkušenostem připojil výsledky studia archivů a výpovědi osobností, které přežily stalinový teror, a napsal o Stalinovi a stalinismu práci, která samozřejmě v SSSR vyjít nemohla. Byla však v roce 1983 vydána německy v mnichovském nakladatelství Piper Verlag s názvem «Stalin. Porträt einer Tyrannei». Je novým otřesným svědectvím o zločinech stalinismu a o politickém mechanismu, který je umožnil.

1. ledna 1984

Z.H.

A o čem Rudé právo píše

A to na str. 2 dne 11. ledna 1984, pod titulem «Výpovědi o člověku — Jaké knihy fotografií postrádáme?»:

Jedním z podnětů k zamyšlení nad fotografickými obrazovými publikacemi může být i starší zpráva z Mladé fronty: «Před branou velkého závodu na Teplicku došlo ke srážce osobního citroenu z Finska s nákladním vozem. Za okamžik byly kolem tři desítky zevlounů. Byli v montérkách, modrých pláštích i bílých košilích. Dlouhou hodinu o srážce diskutovali. Až do okamžiku, kdy příslušníci Bezpečnosti začali místo fotografování. To se rychle ukryli ve dvoře závodu». Běžná novinářská informace je tak trošku i důkazem o tom, jak rozpačitě chápeme funkci fotografa ve společnosti. Přitom fotografie, jak je už dobře známo, má úžasnou sílu a moc působit na veřejné mínění a ovlivňovat je. Množství optického zachycování pak s sebou nutně přináší i vzrůstající požadavky na výtvarné zpodobení socialistické společnosti.

Citát z Rudého práva ve mně vyvolává několik otázek:

1) Spočívá «výtvarné zpodobení socialistické společ-

nosti» především v policejním fotografování «zevlounů»?

2) Připustíme-le, že nikoliv, a že «zpodobením socialistické společnosti» je především fotografování místa srážky, dejme tomu pro určení odpovědnosti za nehodu nebo zjištění evt. zranění ba usmrcení lidí, proč přijela Bezpečnost na místo až za «dlouhou hodinu», a ne za pět minut?

3) Jestliže přijela až za tak dlouhou dobu, nenabízí se závěr, že nešlo o zjištění odpovědnosti, škod nebo obětí, ale o fotografování «zevlounů», patrně po telefonickém upozornění od snaživého «nezevlouna»?

4) Jestliže policii nestojí za námahu přijet za pět minut vyšetřit nehodu, ale má čas přijet «za dlouhou hodinu» fotografování «zevlouny», neřadí se tím sama k zevlounům?

Ujišťuji, že kladu tyto otázky pouze proto, že po přečtení uvedeného odstavce v RP skutečně chápu funkci fotografa ve společnosti poněkud rozpačitě.

JULIÁN SLATINA

MAĎAŘI A RAKUŠANI

První oficiální zahraniční cesta šéfa rakouské vlády kancléře Sinowatze vedla loni v listopadu do Maďarska. Kancléř se vyjádřil v tom smyslu, že považuje tuto příležitost za malý příspěvek k uklidnění v Evropě v době zvýšeného mezinárodního napětí, kdy byla politika uvolnění nahrazena politikou nedůvěry. V kancléřově doprovodu cestoval do Budapešti také ministr pro vědu a techniku a 24 manažerů a podnikatelů, čímž návštěva dostala zřejmou další dimenzi: zdůraznila snahu o další rozvoj hospodářských styků.

Jak informoval vídeňský deník «Die Presse», dosáhla loni výměna zboží mezi Rakouskem a Maďarskem hodnoty 5,2 miliardy šilinků a poprvé byla takřka vyrovnaná. Od roku 1978 se Budapešť snažila spořit na devizách a značně omezovala dovozní kvóty. Nyní se zdá, že v zájmu udržení svého reformního kursu hodlá opět velkoryseji investovat za pomoci západních úvěrů. Odhaduje se, že Maďaři budou potřebovat na svůj investiční program kolem 80 miliard šilinků, z toho dobrých 15 procent by měly pokrývat úvěrované projekty, které budou realizovat rakouské firmy. Tak například Rakušané už začali stavět supermoderní odbavovací halu pro mezinárodní letiště u Budapešti v odhadované ceně kolem 600 milionů šilinků. Ve stavu jednání je rakouský podíl na modernizaci maďarské telefonní sítě v přibližně stejném finančním rozsahu. Rýsují se dodavatelské a kooperační projekty

v železářském a ocelářském odvětví, v průmyslu zpracování keramické hlíny a hliníku a zejména v energetice. Maďarsko má také velký zájem na tom, aby se Rakousko podílelo na výstavbě dvou vodních elektráren na Dunaji. Jako aktuální se ukazuje společné využívání zásob hnědého uhlí v pohraničním území a kooperace na třetích trzích, zvláště v energetice, zemědělství, vodohospodářství, potravinářském a stavebním průmyslu.

Vzájemné styky Rakouska a Maďarska se rozvinuly do rozměrů, o nichž si před časem netroufali snít ani největší optimisté. Týká se to nejen vzájemného obchodu, ale i turistické výměny. Zatímco ještě v roce 1975 navštívilo Maďarsko jen 353 tisíc Rakušanů, po oboustranném zrušení vízové povinnosti v roce 1979 vyjelo do Maďarska v roce 1981 víc než milion rakouských turistů, v roce 1982 už skoro jeden a půl milionu, a loni se měl jejich počet zvýšit o dalších 14 procent. Podobně stoupá i příliv maďarských turistů do Rakouska. Loni přijelo 200 tisíc návštěvníků z Maďarska, kteří se vraceli domů auty či autokary nabitými zbožím, které si ve vídeňských obchodních domech, «butikách» a na tržištích nakoupili za legálně směněné forinty. Na zásobování domácího trhu v Rakousku neměla pochopitelně tato «invaze» žádný nepříznivý dopad. Všude v obchodech byl stejný výběr, ba nadbytek výrobků z bavlny, sportovní i jiné obuvi, telecího i banánů.

Dagmar Vaněčková

OSVOBODIT POLITICKÉ VĚZNĚ V POLSKU A ČESKOSLOVENSKU!

V duchu setkání signatářů Charty 77 a členů KSS (KOR) na československo-polských hranicích v roce 1978 vyjadřujeme dnes společně svou vůli zasazovat se o dodržování lidských práv a prohloubení občanských svobod. Chceme, jako signatáři Charty 77 a jako bývalí členové KSS (KOR) a aktivisté Solidarity, i nadále usilovat o demokracii, suverenitu a svobodu svých zemí. Zároveň protestujeme proti věznění a šikanování našich přátel a spolupracovníků, signatářů Charty 77, bývalých členů KSS (KOR) a aktivistů Solidarity. Vyzýváme lidi na celém světě, kterým je drahá svoboda a důstojnost člověka, aby se připojili k našemu úsilí o osvobození politických vězňů v Polsku a Československu, které není jen v zájmu našich zemí. Charta 77 i KSS (KOR) a Solidarity usilovaly a usilují mírovými prostředky o větší úctu k člověku, k jeho přirozeným zájmům, a pokud bude toto jejich nenásilné snažení potlačováno, nebude ani skutečného míru v Evropě i ve světě.

Václav Benda, Jiří Dienstbier, Jiří Hájek, Václav Havel, Ladislav Hejránek, Marie Hromádková, Božena Komárková, Jan Kozlík, Marie Rút Křížková, Miroslav Kusý, Václav Malý, Anna Marvanová, Jaroslav Mezník, Radim Palouš, Bedřich Placák, Jan Ruml, Jiří Ruml, Anna Šabatová, Jaroslav Šabata, Jan Šimsa, Petruška Šustrová, Josef Zvěřina.

Konrad Bieliński, Zbigniew Bujak, Andrzej Celiński, Jerzy Ficowski, Zbigniew Janas, Tadeusz Jedynek, kněz Zdzisław Kamiński, Wiesław Piotr Kecik, Jan Kielanowski, Anna Kowalska, Edward Lipiński, Jan Józef Lipski, Bogdan Lis, Jan Lityński, Halina Mikołajska, Ewa Milewicz, Wójciech Onyszkiewicz, Antoni Pajdak, Paweł Kulerski, Józef Rybicki, Aniela Steinsbergova, Eugeniusz Szumiejko, Marie Wosiek, kněz Jan Zieja.

Praha-Varšava, 12. února 1984

Mluvčí Charty 77 A. Marvanová francouzským socialistům

Drazí přátelé a soudruzi,

děkuji Vám za poctu, kterou jste mi prokázali pozváním na svůj sjezd — manifestaci lidí s různými názory, angažujících se v boji za lidská práva, s nimiž by měl být socialismus nedílně spjat.

Oceňujeme Vaši solidaritu s Chartou 77, zejména s našimi perzekvovanými přáteli.

Z důvodů, které sami znáte, nemohu vyhovět Vašemu pozvání já, ani nikdo z ostatních mluvčích Charty 77.

Jsmo si jisti, že setkání Vašich zástupců s Chartou 77 by bylo užitečné. Jistě bude snazší najít k němu příležitost při návštěvě Vaší delegace u nás.

Přeji Vašemu jednání mnoho zdaru

s bratrským pozdravem

Anna Marvanová

Dokument Charty 77 č. 1/84

STRÍDÁNÍ MLUVČÍCH

Dnešním dnem předávají Jan Kozlík, Marie Rút Křížková a Anna Marvanová úkol mluvčích Charty 77 Jiřímu Rumlovi, Václavu Bendovi a Janě Sternové. Současně se stávají členy kolektivu mluvčích Charty 77. Ve vězení jsou mluvčí Charty 77 ing. Rudolf Battěk a Ladislav Lis.

Praha 7. ledna 1984.

Jan Kozlík, Marie Rút Křížková, Anna Marvanová

Jiří Ruml, Dr. Václav Benda, Jana Sternová
mluvčí Charty 77

Životopisy nových mluvčích

Jiří RUML: Novinář, nar. 8.7.1925 v Plzni v rodině stavbyvedoucího. V r. 1944 maturoval na plzeňském reálném gymnáziu. Byl totálně nasazen v Luftschutzu, na jaře 1945 krátce pracoval jako technický úředník, pak se stal kulturním referentem krajského sekretariátu KSČ. Po příchodu do Prahy v r. 1946 byl nejprve korektorem, později redaktorem Rudého práva. Od r. 1947 pracoval v Čs. rozhlasu, potom dva roky jako reportér deníku Večerní Praha a znovu v Čs. rozhlasu jako zahraniční zpravodaj, mj. v Berlíně. Po návratu se stal šéfredaktorem politického vysílání rozhlasu. V r. 1963 byl této funkce zbaven pro kritický postoj k nedůsledné obrodě společnosti. Po roční práci v Čs. televizi odešel ze stejných důvodů. Byl pak krajským redaktorem rozhlasu v Ústí n. L. a v Liberci. V roce

L38

1966 byl spoluzakládajícím redaktorem týdeníku Reportér. V r. 1968 byl předsedou pražské organizace Svazu novinářů a stal se delegátem mimořádného sjezdu KSČ, který se za okupace sešel ve Vysočanech. V listopadu 1969 byl sekretariátem KSČ vyloučen ze strany a zbaven možnosti pracovat dále jako novinář. Od r. 1970 pracoval jako technik v Průmstavu, po podpisu Charty 77 jako jeřábník. Stal se členem VONSu. V r. 1979 byl se skupinou VONSu zadržen, ale vzápětí propuštěn, zatčen byl o dva roky později, kdy byl obviněn z podvracení republiky. Byl 13 měsíců ve vazbě v Ruzyni bez soudu, trestní stíhání dosud nebylo zastaveno. Píše dobové fejetony a knihy ze své novinářské praxe. Je nemocen, pobírá částečný invalidní důchod, pracuje jako dělník-opravář. Ženat, otec tři dospělých synů.

Adresa: Praha 10-Vršovice, Kremelská 104/150, PSČ 100 00

Jana STERNOVÁ, roz. Volková: nar. 6. března 1921 v Dobřanech u Plzně, původním povoláním tanečnice. Pochází z úřednické rodiny. V r. 1940 byla v devatenácti letech zatčena gestapem a vězněna do konce války se svou matkou v internačním táboře ve Svatobořicích. Gestapo ji věznilo jako rukojmí za bratra Aloise Volka, který byl od začátku války v aktivním zahraničním odboji, naposledy u 311. letecké peruti RAF v Anglii v hodnosti štábního kapitána-navigátora. Zahynul několik týdnů před koncem války při výkonu služby nad Azorami, kde je pochován na vojenském hřbitově. Otec Jan Volek byl účastníkem domácího odboje ve spojení se sovětskou rezidenturou a pro tuto činnost byl zatčen a v r. 1943 popraven sekýrou v Berlíně-

Plötzensee. Jana Sternová působila jako tanečnice ve Východočeském divadle v Pardubicích, v Národním divadle a v Karlových Varech, kde vedla taneční školu a divadelní soubor. V roce 1969 byla vyloučena z KSČ pro nesouhlas se vstupem vojsk Varšavského paktu do Československa. Je vdaná, matka tři dospělých dětí, nyní v důchodu pracuje jako uklízečka.

Adresa: Praha 7, Veletržní 17

Dr. Václav BENDA: Nar. 8.8.1946 v Praze, otec byl právník. Vystudoval filosofickou fakultu UK, kde byl v r. 1968 předsedou Akademické rady studentů. Doktorát z filosofie získal v r. 1970 za práci o Ladislavu Klimovi. Krátce pracoval jako asistent filosofie na vysoké škole, po propuštění z politických důvodů a kratším období nezaměstnanosti vystudoval matematicko-fyzikální fakultu UK a působil jako matematik a programátor. Chartu 77 podepsal po zahájení štvavé kampaně v tisku proti jejím signatářům, pro tento podpis ztratil kvalifikované zaměstnání a stal se topičem v hotelu Meteor. Je členem VONSu, od února 1979 do zatčení byl mluvčím Charty 77. V 60. letech příležitostně časopisecky publikoval básně a literární recenze, v 70. letech matematické články (teorie automatů, aplikovaná logika). V samizdatu uveřejnil prózu Černá dívka (1978) a politické úvahy. 29. května 1979 byl s dalšími 9 členy VONSu zatčen, obviněn z trestného činu podvracení republiky podle §98 odst. 1,2 písm. a, b tr. z. a v procesu u Městského soudu v Praze odsouzen ke 4 letům vězení. Je katolík, ženatý, otec pěti malých dětí. Jeho žena pracuje jako matematická.

Adresa: Praha 2, Karlovo nám. 18

Komu chybí

EKOLOGICKÁ UVĚDOMĚLOST?

DAGMAR VANĚČKOVÁ

Prý si u nás lidé stěžují, že chybí ekologická výchova, a přitom právě ona má pro ochranu životního prostředí klíčový význam. K tomuto závěru dospěl loni v listopadu v Rudém právu redaktor Zuntých, když předtím popsal, jak se na některých vybraných školách a učilištích pod patronací českého ministerstva školství a UNESCO už čtvrtým rokem uskutečňuje experimentální výuka a výchova s ekologickým obsahem. Záměr pěstovat v školní mládeži dobrý vztah k přírodě je chvályhodný, ale vnucuje se pochybnost, zda výchovou mladých k ekologické uvědomělosti je možné odvrátit hrozící ekologickou katastrofu v naší zemi a dát současně záruku, aby se hazard s ohrožením životního prostředí neopakoval i v budoucnu.

Děti, mládež a vůbec občany je tedy podle Rudého práva záhodno školit v jejich vztahu k přírodě a prostředí, v němž žijí. Co se vlastně po nich konkrétně chce? Aby se ve svém okolí a na svých cestách přírodou chovali jako kulturní, inteligentní lidé. Aby nešlapali po trávnicích, neodhazovali špačky a papírky v parcích a vlcích, láhve a plechovky po lesích, případně staré slamníky na ulici.

Věru, jaké novoty! V každé slušné rodině bývalo od nepaměti zvykem našich matek vést ratolesti k pořádku a čistotě. K udržování veřejné čistoty nebyvalo nutné sepisovat na počest různých revolucí, sjezdů a výročí stohy papírových závazků a honit pak lidi na brigády. Je to ovšem také tak: když člověk ví, že žije ve svém, stará se obvykle o čistotu a pořádek. Od té doby, co náš občan zjistil, že se mu v jeho zemi roztahuje nezvaný host, který se navíc chová jako neurvalý, suverénní domácí pán, který dává najevo, že mu všechno patří a že o všem rozhoduje, tehdy si náš občan přestal ve svém městě, ve své zemi připadat jako doma. Cítí se být trpěným podnájemníkem, jehož celé žití je omezováno všudypřítomným vetřelcem.

To pokud jde o stále víc kritizovaný vztah našich občanů k veřejnému pořádku a čistotě, což není zdaleka jedinou součástí ochrany životního prostředí; mnohem spíš je to vytvoření a udržení celého souhrnu základních předpokladů pro zdravý rozvoj jedince i společnosti. Proto úřední záměr pěstovat v mladých lidech lepší vztah k životnímu prostředí se stává právě u nás jedním z projevů alibismu a pokrytectví státní moci. A podobně

jako je tomu se zakládáním ekologických spolků, povolených výhradně v rámci Národní fronty a vyvíjejících činností pod dozorem stranického aparátu, odkud zároveň vycházejí příkazy k rozvíjení takových druhů průmyslové a zemědělské činnosti, která poškozují a ničí životní prostředí. Namísto toho, aby si občané — na ochranu svých ohrožených zájmů — mohli sami volně vytvářet alternativní sdružení, kriticky zaměřená vůči státní moci a schopná jí oponovat, organizuje jim sama tato státní moc různé společnosti a spolky, dává jim direktivy a denně je kontroluje v jejich činnosti.

Rudé právo, jako orgán všemocné vládnoucí strany, neví zřejmě nic lepšího, než se odvolávat na údajné čtenáře, kteří si prý stěžují, že «mnoha našim občanům chybí ekologické vědomí». Podobná konstatování mají naprosto pochybnou hodnotu a připomínají báchorky rádia Jerevan. Co to je vlastně ono ekologické vědomí občana v souvislosti s hrozcí ekologickou katastrofou? Mělo by to být v první řadě tázání po příčinách, důsledcích a možném poučení pro budoucnost.

Změní se snad něco podstatného ve prospěch životního prostředí, když se ekologie zavede třeba i jako povinný předmět na školách, když žáci budou z něho dostávat známky na vysvědčení? Předpokládají snad straničtí funkcionáři a novináři, že úměrně s rostoucím počtem ekologicky uvědomělých učitelů a žáků bude ubývat škodlivých emisí, hynoucích lesů a zapáchajících vod? Přibude snad potom v Praze a v Bratislavě zelených ploch a bude tu méně prachu, popílku a výfukových plynů? To si snad ani autoři ekologických článků v Rudém právu a jiných tiskovinách nemyslí. Zatímco školáci pod dohledem učitelů budou čistit parky a zametat ulice, zatímco oněch deset tisíc členů Českého svazu ochránců přírody vyrukuje na počest slavných výročí několikrát do roka na brigády do ohrožených pohraničních hor, aby zde vysadili nové lesní kultury a stáhli do údolí odpadky po turistech, strana a vláda bude dál věrně plnit příkazy z Moskvy a starat se — tak jako v minulosti — o výrobu železa a oceli na «zbraně míru», na mamutí součásti atomových elektráren pro všechny země RVHP. A to znamená, že na naši krajinu budou dál komíny bez výkonných

odlučovačů chrlit kysličních siřičitý, popílek a jiné neřády a do vod dál potečou jedovaté chemikálie. Občan, který vyveze staré kanape na zakázanou skládku a chytne ho při tom, dostane pokutu a v novinách o něm napíší, že nemá ekologickou uvědomělost. Naproti tomu uvědomělý funkcionář, který se zaslouží o neřádný a škodlivý provoz, dostane své obvyklé prémie a navrch Řád práce.

Loni se ptal v Rudém právu občan E.P. ze Žamberka, zda existuje zákon, podle kterého je povinností občanů upozornit na nebezpečí, jež ohrožuje životy nebo způsobuje vážnou škodu. Dostalo se mu odpovědi, že zákon číslo 40, známý jako občanský zákoník z roku 1964, ukládá v paragrafu 416, odstavec 1 každému, to znamená jednotlivci i organizaci, povinnost upozornit na hrozcí vážnou škodu. Léta u nás existuje vážné nebezpečí ohrožení lidského zdraví a životů obyvatel, způsobené neuváženou a neodborně plánovanou průmyslovou a zemědělskou činností. Podkladem k ní se staly stranou a vládou vyhlášené a propagované pětiletky.

Už roce 1981 se občanská iniciativa Charta 77 obrátila na československé úřady obsáhlým a konkrétním upozorněním na neúnosně se zhoršující životní prostředí v Československu. Loni v létě znovu upozornila na nejhůř postiženou oblast severních Čech. Splnila tak svou občanskou povinnost ve smyslu onoho citovaného zákona. Dodnes na své upozornění nedostala od odpovědných činitelů odpověď.

Je ekologická výchova potřebná? Tak zněla otázka v záhlaví onoho listopadového článku v Rudém právu. Text, který měl být odpovědí na tuto otázku, zcela pominul jádro problému: kdo vlastně takový druh školení potřebuje u nás nejvíc. Na základě poznatků nikoli jen sovětské, ale světové vědy by se měla ekologie přednášet ani ne tak mládeži ve školách, jako spíš funkcionářům v roce stranického školení a hlayně «drahým» soudruhům na vysoké škole KSČ. A ve «vokovické myslivně» by měli zorganizovat zvlášť intenzivní ekologický kurs pro redaktory Rudého práva. Aby získali pojem o ekologické uvědomělosti.

(Pozn. red.: Viz též Přílohu Listů č. 1/84.)

LITERÁRNÍ UDÁLOST V INDEXU

V českém exilovém nakladatelství INDEX v Kolíně nad Rýnem vyšlo v lednu 1984 první české vydání světoznámého románu anglického spisovatele Erica Blaira, alias George Orwella, «1984».

L40

Překlad tohoto slavného románu o totalitní budoucnosti, která je po mnoha stránkách už realitou, byl pořízen v Československu. Překladatel si nepřeje být jmenován. Orwellův text je v knize doprovázen rozsáhlým doslovem, jímž se stala esej Milana Šimečky «Náš soudruh Winston Smith». Šimečka, také žijící v Československu, ukazuje, do jaké míry je možné, bohužel mnohdy i nutné, se ztotožnit s hrdinou Orwellova románu, chcete-li si v dnešním Československu ponechat nezávisle kritické myšlení a zdravou soudnost. Na obálku této knihy vypsalo nakladatelství INDEX soutěž, v níž zvítězil Zbyněk Benýšek z Vídně. Kniha má 330 stran a bude stát DM 22. — Napsat si o ni můžete na adresu INDEX, Postfach 410511, 5000 Köln 41.

PODZIMNÍ

fejeton

Kolem mne projela tramvaj a zarachotila na uvolněné křivé koleji tak surově, ničivě, sprostě a silně, že mi natrhla skafandr. Skafandr, v jakém si chováme zbytky lepší atmosféry a to nám umožňuje přerážet špatný dech našich i cizích událostí. Jdu po ulici a ta se ze skafandru jeví malebnou, docela připomíná předválečnou Belcrediho třídu, knihkupectví na rohu mě přitahuje jako plné samých zajímavých knih, prodavač losů státní loterie sám z mého skafandru věří, že je správné vyhrát, a důmyslná křižovatka cest na severním konci Hlávkova mostu vypadá velkoryse a ladně. Jenže můj skafandr je teď natržen: kdo si koupí státní los, je hoden toho, aby si v tom knihkupectví přikoupil ještě Ržouckovy či Rafajovy statě o literatuře, ta křižovatka je mocný průvan prachu a smetí, a já se navíc musím vyrovnat i s dobrým zdáním, že návratem Štursových sousoší na mostní nároží je zas všechno dobré.

Někdy před pětadvaceti lety jsem přes Hlávkův most chodil pěšky do práce a často jsem na těšnovské straně mostního zábradlí zavadil očima o pamětní mosaznou tabulku, jakou vyfasovali místo všeho, a taky za nás, padlí bojovníci za původní svobodu národa. Tato patřila nějakému Helebrantovi. Jednoho dne ji odmontovali, pak zbourali zábradlí a začali most na šířku zdvojnásobovat. Pozoroval jsem postup práce a říkal si: «Helebrante, Helebrante, máš po cedulce, tu už neuvidíš!». Bylo mi divně z toho konce života i boje. Most rozšířili, uklidili, otevřeli v celé nové šíři, a já se běžel podívat, nač určitě zapomněli. Na stejném místě, jen o několik metrů níž po Vltavě s uvážením nové šířky mostu, uviděl jsem mosaznou Helebrantovu tabulku. Překvapilo mě to velice. Vypadalo to, jako by existoval nějaký městský magistrát, na něm nějakí starobyle spolehliví úředníci, a jeden z nich tabulku osobně odšrouboval, strčil do spodního šuplete stolu a den před otevřením mostu ji zas přišrouboval. — Tato událost ze skafandru neznámého magistrátního úředníka mě povzbudila k jistotě, s níž jsem mnohem později pravdivě tvrdil Vlastě Chramostové, že po odklizení staveniště v Čelakovského sadech u Muzea postaví magistrát sochu Otýlie Sklenářové-Malé zpátky na trávník.

S natrženým skafandrem však spíš myslím, že vrácení Štursových soch na nároží mostu je přetvářka. Předstírají nám, že se to tu zlepšilo. Vzduch totiž: vzduch se tu strašlivě zhoršil! Snažím se dýchat jen mělce, ale to je oddálení smrti, od níž zachránit může nás pouze hluboká změna atmosféry. Co platno, když architekti něco i pěkně nakreslí a dělníci to třeba dobře postaví, když odtamtud, kde se pro nás tvoří atmosféra, vanou jedy? Někteří lidé to pro sebe řeší útekem, jiní si sprádají ochranný skafandr, a sprostý lid dýchá, co dostane, odmítá poznání a krade.

Pracovala na této křižovatce jedna mladá inženýrka a vykládala mi jednou, jak těžko se dneska řídí práce a odpovídá za lidi, materiál, kvalitu i výkon. Znavena odjela na dovolenou za hranice a už tam zůstala. Dotklo se mě to. Několikrát jsem, jda potom kolem, nahlédl do její zanechané stavební jámy, hledal známky paniky a smutku po mladé inženýrce a odhadoval škody za zdržení stavby. Stavba však byla hotova v termínu, a já se ptal ne už, proč odešla, nýbrž nač tam byla. Práce měla by být čest!

Z řeky vyvíjí se pára a šeré odpoledne. Na Prahu padá zpátky její kouř, chodníky sliznou a snad jen děti, které tudy chodí a těší se, vidí v tom ten pravý svůj svět. Za výlohami se dámské prádlo nutká starším pánům. V prodejně elektrických věcí dlouhá řada mužů nudně a titěrně přebírá drátky, odpory, tranzistory, relé, spínače a regulátory. Tramvaj objíždí rozkutané Náměstí republiky velkou osmicí: přes Náměstí republiky, Poříč, Dlážděnou ulici, Gorkého náměstí, Bolzanovu, Hybernskou a Příkopy. A to bude prý trvat do roku 1985. Dávno si myslím, že název toho náměstí ani jediným slovem nevystihuje povahu věci.

Až z cizího vysílání jsem se doslechl, že někteří moji známí a přátelé dostali policejní výstrahu, ať nebojují proti bližší půlce válečných raket. Zato jsem osobně slyšel o studentovi, který šel do školy v tričku tohoto znění: «Pryč s raketami USA a SSSR!». Teď ho chtějí vyhodit z průmyslovky a já myslím, že správně. Neví dosud, čím chce být, nic neumí, doma nepomůže, korunu si nedokáže vydělat, nesnese žádnou námahu, má slabou vůli, všechno začne a nic nedokončí. S ředitelem školy mluvil při vyšetřování hrubě a drze místo slušně a důstojně. Bude to tedy správný trest i pro jeho rodiče. Tresty za viny přicházejí někdy maskované jako křivdy za neviny, aby víc pálily.

Vešel jsem do drogerie, a když jsem uviděl otevřené krabice s vánočními baňkami, byla to pro mě až rána. Máme tu další bezbožné vánoce, zase dárky, a za co? Proč mají dostat a dávat dárky lidé, jejichž důvod není lepší, než že se dárky tou dobou dávají? A nikdy se nepomodlí. Modlitba — abych to vysvětlil — je v mém nynějším a zdejším významu proměnlivá momentální formulace trvalého duševního upření k tomu, co si přejeme, co vyznáváme a na čem nám záleží i v hodinách a dnech, kdy na to nemyslíme. Je to projev stálosti v tom hlavním, čemu žijeme nebo co k životu potřebujeme. I v prostoru bez Boha se hodný člověk modlitbou vědomě zařazuje, kam patří.

Na válku já nedám, ale na boj za mír také ne. Dám na vytrvalost, neústupnost a odolnost. Tiše spadává poslední listí v letenských sadech. Viděl jsem dokonce, jak přiletěl ke stromu kos, utrhł osamělý žlutý list a nesl ho pryč. Co to bylo? Myslím také na Jiřího Suchého, ale proč. . . aha, protože v té drogerii žádal kdosi purpuru, ale nedostal ji.

SOUHRNNÉ SDĚLENÍ o případech VONSu k 15-11-83

Od 24. dubna 1978, kdy vznikl Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, jenž se v prosinci jako Československá liga pro lidská práva stal i členem Mezinárodní federace pro lidská práva, participující na práci OSN, zpracoval a vydal 340 sdělení o aktuálních případech osob, které se pro své přesvědčení a aktivity z něho plynoucí staly v ČSSR oběťmi policejní či soudní represe. Výjimečně též zaznamenal i jiné případy nespravedlivého stíhání, zejména pokud se jeho meritorní činnosti nepřímo dotýkaly. Formou těchto sdělení upozorňuje na jednotlivé případy kompetentní úřady i veřejnost.

Členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných jsou:

ing. Rudolf Battěk, Křižíkova 78, Praha 8, t.č. vězněn
Ota Bednářová, Havelská 21, Praha 1
Jarmila Bělíková, Novovysočanská 12, Praha 9
dr. Václav Benda, Karlovo nám. 18, Praha 2
Albert Černý, Dřevařská 20, Brno
dr. Josef Danisz, U Santošky 9, Praha 5
Jiří Dienstbier, Podskalská 8, Praha 2
Karel Freund, Mánesova 90, Praha 2
Václav Havel, U dejvického rybníčku 4, Praha 6 (Vlčice-Hrádeček 5, okr. Trutnov)
Zbyněk Hejda, Nešporova 573, Praha 4-Háje
Ivan Martin Jirous, Stará Říše 33, okr. Jihlava, t.č. vězněn
dr. Ladislav Lis, Sosnová 84, okr. Česká Lípa, t.č. vězněn
ing. Jan Litomiský, Výskytná 2, okr. Pelhřimov, t.č. vězněn
Václav Malý, Nad pomníkem 2, Praha 5
Michal Matzenauer, Přemyslovská 8, Praha 3
Dana Němcová, Ječná 7, Praha 2
dr. Luděk Pacovský, Washingtonova 9, Praha 1
ing. Pavel Roubal, Častrov 131, okr. Pelhřimov
Jan Ruml, Kremelská 104/105, Praha 10
Jiří Ruml, Kremelská 104/105, Praha 10
dr. Gertruda Sekaninová-Čakrtová, Polná, okr. Jihlava
Andrej Stankovič, Melantrichova 6, Praha 1
Anna Šabatová, Anglická 8, Praha 2
Petruška Šustrová, Kolínská 15, Praha 3
dr. ing. Jakub Trojan, Mělnická 44, Neratovice
ing. Petr Uhl, Anglická 8, Praha 2, t.č. vězněn
Věra Vránová, Cimburkova 24, Praha 3

Do zahraničí se odstěhovali:

Zina Freundová
dr. Martin Hybler, rue André Messager 4, Limoges, Francie
Přemysl Janýr ml., Lösweg 3/7E/3, 1090 Wien, Rakousko
Svatopluk Karásek, Kirchgasse 251, Zürich, Švýcarsko, tel. 0041-1-7000144
Elžbieta Ledererová
Ivan Medek, Nattergasse 12/1/25, 1170 Wien, Rakousko, tel. 0043-222-454113
Jiří Němec
Jan Pavelka
Jaroslav Suk, Peterson Bergersväg 72, 752 49 Uppsala, Švédsko, tel. 0046-18-404572
dr. Jan Tesař
Zdeněk Vokatý

Styky VONS s Amnesty International (přidruženou organizací OSN) a dalšími zahraničními institucemi zprostředkovává člen Amnesty International *prof. dr. František Janouch*, Bergtorpsväg 62, 183 64 Täby, Švédsko, tel. 0046-8-7564828.

VONS vítá jakoukoli spolupráci a pomoc, zejména při zjišťování jednotlivých případů, i při podpoře postižených.

Pro naši práci jsou nezbytné zejména tyto údaje (pokud možno v úplnosti):

- jméno a příjmení postiženého, datum narození, adresa, povolání (sociální postavení, i dřívější)
- údaje o eventuálním předchozím trestním stíhání a event. jiných postizích
- údaje o rodině a jejím sociálním postavení (též počet a věk dětí)
- fotografie postiženého (pokud možno negativ)
- údaje o zahájení trestního stíhání (kým a jak, např. domovní prohlídkou, její výsledky)
- podrobná oficiální verze skutkové podstaty, popřípadě skutečné důvody trestního stíhání a popis jednání, za něž je postižený de facto stíhán
- v jakém stadiu je trestní stíhání
- jméno obhájce a advokátní poradna

V případě vazby navíc:

- oficiální důvody vazby, od kdy trvá, zdravotní stav vězněného a jméno s adresou příbuzného, se kterým je vězněn ve styku, adresa věznice

V případě výkonu trestu tytéž údaje jako u vazby, a navíc:

- maximum údajů z obžaloby a rozsudku (rozsudků)
- výše trestu, nápravně výchovná skupina, kdy byl trest nastoupen (jde-li o nástup trestu z «volné nohy»)
- za jaké tr. činy byl odsouzen (včetně označení podle tr. zákona — paragraf i odstavec)
- kdo a kdy věc soudil (i jména soudců)
- podmínky ve výkonu trestu (izolace, pracovní zařazení, kázeňské tresty)
- adresa nápravně výchovného ústavu (včetně úseku, bloku apod.), jméno náčelníka NVÚ, event. vězeňského lékaře, vychovatele apod.

Prosíme o poskytnutí opisů rozsudků, obžaloby, usnesení o zahájení tr. stíhání a jiných důležitých dokumentů, o jména vyšetřovatelů, prokurátorů atd., o záznamy ze soudního jednání. Obracujte se na členy VONSu, nejlépe přímo a osobně (ústně).

* * *

V tomto souhrnném sdělení jsme se omezili na přehled případů, které jsou aktuální. Rozdělili jsme je do dvou skupin. V první jsou evidovány případy těch, kteří jsou právě nyní vězněni, do druhé skupiny jsme zařadili aktuální případy podmíněných odkladů trestu a ty případy, u nichž je vedeno trestní stíhání na svobodě. Pro přehlednost uvádíme pouze abecední seznam jmen osob, jejichž případy jsou již uzavřené.

Přehled případů, o nichž VONS dosud ve svých sděleních informoval:

(pokud není uvedeno jinak, «trest» značí nepodmíněný trest odnětí svobody s výkonem v 1. nápravně výchovné skupině; uvedené paragrafy jsou z trestního zákona. Zkratka OS = obvodní (okresní) soud, MS = městský soud, KS = krajský soud, NVÚ = nápravně výchovný ústav, SNV = sbor nápravně výchovy. Členství ve VONSu, signování Charty 77 apod. je uvedeno tak, jak tomu bylo v době zahájení trestního stíhání. V závorce jsou čísla sdělení VONSu týkajících se daného případu).

I. VĚZNĚNÍ

1. *ing. Rudolf Battěk*, nar. 2-11-1924, bytem Křižíkova 78, Praha 8. Myč výkladních skříní a sociolog, do r. 1969 poslanec ČNR a jeden ze zakladatelů KAN, nezávislý socialista, mluvčí Charty 77, člen VONSu. V sedmdesátých letech byl celkem 3 a půl roku ve vězení. 14-6-1980 byl zatčen pod záminkou vymyšleného útoku na policistu. Obvinění z útoku na veřejného činitele a výtržnictví (§155/1 a 202/1) později překvalifikováno na § 221 (ublížení na zdraví). Dále pak hlavně stíhán podle § 98/1, 2 písm. a, b (podvracení republiky) za dopisy adresované představitelům Socialistické internacionály, za práci ve VONSu a v hnutí Charty 77 a za spolupráci na sborníku «O svobodě a moci». 28-7-1981 byl odsouzen MS v Praze na 7 a půl roku vězení a 3 léta ochranného dohledu, v 2. NVS. Nejvyšším soudem ČSSR při projednávání odvolání 8-10-1981 trest zkrácen na 5 a půl roku. Je vážně nemocen. Vězněn v Opavě. (12, 13, 41, 63, 74, 115, 140, 189, 195, 227, 260, 275).

2. *ing. Antonín Dobner*, nar. 4-7-1950, bytem Zelenohorská 49, Plzeň, topič Metrostavu v Praze. Zatčen 27-4-1983 a 5-10-83 odsouzen OS v Plzni ke dvěma letům vězení za poškozování zájmů republiky v zahraničí (§ 112), snižování vážnosti prezidenta republiky (§ 103) a § 3/1c zák. 150/69 Sb. První dva body žaloby byly vzneseny na základě obsahu jeho soukromé korespondence, třetí po evidentním odposlechu telefonních hovorů. (336, 344).

3. *Jiří Gruntorád*, nar. 21-9-1952, Sokolská č. 4, Praha 2, dělník. V roce 1980 byl tři měsíce ve výkonu trestu — obviněn a odsouzen pro údajné držení střelné zbraně bez povolení. Celý případ byl uměle vykonstruován. 17-12-1980 byl znovu zatčen a obviněn z podvracení republiky (§ 98/1), kterého se měl dopustit především rozšiřováním zakázané literatury a materiálů Charty 77. 9-7-81 odsouzen ke 4 rokům ve 2. NVS a ke 3 letům ochranného dohledu. Tento trest byl uložen u politického vězně poprvé. V NVÚ Minkovice byl vystaven neustálému šikanování, které vyústilo v další trestní stíhání 7-4-1983 pro údajné křivé obvinění (§ 174). Došlo k němu poté, co byl zbit příslušníkem SNV a podal si stížnost. Podle posudku vězeňských lékařů prý jeho zranění neodpovídá údajům v podané stížnosti. Hrozi mu nový trest až 3 roky. V říjnu 1983 byl soudně přeřazen do III. NVS do NVÚ Valdice. (225, 256, 276).

4. *Ivan Jirous*, nar. 23-9-1944, Stará Říše 33, okr. Jihlava, teoretik umění a umělecký vedoucí skupiny Plastic People, signatář Charty 77 a člen VONSu. V letech 1974, 1976 a 1978 odsouzen a vězněn pro údajné výtržnictví. Tak byla kvalifikována jeho umělecká činnost, jako např. pořádání koncertů či proslovů na výstavě. V poslední době pracoval jako zedník v místě svého bydliště. Tam byl 10-11-1981 znovu zatčen a obviněn již počtvrté z výtržnictví (§ 202, 2), jehož se měl dopustit údajnou účastí na vydávání a rozšiřování samizdatového kulturního časopisu VOKNO. V průhledné snaze případ kriminalizovat byl rovněž obviněn z přestoupení § 187, odst. 1 (nedovolená výroba a držení omamných prostředků). Spolu s F. Stárkem, M. Hýbkem a M. Fričem odsouzen 9-7-1982 OS v Chomutově ke 3 a půl roku vězení v 3. NVS a ke 3 letům ochranného dohledu. Je vězněn ve Valdicích (čísla sdělení: 307, 309).

5. *Stanislav Kolář*, nar. 15-11-1955, Husova 126, Dvůr Králové n. L., okr. Trutnov, dělník. 13-3-1975 zatčen a pro údajné vyzvědačství v dubnu 1976 odsouzen (spolu s V. Procházkou, A. Kunrtem a J. Hettlerem) Vyšším vojenským soudem v Příbrami ke 13 letům vězení, a byl mu uložen ochranný dohled na dobu 3 let. Delikt měl spočívat v tom, že těsně před pokusem odejít z republiky bez povolení úřadů vedl ve vesnické hospodě řeči s místními obyvateli o tamních kasárnách a jejich osazenstvu (obsahovaly v kraji všeobecně známá fakta), z čehož bylo vykonstruováno, že chtěl z těchto informací profitovat v případě, že by se pokus zdařil. (222).

6. *Antonín Kunt*, nar. 12-6-1947, Kačice č. 183 okr. Kladno, zedník. Zatčen 21-5-1975 a pro údajné vyzvědačství v dubnu 1976 odsouzen (spolu se St. Kolářem, Janem Hettlerem a Vlad. Procházkou) Vyšším vojenským soudem v Příbrami k 10 letům vězení ve II. NVS a ochrannému dohledu na dobu 3 let. Jeho vina měla spočívat v tom, že se svými spolustolovníky besedoval ve vesnické hospodě o místních kasárnách a jejich osazenstvu, což byla fakta v kraji všeobecně známá (222).

7. *Vladimír Liberda*, nar. 7-6-1923, Bělíkova 1, Ostrava-Zábřeh, středoškolský profesor. 24-9-1982 vzat stejně jako Jaromír Šavřda do vazby a 3-3-1983 odsouzen OS v Ostravě k 20 měsícům vězení pro údajné pobuřování. Mělo spočívat v šíření literárních textů (zčásti i oficiálně publikovaných) opisováním. Vězněn na Borech. (322).

8. *dr. Ladislav Lis*, nar. 24-4-1926, Sosnová 82, Peklo, okr. Česká Lípa, bývalý politik, nyní dělník, mluvčí Charty 77, člen VONSu. V r. 1978 2 měsíce ve vazbě pro údajné rozkrádání majetku v socialist. vlastnictví (§ 132 tr.z.). V roce 1979 vězněn od 29.5. do 22.12. pro údajné podvracení republiky (činnost ve VONSu). Trestní stíhání v obou kauzách trvá. 5-1-1983 znovu zatčen a obviněn z údajného pobuřování (§ 100, 1a) « tiskovinami pobuřujícího charakteru » a z přečinu podle § 3, 1a zák. 150/69 za údajné « odcizení dvou pytlů neloupané kukuřice ». Toto druhé obvinění bylo později staženo. 21-7-1983 odsouzen OS v České Lípě ke 14 měsícům vězení a 3 letům ochranného dohledu. Vězněn v NVÚ Litoměřice. Je vážně nemocen. (316, 230, 332, 337).

9. *ing. Jan Litomiský*, bytem Výskytná č. 2, okr. Pelhřimov, agronom, signatář Charty 77 a člen VONSu. 17-2-1981 zatčen a 23.10. téhož roku odsouzen KS v Českých Budějovicích ke 3 letům vězení a 2 letům ochranného dohledu pro údajné podvracení republiky (§ 98/1), jehož se měl dopustit činností ve VONSu. 17-11-82 byla OS v Plzni zamítnuta žádost o podmíněně propuštění. Vězněn v Plzni na Borech. V NVÚ je soustavně šikanován. (162, 169, 175, 204, 212, 236, 285, 318).

10. *Vladimír Procházka*, nar. 8-12-1956, Kačice 161, okr. Kladno, dělník. Vězněn od 24-12-1975. V dubnu 1976 odsouzen Vyšším vojenským soudem v Příbrami pro údajné vyzvědačství (§ 105, 1, 2) k 11 letům vězení v 2. NVS a následnému ochrannému dohledu po dobu tří let. Delikt měl spočívat v tom, že těsně před pokusem o odchod z republiky bez povolení úřadů vedl s S. Kolářem, J. Hettlerem a A. Kunrtem, kteří s ním byli souzeni ve stejném procesu, ve vesnické hospodě debatu o tamních kasárnách a jejich osazenstvu. (Obsahovala obecně známá fakta). (222).

11. *JUDr. Josef Průša*, nar. 13-5-1947, bytem Budějovická 56, Praha 4 (přech. bydl. Modenská 44, Karlovy Vary), advokát z Advokátní poradny v Chomutově, signatář Charty 77. 2-4-1979 odsouzen k 5 letům vězení za údajné brání úplatků od klientů. 24-3-1983 podal návrh na povolení obnovy řízení, který byl OS v Kladně zamítnut jako nedůvodný. Dr. Průša je ve vězení Plzeň-Bory, je ve špatném zdravotním stavu. (326).

12. *Václav Soukup*, nar. 1-12-1959, Maroldova 7, Praha 4, zaměstnanec drogerie. 12-1-1982 zatčen a 17-12-1982 odsouzen MS v Praze ke 3 letům vězení a 2 letům ochranného dohledu pro podvracení republiky (§ 98/1), jež údajně mělo spočívat v rozšiřování textů nepřátelských státnímu zřízení a pro podílení se na rozkrádání socialistického vlastnictví (§ 134/1). Byl souzen spolu s bratry Janem a Josefem Wünschovými a J. Tůmovou. Vězněn Plzeň-Bory. (293, 311, 312).

13. *František Stárek*, nar. 1-12-1952, Hálkova 2882, Teplice v Čechách, figurant, signatář Charty 77. V r. 1976 odsouzen ke 4 měsícům podmíněně na 2 roky v kampani proti Plastic People pro údajné výtržnictví (§ 202). 10-11-1981 znovu zatčen a opět obviněn z výtržnictví (§ 202, 2), jehož se měl údajně dopustit vydáváním a rozšiřováním samizdatového kulturního časopisu VOKNO. 9-7-1982 odsouzen (společně s I. M. Jirousem, M. Hýbkem a M. Fričem) k 2 a půl letům vězení ve II. NVS a k 2 letům ochranného dohledu. Vězněn je na Bytízu. (279, 307).

14. *dr. Jaromír Šavřda*, nar. 25-5-1933, Vyškovická 87, Ostrava-Zábřeh, spisovatel, inval. důchodce, signatář Charty 77. V letech 1978-80 vězněn pro údajné pobuřování (§ 100/1, 2), jehož se měl údajně dopustit rozšiřováním literárních textů, psaných na stroji (i textů vlastních a oficiálně vydaných). 3-3-1983 odsouzen OS v Ostravě k 25 měsícům vězení v 2. NVS. Je velmi vážně nemocen, hrozí mu amputace nohou, léčení zanedbáváno. Vězněn v Ostrově n. Ohři. (310, 315, 322).

15. *Ladislav Ševců*, nar. 15-7-1959, Bezručova 29, Brno, dělník. V r. 1978 odsouzen k 9 letům vězení ve II. NVS za přípravu nedovoleného opuštění republiky (§ 7/1 k § 109/1) a za pokus o zavlčení vzdušného prostředku do ciziny (§ 8/1 k § 180a/1). U obou uvedených trestných činů nedošlo ani k pokusu o jejich realizaci. Obsahem trestního spisu jsou v podstatě pouze výroky « pachatelů » v hospodě. (124, 125, 195).

16. *ing. Petr Uhl*, nar. 18-10-1941, bytem Anglická 8, Praha 2, strojník, signatář Charty 77 a člen VONSu. Zatčen v r. 1969 po založení Hnutí revoluční mládeže, v r. 1971 odsouzen na 4 roky za vytvoření « protistátní skupiny, která narušovala úsilí stát. orgánů o konsolidaci » (§ 98 podvracení rep.). 29-5-1979 opět zatčen a 22-10-79 odsouzen za podvracení republiky (§ 98, 1,2 ab) k 5 letům vězení ve 2. NVS pro aktivní činnost ve VONSu, jehož byl spoluzakladatelem. Trest si odpykával v pevnosti Mírov. V létě 1983 přemístěn do NVÚ Vinařice. (10, 12, 13, 38, 46, 58, 63, 74, 115, 118, 123, 144, 153, 158, 195, 260).

17. *RNDr. Jiljí Vitouš*, nar. 31-8-1936, bytem Třemošná 831, okr. Plzeň-sever, vedoucí biochemik FN KÚNZ Plzeň. Zatčen 29-11-1982 a 25-3-1983 odsouzen OS v Plzni k 20 měsícům vězení pro údajné poškozování zájmů

republiky v zahraničí (§ 112). Toto poškozování mělo spočívat v obsahu dopisů, které zasilal svým přátelům a známým. Vězněn v NVÚ Plzeň-Bory. (313, 340).

18. *Milan Vyhálek*, nar. 23-5-1961, bytem Hnátnice 229, okr. Ústí n. Orlicí, dělník. V roce 1980 byl vězněn na Borech pro údajný pokus o opuštění republiky (§ 109, 1) Dále byl 3-6-1981 odsouzen OS v Ústí n. Orlicí podle § 100/1 a, c (pobuřování), § 112 (poškození zájmů republiky v zahraničí) a za přečin podle odst. 6b zák. 150/69 (nedovolené držení střelné zbraně) k úhrnnému trestu 25 měsíců vězení ve II. NVS. Trestný čin měl údajně spočívat ve vyvěšování letáků u nádraží v Letohradě a v korespondenci se zahraničními rozhlasovými stanicemi. Dále odsouzen 3-2-1982 OS v Praze 2 podle § 174/1 (křivé obvinění) a 175/1 (křivé svědectví) k dalším 18 měsícům vězení ve 2. NVS za údajné lživé obvinění vyšetřovatele StB a údajně nepravdivou výpověď k případu J. Gruntoráda. Je v NVÚ v Minkovicích. (185, 319).

19. *Jiří Wolf*, nar. 5-1-1952, bytem Schweigerova 377/II, Jindřichův Hradec, řidič, signatář Charty 77. Od 16-2-1978 vězněn a odsouzen ke třem rokům vězení ve II. NVS pro údajné podvracení republiky (§ 98/1). Ve vězení mu byl trest prodloužen o půl roku pro údajné křivé obvinění (174/1). Od května 83 je znovu ve vazbě a obžalován z podvracení republiky (§ 98/1, 2). 5. a 6. října 83 proběhlo u MS v Praze hlavní líčení, které bylo odročeno. (43, 50, 63, 69, 71, 80, 123, 176, 195, 219, 293, 339, 343).

20. *Jan Wünsch*, nar. 29-1-1957, bytem Nuselská 59, Praha 4, figurant geodézie, signatář Charty 77. Zatčen 12-1-1982 a 17-12-1982 odsouzen MS v Praze ke 4 letům vězení a 2 rokům ochranného dohledu podle § 98/1 (podvracení republiky) a § 132/1a, (pro údajné odcizení rozmnožovacího stroje Ormig). Meritorní trestná činnost měla spočívat v účasti na letákové akci solidarity s polskými dělníky. (293, 311, 312).

21. *Josef Wünsch*, nar. 23-6-1962, bytem Nuselská 59, Praha 4, laborant IKEM. Od 12-1-1982 několik měsíců ve vazbě, zatčen, obviněn z podvracení republiky (§ 98/1), jehož se měl dopustit účastí na letákové akci solidarity s polskými dělníky (podobně jako jeho bratr Jan, Václav Soukup a Jitka Tůmová). 17-12-1982 odsouzen MS v Praze k 1 roku vězení. Trest nastoupil v létě 1983. Vězněn v NVÚ Plzeň-Bory. (293, 311, 312).

II. TRESTNĚ STÍHANÍ NA SVOBODĚ

1. *Helena Abrahámová*, nar. 23-3-1959, bytem 26762 Komárov III. čp. 392. 29-7-81 odsouzena OS v Ústí nad Labem (spolu s V. Krpálkem a J. Veselou) k 18 měsícům vězení pro údajné křivé svědectví (§ 175/1 tr.z.), když jako svědkyně nevypovídala ve smyslu znění žaloby. Výkon trestu nastoupila 10-12-1981, 13-5-82 byl výkon trestu přerušen, protože byla ve vysokém stupni těhotenství. Po narození dítěte žádala o změnu zbytku trestu v podmíněný cestou milosti. Žádost byla 9-12-82 zamítnuta. Od jara 1983 je v psychiatrickém léčení. (259).

2. *Evžen Adámek*, nar. 1960, Nám. míru 2, Brno 2, dělník. Odsouzen k podmíněnému trestu 9 měsíců s odkladem na 3 roky za to, že rozepisoval text o událostech v Polsku v letech 1956, 1970, 1975 a 1980 a o současné tamní situaci. (§ 8) 1 k § 104 — hanobení státu světové social. soustavy (viz též B. Štancek). Podmínka končí 26-4-84. (244).

3. *Otta Bednářová*, nar. 18-6-1927, Havelská 21, Praha 1, novinářka, signatářka Charty 77 a členka VONSu. Vězněna od 30-5-1979 a rozsudkem MS v Praze z 22-10-79 odsouzena ke 3 rokům vězení za činnost ve VONSu, označenou za podvracení republiky (§ 98/1, 2). 26-9-1980 byl její trest přerušen za zdravotních důvodů. (12, 13, 54, 63, 115, 118, 123, 144, 152, 158, 195, 205).

4. *Jarmila Bělíková*, nar. 27-4-1948, Novovysočanská 12, Praha 9, bývalá sociální kurátorka, nyní domovnice, signatářka Charty 77 a členka VONSu. 29-5-1979 uvězněna a obviněna z podvracení republiky (§ 98/1, 2) za činnost ve VONSu. Z vazby propuštěna 22-12-1979. Trestní stíhání však nebylo zastaveno. (115, 118, 123, 156, 195, 204, 263).

5. *Jaroslav Brázda*, nar. 4-12-1952, Moravská 62, Košice, prom. biolog, pracovník ČSAV. 24-3-1983 při razii proti členům františkánského řádu vzat do vazby na základě obvinění dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi). 14-7-83 z vazby propuštěn. Městská prokuratura v Bratislavě vzala zpět žalobu, trestní stíhání však zastaveno nebylo. (324, 334).

6. *Bystrík* (kř. jméno neznámo), Košice, laický katolík. 27-3-1983 vzat do vazby při razii proti členům františkánského řádu na základě obvinění dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi). Po několika týdnech propuštěn. Trestní stíhání dosud trvá. (324).

7. *Marta Červená*, nar. 1954, sanitářka v nemocnici v Trstené na Oravě. 1-4-1983 zatčena v souvislosti s razií proti členům františkánského řádu a obviněna dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi). V létě 1983 propuštěna. Trestní stíhání trvá. (328).

8. *dr. Josef Danisz*, nar. 7-7-1946, U Santošky 9, Praha 5, právník, člen VONSu. Trestně stíhán pro údajný útok na státní orgán a orgán společenské organizace (§ 154) a útok na veřejného činitele (§ 156, 2). Ve skutečnosti byl obviněn za veřejné vyslovení toho, že Státní bezpečnost zbila člena VONSu Ivana Medka a za neohroženou obhajobu mnoha obhájců lidských práv, zejména mluvčího Charty 77 dr. Jaroslava Šabaty. V lednu 1980 byl OS v Hradci Králové odsouzen k 10 měsícům vězení a 2 rokům zákazu výkonu povolání advokáta. Trest byl amnestován. Dále byl téhož roku odsouzen pro údajné napadení veřejného činitele ke 3 měsícům s podmíněným odkladem na 1 rok a ke 3 rokům zákazu advokacie. 16. září 1983 znovu zatčen na základě trest. stíhání z 27-6-1983 podle § 242/1 (pohlavní zneužívání). Po dvanácti dnech z vazby propuštěn. Trestní stíhání však přes zjevnou neudržitelnost obvinění trvá dál. (14, 41, 104, 116, 119, 123, 163, 170, 195, 338).

9. *Josef Dolista*, nar. 20-3-1954, Kostelní 18, Mělník, katolický duchovní, kaplan tamtéž. Od Velikonoc 1982 trestně stíhán na svobodě podle § 178 (maření dozoru nad církvemi a nábož. organizacemi) za to, že údajně soukromě vyučoval náboženství 7 studentů Zemědělské technické školy v Mělnice. 4-5-1983 mělo být hlavní líčení u OS v Mělnice. Tentýž den mu bylo telegramem sděleno, že soud se konat nebude. (325).

10. *RNDr. Mikuláš Duray*, nar. 18-7-1945, Jaskový rad 161, Bratislava, geolog Dopřístav Bratislava. Je zastáncem práv maďarské národnostní menšiny. Trestní stíhání pro údajné pobuřování (§ 100) zahájeno v červnu 1982 (bez uvalení vazby). 10-11-1982 po domovní prohlídce zatčen a obviněn z podvracení republiky (§ 98/1, 2), za údajné zaslání článků o právech národn. menšin k publikaci v exilových časopisech. Hlavní líčení, jehož ter-

mín byl postupně stanoven na leden a únor 1983, bylo pokaždé odloženo na neurčito. V únoru 1983 byl dr. Duray propuštěn z vazby. Trestní stíhání však zastaveno nebylo. (317, 327).

11. *Drahomíra Fajtllová*, nar. 7-12-1927, M. Pujmanové 280, Trutnov, provozářka Krkonošských interhotelů. Zatčena 2-3-1983 po domovní prohlídce a obviněna z pobuřování podle (§ 100/1a) pro šíření nezávislé kultury. Ve vězení v Hradci Králové vážně onemocněla, v květnu 1983 byla propuštěna. Trestní stíhání zastaveno nebylo. (320).

12. *Oskar Formánek*, nar. 1915, Kotradova 4, Prešov, katolický duchovní v důchodu. Vězněn v 50. letech. 25-6-1980 odsouzen OS v Prešově k 18 měsícům podmíněně na 4 roky pro údajné maření státního dozoru nad církvemi a nábož. společnostmi (§ 178) a pobuřování (§ 100). (197).

13. *Alois Globasna*, Ostrava, katolický laik, zatčen 27-3-1983 při razii proti členům františkánského řádu na základě obvinění podle § 178 (maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi). Po několika týdnech propuštěn, trestní stíhání však trvá. (324).

14. *prof. Jiří Hájek*, nar. 1913, Kosatcová 11, Praha 10, historik a politik, býv. mluvčí Charty 77, od začátku května 1981 trestně stíhán pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2, ab) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». (250).

15. *ing. Ivan Havel*, nar. 11-10-1938, nábr. B. Engelse 2000, Praha 2, computerový expert, od zač. května 1981 trestně stíhán pro údajné podvracení republiky (§ 98, 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». (250)

16. *Václav Havel*, nar. 5-10-1936, U Dejvického rybníčku 4, Praha 6, spisovatel, býv. mluvčí Charty 77, člen VONSu. Od ledna 1977 ve vazbě pro údajné poškozování zájmů republiky v zahraničí (§ 112), téhož roku odsouzen ke 14 měsícům podmíněně na tři roky spolu s O. Ornestem, J. Ledererem a F. Pavlíčkem za zasilání literárních textů do zahraničí. V únoru a březnu 1978 držen ve vazbě pro údajné výtržnictví (§ 202/1), ve skutečnosti však byl spolu s dalšími napaden policií, když chtěl navštívit ples železničářů. Trestní stíhání poté zastaveno. Znovu byl zatčen 29-5-1979 a obviněn z podvracení republiky (§ 98, 1, 2 a, b.), které mělo spočívat v aktivní činnosti ve VONSu. Rozsudkem MS v Praze odsouzen 22-10-79 ke 4 a půl roku vězení. V listopadu 1981 byl zrušen jeho předchozí podmíněný trest. Začátkem února 1983 mu byl pro vážné onemocnění trest přerušen. (12, 13, 14, 24, 41, 58, 63, 74, 115, 118, 123, 144, 153, 158).

17. *Olga Havlová*, nar. 11-7-1933, U Dejvického rybníčku 4, Praha 6, v domácnosti, od začátku května 1981 trestně stíhána pro údajné podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». (250).

18. *Anna Holičková*, nar. 1953, ošetřovatelka v nemocnici v Ružomberku. 1-4-1983 zatčena v souvislosti s razii proti členům františkánského řádu spolu s Š. Mihalusovou, M. Červenou a O. Ivákovou a obviněna dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi). V létě 1983 propuštěna. Trestní stíhání trvá. (328).

19. *ing. Karel Holomek*, Brno. Od začátku května 1981 trestně stíhán pro údajné podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». (250).

20. *Jaromír Hořec*, nar. 18-12-1921, Jihozápadní III/14, Praha 4, básník. Ve vazbě od 6-5-1981 do října 1981, obviněn z údajného podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu».

21. *dr. Josef Jablonický*, nar. 1933, Bratislava. Od zač. května 1981 trestně stíhán pro údajné podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». (250).

22. *Olga Iváková*, nar. 1955, ošetřovatelka v ústavu pro slabomyslnou mládež v Tvrdošíně na Oravě. Zatčena spolu s Š. Mihalusovou, A. Holičovou a M. Červenou 1-4-1983 v souvislosti s razii proti členům františkánského řádu a obviněna dle § 178. V létě 1983 propuštěna. Trestní stíhání trvá. (328)

23. *ing. Miroslav Jáchym*, nar. 1927, Jindřichův Hradec, bankovní úředník. 27-3-1983 vzat do vazby při razii proti členům františkánského řádu na základě obvinění dle § 178. V létě 1983 byla obžaloba stažena a byl propuštěn z vazby, tr. stíhání však trvá. (324).

24. *dr. Zdeněk Jičínský*, Pařížská 12, Praha 1, signatář Charty 77. Od začátku května trestně stíhán pro údajné podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». (250).

25. *Eva Kantůrková*, nar. 11-5-1930, Xaveriova 13, Praha 5, spisovatelka, sign. Charty 77. Ve vazbě od 6-5-1981 a obviněna z údajného podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». Z vazby propuštěna 22-3-1982. Tr. stíhání trvá. (250).

26. *František Kubíček*, katol. duchovní, ve výpomoci v duchovní správě u sv. Jiljí v Praze, člen františkánského řádu. Při razii proti tomuto řádu vzat 27-3-83 do vazby na základě obvinění dle § 178. Po několika týdnech propuštěn. Tr. stíhání však trvá. (324).

27. *prof. dr. Miroslav Kusý*, nar. 1-12-1931, Slovackého 21, Bratislava, historik a politolog, sign. Charty 77 a člen kolektivu mluvčích. V květnu 1981 asi 2 týdny ve vazbě — trestní stíhání pro údajné podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». Tr. stíhání trvá. (250).

28. *Václav Malý*, nar. 21-9-1950, Nad pomníkem 2, Praha 5, katol. duchovní, t. č. topič, býv. mluvčí Charty 77, člen VONSu. 29-5-1979 uvězněn a obviněn z podvracení republiky (§ 98, 1, 2 a, b) za aktivní činnost ve VONSu. Z vazby propuštěn 22-12-1979. Tr. stíhání trvá (115, 118, 123, 156, 195).

29. *Jiří Mazanec*, nar. 1928, katol. duchovní administrátor v Holýšově, člen františkánského řádu. 27-3-1983 při razii proti tomuto řádu zatčen na základě obvinění dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a nábož. společnostmi). 14-7-83 podle tohoto paragrafu odsouzen OS v Plzni k 6 měsícům vězení za náboženskou aktivitu v rámci františkánského řádu. Z vazby byl propuštěn, u odvolacího řízení před KS v Plzni 30-9-83 byla výše trestu ponechána, trest změněn na podmíněný s odkladem na dva roky. (324, 334).

30. *dr. Jaroslav Mezník*, Brno, historik, signatář Charty 77. Od začátku května 1981 trestně stíhán pro údajné podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». (250).

31. *Štěpánka Mihalusová*, nar. 1932, ošetřovatelka v nemocnici v Ružomberku. 1-4-1983 zatčena v souvislosti s razii proti členům františkánského řádu a obviněna dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a nábož. společnostmi). V létě 1983 propuštěna. Trestní stíhání trvá. (328).

32. *Alois Moc*, katolický duchovní ve výpomoci v duchovní správě u sv. Františka v Praze, člen františkánského řádu. Při razii proti členům tohoto řádu vzat 27-3-1983 do vazby na základě obvinění dle § 178. Po několika týdnech propuštěn. Tr. stíhání trvá. (324).

33. *Jiří Müller*, nar. 29-11-1943, Chudobova 23, Brno, signatář Charty 77. Vězněn v sedmdesátých letech pro údajné podvracení republiky (§ 98/1). V květnu 1981 obviněn podle paragrafu 98 1, 2 a, b) a držen asi 10 dní ve vazbě v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». Tr. stíhání trvá. (250).

34. *Dana Němcová*, nar. 14-1-1934, Ječná 7, Praha 2, psycholožka, v část. inv. důchodu, bez zaměstnání, sign. Charty 77 a členka VONSu. Zatčena 29-5-1979 a 22-10-1979 odsouzena MS v Praze k 2 letům vězení s podm. odkladem na 5 let pro údajné podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) jehož se měla dopustit činností ve VONSu. Téhož dne propuštěna z vazby. (74, 115, 118, 123, 144, 158, 195).

35. *Štefan Podolinský*, nar. 27-2-1932, katolický duchovní (20 let bez stát. souhlasu), zaměstnán jako poštovní úředník v Brezně nad Hronom. 27-5-1983 zatčen a obviněn dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a nábož. spol.). Hl. líčení, stanovené na srpen 1983, bylo odročeno, obžaloba byla stažena a současně byl Š. Podolinský propuštěn z vazby. Tr. stíhání však trvá. (326, 335).

36. *František Pometlo*, nar. 1938, katol. duchovní, kaplan v Plzni, člen františkánského řádu. Zatčen 27-3-1983 při razii proti členům tohoto řádu a 14-7-83 odsouzen OS v Plzni k 8 měsícům vězení dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a nábož. společn.). Bezprostředně po rozsudku propuštěn z vazby. U odvolacího řízení u KS v Plzni 30-9-83 výše trestu ponechána, trest proměněn na podmíněný s odkladem na 2 roky. (324, 331, 334).

37. *Peter Rúčka*, nar. 1955, Staničná 5, Bratislava, zaměstnanec Polygrafických závodů v Bratislavě, 27-3-1983 vzat do vazby při razii proti františkánskému řádu na základě obvinění dle § 178. 14-7-83 z vazby propuštěn. Městská prokuratura v Bratislavě vzala žalobu zpět, trest. stíhání však zastaveno nebylo. (324, 334).

38. *Jan Ruml*, nar. 5-3-1953, Kremelská 104, Praha 10, dělník, signatář Charty 77, člen kolektivu mluvčích a člen VONSu. Zatčen 6-5-1981 a obviněn z údajného podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». 22-3-1982 z vazby propuštěn, tr. stíhání trvá. (250).

39. *Jiří Ruml*, nar. 8-7-1925, Kremelská 104, Praha 10, novinář, signatář Charty 77 a člen VONSu. Ve vazbě od 6-5-1983, obviněn z údajného podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». Propuštěn z vazby 27-5-1982, tr. stíhání trvá. (250).

40. *Rudolf Šmahel*, nar. 11-5-1950, Janáčkova 4, Olomouc, katol. duchovní bez stát. souhlasu. Ve vazbě od 10-9-1979 do počátku ledna 1980. 29-9-1981 odsouzen OS v Olomouci ke 2 rokům vězení za údajné nedovolené podnikání (§ 118, 1). Šlo o samizdatové vydávání katolické literatury. Trest nastoupil v dubnu 1982, koncem listopadu téhož roku podmíněně propuštěn. Zbytek trestu změněn na podmíněný s tříletou lhůtou (159, 273).

41. *dr. Jiřina Šiklová*, nar. 17-6-1935, Klimeňská 17, Praha 1, socioložka. Zatčena 6-5-1981 a obviněna z podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b), kterého se měla údajně dopustit v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». Z vazby propuštěna 22-3-1982, tr. stíhání trvá. (250).

42. *dr. Milan Šimečka*, nar. 6-3-1930, Pražská 53, Bratislava, historik, signatář Charty 77. Ve vazbě od 6-5-1981 — obvinění z údajného podvracení republiky (§ 98 1, 2 a, b) v souvislosti s případem «francouzského kamiónu». Propuštěn z vazby 27-5-1982, tr. stíhání zastaveno nebylo. (250).

43. *Anton Šmíd*, nar. 5-5-1955, Na križovatkách 74, Bratislava, archivář FN v Bratislavě. 27-3-1983 při razii proti členům františkánského řádu zatčen na základě obvinění dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a náb. spol.). 14-7-83 propuštěn z vazby. Měst. prokur. v Bratislavě vzala žalobu zpět, trest. stíhání trvá. (324, 334).

44. *Pavel Štancek*, nar. 1960, dělník. 25-4-1981 odsouzen k 1 roku podmíněně na 3 roky za údajné porušení dozorcí (nebo jiné) služby (§ 286, 1) a za pokus o hanobení státu svět. socialist. soustavy a jejího představitele (§ 8/1 k § 104) — viz též E. Adámek. (244).

45. *MUDr. František Trojan*, katolický duchovní, vězněn v 50. letech. V procesu s J. Bártou odsouzen k 15 měsícům podmíněně na 3 roky za údajné maření dozoru nad církvemi a nábož. společnostmi (§ 178). (221, 234).

46. *Jiří Tůma*. Při razii proti členům františkánského řádu vzat 27-3-1983 do vazby na základě obvinění dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a náb. spol.). Po několika týdnech propuštěn. Tr. stíhání trvá. (324).

47. *Aleš Zlámal*, Praha, katol. kněz bez st. souhlasu, inval. důchodce, člen františkán. řádu. 27-3-1983 při razii proti členům této řehole zatčen a obviněn dle § 178 (maření dozoru nad církvemi a náb. spol.). Po několika týdnech propuštěn. Tr. stíhání trvá. (324).

Tato sdělení nezahrnují případy dalších 149 osob, kterými se VONS zabýval, kde však byl již trest vykonán nebo tr. řízení skončilo.

MIMOSOUDNÍ REPRESE

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných během své činnosti informoval i o mimosoudních represivních zásazích. Jde o krátkodobá zadržení (většinou do jednoho týdne), osobní a domovní prohlídky, různé druhy ponižování, bití, omezování svobody pohybu, střežení bytů a domů, pokoušení policejním psem, odcizování či poškozování věcí, fotografování a filmování, poškozování pověsti a další. V této oblasti byly evidovány případy 373 osob, z nichž mnohé byly takto postiženy opakovaně.

Přitom znovu upozorňujeme, že VONS je v daných podmínkách schopen zaregistrovat a získat patřičnou dokumentaci jen k nepatrnému zlomku případů soudní i mimosoudní represe.

MEZINÁRODNÍ SOLIDARITA

VONS si uvědomuje význam mezinárodní solidarity a snaží se projevovat solidaritu s pronásledovanými obránci lidských práv v zahraničí. Dosud tomu tak bylo v těchto případech:

Martha Rosa Agüero, Rudolf Bahro, Albín Feréz, Zviad Gamsachurdia, Alexander Ginzburg, Kim Te Džung, Tadeusz Kolano, Marab Kostov, Jan Kozłowski, Jacek Kuroń, Jan Lityński, Adam Michnik, Piotr Naimski, Jurij Orlov, Viktoras Pjatkus, Andrej Sacharov, Kazimierz Świtoń, Anatolij Ščaranskij, Tatjana Velikanovová, Edmund Zadrożyński.

6-12-1983

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
Československá liga pro lidská práva
člen Mezinárodní federace pro lidská práva

CITÁT ROKU, aneb KDE JSOU TY ČASY...

(Tvorba č. 1/84, ve chvalo zpěvu Jaroslava Kořínka
k 71. narozeninám Dr. Gustáva Husáka)

«Dodnes si pamětníci v jeho rodišti Dúbravce vzpomínají, jak nesnášel, když se někomu krívdilo, ubližovalo.»

Z dopisu Ivana Martina Jirouse

Milá Juliánko,

ještě milejší než jindy, tak je den po návštěvě, včera jsem se cítil vyždímanej jako hadr. jako po nějaký těžký šichtě. A přitom mám ze sebe neuspokojivej pocit, nejen, že jsem Ti nedodal nějakou sílu, jak jsem sliboval, ale choval jsem se zase přitrouble. Necítím se, že bych za to mohl, tentokrát mě přítomnost třetí osoby nějak ochromovala, neřekl jsem Ti vlastně nic. Jak jsem pak zjistil, na puse mi vyrazil při návštěvě opar, ale to mohlo bejt už při tom dlouhým čekání, kdy jsem se o Vás bál. Je mi líto, jestli jsem Tě nějak zklamal, ale přes to, pak s návštěvou jsem tentokrát spokojen nesrovnatelně míň než jindy. Z Vás mám velikou a hlubokou radost. Holčičky se mi moc líbily, připadají mi takový psychicky zdravý (fyzicky taky, to je samozřejmý); jak se k Tobě Marta tulila, mě moc dojívalo. Už jsem Ti to psal několikrát, ale nestačím opakovat, jak v Tobě miluju právě tu «skutečnější» Juliánu, abych použil Tvého termínu, totiž tu matku. Že jim v té velké kleci — světě děláš pevný bidýlko, na kterým ta ptáčátka můžou bezpečně sedět. Jestli Ty sama máš nějaký špatnej pocit z toho, žes mi toho málo řekla, myslím, že u Tebe platí stejný důvod jako u mne, vůbec se proto na Tebe nemrzím. Ostatně žvanivější z nás dvou (nebo přesněji řečeno žvanivý, ten komparativ není na místě, ty žvanivá nejseš vůbec) jsem já, a když jsem selhal, co bych mohl chtít od Tebe? Jedině adekvátní k tomu, co teď cítím, by byla nějaká pěkná básnička, pochybuju, že se mi ji podaří napsat. Na nebi vidím lehounce růžovou oblohu, posílám Ti po ní něžný pozdrav jako ten Máchův smutný vězeň. Až na to, že nejsem smutný, spíš radostně usebraný. Jsem vděčný Bohu za to, že mám ve Vás třech možnost smysluplného zakotvení ve světě. A dá-li Bůh, pro-

žijeme spolu ještě radostná léta, která přikrejou to špatný z toho, co prožíváš teď.

Po praktický stránce jsem Ti zapomněl říct, že kdyby se náhodou někdy u Tebe objevil kdokoliv, kdo by tvrdil, že má ode mne pro Tebe nějaký vzkaz odtud nebo podobně, i kdyby znal o mně nějaké podrobnosti, nikomu nevěř. Není samozřejmě problém zjistit si adresu tady, a sedí tady pochopitelně i spousta podvodníků a vůbec lidí schopných všeho. Tak na to pamatuj — platí to naprosto bez výjimky. Zrovna po návštěvě jsem se dozvěděl takový případ, jak k manželce jednoho vězně, co je tady, takhle někdo přišel — vzhledem k zastrčenosti našeho bydliště to není tolik pravděpodobný, ale neš.

Připomínám do balíčku — kromě cigaret: nějaký mejdlo, raději dvě, 2x žiletky, 2x bavlněné ponožky (škrtnuto cenzorem), známky, 2 náplně do čínský propisovačky, to jsem Ti neřikal. Asi jsem něco zapomněl, ale nějak se mi nechce myslet utilitárně. Za tu chvíli co píšu, se obloha změnila ve tmavě šedomodrou; sedím u stolu přímo u okna, i u okna mám postel, skoro celou dobu, co jsem tady, čistej vzduch je asi jediná věc, za kterou jsem tady ochoten bojovat. Jinak žiju zakuklenej v cystě, z který, jak zjišťuju, se mi nepodařilo vylézt ani tvář v tvář Tobě. Má láska, tu nevypotřebovanou něhu v sobě strádám, abych Tě s ní zahrnul později; tak aspoň doufám.

Dneska se budu snažit pomodlit za dědečka, rozhodně ho ode mne nezapomeň pozdravovat, že na něho myslím a přeju mu uzdravení.

Juliánko, miluju Tě a líbám, holčičkám přeju na dálku dobrou noc, počítám, že teď mají právě dobu večerního řádění. Řekni jim, že se tatínkovi moc líbily.

Valdice 18. září 1983
Dopis č. 40

Líbá Tě Tvůj
Martin.

TEMNO

Věc: stížnost na usnesení
Městského soudu v Praze

Praha 24-6-1983

Vážení pánové!

Jsem velice dopálený, ale zdržím se přiměřených slov, aby mě nezavřeli! Mám stížnost:

V únoru tohoto roku se Městský soud v Praze rozhodl zabrat mé věci odňaté při domovní prohlídce 29-1-1981, a v červnu dostávám o tom písemné usnesení, obsahující důvody, které při jednání nebyly vysloveny, takže si myslím, že soud až dodatečně uložil někomu, aby usnesení odůvodnil. Ta osoba to udělala povrchně, špatně a vůbec tak, že zveřejněním takového usnesení vzniklo by pohoršení i hanba, za které ale nikdo nebude smět vinit mne! Není už tato procesní či formální chyba a toto nebezpečí důvodem k tomu, aby usnesení bylo zrušeno či opraveno?

Projevily jsem dost smyslu pro poměry, v nichž soud i já konáme, když jsem mu dal seznam věcí, jichž se zříkám, jako je Solženicynův «Dub a tele» nebo časopisy «Listy» a «Svědectví». Udělal jsem to proto, abych soud taky zlákal k rozmyslu, ale to se mi nepovedlo. Nakonec za vším zapadla pádná, ale mlhavá fráze, že ty věci jsou všechny škodlivé, proto mají být v obecném zájmu zabráný. Na to se ovšem nedalo už nic říci, než ohlásit na místě stížnost, což jsem udělal. Tam například nikdo neřekl, že fotografie Pavla Kohouta s manželkou u silniční tabule «Brixen» může našemu státu vadit (více než rakouskému?). Proč nesmím mít jejich fotografické PF 80, neříká ani písemné usnesení. Použité uhlové papíry jsou — bráno z hlediska soudu — společensky méně nebezpečné než krabice čistých, kterou mám. Toto však jsou jen humorné drobnosti.

Nemůžu se vyslovit jednotlivě ke všem zabraným věcem, proto své námitky roztrídím do odstavců a uvedu jen příklady:

1) *K označení rukopisů, článků, dopisů, knih a jiných tiskovin užívá soud nejčastěji slov z terminologie války: Samalíkovy «Úvahy o dějinách české politiky» obsahují nepřátelské postoje ke kulturní politice státu, Rozhovory s dr. Komárkovou útočí proti marxistické filozofii i praxi, Vladislavův «Tajný čtenář» napadá oficiální kulturu, Müllerova závěrečná řeč u soudu je nepřátelská našemu zřízení a dokonce i sbírka esoterických básní «Tajemství zlaté květiny» je svým buddhistickým duchem nebezpečná pro naši společnost, protože se v ní (původně buddhistům) doporučuje při meditaci «oddálení od sebe všech domácích i veřejných záležitostí včetně obyčejného zaměstnání». — A tak se Samalíkovi upírá právo uvažovat o české politice (tři sta let staré), Komárková je řazena k nepřítelům pro svůj křesťanský pohled, Vladislav je čerstvě nepřitelem pro články otiskované před dvaceti i třiceti lety, já nemám vědět, co Jiří Müller řekl při procesu, který měl být veřejný, a všichni nemáme co nahlížet do myšlení a citění lidí jiných kultur. Kdyby se úsudku městského soudu mělo věřit, byl by náš stát v omezené, ale jasně vypovězené válce s kdekým, kdo nemá stejnou řeč, myšlení a duši jako soud, ve válce omezené snad jen tím, že i pravomoc soudu je územně omezená. Vynechám teď soud, ale o člověku, který je tak nedůtklivý a vztahovačný, na všechny strany tak nesnášenlivý a rozkazovačný, říkáme, že je nemocný.*

2) *V prvním odstavci odůvodnění se praví, že «i v dílech klasiků se mohou vyskytnout věci, které nejsou vhodné, aby se dostaly na veřejnost za určité politické situace». Na str. 10 se tato povaha soudu projevuje znovu: «Za určité politické situace lze zneužít k vyvolání nepřátelské atmosféry proti našemu společenskému řádu i různé pasáže děl, týkajících se jiné doby než naší současnosti nebo vzniklých v jiné zemi». Ve shodě s touto svou povahou soud proto zakročuje například proti Peroutkovu «Budování státu» (vyd. v New Yorku r. 1974), proti Bonhoefferovým básním a dopisům z fašistického vězení (1942-1944) i proti Seifertovu «Deštníku z Piccadilly». Propadá Sidon s odtazitou filozofickou studií «Návrat Abrahama», Bedřich Fučík s esejem o malíři Tichém a ony už zmíněné «buddhistické» básně. Z toho plyne, že za určité politické situace, kterou občan nemůže dopředu znát, a když nastane, může ji a snad i smí vidět jinak než vyšetřovatel, prokurátor a soud, prohlásí se za škodlivé, nebezpečné až nepřátelské vlastně cokoli. Budeme tedy počítat s tím, že v domovních prohlídkách, jež přijdou po pražském kongresu «za mír... atd.», mohou z těchto knihoven a psacích stolů být odneseny další kufry knih dosud nezávadných. To se mi, vážení pánové, totiž stalo: pod položkou č. 96 je v seznamu odňatých věcí Jánského sbírka básní «Území tekutých písků» a pod č. 99 Havlova hra «Vernisáž», které mi byly odňaty v roce 1977 a pak vráceny, mám o tom usnesení. To znamená, že občan, aniž se hne, šine se «za určité politické situace» do vězení. Knihy se ležením v mé knihovně jistě nezměnily, změnilo se úřední hodnocení jejich autorů. Jaké je to právní myšlení? Kdyby tento mimoprávní termín směl kdykoli vstoupit do práva, rušit jeho chod a dokonce suspendovat některé právní normy, byli bychom vlastně na cestě k vymazávání paměti, které nám pro příští rok předpověděl Orwell. Soud, jenž se při posuzování jednání občanů dá svěst politickou situací, selhává ve svém účelu: nechrání občana před ní, je v jejím vleku, neznamena pro nikoho právní ani morální sílu. Městský soud v Praze krom toho projevily, že nezná hierarchii politiky a literární tvorby. Kdyby se literatura řídila vždy «konkrétní politickou situací», neměla by Evropa dnes žádná velká díla. Jistě i soud ve svých osobách ví, jak mnohé myšlenky, touhy a potřeby lidí našly výraz nejprve v uměleckém nebo filozofickém díle, než se hmotněji projevíly v politice. Soud však svým usnesením jako by zapomněl na svou evropskou výchovu. — Ostatně ustupovat v zásadních věcech života «konkrétní politické situací» nemá ani slušný člověk.*

3) Při hodnocení některých děl se soud zřejmě opíral o neodborný posudek, založený buď na povrchní četbě nebo na předpojatosti, když ne na něčem horším. «Klíční kůstka netopýra» Edy Kriseové skutečně, jak jsem soudu řekl, není nic než jemný příběh o lásce, i když má kniha formu «samizdatu», Pithartův článek «Stromy žalují» informuje o soudním procesu, v němž Sierra club žaloval úřad U.S. Forest Service za to, že dovolil zničit krásnou krajinu stavbami turistických a zábavních podniků, a Pithart se nad tím zvláštním precedentem zamýšlí. Třešňákův «Vatikán», odmítající řešení osobních těžkostí útekem z vlasti, je příběh vpravdě vlastenecký a ani po mravnostní stránce není horší než mnohá díla bez překážky dnes vycházející. Tatarkův text «V nečase» (v usnesení zkomoleno na «Ne v čase») byl určen a také fungoval jenom jako novoroční přání přátelům a není nemravný, nýbrž pěkný. Mravnost v literárním díle — to je ostatně vždycky věc čtení, souvislosti a ovšem umělecké úrovně textu. Neslušné písničky od Lopeníka a Javoriny se při svatbách a jiných příležitostech na moravských Kopanicích vždycky zpívaly a zpívat budou, já tam s usnesením Městského soudu v Praze nepoletím, jsou a budou předmětem zájmu a studia literárního i etnografického, patří k lidové tvořivosti a soud se na ně nemá co vyvyšovat, já je chci zpátky! — Myslím, že soud podlehl své vědomosti o tom, kteří autoři nesmějí dnes publikovat. Ví, že je jich ovšem mnoho, vždyť jsou obsaženi ve «Slovníku českých spisovatelů», který proto zabírá také, ale přesto vytýká Skácelovi «narážky na zakázané básníky» v «Oříšcích pro černého papouška», které zabírá také. Jaké je to myšlení, kdo s ním přišel a proč by mu měli čeští autoři i čtenáři ustupovat?

4) Nejméně oprávněno je zabránění mé osobní korespondence a nezáleží na tom, jak to soud odůvodňuje, protože ta se k soudu prostě neměla dostat. Byla násilně vytažena ze svého soukromí, v němž chtěla být a kde nějaká slova o ohrožení obecného zájmu jsou prostě. . . neřeknu to. Filipovy dopisy z NSR, z nichž se dovídám, co z české literatury tam vyjde a kde je snad «ironizován knižní veletrh ve Varšavě», jsou prostě soukromé dopisy, nebyly nikomu jinému určeny, ani tak nebyly použity. Nebude přeci soud určovat, co si smějí lidé říkat nebo psát, když u toho není vyšetřovatel nebo prokurátor, a ti u toho neměli být, oni se tam vetřeli. A tak v tom vidím jen jakýsi postih za to, že si píšu s lidmi, jako je Filip, ale já si s nimi budu psát dál a za ztracené dopisy dostávat odškodné. Soud označuje za škodlivé i názory, které mi napsali přátelé po přečtení rukopisu Českého snáře. Obsah těch dopisů (pol. 86-62 listy, a pol. 88 až 101) znám jenom já a pisatelé. — Také toto považuju za příspěvek soudu k oslavám roku 1984.

V obecné části zdůvodnění svého usnesení soud říká, že sebrané písemnosti by tak jako tak připadaly v úvahu k propadnutí, kdyby jejich pachatel byl stíhán, že však nebyl zjištěn. To jistě nemůže platit ve třech případech, kdy «pachatelem» jsem já. Já jsem sbíral podpisy pod «Prohlášení občanů proti odnětí státního občanství Pavlu Kohoutovi» a já jsem je s průvodním dopisem poslal doporučeně. . . sakra komu? Už to, vidíte, ani nevím, oni mi vzali kopii. Smí občan mít kopie svých podání úřadům? Byl jsem jedním z editorů literárního almanachu «Hodina naděje», který roku 1978 vyšel německy pod názvem «Stunde namens Hoffnung». Tehdy to nebylo právně hodnoceno jako trestný čin, co je tedy zlého na tom, že chci ve svém archivu mít exemplář té práce? Pro nakladatelství Blanvalet v Mnichově jsem napsal pohádku «O třech pachatelích», která zároveň s pohádkami jiných českých autorů vyšla. Jako pachatelé v ní vystupovali vědec, jenž je ochoten spolupracovat na zločinu (nepřipomíná to atomovou bombu?), voják, jenž dokáže začít válku prostě proto, že je krásně vyzbrojen, a učitel, jenž to všechno doktrinárně ospravedlní. Práce byla určena pro západoněmecké čtenáře, děj se odehrával v neurčené zemi. Rozumný posuzovatel by usoudil, že práce bude působit na správném místě. Mne však se nikdo na to při vyšetřování ani při soudním jednání nezeptal.

6) Domovní prohlídka byla formálně odůvodněna podezřením, že se v mém bytě mohou nacházet věci související s trestnou činností stíhaného Jiřího Gruntoráda. Byl to důvod velice mlhavý a já se až z písemného usnesení soudu dovídám, jak vypadal konkrétně: v bytě Jiřího Gruntoráda se našla adresa mé manželky! V mém bytě však bylo také mnoho adres, na nich pak by se našly další. . . Kdyby toto byl důvod, vybuchla by po celé republice řetězová reakce domovních prohlídek, nestačily by regály ani budovy a snad by se «závadné písemnosti» musely vyvalovat na některé náměstí, nebudu je jmenovat, a tam by pasovalo jenom je už zapálit. Já ovšem vím, že cíl byl skromnější: u příležitosti stíhání jednoho člověka prohrábnou se vždycky domácnosti mnoha dalších zajímavých lidí. Ani jedna ze tří domovních prohlídek, jímž jsem byl vystaven, nevedla k mému stíhání, ani nepřispěla k usvědčení jiného pachatele. Není pravda, co praví soud, že takový postup se ukázal odůvodněným, když byly nalezeny shodné materiály. Shodných materiálů je na každé kulturní půdě mnoho.

7) Stěžuju si i na to, jak je usnesení vypracováno. Jsou v něm i chyby: román «Ex offo» napsal Hejl, a ne Hájek (str. 7), Jasenova studie (položka 41) se jmenuje «Zápas o nové lidství a program nového českoslovenství» a ne «nového Československa», což je horší. Krom toho jsem myslel, že mi patří originál usnesení, a když dostávám jen kopii, proč ne nějakou čitelnější? (Soud užívá 30 gramového průklepového papíru z Krkonošských papíren, závod Dolní Branná, ten je špatný. Na papíru téže skupiny (50 2295) z Olšanských papíren se běžně dosahuje i deseti dobrých kopií).

Upozorňuju na zajímavý «právní úkaz»: Při domovní prohlídce mi poručík D. Božuch odňal jisté věci. Udělal to podle svého úsudku. Co nevrátil, postoupil prokurátorovi, aby je navrhl soudu k zabránění, ten to udělal a ten je zabral. Proběhlo to čarou podle pravítka. Vlastně to rozhodl už prostý poručík. To ho jistě potěší a povzbudí.

* * *

Stěžuju si Nejvyššímu soudu České socialistické republiky na Městský soud v Praze, protože jeho usnesení mě poškodilo hmotně i nehmotně. Je nedostatečně odůvodněno. Popírá se jím právo na svobodné

myšlení, tvorbu i výměnu myšlenek a děl. Budi strach z budoucnosti. Dává špatný příklad jiným soudům, které ještě budou rozhodovat o podobných případech. A ve svém důsledku může působit proti obecnému zájmu, na který se slovně odvolává, totiž poškodit nerušený vývoj socialistické společnosti.

S úctou a očekáváním

LUDVÍK VACULÍK

Veletržní 21
170 00 Praha 7

(Ještě v prosinci žádná odpověď - L. V.)

Usnesení

Městský soud v Praze rozhodl ve veřejném zasedání konaném dne 23. února 1983 v trestní věci proti odsouzenému Jiřímu Gruntorádovi o návrhu městského prokurátora v Praze na zabránění věci odňatých při domovní prohlídce v bytě Ludvíka Vaculíka takto:

Podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. zák. se zabírají následující věci, uvedené na čl. 134 až 137 trestního spisu pod pol. 1 až 122, které byly odňaty při domovní prohlídce konané dne 29-1-1981 v bytě Ludvíka Vaculíka, tj.:

- 1) V. Svoboda a P. Skála «Rozhovory o evangeliích», vydala Křesťanská akademie v Římě 1977;
- 2) Karel Pecka «Pasáž», vydáno v Torontu, s věnováním autora z 20-1-1981;
- 3) časopis «Forum» srpen 1980 — 15 listů;
- 4) «Je něco jisté» — rozhovor E. Kantůrkové s O. Havlovou z 30-10-1979 — písemnost o 10 listech;
- 5) samizdat K. Sidon «Návrat Abrahamův» 1980;
- 6) písemnost začínající «konvicích pěnice mošt» a končící «teda ji miluje a ona mu drží», označené čísly 78 až 94;
- 7) 2 štočky ze žlutého kovu, jeden s textem Ludvík Vaculík «Český snář», druhý s textem Ludvík Vaculík «Milí spolužáci»;
- 8) LP deska Karel Kryl «Karavana mraků», edice Šafrán 1978, nahráno v Praze, vydáno ve Švédsku;
- 9) LP deska Václav Havel «Audience», edice Šafrán 1978, nahráno v Praze, vydáno ve Švédsku;
- 10) 10 použitých kopíráků formátu A5;
- 11) 2 brožury «Kalendář 1979»;
- 12) časopis «Svědectví» č. 59/1979;
- 13) V. Hejl «Ex offio», vydáno v Torontu 1980;
- 14) písemnost začínající «s opicí» a končící «ani si ti» — 11 listů A5;
- 15) písemnost začínající «pro sebe» a končící «v koutě samoty» — 11 listů A5;
- 16) písemnost začínající «nebo právě» a končící «to jsou ony» — 11 listů A5;
- 17) písemnost začínající «nádherné» a končící «Takřka» — 11 listů A5, 1 list Anastaz Opasek «Pozdrav Alexandru Solženicynovi»;
- 18) 1 brožura «Kalendář 1979»;
- 19) písemnost začínající «Jiří Müller — závěrečná řeč» a končící «Helena Klímová 7-9-1972» — 3 listy A4;
- 20) samizdat A. Solženicyn «Dub a tele»;
- 21) písemnost projev A. Solženicyn, uveřejněno ve Švédsku 25-8-1972 — 15 listů A4;
- 22) písemnost — přepis samizdatu «Oběšený harlekýn» od B. Fučíka — listy označené č. 4 až 34 po 11 exemplářích;
- 23) 20 použitých kopíráků A5;
- 24) samizdat B. Fučík «Oběšený harlekýn», Praha 1979;
- 25) písemnost Luboš Dobrovský «Dva texty o komunikaci» — 13 listů;
- 26) písemnost otevřený dopis, adresovaný lidu ČSSR, od Kuzněcova — 3 listy A4;
- 27) písemnost J. Gruša «Dr. Kokeš — Mistr panny», Praha 1980 — 78 listů;
- 28) časopis «Svědectví» č. 47/1974;
- 29) časopis «Listy» č. 7/1975;
- 30) časopis «Studie» č. 69/1980 a č. 67/1980 — vydává Křesťanská akademie v Římě;
- 31) B. Chudoba «Jindy a nyní — dějiny českého národa» — Mnichov 1975;
- 32) samizdat «Slovník českých spisovatelů 1948-1979», redigoval Jiří Brabec, z roku 1980;
- 33) časopis «Stern» č. 22 z 22-5-1980;
- 34) samizdat «Tajemství zlaté květiny»;
- 35) Karel Pecka «Motáky nezvěstnému», Kanada duben 1980;
- 36) samizdat «Patnáctero kázání», 1979;
- 37) Ferdinand Peroutka «Budování státu», New York 1974;
- 38) samizdat «Dvě studie masarykovské» od Václava Černého, 1977;
- 39) samizdat Vl. Třešňák «Vatikán»;

- 40) samizdat M. Kusý «Protesty, sťažnosti a iné závadné písomnosti», Bratislava listopad 1980;
- 41) samizdat Robert Jasen «Zápas o nové lidství a program nového Československa», 1980;
- 42) samizdat Václav Havel «Moc bezmocných» 1980n 2x (jeden výtisk má na obale název «Robert Jasen: Zápas o nové lidství...»);
- 44) samizdat B. Hrabal «Městečko, kde se zastavil čas», 1974;
- 45) samizdat B. Hrabal «Obsluhoval jsem anglického krále» — 1975;
- 46) samizdat František Šamalík «Úvahy o dějinách české literatury» — I. díl, edice Petlice Praha 1979;
- 47) samizdat J. Gruša «Hodina naděje — almanach české literatury 1868-1978», Praha 1978;
- 48) brožura «Stunde namens Hoffnung», Luzern srpen 1978, v němčině;
- 49) časopis «Západ» č. 1/1979; vydáno v Kanadě;
- 50) obálka s adresou L. Vaculika, obsahující fotografii 3 osob a písemnost s názvem «Svépomocná lidová knihovna — Hrobka» a písemnost «Bylo k zalknutí»;
- 51) písemnost M. Červenka «Pět postav a pět sebeoslovení» — 1980 — 14 listů;
- 52) samizdat D. Tatarka «Ne v čase», Bratislava 1978;
- 53) písemnost Petr Pithart «Stromy žalují» — 8 listů;
- 54) písemnost Petr Pithart «Před půlstoletím v R.Č.S.» — 5 listů;
- 55) časopis «Der Spiegel» č. 18/1980 a č. 47/1980;
- 56) samizdat «Básně polských autorů» — přeložil Luboš Dobrovský;
- 57) publikace «Spektrum 1», Londýn srpen 1978;
- 58) samizdat s úvodní básní «Domov»;
- 60) samizdat Z. Rotrekl «Nezděné město» — 2x, 1978;
- 61) samizdat J. Kameník «Zápisky v noci», 1980;
- 62) samizdat J. Seifert «Deštník z Piccadilly», 1978;
- 63) samizdat P. Jánský «Území tekutých písků», 1976;
- 64) samizdat Jan Vladislav «Tajný čtenář»;
- 65) samizdat J. Seifert «4 básně» v původním znění, 1979;
- 66) samizdat Václav Havel «Vernisáž», 1975;
- 67) samizdat Jan Vladislav «Věty», 1977;
- 68) samizdat Zdeněk Pochop «Marné volání», 1977;
- 69) brožura P. Javor «Nápěvy», 1978;
- 70) samizdat M. Šimečka «Společenství strachu», 1979;
- 71) samizdat F. Kautman «Vladislavův tajný čtenář», Jan Vladislav «Bibliografie 1943-1980», Praha 1980;
- 72) samizdat Mojmir Klánský «Albatros», 1978;
- 73) samizdat Mojmir Klánský «Žalozpěv za májovým dnem», 1980;
- 74) samizdat J. Skácel «Oříšky pro černého papouška»;
- 75) samizdat «Slovník českých spisovatelů» — redigoval J. Brabec, 1980;
- 76) samizdat Z. Rotrekl «Neobvyklé zvyky», 1980;
- 77) samizdat Ivan Klíma «Stojí šibenička», 1980;
- 78) samizdat H. Miller «Tiché dny v Clichy»;
- 79) samizdat dr. B. Komárková «Rozhovory»;
- 80) kniha A. Hitler «Mein Kampf», Mnichov 1938;
- 81) kniha R. Kunze «Die wunderbaren Jahre», 1976;
- 82) LP desky V. Třešňák — «Zeměměřič», edice Šafrán 1978, vydáno ve Švédsku;
- 83) samizdat «Čtyřicet vybraných písniček od Lopeníka a Javořiny»;
- 84) brožura Milan Šimečka «Obnovení pořádku — příspěvek k typologii reálného socialismu», edice Index v NSR;
- 85) kniha J. Škvorecký «Tankový prapor», Toronto;
- 86) soubor dopisů psaných strojem A4, číslovaný 1 až 62;
- 87) písemnost «Prohlášení spoluobčanů», 2 listy;
- 89) písemnost dopis L. Vaculíkovi z Bratislavy ze srpna 1980, 6 listů;
- 90) písemnost dopis L. Vaculíkovi podpis Milan, 1 list A4;
- 91) písemnost dopis L. Vaculíkovi dopis Vladimír Karfík, 24 listů A4;
- 92) písemnost Praha 22-9-1980 majoru Fišerovi — 1 list A4;
- 93) písemnost «záznam rozhovoru s Petrem Chudožilovem» — 2 listy A4;
- 94) písemnost «záznam o rozhovoru...» — 1 list A4;
- 95) písemnost dopis L. Vaculíkovi z 21-10-1980 — 4 listy A4;
- 96) písemnost dopis L. Vaculíkovi z 25-10-1980 — 2 listy A4;
- 97) písemnost dopis L. Vaculíkovi od Zdenka Pince z 19-7-1980 — 24 listů A4;
- 98) písemnost dopis L. Vaculíkovi od Pavla Kohouta z 1-11-1980 — 1 list A4;
- 99) písemnost dopis L. Vaculíkovi od M. Hübla z 16-11-1980 — 3 listy;
- 100) písemnost dopis L. Vaculíkovi od Mojmíra Klánského ze 26-11-1980 — 2 listy;
- 101) písemnost «Podivínský příteli», podpis Klement Lukeš z 20-1-1981 — 4 listy;
- 102) barevná fotografie muže a ženy — Bressanone Brixen — podpis Jelena a Pavel;
- 103) fotografie týchž osob, PF 80, podpis Jelena a Pavel;
- 104) obálka s dopisem z NSR odeslaným 8-10-1980, určený L. Vaculíkovi;
- 105) obálka s dopisem z Mnichova 16-7-1978 — podpis Ota Filip, Mnichov 40;

- 106) obálka s dopisem z Mnichova s datem 5-10-1977, podpis Tvůj Ota;
- 108) samizdat D. Bonhoeffer «Úvahy, dopisy rodičům a básně z let 1942-1944»;
- 109) samizdat Z. Havlíček «Meteory» — poesie 1944-1966;
- 110) samizdat v bílých deskách Karel Pecka «Limita»;
- 111) samizdat Ján Holik «Epizoda zo života kulisára» — A4;
- 112) samizdat Ján Holik «Scena na vidieku» — A4;
- 113) samizdat v zelených deskách Karel Pecka «Limita»;
- 114) samizdat v bílých deskách A5 — E. Kriseová «Klíční kůstka netopýra»;
- 115) fotokopie v zelených deskách A5 — Erazim Kohák «Národ v nás»;
- 116) samizdat v plátěných deskách A4 — sborník více autorů, jako první K. Šiktanc «Říjen»;
- 117) brožura A5 L. Lederer «Politický vězeň», vydal Index;
- 118) dopis J. Tomina z 1-5-1979, adresovaný MV ČSSR;
- 119) dopis J. Tomina z 1-5-1979, adresovaný ředitelství Zoo;
- 120) písemnost «Perská říše v troskách aneb jménem zákona končíme» — 7 listů A4;
- 121) písemnost «O třech pachatelích» — 15 listů A4;
- 122) 18 použitých uhlových papírů A4 a 3 použité uhlové papíry A5.

Odůvodnění

Městský prokurátor v Praze podal návrh, aby podle § 232 a násl. tr. řádu bylo na veřejném zasedání vysloveno zabránění věcí, zajištěných při domovní prohlídce u Ludvíka Vaculíka, a to podle § 73 odst. 1 písm. a), c) tr. zák. Tento návrh byl pak u veřejného zasedání odůvodněn zástupkyní městské prokuratury tím, že domovní prohlídka i v bytě Ludvíka Vaculíka byla provedena v souvislosti s projednáním trestní věci proti odsouzenému Jiřímu Gruntorádovi, který byl stíhán pro trestný čin podvracení republiky podle § 98 tr. zák., neboť bylo podezření na styky Ludvíka Vaculíka s Jiřím Gruntorádem. Materiály zajištěné při této prohlídce považuje městský prokurátor vzhledem k jejich obsahu za závadné. Materiály nezávadného obsahu byly vyšetřovatelem Ludvíku Vaculíkovi vráceny. Jinak i v dílech klasiků se mohou vyskytnout věci, které nejsou vhodné, aby se dostaly na veřejnost za určité politické situace. Jsou dány podmínky pro zabránění těchto věcí podle § 73 odst. 1 písm. a), c) tr. zák. Osoba, která tyto materiály rozšiřovala, nebyla zjištěna, neboť by byly dány podmínky pro její trestní stáhání pro trestný čin podle § 98 tr. zák. Se zřetelem k obsahu materiálů vyžaduje jejich zabránění obecný zájem.

Ludvík Vaculík předložil soudu seznam materiálů, jejichž vrácení nežadá, dále seznam věcí, na jejichž vrácení trvá, a konečně seznam věcí, které by podle svého názoru měl dostat zpět, ale neví, zda mu budou vráceny.

Městský soud návrhu prokurátora vyhověl v celém rozsahu a prohlásil za zabrané věci, uvedené shora ve výroku tohoto usnesení, podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. zák., a to z následujících důvodů.

Z protokolu o domovní prohlídce ze dne 29. ledna 1981 (čl. 72 až 89 tr. spisu), jakož i z návrhu vyšetřovatele na zabránění věcí (čl. 134 až 137 tr. spisu) soud zjistil, že domovní prohlídka v bytě Ludvíka Vaculíka v Praze 7, Veletržní 21, a v jeho rekreačním objektu v Dobřichovicích č. 117/1, okrese Praha-západ, byla provedena v souvislosti s trestním stíháním Jiřího Gruntoráda, který byl rozsudkem městského soudu v Praze ze dne 9-7-1981, sp.zn. 1 T 15/81, ve spojení s rozsudkem Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15-10-1981, sp.zn. To 9/81, odsouzen pro trestný čin podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr.zák. Že takový postup nebyl neodůvodněný, tomu nasvědčuje ta okolnost, že při domovní prohlídce v bytě Jiřího Gruntoráda byla nalezena i adresa manželky Ludvíka Vaculíka, shodná s adresou Ludvíka Vaculíka, a dále byly nalezeny i některé shodné materiály.

Podle § 73 odst. 1 písm. c) tr.zák. nebyl-li uložen trest propadnutí věci uvedené v § 55 odst. 1 tr.zák., může soud uložit, že se taková věc zabírá, vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku, popřípadě jiný obecný zájem. Takový obecný zájem spočívá např. v zájmu na ochraně nerušeného vývoje socialistické společnosti v různých oblastech, zejména také politickém zájmu na tom, aby nebyly šířeny tiskoviny s antikomunistickým a antisocialistickým obsahem, a také v zájmu morálním, aby nebyly šířeny tiskoviny ohrožující mravnost. Zajištěné materiály jsou takového charakteru, že jejich rozšiřování mohlo narušit vývoj naší socialistické společnosti v oblasti politické, vyvolat nepřátelskou náladu vůči našemu socialistickému zřízení i vůči socialistickému zřízení v jiných zemích, některé mohly narušit mravnost.

Z věcí, jejichž vrácení Ludvík Vaculík nežádal, časopisy «Západ», «Svědectví», «Studie», «Listy» jsou emigrantské publikace, které záměrně hrubě zkreslují a hanobí poměry v naší republice i dalších socialistických zemích. «Stern» a «Der Spiegel» jsou západoněmecké časopisy, obsahující i články nepřátelsky zaměřené vůči SSSR a PLR; kniha od A. Solženicyna «Dub a tele» a «Projev A. Solženicyna» z 25-8-1972, uveřejněný ve Švédsku, jsou hanobením SSSR, stejně jako dopis od Kuzněcova «Otevřený dopis lidu ČSSR», «Die wunderbaren Jahre» od Reinera Kunze zkreslují a ironizují poměry v NDR i v naší republice, publikace obsahuje totiž i příspěvky našich autorů, Hitlerův «Mein Kampf» je základem ideologie a politiky fašistického Německa, časopis «Forum», «Politický vězeň» od Jiřího Lederera a «Ex offio» od Viléma Hájka zkreslují a hanobí práci našich bezpečnostních a justičních orgánů a naši socialistickou společnost vůbec. Podobně i dopisy J. Tomina ministerstvu vnitra ČSSR a náměstkovi ředitele Zoo. Urážející charakter mají i nahrávky textů Karla Kryla na LP desce. Štočky a uhlový papír byly použity event. určeny k rozmnožování podobných písemností, štočky písemností, jejichž autorem je Ludvík Vaculík.

K věcem a písemnostem, o nichž měl Ludvík Vaculík za to, že by je měl dostat zpět, ale neví, zda je dostane, je třeba uvést: pokud pocházejí od signatářů Charty 77 nebo od našich emigrantů, zkreslují, zesměšňují, hanobí naši socialistickou společnost a poměry v ní, socialistický společenský řád, práci našich státních, zejména i bezpečnostních orgánů, prokuratury a soudů, politiku naší strany a vlády, také v oblasti církevní a kulturní politiky. Na druhé straně vychvalují hnutí Charty 77 a disidenty jako odpůrce našeho režimu. Takového charakteru jsou například: Karel Pecka «Motáky nezvěstnému», Milan Šimečka «Společenství strachu» a «Obnovení pořádku», J. Škvorecký «Tankový prapor», «Je něco jistého» — rozhovor E. Kantůrkové s O. Havlovou, «Hodina naděje» a její německý překlad «Stunde namens Hoffnung», Václav Havel «Moc bezmocných», Mil. Kusý «Protesty, státnosti a iné závadné písemnosti»; i «Rozhovory o evangeliích» od Václava Svobody a P. Skály jsou podobné povahy, stejně tak nahrávky «Audience» od Václava Havla a «Zeměměřič» od V. Třešňáka na LP deskách a sborník «Spektrum I», vydaný v Londýně, složený z příspěvků signatářů Charty 77. Nejiného charakteru je i řada písemností, jichž vrácení se Ludvík Vaculík domáhal, jako Robert Jasen «Zápas o nové lidství a...» (obsahuje i hanobení socialistické společnosti a socialistického společenského řádu, marxisticko-leninské filozofie, SSSR i NDR); Erazim Kohák «Národ v nás», vydaný v Kanadě (vychvaluje Chartu 77, humanitu a demokracii v buržoazním pojetí, pravicový socialismus, hanobí politiku našeho státu, i SSSR); Karel Pecka «Limita» (některé články urážející, zesměšňující, jako «Pohřeb ministra» i jiné) a «Pasáž» (ironizuje poměry v Praze); Luboš Dobrovský «Dva texty o komunikaci», Mojmir Klánský «Žalozpěv za májovým dnem» (hanobí naši justici i společnost), a «Albatros» (i poměry v naší armádě); Ján Holík «Scena na vidieku» a «Epizoda zo života kulisára» (hrubě napadá a uráží naši socialistickou společnost); Ivan Klíma «Stojí, stojí šibenička», dr. Komárková a její hosté «Rozhovory» (útočí proti marxistické filozofii i praxi, politice socialistických zemí, sovětskému pojetí lidských práv, naší socialistické společnosti).

Jiné písemnosti obsahují různé narážky, směřující přímo nebo v jinotajích proti socialistickému společenskému řádu v naší republice i jiných zemích, jako «Patnáctero kázání» (narážky na sebevědomou moc, práva, Marxovo pojetí práce a jiné); «Slovník českých spisovatelů», tj. těch, kteří nemohou publikovat (je zlehčování kulturní politiky našeho státu); Peter Pithart «Stromy žalují» (neobjektivní líčení otázek životního prostředí, o jejichž řešení naše socialistická společnost usiluje), a «Před půlstoletím v R.Č.S.»; písemnost Svépomocná lidová knihovna «Hrobka» (zesměšňuje Měsíc knihy); M. Červenka «Pět postav a pět sebeoslovení» (ironizující a dvojsmyslné verše, například «Epitaf», «Až zoufalý den vejde do ulic»); D. Tatarka «Ne v čase» (nemravné a hanobící naši socialistickou současnost); Eda Krišcová «Klíční kůstka netopýra», «Kalendář 1979» a další dvě pokračování (ironické narážky na naše socialistické zřízení, kulturu, svobodu, práva, socialistický realismus apod.); Z. Havlíček «Meteory» (útočí proti marxismu, SSSR i našemu zřízení); Z. Rotrekl «Neobvyklé zvyky» a «Nezděné město»; sborník básní začínající básní «Říjen» od Karla Šiktance (hanobí naše socialistické zřízení i SSSR); «Peršská říše v troskách» (hanobí kulturní politiku našeho státu i bezpečnostních orgánů); «O třech pachatelích»; básně s úvodní «Procitnutí» (útočí proti politice naší společnosti vůči signatářům Charty, hnutí Charty vychvaluje); stejné povahy jsou i básně s úvodní básní «Domov»; Jan Skácel «Oříšky pro černého papouška» (narážky na «Básníky zakázané za živa» a jiné); Vl. Třešňák «Vatikán» (nemravné i hanobící naše socialistické zřízení), Zdeněk Pochop «Marné volání», František Krautman «Vladislavův tajný čtenář» (útočí proti kulturní politice našeho státu), Jan Vladislav «Věty» (tendenční viz napříkl. čl. 40, 64, 77 i jiné), Václav Havel «Vernisáž» (různé narážky na naši současnost a komunisty), Pavel Javor «Nápěvy», vydáno v Kanadě (narážky na svobodu, příchod Rudé armády a jiné), Bohdan Chudoba «Jindy a nyní — dějiny českého národa», vydáno v Mnichově, v roce 1975 (dobu vzniku lidové demokracie u nás označuje za Nové temno), závěrečná řeč J. Müllera před senátem městského soudu v Praze (nepřátelské našemu zřízení), Jan Vladislav «Tajný čtenář» (napadá kulturní politiku našeho státu, oficiální kulturu apod.); Básně polských autorů, kteří nemohou v PLR publikovat, přeložené Lubošem Dobrovským, jsou politického charakteru; Jan Kameník «Zápisky v noci» (obsahuje i básně vyřazené cenzurou ve vydání z roku 1971), Pavel Jánský «Území tekutých písků».

Za určité politické situace lze zneužít k vyvolání nepřátelské atmosféry proti našemu společenskému řádu i různé pasáže děl, týkajících se jiné doby než naší současnosti nebo vzniklých v jiné zemi, jak ukázala u nás krizová období v letech 1968, 1969. V této souvislosti lze poukázat na příklad na «Budování státu — Čsl. politika v letech 1917-1923» od Ferdinanda Peroutky, vydáno v New Yorku v roce 1974 (v úvodu staví do jedné řady fašistickou diktaturu se socialistickým státem, kniha obsahuje nepřátelský postoj k sovětskému Rusku), «Tajemství zlaté květiny» (souvisí s buddhismem, pro naši společnost je nebezpečná jmenovitě pasáž, v níž se v období začátku meditační práce doporučuje oddálení od sebe všech domácích i veřejných záležitostí včetně obyčejného zaměstnání), Václav Černý «Dvě studie masarykovské» (zastává Masarykovu buržoazní demokracii), D. Bonhoeffer «Úvahy, dopisy rodičům a básně z let 1942-1944» (jde o dopisy z vězení ve fašistickém Německu), Vilém Sačher «Krvavé velikonoce» (zneužito by mohlo být zejména některých líčení poměrů v naší osvobozené armádě a jejího přijetí slovenským lidem), František Šamalik «Úvahy o dějinách české politiky» — I. díl (nepřátelské postoje ke kulturní politice našeho státu), Bedřich Fučík «Oběšený harlekýn» včetně spisů i částečných, Karol Sidon «Návrat Abrahamův» (viz napříkl. čl. 142), B. Hrabal «Obsluhoval jsem anglického krále» a «Městečko, kde se zastavil čas» (v původní nepřepřacované podobě), J. Seifert «Deštník z Piccadilly» a čtyři básně zvlášť (rovněž v původním nepřepřacovaném znění), i další písemnosti.

Nemravné jsou «Čtyřicet vybraných písniček od Lopenika a Javoriny», hrubě neslušné s tendenčními narážkami na naši socialistickou společnost, a «Dr. Kokeš — mistr Panny» od Jiřího Gruši. Zbývají

dopisy od Oto Filipa z NSR Ludvíku Vaculíkovi (kromě jiného informují o vydávání děl, která se u nás nepublikují, zejména pocházejících od signatářů Charty 77, v jednom dopise je ironizován mezinárodní knižní veletrh ve Varšavě), dále řada dopisů od různých osob, určených Ludvíku Vaculíkovi. V těchto jsou vyjadřovány názory na knihu Ludvíka Vaculíka, vesměs jsou nepřátelsky zaměřené vůči politice našeho státu v oblasti kultury včetně Prohlášení občanů proti odnětí státního občanství Pavlu Kohoutovi a napadají činnost našich bezpečnostních orgánů, a fotografie Pavla Kohouta a jeho manželky (jedna z nich s provokačním zachycením ukazovatele míst, kde byl internován za Rakouska Karel Havlíček Borovský).

Uvedené materiály byly rozmnoženy na psacím stroji, nebo jde o fotokopie, ve většině případů vydané ve formě tzv. «samizdatů»; emigrantské časopisy i jiné publikace byly vydány v cizině.

Za rozmnožování a šíření těchto obsahem závadných materiálů by byl pachatel stíhán pro trestný čin podvracení republiky event. jiný trestný čin podle hlavy první trestního zákona (trestné činy proti republice), pokud by byl znám, a připadalo by v úvahu propadnutí uvedených věcí a písemností podle § 35 odst. 1 písm. a), b) tr. zák. jako věci užitých event. určených ke spáchání trestného činu. Pachatel tohoto jednání však zjištěn nebyl. Jsou proto dány podmínky pro zabránění podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. zák., jak bylo městským soudem vysloveno.

Poučení: Proti tomuto usnesení lze podat stížnost do tří dnů od oznámení k Nejvyššímu soudu ČSR prostřednictvím soudu podepsaného.

V Praze dne 23. února 1983

Za správnost vyhotovení: šifra nečitelná
Kulaté razítko: Městský soud v Praze — 3 — JUDr. Jan Rojt

(Uveřejněno bez vědomí L. Vaculíka.)

Sdělení VONSu č. 344 a 348 (Ing. Ant. Dobner odsouzen; Zadržení dr. Jar. Šabaty)

Dne 5.10.1983 proběhlo před senátem Okresního soudu v Plzni-městě za předsednictví JUDr. Jiřího Sekaře (v senátu zasedali Václav Chadora a Bohumír Prosner) hlavní líčení proti ing. Ant. Dobnerovi, nar. 4.7.1950, který je od 27. dubna 1983 ve vazbě (viz Sdělení č. 336). Senát rozhodl, že je vinen trestnými činy poškozování zájmů republiky v zahraničí a snižování vážnosti prezidenta republiky dle §§112, 103 tr. z. a přečinem proti majetku v socialistickém vlastnictví (§3/1c zák. 150/69 Sb. o přečinech). Trestná činnost měla spočívat v tom, že ing. Dobner napsal a odeslal do zahraničí dopisy, v nichž «uváděl různé nepravdivé zprávy o poměrech v republice a snižoval vážnost prezidenta republiky tím, že uváděl vtip, snižující jeho důstojnost». Žalovaného přečinu se měl dopustit tím, že ze svého pracoviště uskutečnil 11 meziměstských hovorů, čímž zaměstnavateli způsobil škodu nejméně 125 Kčs. Za tyto činy byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání dvou let ve II.NVS.

Ing. Dobner je ženatý a má čtyřleté dítě, jeho rodina žije na adrese Zelenohorská 49, Plzeň.

27.10.1983

Dne 29.11.83 byl příslušníky StB před domem své dcery Anny Šabatové v Praze po příjezdu z návštěvy svého vězněného zete inž. Petra Uhla zadržen dr. Jaroslav Šabata a odvezen do Bartolomějské ulice na Krajskou správu SNB. Důvodem

zajištění na 48 hodin bylo údajné podezření, že organizuje podpisové akce, které znevažují rozhodnutí československé vlády ve věci instalace raket středního doletu na území ČSSR. Dne 1.12.83 v 9 hodin byl propuštěn z cely předběžného zadržení a v doprovodu tří příslušníků StB odvezen na nádraží Praha-střed. Poté mu policisté bez jakéhokoli právního podkladu přikázali odjet do Brna. StB mu tím chtěla znemožnit setkání s dcerou, vnoučaty a přáteli v Praze. Toto protiprávní jednání aplikuje StB již od propuštění Jaroslava Šabaty z vězení v prosinci 1980. Návštěvy Prahy jsou mu buď zcela znemožněny nebo ztěžovány sledováním operativou StB, perlustrací návštěvníků bytu Anny Šabatové, pokud je zde Jaroslav Šabata přítomen, a jeho varováním, že sám nemá nikoho navštěvovat. Po dvou dnech pobytu bývá většinou donucen opustit Prahu.

3.12.83

VONS, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, Čs.liga pro lidská práva, člen Mezinárodní federace pro lidská práva.

L55

Případ Lis pokračuje

JUDr. Jiří Krupauer
generální prokurátor ČSR
Nám. hrdinů 1300, Praha 4

Věc: Podnět ke stížnosti pro porušení zákona

Obracím se na Vás s tímto podnětem k podání stížnosti pro porušení zákona, neboť jsem přesvědčena, že rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem čj. 1 To 10/83 — 412 ze dne 12. září 1983 byl porušen trestní zákon a trestní řád ČSSR.

Citovaným rozsudkem byl můj manžel Ladislav Lis, nar. 24. dubna 1926, uznán vinným trestným činem pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a), odst. 2 tr. zák. a odsouzen k nepodmíněnému odnětí svobody v trvání čtrnácti měsíců. Podle § 4 odst. 2 a 3 zák. č. 44/73 sb. mu byl současně uložen ochranný dohled v trvání tří let. Můj manžel byl zadržen 5. ledna 1983 a obviněn z trestného činu pobuřování podle § 100 tr. zák., kterého se měl údajně dopustit tím, že od počátku roku 1977 do svého zadržení

- ve více případech umožňoval dalším osobám poslech relací rozhlasové stanice «Svobodná Evropa»,
- v restauracích «Pošta» a «U Krobiána» v Zahrádkách, okres Česká Lípa a ve svém přechodném bydlišti pronášel v přítomnosti nejméně dvou osob hrubé, urážlivé a pomlouvačné výroky proti socialistickému společenskému zřízení,
- v měsících červnu a červenci 1982 ve svém přechodném bydlišti rozšiřoval mezi mnoha občany písemnosti, v nichž hrubým způsobem pomlouval politický a státní systém v ČSSR a činnost státních orgánů.

Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sice zrušil rozsudek Okresního soudu v České Lípě čj. 1 T 342/83 — 343 ze dne 21.7.1983 a konstatoval, že soud prvního stupně se neřídil zákonnými požadavky, současně však uznal mého manžela vinným z tr. činu pobuřování shora uvedenými skutky a uložil mu stejný trest odnětí svobody včetně ochranného dohledu. Vážně přitom pochybil, když se přidržel zhodnocení důkazů tak, jak bylo provedeno před soudem prvního stupně, aniž by tyto důkazy prověřil, či aniž by dokazování rozšířil. Pokud se týče důkazů o tom, že Ladislav Lis údajně umožnil dalším osobám poslech relací vysílače Svobodná Evropa, vychází odvolací soud pouze z výpovědi svědků Kabelky, Budského a Horáckové, učiněných v přípravném řízení, nepotvrzených u hlavního líčení, vyvrácených výpovědí svědka Horáčka a navíc zcela nekonkrétních a neprokazujících konkrétní skutek pobuřování.

Obdobný postup při dokazování údajné trestné činnosti je možno sledovat i při závěrech o zbývajících «dvou formách» pobuřování, kterého se měl můj manžel dopustit. Veškeré důkazy o «nepřátelských výrociích» pronášených údajně L. Lisem v restauracích «U Krobiána» a «Pošta» jsou nepřesvědčivé, vzájemně si odporující a nedostatečné, když navíc žádný takový výrok není specifikován a věcně ani časově doložen. Můj manžel byl obžalován a posléze i odsouzen výlučně pro tzv. verbální delikty, u nichž je ovšem povinností orgánů trestního řízení je přesně specifikovat a prokázat, kdy a jak byly proneseny, stejně jako prokázat, že byly proneseny s úmyslem pobouřit nejméně dvě osoby proti socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky. Ani dvě ze svědeckých výpovědí (Žák, Vorlíček, Adamec, Elzner, Budský, Směja), o které se rozsudek Krajského soudu opírá, se však neshodly na znění či obsahu takového pobuřujícího výroku, nehledě k tomu, že i samotné výpovědi těchto svědků (z nichž někteří připustili, že byli pracovníky bezpečnosti) si v přípravném řízení a posléze i v hlavním líčení výrazně odporují.

Jediný listinný důkaz o tom, že se můj manžel měl dopustit tr. činu pobuřování podle § 100 odst. 2 tr. zák., tedy spočívá v jeho dopisech, reagujících na vážné pohrůžky únosem a usmrcením našich dětí. Tyto dopisy adresoval ministrovi vnitra ČSSR a prezidentovi republiky, přičemž odvolací soud považuje patrně za pobuřující ty pasáže dopisů, kde můj manžel poukazuje na dlouhotrvající šikanování, kterému naše rodina byla v uplynulých letech vystavena, a to dokonce i ze strany příslušníků SNB. Odvolací soud přitom sám správně kvalifikuje obsah dopisů, které jsem dostala, za trestný (vydírání, hrozba únosem), ale nespécifikuje, která část dopisů napsaných a odeslaných mým manželem zmíněným ústavním činitelům měla pobuřující charakter.

K tomu bych chtěla dodat, že v uplynulých šesti letech jsem byla nejednou svědkem zcela nezákonného postupu ze strany některých pracovníků StB z KS SNB Ústí n. Labem, kteří mému manželovi vyhrožovali, «že jej zničí», «že zničí celou naši rodinu» apod. Za takové situace, trvající navíc řadu let, se nelze divit, že můj manžel upozornil na tyto skutečnosti i v dopisech, kterými žádal o pomoc před výhrůžkami obdobného druhu. O to paradoxnější mně ovšem připadá pak závěr soudu, že právě tím se dopustil trestného činu podle § 100 odst. 2 tr. zák., když s těmito dopisy seznámil více osob.

Nepominutelnou podmínkou vzniku trestní odpovědnosti pro trestný čin podle § 100 tr. zák. je prokázání motivu tohoto jednání, spočívajícího v nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky. I v tomto případě soud pochybil, když na tento motiv usuzuje pouze ze dvou skutečností: — z nevěrohodných svědeckých výpovědí ohledně údajné trestné činnosti samotné, a z aktivity mého manžela v Chartě 77. Soud přitom vědomě pominul tak nesporné skutečnosti, jako je antifašistická minulost mého manžela, jeho dlouhodobé působení ve vysokých funkcích v aparátě KSČ a jeho zcela nesporná socialistická orientace. Domnívám se, že nekonformní postoje spočívající v odlišném přístupu k problematice výstavby rozvinuté socialistické společnosti a pojetí občanských a politických práv nelze v žádném případě zaměňovat s nepřátelstvím k socialistickému společenskému a státnímu zřízení. Tohoto pochybení se

však Krajský soud v Ústí nad Labem dopustil, když považoval za prokázané polnutky ve smyslu citovaného ustanovení trestního zákona. V neposlední řadě se domnívám, že v rozporu s trestním zákonem byl uložen neúměrně přísný nepodmíněný trest a pro uložení ochranného dohledu pak nebyly zákonné důvody vůbec.

Ze všech těchto důvodů žádám Generální prokuraturu ČSR, aby v souladu s ust. § 266 tr. řádu podala u Nejvyššího soudu ČSR stížnost pro porušení zákona.

V Praze dne 6. prosince 1983

Alena Lisová
Šiškova 1228, Praha 8

BOJOVNÍCI ZA MÍR PŘED MOSKEVSKÝM SOUDEM

VĚRA FIŠTEJNOVÁ

Vlastně se ani nesluší, abych pro Olgu Medvedkovovou nebo kohokoliv z jejich přátel používala toho otřelého termínu — bojovníci za mír. Navíc si jej přisvojují i jiní «bojovníci», ochotní bojovat za mír až do úplného zničení těch, kteří s nimi nesouhlasí. Členové neoficiální Skupiny pro nastolení důvěry mezi Spojenými státy a Sovětským svazem si uvědomují, co všechno se může za pojmenováním bojovníků skrývat, a proto zvolili jiný název, lépe vyjadřující jejich snahu o porozumění, o důvěru mezi lidmi obou velmocí. Myslíte si, že existuje lepší název, ale i lepší program pro skupinu lidí, která chce skutečný mír na zemi?

Své snahy a množství kokrétních podnětů jako je výměna dětí na prázdninové pobyty, výměna lékařů, kulturních hodnot, rozšíření korespondence mezi lidmi obou zemí a podobně, formulovali v celé řadě návrhů, prohlášení, dopisů oběma vládám. Jsou za takové návrhy neustále pronásledováni, souzeni a vězněni. Může být výmluvnější svědectví o skutečných zájmech a záměrech vlády jejich země? Myslílo by se, jaké námitky mohou mít oficiální místa proti tomu, když chce skupina důvěry předat protestní dopis proti zatčení jejich kolegyně z anglického Greenham Commonu adresovaný předsedkyni vlády Margaret Thatcherové. Vždyť sovětské noviny byly plné rozhořčení nad postupem britské vlády. Ale námitky mají. Mají je i proti výstavě uměleckých děl věnovaných 37. výročí hirošimské tragédie. Mají proti všem akcím Skupiny pro nastolení důvěry. To přece nejde, aby si nějaké skupiny neoficiálně protestovaly, kdy se jim zachce a proti čemu se jim zachce, a ještě mluvily o odzbrojení, o svobodě, výměně informací...

A tak dříve než se skupině podařilo dopis předat, byli její členové, mezi nimi Olga Medvedkovová, několikrát zadrženi, dlouho vyslýcháni, bylo jim vyhrožováno. Stejně tak, když si přišli pro odpověď britské vlády. Olga znala anglické ženy z Greenham Commonu, o jejichž svobodu se v protestu jednalo, osobně. Když totiž navštívily před rokem Sovětský svaz, dokázaly, že se umějí postavit nejen svým policistům, ale že dovedou prosadit svou i tady v Moskvě. Pozvaly tenkrát k jednacímu stolu přes protest svých oficiálních hostitelů i Olgu Medvedkovovou jako představitelku neoficiální skupiny boje za mír. Pro Olgu nebylo jednání sovětských policejních orgánů ničím novým.

Nebylo to její první ani poslední zatčení. Dnes je ve vězení znovu. Anglické kolegyně jí mohou oplácet její službu, a měly by udělat všechno, co je v jejich možnostech, aby i Olga Medvedkovová mohla znovu na svobodu. Když se totiž ony popraly s policajty, dostaly pokutu nebo tak čtrnáct dní. Olga může dostat až tři roky. I když se nepoprala; naopak byla zbita. Ale souzena bude za fyzické napadení příslušníka milice! Útlá, drobná, 33letá žena, kandidátka věd, měla údajně zmydlit příslušníka. Stát se to mělo v říjnu, kdy se pokusila zúčastnit se soudu s jedním z členů Skupiny pro nastolení důvěry, Olegem Rodzinským, a byla při té příležitosti surově zbita několika milicionáři, jak shodně vypovědělo několik osob. Sama se bránila jen slovně. Přesto bude souzena. Je těžko si představit směšnější a cyničtější obvinění.

Zase stejný scénář, opakující se při všech takových soudech ve všech zemích «reálného socialismu»: snaha udělat v očích veřejnosti z obhájců lidských práv nemravy a chuligány. Vzpomeňte si třeba na podobné snahy v procesu s Rudolfem Battěkem. Ovšem náš veliký přítel a vzor neustupuje ve své velikosti ani v tomto případě. U nás si troufli na muže, ale v Moskvě budou soudit křehkou statečnou ženu, kterou znají jako hodného, mírného člověka, vždy ochotného pomoci.

Všem bude samozřejmě jasné, zač je Olga Medvedkovová souzena: Za svou nezávislou práci pro mír, pro porozumění mezi lidmi obou systémů. Její pronásledování je jen další důkaz, jak Sovětský svaz nedodrжуje mezinárodní dohody, k jejichž plnění se zavázal.

Sovětské úřady si ani nedělají příliš velké starosti to nějak zakrýt. Moskevský dělník Aleksandr Šatravka byl například odsouzen ke třem letům sibiřských lágrů za svoji mírovou činnost. V odborné expertize, která provázela jeho rozsudek, je přímo řečeno, že «boj za mír, který je veden nezávisle na straně a vládě, je trestně stíhatelný». Proto byli odsouzeni již mnozí členové Skupiny pro nastolení důvěry — neoficiální bojovníci za mír Aleksandr Šatravka, Vladimír Miščenko, Vladimír Korněv, Oleg Rodzinskij, Ludmila Voroninová, a proto se chystá i soud s Olgou Medvedkovovou.

Když byly zatčeny anglické bojovnice za mír, riskovala Olga Medvedkovová, že půjde do vězení také; přesto předala protest své skupiny britskému zastupitelskému úřadu v Moskvě. Skupina do-

stala také na svůj protestní dopis oficiální odpověď. Jsem si jista, že anglické ženy nebudou v ulicích Londýna zatčeny, až ponесou svůj protest na sovětské velvyslanectví, ale pochybuji také, že dostanou od sovětské vlády jakoukoliv slušnou odpověď. Když už, tak podobnou té, jakou dal novinářům ministr Žukov tehdy, když byl mezi jinými zatčen i muž Olgy Medvedkovové Jurij — že Moskva přece není Chicago, v Sovětském svazu ne-

jsou bojovníci za mír zatýkáni, a jestliže mají novináři na mysli zatčené ze Skupiny důvěry, pak jsou to obyčejní chuligáni, kteří zbili na autobusové zastávce své spoluobčany... U Olgy to bude znít ještě líp — zbila přece ochránce pořádku! Tahle křehká, mladá, obětavá žena...

A může za to skutečně dostat tři roky. Tři roky v takzvaném přísném režimu.

Dopis Ivana Lampera ministroví vnitra

Pane ministře!

Obracím se na Vás jako na poslední instanci, které lze předeštit náš problém a žádat od ní jeho nápravu, neboť vznikl činností orgánů spadajících pod Vaši pravomoc. Nutno říci, že tak činím už dost unaveně, bez velké víry v porozumění a satisfakci, neboť nižší složky, na které jsem se v průběhu dvou let se svou stížností obracel a žádal nápravu či alespoň vysvětlení, mi jakoukoli iluzi o možnosti dovolat se spravedlnosti dávno zničily. Píši Vám spíš z principu, a taky proto, abych měl jistotu, že jsem nevynechal prostě nic, žádný orgán, instituci či osobu, která mohla uvést věci na pravou míru.

«Nikdo nesmí být držen v nevolnictví». (Mezinár. pakt o obč. a pol. právech, ratifikovaný FS ČSSR v r. 1975).

Na vánoce 1981 jsme s manželkou dostali od rodičů dar — zimní zájezd do jugoslávských Alp s cestovní kanceláří Sportturist. I když jsme měli ještě čerstvou zkušenost z léta 1981, kdy nám byla znemožněna společná dovolená v NSR (neboť «ze státního zájmu» mi byl výjezd do této země zakázán a jela jen žena), odvážili jsme se podat si žádost o povolení cesty. Vycházeli jsme jednak z předpokladu, že socialistická Jugoslávie je z hlediska oněch «povolovacích» institucí snad méně «riziková» než kapitalistická Německá spolková republika (absurdnost těchto měřítek je nabíledni, leč každý občan ČSSR, pokud cestuje, se této stupnici hodnot naučí velmi rychle), a jednak z naivních zbytků zpola už u nás zasypaného a zapomenutého přesvědčení, že člověk má přece právo jezdit si ve svém volném čase a za své peníze kam chce. Přiznávám, že tohle přesvědčení je v našich poměrech opravdu velmi naivní, na svou omluvu mohu říci jen to, že člověk tyhle svobodomyšlné tendence — zakotvené hluboko a pevně v jeho přirozenosti — potlačuje a zapomíná velmi těžko. A to, že občas mluvíte např. s nezaměstnaným mladíkem z Anglie, který je již druhý měsíc na cestě napříč Evropou (zřejmě proto, aby v cestování zapomněl na svůj těžký úděl, či aby si odpočinul od teroru vlády M. Thatcherové, jejímž je zapřísáhlým a halasným odpůrcem), aniž by se státní orgány odvážily jakkoli mu zasahovat do tohoto jeho rozhodnutí, aniž by mu jakkoli bránily ve výjezdu do zemí soc. tábora, to jen onen proces zapomínání ztěžuje a zpomaluje. A tak zřejmě musí přijít lekce, která nás poučí, že v socialismu je všechno jinak. Zde člověk není vydán na pospas sám sobě a svým choutkám, které by jej — a tím i společnost — mohly zavést na scestí. Stát se k nám nechová macešsky, pečuje o nás a ví sám nejlépe, co je dobré. Pro něj, a proto i pro občana.

Opravdu, ještě že máme ony mamuté instituce, které zjišťují dokonce i to, zda můžeme jet tam či onam. Úředníci těchto institucí totiž ze svých záznamů vypátrali, že ani má, ani ženina cesta do Jugoslávie «není ve státním zájmu», v případě ženy ještě navíc to, že najednou ve státním zájmu není, aby vůbec někam cestovala — tzn. že nesmí mít cestovní pas (vše podloženo úhlednými čísly paragrafů). Nedovedu si ani představit, co by se mohlo stát, kdyby oni úředníci svou práci zanedbali nebo kdyby vůbec neexistovali, a my s manželkou prostě normálně vyjeli do hor, tak jako — anarchisticky nikým nekontrolovány — vyjíždějí stovky a tisíce např. levicových studentů ze Západního Berlína do celé Evropy pouze na občanský průkaz. Jaká nehorázná škoda mohla státu vzniknout! A my vůbec netušili, jak jsme důležití (nebezpeční).

Takže naše drzá touha strávit společnou dovolenou někde jinde než v Rumunsku či Bulharsku přinesla své ovoce: nejen, že jsme nikam jet nemohli, ale navíc ani pro příště nebudeme moci někam jet (včetně toho Rumunsku a Bulharska). Kdo seje vítr, sklídí bouři, neříká se to tak? Manželka je žena v domácnosti, já v té době pracoval u Čs. spojů. Bylo nám 22 a 23 let. Podezřelí lidé, které — tak jako tolik jiných — nutno držet v ohradě.

Dál to byla otázka rutinního postupu. Psali jsme odvolání, přicházely standartní odpovědi, podle nichž je všechno v pořádku a oprávněné. Žádali jsme alespoň vysvětlení, proč a jak ohrožuje naše cestování státní zájem. To nám však nevysvětlil nikdo, až nakonec udělala těmhle tahanicím konec Generální prokuratura ČSSR svým opravdu kuriózním sdělením. Podle GP ČSSR totiž jsou sice příslušné orgány samozřejmě povinny své kroky zdůvodnit, nad touto povinností stojí však ještě jedna «služebně» vyšší povinnost: dodržet mlčení, jedná-li se o věc spadající pod státní tajemství. Kruh se tedy uzavřel. Nemůžeme nikam cestovat, protože to není ve státním zájmu. Proč to není ve státním zájmu, to se nikdy nedovíme, protože to je státní tajemství. Není té státnosti trochu moc kolem dvou lidí, kteří chtějí pouze lyžovat v Jugoslávii?

Teď by asi byla nejvhodnější chvíle rozebrat ten fatální termín «státní zájem». Udělal to však, a daleko kvalifikovaněji než bych svedl já, MUDr. Placák, který Vám nedávno psal dopis o tomtéž problému. Napro-

sto s ním souhlasím v tom, že — tak jako on — ani já ani má žena nepodnikáme a nehodláme podnikat cesty do zahraničí ve státním zájmu; od toho jsou opravdu jiné instituce a jiní lidé, pracující v nich. Naše cestování (pokud ještě bylo možné) se vždy vešlo do rubriky «soukromá turistika» a my opravdu nemáme zájem na tom cokoli měnit, cestovat v jiném zájmu než ve vlastním. Vaše orgány jsou však pochopitelně silnější než my a mohou nám tuhle nevinnou zábavu zakázat, kdy se jim zlíbí, beze slova vysvětlení. Myslím, že termín «svévole» je pro takový postup přesný a vystihující.

Ve škole nás učí a v novinách neustále připomínají, že náš společenský řád je ten nejpokrokovější, ten nejvědeckější na světě; ten, který poprvé v dějinách zabezpečil opravdu celkový rozvoj člověka. Ze naše skutečnost je na rozdíl od té kapitalistické prodchnutá nadšením, veselá a perspektivní. Západní společnost je nám líčena jako prohnílá, nešťastná a degenerující. Neříkám, že to nemůže být pravda, neměl jsem však možnost ověřit si podobná tvrzení na vlastní oči, neboť mě nikdo nikdy na Západ nepustil.

V případě, že to pravda je, si ale nedovedu vysvětlit problémy a byrokratická omezení, na která narazí průměrný občan ČSSR, pokud chce tu upadající a odpudivou společnost navštívit. Že by ho stát chtěl ušetřit zdrcující podívané?

To se nezdá pravděpodobné. Pro tento strach dovolit lidem vlastní poznání více mluví oficiálně sice nikdy nepřiznaná, ale jistě značná (i když ústním podáním jistě zveličovaná) emigrace. To lépe zdůvodňuje neochotu státních orgánů umožňovat čs. občanům strávit dovolenou v kapitalistických zemích, neboť spousta lidí po spatření té degenerující a úpadkové společnosti — paradoxně a jakoby masochisticky — neodolá a do své vlasti se nevrátí, i když se tím odsuzují k bolestnému odtržení od svých rodin a přátel, protože za stávajících poměrů je možnost návštěvy velmi zkomplikovaná až znemožněná.

Nejsem přítelem emigrace (a mimochodem ani násilného vyhánění lidí do ciziny), ale dovedu si představit ono pomyslné závaží, jehož mističky se neustále vychylují a vychylují, až nakonec člověk dospěje k onomu v našich podmínkách určitě nelehkému rozhodnutí: opustit a nevrátit se do své země. A nikoli nepodstatným závažím na této mističce jsou dle mého názoru i situace, jako je tato, kdy člověk, v ponižující roli žadatele o něco jinde naprosto samozřejmého, musí strpět, aby mu neznámí a anonymní byrokraté čmouchali v životě, «kádřovali» ho podle svých tajných a tajemných papírů a nakonec mu bez okolků, jako malému dítěti, zakazovali volně se pohybovat mimo vymezené hranice. Chápu, že hodně lidí potom využije možnost cítit se jako svéprávné lidské bytosti a — když se tam dostane — na Západě zůstává (o správnosti či iluzornosti tohoto pocitu tento dopis pojednávat nechce — svůj postoj k emigraci Vám naznačuji výše).

Řešit emigrační problém administrativními zásahy, které většině lidí znemožní cestovat buď vůbec, anebo společně s dětmi a s manželkou, je totéž, jako např. snažit se přesvědčit nájemníky nějakého domu o tom, že jejich (podle jejich názoru vlhké a chátrající) obydlí je krásné tím, že jim prostě zakážeme ono obydlí opouštět. Dům zůstane vlhký a bude chátrat dál, a právě tak nájemníci budou dál toužit jej opustit, i když z přinucení nebo z nutnosti zůstanou. A přitom stačí jen málo — místo hlídačů, kteří hlídají, zda lidé dům neopouštějí, jej zpříjemnit, opravit, natřít veselou barvou. . .

A potom by šlo i to, aby lidé volně vycházeli na procházku či kamkoli, do příjemného bytu se jistě vrátí každý a rád.

Odpusťte mi tuto malou paralelu. Víím, že zpříjemňování společného obydlí není jen Vaše věc, ale je to věc nás všech. Tenhle dopis je také svého druhu snaha to obydlí zlepšit. Nerad bych, abyste jej chápal jako stížnost výlučně na můj osobní případ, i když částečně je tak motivován. Víím totiž (a kdo by u nás nevěděl), že se zde dějí události, proti nimž je odebrání cestovního pasu vyslovenou maličností, nestojící za řeč. Předpokládám však, že o těchto velkých problémech a velkých křivdách jste také průběžně informován, a dále si dovoluji mít ten názor, že svoboda pohybu není maličkost mezi svobodami, a že máme právo a povinnost se této svobody domáhat, je-li nám bezdůvodně a svévolně odírána.

Náš případ není jediný, o kterém víím. Jen v našem relativně blízkém okolí se těchto šokujících «odpovědí» úřadů na drzost zažádat si o společnou dovolenou jinde než v BLR, RSR a NDR (PLR a MLR a rovněž SSSR nejmenuji, neboť ani do těchto zemí se nedá jezdit naprosto volně) vyskytlo hned několik.

I při značné opatrnosti ve výpočtech z toho pak vychází úctyhodný celostátní průměr, bez záruky samozřejmě, protože oficiální statistiky nemám volně k nahlédnutí. Ani moji podobně postižení přátelé, ani já s mou ženou nechceme — už potřetí opakují — emigrovat. Ale rozhodně nechceme být objektem svévolného šikanování a omezování — ani co se týče toho kam, s kým a proč budeme cestovat na dovolenou po celoroční práci.

Protože jsem nevěděl, jak jinak vyjádřit svůj postoj ke státní politice v téhle oblasti, rozhodl jsem se minulý rok dobrovolně vrátit cestovní pas, který nechci mít do té doby, než jej budou moci mít všichni, kterým je dosud bezdůvodně odírána. Mé ženě však byl pas odebrán nedobrovolně. Kromě jedné jediné cesty do NSR jej využívala výhradně k prázdninovým cestám do RSR, kde jí přímořské klima způsobovalo alespoň částečné a krátkodobé zlepšení zdravotního stavu. (Manželka prodělala před několika lety těžkou virovou chorobu, kterou se lékařům nepodařilo přesně diagnostikovat. Záznamy o tom leží ve Vojvodské nemocnici v Czestochowé, kde se žena léčila, neboť nebyla schopna převozu do ČSSR). Mám za to, že cesta nemocné ženy k Černému moři nemůže ohrozit žádný myslitelný zájem žádného myslitelného státu na světě. Bohužel čs. orgány jsou vytrvale jiného mínění, a odírají manželce dokonce i přílohu k občanskému průkazu, určenou pouze k cestě do Rumunska — «ze státního zájmu». Jakého?

Pane ministře, žádám Vás, aby případ mé ženy (resp. případy všech podobně postižených) byl přešetřen a byla zjednána náprava těchto nespravedlivých a nepodložených rozhodnutí, či alespoň byly zpřístupněny důvody, které k postihu vedly.

(Uveřejněno bez vědomí pisatele.)

Ivan Lamper, Chorvatská 4, Praha

O ZÁPECNICTVÍ

(Miroslavu Zikmundovi)

Průměrně jednou za týden dostanu pohlednici z cizí země, z Londýna, z Paříže, z Moskvy, ale i z Buffala, z Tresdorfu a Jeruzaléma. To si na mě vzpomněl někdo z mých kamarádů a dává mi na vědomí, že svět není tady ta ulice dole a ta stráž nad nádražím s vinohrady a nevzhlednými domečky ze starých časů. Přečtu si, kdo to zas lítá po světě, prohlédnu si nějakou památku, mrakodrapy, královskou rodinu nebo moře a zastrčím pohlednici k jejím starším sestrám do krabice od Sacherova dortu, který jsem také dostal poštou od kamaráda. Pak chvíli sedím a snažím se potlačit záchvěv závidění a smutku.

Za patnáct let, co jsem nevytáhl paty z této země, jsem si vypracoval celkem spolehlivou metodu na potlačování závidění. Používám chytrácky teorie relativity: začínám tím, že vzpomínám, jak mi bylo, když jsem vyšel z vězení a šel jsem a šel pořád rovně a nikdo mě nezastavil a ani na mě nezařval. Terapii končím intenzivním prožíváním depresivní skutečnosti, že jsme všichni jeden vedle druhého zajatci tohoto odlehleho koutu ve vesmíru a že se jen tak někomu nepodaří opustit sluneční soustavu. Vůči této kosmické izolaci je něčí možnost poslat mi pohlednici z Hirošimy o mnoho méně hodna závidění. Takové prozření mě uklidní natolik, že radostně odjedu trolejbusem až na kraj města a přitom se dívám, jak kolem ubíhá krásný, složitý a neznámý svět lidí.

V Československu a v celé východní Evropě bylo a je cestování za hranice součástí sociální prestiže. V padesátých letech bylo zázrakem vidět člověka, který si třeba ještě před týdnem koupil ve Vídni kulíčkové pero. Nepamatuju se, že bych v těch letech znal osobně někoho, kdo navštívil cizí kraje. Mne samotného tehdy ani nenapadlo, že bych mohl odjet někam za hranice. Ani jsem nevěděl, jak se to dělá. Člověk musel být moc dobře zapsán u státu, aby se mu dostalo tak ohromné výsady. Samozřejmě nemohl odjet tehdy do cizí země někdo jen tak, ale vždy s nějakou delegací anebo ve státním zájmu. Rozhodně nestačily jen peníze a výdrž jako dnes. Kdo se dostal ven, přiřadil se automaticky k lepším lidem, byl předmětem obdivu a vzbuzoval závidění. Zcestovalí lidé podléhali závidění okolí a holedbali se, i když to bylo třeba v rozporu s jejich vrozenou skromností. Vím, jak mě to vždycky štvalo. Však běda, i já jsem se holedbal, když jsem se vrátil poprvé z ciziny. Koupil jsem své ženě ve Varšavě čepici a když nás pak někdo potkal a čepici pochválil, řekl jsem: «Tuhle čepici jsem přivezl z Polska». Byl to ubohý historický předobraz scén z Havlovy Vernisáže, kde jsou předmětem holedbání již suvenýry ze Švajcu.

Byli jsme tehdy jako národ uvrženi do ubohosti a ještě jsme si pochvalovali, když nás z ní náhoda vytrhla. Pro naprostou většinu lidí se skutečnost světa scvrkla na skutečnost domácích prostor, domácího jazyka a domácích starostí. V sociálním a politickém ohledu to mělo zhoubný vliv na statistický průměr národního myšlení. Zvykli jsme si žít

izolovaně od světa a přemýšlet jen v rámci ostnatých drátů. Tak byl splněn účel, který se tím sledoval.

Po třicet let se neměl národ s kým poměřovat, a tak si vytvořil vlastní hodnotová kritéria pro život. Mysleli to s námi dobře. Nepřáli si, abychom se mohli poměřovat s kvalitou jiného života a zehrali na to, co máme. Jenže tím jsme také automaticky ztratili možnost se poměřovat se světem ve výkonnosti, výrobní, technické i kulturní. Zařídili jsme se podle přání a soustavně jsme pracovali na změně národní povahy, která měla kdysi v Evropě pověst přičinlivosti a vynalézavosti. Dlouho jsem už neslyšel, že bychom něco vynalezli, každou složitější technologii musíme dovézt. Slyším ovšem stále častěji, jak si státní představitelé stěžují, že jsme takoví zápečníci, že neumíme držet krok se světem v kvalitě, v technické úrovni výrobků a že vůbec celé naše myšlení je zaostalé. A to nám prosím pořád tvrdili, abychom si nepřipouštěli starosti současného světa, že oni sami vědí, jak na to.

Jsme nyní tiché zákoutí Evropy, máme co jíst. Naposledy jsme zkoušeli obrátit se ke světu před patnácti lety, a to nás uplivali. Teď potkávám jen samé Jánošíky, kteří říkají: Keď ste si nás upiekli, tak si nás aj zedzte! Máme svůj way of life. Světová ctižádosť nás přešla. Sedíme doma.

Znamená to, že jsme se lidsky zhoršili? To není úplně jisté. Neplatí přece, že cestování za hranice zlepšuje lidskou povahu. To by nejlepším člověkem musel být ministr zahraničních věcí, ten nejvíc cestuje. Když se ptám těch, kteří cestují za hranice, jak se lidsky obohatili, ukážou mi většinou digitální hodinky nebo stříbrem protkávanou sukni.

Už to asi nedoženeme, nedoženeme prostě už tu možnost zapojit do naší národní skutečnosti skutečnost světa, aby v ní trochu zapracovala proti spokojenosti, omezenosti a apatii. Nebo doženeme? Jistotu o tom nemáme žádnou.

Já nemám dokonce ani jistotu o tom, zda mám závidět kamarádům, kteří mi posílají pohlednice z Bostonu a z Nepálu a poddávají se tomu, nebo se uklidňovat svými relativistickými konstrukcemi. Nevím, co bych si odnesl pro své lidské obohacení ze Švédska nebo z Itálie, to bych se musel rozhodnout asi až na místě. Je to hrozně spleť.

Tuhle nedávno nad jiné zcestovalý Miroslav Zikmund, který mi doma ukazoval kecky, jež úplně rozedral cestou na Kilimandžáro, lezl přede mnou v jiných, o něco zachovalejších kečkách, na Girovou v Těšinských Beskydách. Když jsme vystoupili na travnatý vrchol do výšky osmi set metrů nad mořem, Zikmund se rozhlédl a řekl: «Lidi, podívejte se na tu nádheru, to je rozhled, ta krása, to se hned tak nevidí. Není to úžasné?» Díval jsem se na něho, jestli to myslí vážně. Myslel to vážně.

Milan Šimečka

Ze sloupků, které bych rád psal do Literárek, kdyby nějaké byly.

(Uveřejněno bez vědomí autora.)

Z Athén k Pacifiku

Z Athén k Pacifiku! Jak romanticky to zní zejména mladým lidem v Československu, spoutaným ve svých touhách bankovními přísliby, výjezdními določkami a útrapami shánění zájezdů. Slova sama mají pak magické kouzlo nálady, jejíž skutečné prožití nemohou téměř očekávat. Leda za cenu osudového rozhodnutí, za cenu emigrace. Není ta cena moc vysoká? — ptají se za člověka jeho zadní kolečka, a jak léta přibývají, mají stále silnější hlas.

Také jsme chtěli vědět, jaké to opravdu je. Probírali jsme emigrantský tisk a dožadovali se odpovědi: proboha, vy, kteří jste to prožili, promluďte upřímně a bez autocenzury, a neberte si nás jakýmkoli zkreslením věcí na svědomí! (Jako by to šlo, přenášet svá rozhodnutí na rady druhých!) Ale náladu podobných cest našli jsme snad jenom v básních anebo v hudbě; Polní mše Bohuslava Martinů, ta byla pro nás pohnutou odpovědí, co je emigrace. Hudba a poezie jsou emocionálně silnější než slovo jakéhokoli textu; krom toho text má vždy větší předpoklady být i «ideologickou zbraní» (tak se to v této zvrácené době říká), což uvádí do chodu snad už do mozku zabudovanou autocenzuru, kontrolující kdykoli a kdekoli naše výpovědi o světě. Jen silná literatura patrně dokáže postavit se nad určitou existenciální situaci a zachytit ji z nadhledu. Výjimečný případ naprostého nedbání člověku nepřátelské situace, Vaculíkův «Český snář», je svou upřímností tak normální, až to čtenáře šokuje.

Ale tedy z Athén k Pacifiku — jaké to je, prožít rok od vánoc k vánocům na dvou vzdálených a tak exotických koncích světa? Jiné, ovšemže jiné než v představách; z nálady, doma tak toužebně sněné, nemusí zůstat nic nebo málo, záleží na tom, zda jste nálady schopni. Důležitým spolucestujícím je identita, či integrita osobnosti nebo dokonce neosobnosti (viz Bělohorský). Nějakou prostě musíte mít, módní slovo se stane takovou psychickou zátěží, že si náhle uvědomíte, jak umění být filosofické termíny, panebože, opravdové.

To právě vinou oné identity, o níž v neoficiální literatuře stále čtete, stává se emigrace strašná. Těžká, psychicky náročná, bolestná, samý stesk a vzpomínání. Jiné zážitky a jiná místa na vás nemusí účinkovat jako dobrodružství. Mohou zcela nečekaně vyvolat i naprostou apatii, poněvadž tady a takhle nyní musíte žít, nejste již turista, ale jako usedlík se sám sobě sem nehodíte. Přesazen si připadáte jako někdo zcela jiný a uvnitř si říkáte, tohle přece už nejsem ani já! K tomu pochopitelně přispívá i první stav existenční: smířit se s malým prostorem, přijmout do něho bez výkřiku občas i «kokroučka» (americký šváb, tvor jehož výskyt jsme zaměřovali vždy spíše na východ!), nedělat si hlavu, že nic nemáte, ale naopak být rád, že vám není zima a že máte co jíst. Co se týče JÁ: co jsem býval nebo dokonce mohl být (jak občas připomínali i naši normalisátoři v Praze při kádrových pohovorech)

— je lépe zapomenout. Situace se dá ovšem brát i jako sportovní výkon, jako omládnutí na úrovni kategorie «volů» s jejich jednoduchým stylem nespolečenského života, s jedinou vadou, že nemáme také jejich hlavu. Vlasy dnes nejsou tak rozhodující. No, může se ozvat i pocit nejen, že to už «nejsem já», ale že jsem přestal být i člověk, s normálním sebevědomím a potřebami; to záleží na vaší individuální odolnosti.

V době čekání na politický asyl, na víza do zámoří, drží osobnost pohromadě hlavně naděje, že jde o přechodný stav; a pak, člověk je ještě plně vázán zpátky. Představuje si, jak asi bude jeho čin přijat doma, koho rozčílí, má třeba pocit hrdinství, že to dokázal, identita jeho dosavadního života jakoby směřovala k vrcholnému naplnění. Cesta přes oceán je přelom. Athény, kolébka evropské kultury mizí v dálce, řecký kněz v letadle vztahuje ruce k nebesům, aby ochránila člověka, rumunský kněz v zadním oddělení žehná emigrantům do nového života. Osud se přibližuje. Co teď, co dál? A je tu problém: identita. Identita přestrojená za krabičku zápalek jako ta, co je teď v Kalifornii s tím filosofem, který upadl do pasti emigrace, je politický uprchlík a už se ani nesnaží dostat se z pasti ven... (I. Sviták v: Listy, Čtení na léto, červen 1983, č. 3., str. 115). Ozývá se existenciální strach, posílený četbou: «Lidé jsou zápalky, které se pošetile domnívají, že mohou z vlastní vůle opustit svou krabičku, past vlastní existence, z níž není východiska a jež vždy končí prohrou. Lidé jsou trvale v tom». (Tamtéž, str. 115). Emigrantovi vstanou vlasy hrůzou. Jeho zkušenosti začínají pracovat stylem přechodu z bláta do louže, ale navzdory substrátové podobnosti se nepodobá on sám sobě, objevuje se tu jako ztracený, jenž se nepoznává. Filosofický text působí na něj nejprve svou povrchní jednoznačností, není s to prochopit, že zahrnuje spíše zcela opačný výklad, mnohem hlubší, totiž že svému určení, ležícímu kdesi v základech individuální existence, nakonec stejně nikdo neunikne. Emigrantovi o tuto stabilitu, jejíž smysl a obsah v přítomné chvíli právě přestal chápat, strašlivě jde: chce zpět svou identitu! Nemůže se však dostat z bludného kruhu. Úporně se drží ztraceného lidského prostoru, který z vlastní vůle opustil, a z náhle stouplé ceny tohoto prostoru roste tragédie jeho těžkých nocí a dní.

Přechodný stav udělování asyly, který je tak hrdinský pro neotřesené ještě sebevědomí, vyústí ve stav minima věcí, prostoru, lidských kontaktů a zvláště ve stav otřeseného prázdna po rozpadající se identitě, vázané na vše, co bylo ztraceno. Všechno se zdá tak nepřekonatelné jako dočasný pobyt sovětských vojsk kdekoli. Člověk se drží, plave, plácá jak umí. Ne že by mu bylo vždycky špatně, stále se vrací i pocit tvrdého sportovního výkonu. Když přichází další cestovní romantika, je tu i pocit dobrodružství, jakkoli třeba vybledlý emocionálním útlumem. Také pocit zbavení se všeho, co dříve obtěžovalo,

přináší dlouho jisté uvolnění. Na druhé straně jiné problémy vzbuzují psychická napětí. A stesk nabývá dobou odloučení na intenzitě, nevěřte na jeho rychlý konec. Přijde matčin dopis a sáhne vám do srdce: uklízeli jsme a bylo to jako po mrtvých.

Podobnost smrti a emigrace nacházíme v emigrantské literatuře velice často, všimli jste si? Pro svět, jehož jste byli součástí, jste zemřeli. A své mámě s těžkými pocity podáváte důkazy, že existujete. Také chorobně čekáte na dopisy, na důkazy existence z druhé strany. Jediný čin, holé datum, a z jediného života se staly dva, dosud nespojené, ten nový je plný trápení. Z vlastní zkušenosti vám říkám: můj duševní stav po emigraci se tak silně dal srovnat jediné se stavem po smrti milovaného synka, že jsem mohla skoro na tváři vidět jejich pověstnou abstraktní spojnicí: existenciální, krizovou situaci.

Tedy tohle je emigrace; nepočítejte, vy doma, že takovou mít nebudete! Raději se připravte na to horší. Ale dočtete až do konce, tohle není celá pravda o emigraci.

Při vaší poemigrační hypersensitivitě zasáhnou zcela náhodné momenty, předem byste na jejich možný účinek ani nepomysleli. Vezměte třeba následující smůlu: v kritickém momentu, kdy člověk musí sbírat síly, protože mu plně došlo, jak těžkou cestu si zvolil, ale kdy se zároveň stále touží vracet, otevře Vaculíkuv «Česky snář», to kouzelné čtení. Cítila jsem z knihy smutek podzimních zahrad, procházela v duchu známými pražskými ulicemi, blízká nálada pražského léta ve mně ožívala, letní krajina v Čechách mi zavoněla. Jako bolestný sen. Co asi dělají místa, ve kterých mi bývalo dobře a která, najednou to vím, jsem měla ráda? Hysterie propuká nevhodně právě před usnutím: a co když se do nich už nikdy nevrátím?

Tak to je špatné, adepti emigrace. Takhle se končit nesmí a nemůže. Věřte, že pak nespíte celou noc, a ráno vstáváte v ještě horším rozpoložení.

Jednou větou jste mne, pane Vaculíku, hodně vyděsil. Autor praví do emigrace se chystající Heleně: Přeju ti, abys tam posla steskem a nemohla se vrátit! (volně). — Vyskočila jsem: zrovna jako byste tu větu poslal i mně! Sugescce věštby mi projela všemi kostmi a bála jsem se.

Ale najednou — promiňte — se mi vzkaz zcela bez mé viny a úmyslu měnil. Omlouvám se za své podvědomí, nevinné jako enfant terrible. Slyšela jsem totiž: Opustíš-li mne, nezahynu. Opustíš-li mne, zahyneš! — Temný osud mi zahrozil z jiné strany. Ale já jsem tu zem měla ráda! A nezáleží mi dosud na žádné jiné! Což musím na svou lásku zemřít, když mi to prorokují ti i tamti?

A teď se ptám: není to všechno tak trochu mýlka, do které nás sice něco trochu přistrčilo, ale přece jen mýlka? Osudová identita, která mne drží a je mým prokletím, poněvadž mne zničí, vymknu-li se jí: či tedy je? Je moje, anebo je to můj tyran, který ví, že o něm vím a budu tedy neschopna ho nerespektovat, můj šéf, který mi nedal povolení překročit hranici, poněvadž pro to nejsem vhodně existenciálně budována, má cestovní kancelář, která říká «všude dobře, doma nejlíp», jsem zkrátka přímo oběť, neříkám svých vztahů, ale přímo lásek, to nejstrašnější, co se v lásce vůbec může stát?

Teoretické definice oné «identity» často vnukají

nemilosrdně strohé závěry, nezdá se vám? Jako bychom obráceně, své vlastní identity, mohli přikazovat jen velmi málo, poněvadž některé síly jsou osudově dány. K pojmu identity se potom tajně druzí i pojem zrady — a tady už se otevírá pole morálního příkazu. Spáchám-li zradu na své identity, pak ji za trest ztrácím a už to nejsem já. Jedna zrada navozuje celý okruh zrad — na národě, na vlasti — a pak je třeba vysloveno, že už mám raději mlčet a tēm doma, kteří těžce drží pozice národního svědomí, nic neříkat. Nemám na to právo. Jak tragicky se to míchá s faktem, že mne třeba oficiální místa zbaví státního občanství!

Bez identity, bez občanství, bez věcí, přátel, bez domova, bez zaměstnání — to jsou mi konce!

Tak tedy emigrace jako zrada dosavadní osobní identity se dá pokládat i za nemorální. A což se často za emigraci neomlouváme? Vždyť podívejte: Nemám identitu a dost tím trpím, strašně se mi stýská, takže to je trest. Trest bývá důsledkem viny. Jako by tedy moje vlastní rozpoložení potvrzovalo vyšší pravdu: odejít se nemá, neuposlechnutí je hodnoceno spravedlivě.

Ale bože, to je přece strašné, hlavně snad typicky české! Nefixujeme až příliš mnoho národních komplexů a traumat v morální příkazy, nesvádíme toho moc ze své vlastní povahy na dobu a okolnosti, v nichž vězíme, nebudujeme teorie identity, které ve své obecné platnosti aplikovány na náš zvláštní český případ budí další morální škody a posilují naše pokrivené postoje vůči světu?

Aby bylo jasno, nepolemizuji vůbec s «Českým snářem» pana Vaculíka. Jeho kniha je tak lidsky blízká a krásná. Uvedla jsem jen jedinou větu, a tím souvislost končí.

Omyl stran identity, který by člověka zavedl na scestí, vyrůstá z holých filosofických tezí o danosti některých základních vztahů a ze specifické interpretace těchto tezí. Rámec, jaký tyto vztahy tvoří pro podstatu osobní identity, je nesporně závazný. S tímto rámcem jsme nepříliš lehce šli z Athén k Pacifiku. Ale když dnes hodnotíme tuto vzdálenost, není to jen vzdalování se tomu, čím jsme byli. Je to také tvorba, jakkoli zpočátku bolest snižuje schopnost tento fakt pochopit. Na této cestě už stojí mnoho a mnoho lidí, víc než se vůbec dalo očekávat.

Kdyby vám někdo doma tvrdil: budete mezi cizinci v cizině — berte to s jistou rezervou. Jistě ten pocit přijde. Budme však spravedliví: což nejsme často cizinci doma mezi lidmi se stejným mateřským jazykem, a což si nevybíráme, aby naše identita, je-li nám naděleno o ni tak pečovat, přímo netrpěla, nýbrž cítila se dobře a mezi svými? Řeč, která funguje při tvorbě vzájemných vztahů, nemusí znamenat dorozumění, ani je-li společný jazyk, to přece dobře víme. V cizině ovšem jazykovou překážku zdolat musíme, a to je první krok ke světu, jenž nám je cizí. Řeči s lidmi, kteří byli dosud cizinci, získáváme znova přátele, a přátelé nejsou již cizinci.

Cesta, jež začala v Athénách, zanechala na každé etapě v duši stopy. Těmi stopami jsou navázané blízké vztahy k lidem, kteří vstoupili do našeho života něčím, co bylo v daném momentu tak významné, že to nemohlo pomínout. Z původních «cizinců» se prostě stali Bill, Louisa, Ben, Nancy, Jesse,

Mike, Betty a další, a my ty lidi máme rádi a oni nás vnímají způsobem, z něhož cítíte porozumění i snahu o pochopení, zájem na vás osobně, všechno to, co potřebuje osudná identita, aby se nesvíjela, jsou opuštěná, vytržená z kontextu, zmatená a vyděšená.

Co tedy byla moje identita tam doma? Můj zvyk tam žít, mé lásky, mí přátelé, můj způsob života mezi lidmi, místy, věcmi, dá se to říci ještě mnoha slovy. Jak tedy k ní připojím nové lidi, «cizince», jestliže, a to se po určitém čase nedá popřít, si s nimi rozumím a jestliže mi už také scházejí, když je déle nevidím? Těžko, říkám vám, těžko. Přehra-da, daná bolestí, co navždy zůstalo tam, jaksi dělí život na dvě půlky. Jenže se pomalu snižuje. Protože, a dodatečně je to i k rozzlobení, osobní identita není pravěký korýš, který ustrne v jedné pozici a v ní zkamení. Naopak, musí mít přece schopnost se rozvíjet, dokavad člověk žije, a to je dokonce velmi vážné, neboť: máte snad v životě vždycky zaručenu naprostou stabilitu, která by vás nenarušila? A co třeba smrt, možná u kohokoli a kdykoli, co pak s identitou? Těch situací, jež vám obrátí všechno v trosky, je přece tolik, nejenom emigrace! A někdy dokonce není ani zdravé, aby nepřišel menší záchvív stability, jenž vám umožní poznat její cenu, ale i její křehkost, tudíž i nutnost mít připraven objem své osobnosti o něco větší než dosavadní stabilita vyžaduje! Také byste měli vědět, že otrés stability není vždy ztráta, ale často může přinést i zisk!

Dokonce bych prohlásila, s bolestí v duši pro své ztracené přátele: čím více je člověk schopen navazovat i zcela nová přátelství v nových situacích, tím širší i hlubší je nejen jeho chápání světa, ale znovu i jeho chápání domova, této tragické a trvalé vnitřní základny.

Noví přátelé v existenciální krizi — ti si zajisté zasluhují, aby je měl člověk rád. Zejména když se s ním chtějí sblížit, a Amerika, to není jen povrchní země, jak si možná přece jen tajně myslíte, skrývající to ze vzdoru před oficiální propagandou. Amerika je také nekonečná rozloha milých, srdečných, závistí, pomluv a podrazů neschopných lidí, kteří vás překvapí. I to tu chci říci, neboť je to spravedlivé. Přijdete jako cizinec, ale pro ně jím velmi brzy nejste. Zajímají se, kdo jste, co se vám líbí, po čem se vám stýská. Chtějí si třeba přečíst Kunderu a mluvit s vámi o psychologii jeho hrdinů. Snaží se vám nahradit rodinu, vycitují, co potřebujete a povzbuzují vás. Dokonce vás svým způsobem obdivují, jak těžký úděl jste si vybrali, neboť co to je opustit domov, to Američan dobře chápe. Nakonec žasnete, kolik stejných věcí vás i je zajímá. A tak se stanete jejich, nebo oni vašimi, přijmete je do života. Identita okřívá a vzpamatovává se. Pomalu se s nimi a pro ně vrací a zároveň pro ně a pro vás ožívá i kontinuita k vaší minulosti, neboť: JÁ jsem přece ten a ten a život mám vlastně jeden... To jste na cestě mít vyhráno. Není to brzy a třeba nikdy docela. Jenže se dá žít, osobnost se přestává cítit katastrofálně neidentická s tím, co byla dřív.

Uběhly vánoce, pro emigranta doba plná stesku. A věřili byste, že může být i dobou dojetí, že identita — ona tvrdohlavá vyvolavačka minulosti — v rukou nových přátel nabírá z přítomnosti lidskou lásku, dávající člověku vždycky smysl, proč žít? Tak

řekněme večer před Štědrým dnem přijdou třeba Bill a Nancy a donesou vám zelenou borovičku, košík s cukrovím nebo doma pečenou buchtou. Váš emigrantský byt vypadá jako o skutečných vánocích, jak je znáte z dětství. Štědrovečerní večeri trávíte obklopeni přáteli, neboť nikdo nesmí ten den zůstat sám! Pod stromečkem jsou pro vás dárky. Nikoli dary, ale tak milé dárky, jak jen mohou věci v této souvislosti být. Nejdražší z nich je umělecká publikace, předmět vaší delší touhy, na kterou se složilo několik mladých grafiků s nevalnými výděly, ale se srdcem plným přání udělat radost. Doma šité panenky, vánoční karty s textem, jenž vás oslovuje jako «nejmilejší přátele, jaké našli» — byla by vaše identita tak zatvrzelý případ, že by nic z toho nebrala na vědomí? Tady jste opět vy a pro někoho, a jestli ne, pak je to vaše vina a nesvádějte nic na černou, ponurou identitu, nebo se jí trochu věnujte výchovou.

Mimochodem: slíbili nám také psa! Tím jsou prostě moji.

Proveďme tedy kritiku identity. Má-li z ducha obecné definice jakožto zasazení člověka do určitých vztahů, ve kterých se také sám realizuje, vyplynout i: já nový svět nepřijmu, protože neladí s mou dosavadní identitou, pak má identita hodně co dělat s úporností člověka, s jeho neschopností snést nové situace, s fixací na minulost a přímo s životním programem přesně ohraničené stability, což jsou vždy vážná nebezpečí pro samy základy skutečné osobnosti. Možná, že naši české identity se skutečně dostalo všeobecně špatné výchovy, anebo stopa myšlenky, že svět je cizí a nepřátelský pronikla příliš do domácí duše. Anebo jsme tak historicky nešťastní, že prostě v cizině musíme trpět mnohem více než jini? Nerada bych byla nespravedlivá.

Ať je to jak chce, adepti emigrace, krize přijde, asi je moc málo výjimek. Neříkejte, že už dávno nejste vlastenci, objevíte, že jde ještě o mnoho jiných věcí! Ale jak vidíte, máte i naději, že vaše identita dostane nové životní podněty; rozvine se novými přátelstvími, okolnostmi, láskami, zkušenostmi. Sil musí mít člověk mnoho, to ano, někoho nemine ani psychiatr, jistě, to jste nevěděli? V těch chvílích musíte zúžit svůj životní pohled a zaměřit se na to nejdůležitější. Krize se přeměňuje v krátkodobý plán: zítra, za týden, potom, až... Malé krůčky z ní vedou ven, nic zdánlivě podstatného zprvu nedokážete. A přece je právě toto ten nejhodnotnější počátek. Všechno je strašlivě bolestné, teprve se takto smiřujete s přítomností. S problémem minulosti a budoucnosti si pak, uklidnění přítomností, už nějak poradíte. Vidíte, identita je také záležitostí časového rozměru, kontinuity minulosti, přítomnosti a budoucnosti.

A víte, že nás mnoho Čechů v emigraci upřímně rozčílilo? To je jako byste se octli znova ve své vlasti, po které se vám právě tolik stýská, jenže i s jejími špatnými stránkami, po kterých rozhodně stesk necítíte, leda vás to svádí proti nim veřejně mluvit a psát. Pobyt mezi americkými přáteli vám pak docela může připadat jako duševní oáza. Samo sebou nic neplatí paušálně — ani tyto výroky ne, neboť jsme naopak našli i mnoho nových a cenných českých přátelství — ale identita může prostě trpět či prospívat tu i tam.

San Diego, 1. ledna 1984.

OBRANA ROCKU

V Tribuně č. 12/83 a v Rudém právu dne 30.3.83 se objevily články, které jako dělostřecká příprava ohlásily frontální úřední likvidaci rockových skupin jako je Pražský výběr, Jasná páka, Letadlo a další. Hon na čarodějnice začal. V Tribuně to mělo název «Nová vlna se starým obsahem» a v Rudém právu se to jmenovalo «Prevít rock — a my?». Exekutory těchto úderů se stali Jan Krýzl a Zdena Bakešová.

Oběma autorům odpověděl jménem Jazzové sekce, člena Mezinárodní jazzové federace při Hudební radě UNESCO, obsáhlým dopisem Josef Vlček. Ze studie «Rock na levém křídle», která ve své první části usvědčuje autory útoku z naprosté neznalosti předmětu, o němž píší, vyjímáme:

Konečně o české scéně

«Bojovati za to, co vzniká, je jediný boj, jenž stojí za to, aby byl bojován.»

Bedřich Václavek

Blížíme se k jádru naší odpovědi. Známe už kvalifikaci Jana Krýzla, s nímž se odvažuje soudit populární hudbu doma i za hranicemi, a víme, jak diametrálně odlišná je opravdová podstata punku od toho, co jeho perem Tribuna hlásá.

Nemluví příliš ve prospěch západních diverzních centrál, když se pokoušejí podvracet naši společnost pomocí kultury, jež je programově kapitalismu nepřátelská. Vymlouvat se na ně a zakrývat jimi vlastní neschopnost, to už je dlouholetá praxe, jíž se u nás maskují nedostatečné výsledky při práci s mládeží. Podle toho se také upravují fakta. Ještě nedávno byl John Lennon cynickým, excentrickým milionářem, dnes je málem obětí CIA. Včera byl Stern naším úhlavním nepřítelem, dnes ho citujeme jako nejvyšší autoritu. Bezpáteřnictví a oportunistus, kam se člověk podívá.

Leč k problematice české vlny. Od počátku se jí tak říkalo, protože punk zdiskreditovali novináři z Vlasty a Mladé fronty (tam jste tehdy dělala, že, soudružko Bakešová?), nadopovaní právě články ze Spieglu a Sternu, když ho vylicili málem jako to nejhorší, co lidstvo dosud vytvořilo.

První zajímavé české kapely tohoto typu se objevily v roce 1979 a během tří let se v rámci zájmové umělecké činnosti objevila řada opravdu pozoruhodných souborů.

Na rozdíl od vaší teorie o «pašovaných deskách», které mají údajně podvracet správné zaměření českého rocku, musíme konstatovat, že právě česká nová vlna vznikla v izolaci od světového dění. Nahrávky z alternativních trhů jsou těžko dostupné a Radio Luxembourg novou vlnu nehraje. A tak kapely začaly navazovat na české tradice a díky tomu, že měly ve svém repertoáru jen minimum přejatých písní, začaly psát i české texty. Dokonce v takové míře, jaká v českém rocku v jeho více než dvacetile-

té historii nemá obdoby. Pochopitelně, ne každý z nich je zdařilý, ale dnes už můžeme říci, v čem je jejich přínos. Je to především smysl pro parodistickou zkratku, ironie, satira, černý humor, travestie. V jednom jsou však tyto písně bezbranné — pár slov vytržených z kontextu udělá z Jasně páky sprosláky a z Letadla blbce. To se vám povedlo skvěle, soudruhu Krýzle. Doufejme, že vaší metody analýzy textů budou naši ideologové používat co nejčastěji. Představte si, že v některém z příštích čísel vašeho časopisu někdo ocituje píseň «To pivečko je věru nebeský dar» a na to konto odsoudí Prodanou nevěstu jako vulgární oslavu alkoholismu. Třeba ji potom v Národním divadle kulturní inspektor nepovolí. . .

Nevadí vám dechovka a lidové písně? Předpokládáme, že proti ní nic nemáte. A vidíte, právě tam naleznete daleko větší množství «důmyslných slov», jak říkáte: juchuchů, mcarara a podobně. Ale u Pražského výběru vám to vadí. Že by dvojí metr?

Ještě hůř je na tom skupina Bronz, která nemá s novou vlnou nic společného. Její členové — ještě když si říkali Barnodaj a Progres II — natočili desku Kniha džunglí. Byla to rocková opera, dobře přijatá kritikou i nadřízenými orgány. Dokonce i cenu snad za to dostali. V této opeře zpívá jedna ze záporných postav árii se slovy «náš pán je král, má jméno heroin». Protože to byla skladba zdařilá, zůstala v repertoáru dodnes. Vlastně ne, zůstala v repertoáru jen do té doby, než jste si jí povšiml a označil ji za «výraz nihilismu a cynismu» a «výplod chorého mozku». Co si tak předtím, než něco napíšete, ověřit pár fakt? Takhle to vypadá, že levá ruka neví, co dělá pravá.

Jen tak mimochodem, slyšel jste některou z těch odsuzovaných kapel? Asi ne, protože jen těžko byste mohl tvrdit, že Bronz, Zkárovaný přehled, Žabí hlen nebo Žlutý pes mají něco společného s novou vlnou. Ach, pardon, vždyť vy jste na těch koncertech klidně mohl být. Přece jsme si na několika předchozích stránkách dokázali, že vůbec nevíte, co nová vlna je.

Ale když už jsem se zmínil o názvech kapel, můžeme si o nich povědět něco víc. Bude to jen další důkaz, jak fušersky je váš článek slátán.

Zkárovaný přehled byl soubor, který nikdy neexistoval. Jednalo se o humornou scénku dvou mláďenců, parodující playbackové manýry některých televizních umělců. Vystoupili s ní jednou jedinkrát na koncertě v Řevnicích.

Parchanti se správně jmenují Pancharti. Jediný pohled do slovníku českého jazyka vám napoví, jak veliký je v tom rozdíl.

Žlutý pes byl pojmenován podle slavného indiánského náčelníka. Soubor tohoto názvu používá od roku 1981. Je to bluesová skupina, která nemá s novou vlnou nic společného.

Žabí hlen působil v letech 1977-1979, tedy ještě před nástupem nové vlny v Československu. Při svých řídkých vystoupeních užíval zásadně jména Žába.

Prvotřídní informovanost je tou hlavní vizitkou dobrého socialistického novináře. Objektivnost, díky takovým jako jste vy, už dávno nečekáme.

Dnes se začínají pomalu rýsovat některé vlastnosti nové vlny, nesrovnatelné s ničím, co tu bylo předtím. Lidový jazyk, prvky lidového humoru. Občas tendence k epickému příběhu, typická pro městský folklór. Běžná schopnost reagovat na události dne. Flexibilita. Samouctví. Nezávislá kultura, jíž se nechce pronikat do sdělovacích prostředků. Nezájem o hudební byznys. Spontánní přístup k tvorbě i interpretaci.

Tvrdí se, že prý vyhynulo lidové umění. V třicátých letech jeho roli většinou přejala masová píseň a s nástupem televize došlo k úplnému zpasivnění veřejnosti. V této situaci se nová vlna stává první formou folklóru v industriální společnosti. To znamená, že znovu vzniká hudba, kterou může dělat každý, kdo má co říci, a nikdo přitom nehledí na techniku hry. Konečně se zrodila forma bělošské populární hudby, kde na prvním místě stojí tvůrce a nikoliv interpret.

První generace folklóru v industriální společnosti je samozřejmě naprosto odlišná od toho, co jsme si dodnes pod pojmem lidové umění představovali. Tvoří s prostředky, které odpovídají době, v níž vzniká, zabývá se tématy, která korespondují se skutečným životem. Ne tím televizním.

V tom také leží příčina toho, že nová vlna zbourala pojem hvězdy. Kapela tvoří jako kolektiv a posluchač ji také jako kolektiv vnímá. Na rozdíl od minulých dob jen málokdo zná jména účinkujících, rozhodující je celek.

Podobně i způsob oblékání, který se vám tolik nelíbí, vychází z lidové tradice, z toho, čemu M.M. Bachtin říká «smíchová forma» (M.M. Bachtin, François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance, Praha 1975). Odjakživa tu byla jako protipól obřadní vážnosti, jíž je přesycen oficiální svět. Říkalo se jí masopust, karneval, pouliční lidové divadlo! Novou vlnu to sblíží s další důležitou dimenzí — se soudobými divadelními postupy, jež novátorsky rozvíjí. Máloco bylo tak dokonalou demonstrací sepětí lidové kultury divadelního smíchového typu a jejího smyslu pro groteskno a dnešním životem jako koncerty dnes zlikvidovaného Pražského výběru.

Hradecký skandál aneb Cui bono

«Komunističtí malíři, budou-li se vás ptát, jste-li komunisté, je lepší, můžete-li jako důkaz předložit spíše své obrazy než své stranické legitimace.»

Bertolt Brecht

Protože vy i my jsme kulturní lidé žijící v civilizované společnosti, předpokládejme, že váš článek nebyl orientován k naprosté destrukci díla jiných lidí, jak se na první pohled zdá. Snažíme se vžít do představy, že jste jednal alespoň z nějakého důvodu bona fide.

Můžeme říci, že patří k největším záporům vašeho článku, když většina čtenářů, především mla-

dých, není schopna v něm nalézt jediné zrno aktu dobré vůle, pozitivní cíl, pro nějž byl napsán. I to je důkaz «vysoké kvality» vaší novinářské práce.

Znovu vám tedy nabízíme berličku a pokusíme se vysledovat, v čem je jádro celého článku. Z notně zkresleného líčení koncertu Pražského výběru v jiném čísle Tribuny (viz dopis Judity Grosmannové v Tribuně 8/1983) i z podobně upraveného popisu vystoupení Letadla v Hořicích, otištěného ve vašem článku, docházíme k předpokladu, že vaše hlavní výhrada směřuje k negativnímu dojmu z vystupování skupin a především jejich posluchačů.

Řadu výhrad, které máte proti skupinám, jsme již probrali. Dodejme však k tomu ještě, že moderní rockový interpret — hudebník i zpěvák — stále více prolíná své původní muzikantské řemeslo s povoláním herce. Naplňuje se tím moderní estetická tradice, kterou našemu umění odkázal Emil František Burian (viz J. Kladiwa, E.F. Burian, Praha 1983), tradice vycházející z českých podmínek a českého prostředí. Pronásledovat někoho za to, že vystupuje s růžovou sítkou na vlasy, je tím postaveno přibližně na takovou úroveň, jako by byla znemožňována herci práce za to, že hrál v Bílé nemoci Maršála nebo v nějaké komedii dell'arte strakatě oblečeného tlučhubu.

S publikem je to ovšem horší. Nicméně si už musíme jednou veřejně říci, že v každé kulturní zemi za ně odpovídá pořadatel, nikoliv umělec. Přesto se u nás v posledním desetiletí stalo zvykem pronásledovat kapely za jejich diváky.

Problém je ale uložen mnohem hlouběji. Není totiž žádným tajemstvím, že v naší společnosti již dlouhá leta roste vlna násilí a výtržnictví. Už celá sedmdesátá leta provází vandalismus, jemuž v historii naší společnosti není rovno. Zasahuje její široké spektrum, nejen kulturní a sportovní akce, u nichž je nejevidentnější. Ty mají jinou roli — při fotbale nebo rockovém koncertě se individua s ničivými sklony shromažďují do skupin, v nichž se cítí silnější. Tak je tomu dvacet let, ne-li více. A bylo tomu tak, ať hrála Sparta dobře či špatně, ať se hrál rock'n'roll, hard rock nebo punk.

Je-li dnes těchto negativních jevů více než kdy jindy, nemůžeme to v žádném případě svádět na rockové koncerty. Naopak, musíme se otázat, kdo byl v minulých letech odpovědný za práci s mládeží, především s její dělnickou a učňovskou vrstvou, kdo ji takto připravil pro život. Ovoce jeho sadby — rozmlácené náhrobní kameny, urvaná telefonní sluchátka a zbité noční chodce — právě dnes sklízíme.

Shazovat odpovědnost za zanedbanou práci s mládeží, na níž se podílejí celé ministerské aparáty, na několik rockových kapel, jejichž estetické názory jsme se ani nesnažili pochopit, vede nepochybně k vytvoření dalšího «honu na čarodějnice» v populární hudbě. Punkýši tím doplní osudy Merty, Mišíka, Katapultu. Stanou se další záplatou, jíž se zalepují díry, kterým mohlo být zabráněno dávno předtím, jinde a jinak. Smutné je, že tentokrát byl jako záplata zvolen takový hudební proud, v němž dominuje tendence k přirozené sociální a politické angažovanosti. Rock, jenž celou svou podstatou je na levém křídle.

Ale fajn, nebezpečné osoby se už neobjeví na koncertech skupin nové vlny. Ale scházet se budou jin-

de a rozbitých telefonních budek neubude. Horší však budou sekundární následky. A to nebude jen přerušování kontinuity hudebního vývoje, ale především nenávisť vůči těm, kdo berou mládeži její hudbu, nedůvěra v kulturní politiku strany, další pokřivení morálního profilu naší společnosti. Vždyť tím, že jste si za platformu svého zlučovitého výpadu zvolil právě Tribunu, veřejnost ztotožňuje vaše názory s ideologií KSČ.

Tím se dostáváme k poslední otázce vaší polemiky. Komu ku prospěchu? Kdo nejvíce vydělal na vašich článcích, soudruhu Krýzle a soudružko Bakešová?

Každý mladý občan Československa měl v posledních letech řadu příležitostí opustit tuto zemi. Kdo tu nemohl pro svůj názor na svět nebo touhu po větším výběru sýrů či gramofonů žít, odešel. Taky dobře. Zbyli tu jen ti (a je nás hezkých pár desítek tisíc mladých lidí), jimž osud naší země není a nebyl cizí. Máme ale těch zbylých čtyřicet nebo padesát let našich životů strávit v ustavičné hrozbě, že zítra nebo pozítří přijde zase nějaký Jan Krýzl se zfušovaným a neodborným článkem a využije respektu před hlavním ideologickým orgánem strany, aby zlikvidoval práci mnoha lidí a mnoha let? Můžeme si vůbec v téhle patnáctimiliónové zemi takový luxus dovolit? A budeme ještě dlouho zbaběle přijímat takové poškozování zájmů naší kultury, nebo už konečně dost?

Všichni dobře víme, jaký vliv má populární hudba na mládež. A není to jen píseň sama, co sleduje mladý posluchač. Zajímá ho stejnou měrou vše, co se okolo ní píše a mluví. Jak se přitom vyrovná s tím, že nejváženější tiskoviny v ČSSR přinesou takovou kolekci evidentních lží, jaká byla ve vašich článcích?

To, co by jen stěží dokázaly zahraniční diverzní centrály, na něž se vymlouváte, to se povedlo vám. Zasíláte své články v Tribuně a Rudém právu nedůvěru a nenávisť v tisících mladých lidí. Přitom to není jen nedůvěra k vašim osobám, je to nedůvěra ke sdělovacím prostředkům, které vaše nepravdy otiskly, je to nedůvěra ke komunistické straně, již jste svými pracemi, publikovanými v jejích hlavních orgánech, těžce ublížili.

Pokazili jste část dlouholeté práce KSČ. A proto vás, soudružko Bakešová a soudruhu Krýzle, obviňujeme z poškozování zájmů strany na jednom z míst nejcitlivějších — mezi mládeží.

Komu ku prospěchu?

Odpovězte si sami.

Josef Vlček (Praha 11.-18.4.1983)

Převzato bez autorova vědomí z edice «Dokumenty Jazzové sekce», č. 1: Rock na levém křídle (Dopis Josefa Vlčka autorům článků «Nová vlna» se starým obsahem a Prevít rock — a my?).

Návrh na udělení Pulitzerovy ceny

JULIÁN SLATINA

Pulitzerovu cenu, trofej udílenou za vrcholné výkony na poli žurnalistiky, navrhuji v roce 1984 přisoudit Tribuně, týdeníku pro ideologii a politiku, a jejímu šéfredaktorovi Jaroslavu Kojzarovi, a to za pohotovost zpravodajství, vysoko přesahující mezinárodní normy. K výkonu světové třídy se toto periodikum, i jindy vynikající nevšední úrovní poutavosti a zpravodajské zdatnosti, vzepjalo dne 23. listopadu 1983 ve svém 47. čísle, a to na straně 15. Tam umístilo zprávu, jejíž výjimečný dosah a závažnost, zejména pro československé čtenáře, by mohly vzhledem ke zcela nedostatečné pozornosti, kterou tomuto listu věnují, uniknout. To se stát nesmí, a proto zprávu rád zde reprodukuji:

«V Sovětském svazu bude ve dnech 2.-11. ledna 1985 uskutečněno výběrové sociálně demografické šetření, které zahrne asi 5% sovětského obyvatelstva».

Neptejte se prosím,

- 1) podle jakých kritérií se bude dít výběr šetřených obyvatel;
- 2) co se vlastně bude sociálně demograficky vyšetřovat, a proč; ani pak
- 3) proč se vybere právě pět procent obyvatelstva, a ne dejme tomu 30% nebo 0,5 procenta.

Neptejte se, jelikož to za prvé nevím, a za druhé je mi to srdečně jedno. Snad jako vám. Na vyzname-

nání Pulitzerovou cenou však trvám, a to za pohotovost. Oznamit tak převratný fakt, jako že bude každý dvacátý občan našeho velkého bratra podroben nějakému šetření, oznamit to československému čtenářstvu, a ještě k tomu s předstihem čtrnácti měsíců, je věru výkon hodný světového obdivu. Vždyť jen uvažme, jak dychtivě každý československý občan sahá po takových vzrušujících zprávách, daleko zvědavěji, než by vnímal údaje o tom, kolik a jakých nedostatkových výrobků našeho hospodářství se vyváží třeba do SSSR (a za kolik), kdo všechno je perzekvován a diskriminován za svoje názory, anebo co nás stojí instalace nových sovětských nukleárních raket a vůbec zbrojení, a tak dále... Neboť přední starosti Čechů a Slováků jsou nevyhnutelně akce jako demografické šetření o pěti procentech přátel nejvěrnějších. A to konkrétně v roce 1985. Vždyť kdoví, zda nejde o kulaté výročí dílčího sčítání ruských mužiků v roce 1885, nebo dokonce o sto let předtím, za Kateřiny Veliké...

Trvám tudíž na svém návrhu Pulitzerovy ceny pro Tribunu. Arciť pod jednou podmínkou: že nás totiž bude šéfredaktor Kojzar nadále průběžně informovat o tom, jak probíhají přípravy na pětiprocentní šetření. Vím sice předem, že budou probíhat úspěšně, ale přece jen bych ocenil aspoň měsíčně nějaký ten detail. Když jsou konkrétní údaje o lecčems přímo u nás tak vzácné, tak aspoň abychom věděli, co se bude dít napřesrok v bratrské federaci.

FANTAZMA FANATIKA

Román zasloužilého umělce Alexeje Pludka *Ne-přítel z Atlantidy* (Čs. spisovatel, 1981, edice Žatva, str. 488, náklad 48 000 výtisků) se dá stěží označit za historický román, ačkoli — podle záložky — tvoří úvod volného triptychu o předantických civilizacích (navazuje na něj Faraónův písař a Rádce velkých rádžů). Nezvalovu dramatu *Dnes* ještě zapadá slunce nad Atlantidou se všeobecně dostalo žánrového určení básnická hra a nikoho ani nenapadlo mluvit nad ním o historickém příběhu. A. Pludek posouvá děj svého románu do dávnověku tak předhistorického, že pro něj neplatí žádná omezení daná fakty, že nemusí respektovat prakticky nic a může popustit uzdu své fantazii, jak mu libo. Spíš by se dalo uvažovat o science-fiction, odehrávajícím se v čase posunutém místo do daleké budoucnosti do daleké minulosti: prakticky to vyjde nastejno, čtenář je také vydán na milost vypravěčově vynalézavosti, pokud jde o technické zázraky i o společenské uspořádání a problémy.

Podle Pludka se před onou katastrofou, o níž mluví Platón, udály ještě dvě jiné, samozřejmě ještě mnohem vzdálenější. K tě nejbliž předcházející, tedy druhé zkáze, došlo před patnácti tisíciletími (str. 34), jindy dokonce je udáváno dvacet tisíciletí (str. 484). Na tisíciletí se tu příliš nehledí, takže tomuto lapsu se ani příliš nemusíme divit. Je jich v textu daleko víc, nejen pokud jde o časové údaje. Tak například vládce Atlantidy tvrdí na str. 450, že je poprvé po tisíciletích donucen použít násilí, ale na str. 396 si hlavní hrdina Hero vzpomíná, jak strašlivá «světelná zbraň» srovnala se zemí brány a pevnost Vládce západu (patřil do soustátí Atlantidy), předáci vzpoury byli popraveni a na popravišti byla vztyčena obrovitá kamenná hlava z černého čediče. «Takové jsou vztyčovány všude, kde je vítězně zdolán odpor těch, kdo se brání pokroku, jednotě a vzdělání. Pobřeží všech kontinentů, ba i vzdálené ostrovy v oceáně. . . jsou jich plné.» Pokrok a jednota tedy přece jen slavily dost často krvavé triumfy.

Všimněme si nejprve, jaká je vládní forma a správní uspořádání Ostrovní říše, kterou sjednotila pod svou vládou Atlantida.

Jde o soustátí deseti relativně samostatných celků, v jejichž čele stojí králové. Nad nimi všemi je První z Desíti, Syn slunce, který sídlí v hlavním městě, jež je nazýváno Srdce Atlantidy. Ústřední mocnost, Atlantida, je tak silná, že nikoho z ostatních devíti satelitních králů ani nenapadne pomyslit na nějaké «sebeurčení až do odtržení». (Jak jsme viděli, leckde se autor této fikci zpronevěřil). První z Desíti, Syn slunce, má k ruce Nejvyšší radu, kterou tvoří vznešení členové Sedmkrát sedmi rodin. Atlantis je totiž přísně stavovský stát, jehož společnost je rozdělena na kasty a «okruhy». Hlavní město má sedm těchto okruhů, v každém žijí různé kasty. První je nejvznešenější — tady jsou právě usídleny privilegované rody Sedmkrát sedmi rodin, v šestém už bydlí «luza» a nejspovrženější je okruh sedmý, což je zvláštní osada, přelidněná a nepřehledná, její obyvatelé používají neznámého jazyka, mají nezvyklé tváře, podivný

oděv i způsob života a neradi pracují — jsou to kupci, cizáci. Ti nesmějí z toho zvláštního ghetta bez povolení do vyššího okruhu ani vkročit, natož někde jinde žít!

Syn slunce a Nejvyšší rada však nejsou na samém vrcholku moci. Nad nimi bdí ještě záhadní Strážci Nejvyššího tajemství, ti bydlí v tzv. Zakázané osadě, kam je ostatním vstup zakázán pod trestem smrti. Nejvyšším z nich je Velekněz Pána hlubin, Atain, jenž «zná den a hodinu, co kdy se stane», je vševědoucí a poskytuje lidem rady do života. Podivné ovšem je, že neví o těch nejzávažnějších věcech, například že mezi svými Strážci Nejvyššího tajemství má zrádce!

Tomuto hierarchickému uspořádání moci odpovídá zcela centralizovaná organizace veřejného života. Každá činnost má svůj řídicí úřad. Existuje Úřad pro výchovu uměním, Úřad zvláštních služeb, Úřad pro soupis obyvatel, Sbor diplomatických zástupců ve sprátených zemích, Státní královský archiv, Výbor pro osvětlení veřejných prostranství, Vysoká škola umění, Státní zásobovací středisko atd. Státní divadlo pojme například pod svou kopuli sto tisíc diváků!

Technická vyspělost atlantské civilizace je vůbec nesmírná a tvoří v podstatě analogii civilizace naší. Hlavní město má třeba rychlé světelné informační spojení s celou rozlehlou říší, jednotlivé místnosti Skleněného paláce (tj. vládního ústředí) jsou propojeny obrazově, po ulicích jezdí veřejná vozidla i státní vozíky pro hodnostáře, poháněné pomocí soustrojí, jež přenáší tlak a tah spodních proudů vody a převádí je v tažnou sílu. Na velkých třídách se večer automaticky rozsvěčují na vysokých stožárech světelné koule, vojsko má k dispozici «tajnou zbraň», jež pomocí paprsku roztaví kdeco, používá se různých typů letadel, která využívají vzdušných proudů a létají prakticky do jakékoli vzdálenosti. Samozřejmě se setkáme s tím, že důvěrné rozhovory jsou — všichni s tím počítají — tajně zaznamenávány, «hodnostáři dostávají zpravidla všechno z první ruky a přesněji, než bylo sděleno obyvatelům» atd. V Desátém království jsou ještě dál než my: mají výtažky a prášky, jež «zamezují opotřebování lidského těla, oživují stárnoucí buňky, zvláčňují svalstvo, nervy a mozek a tak činí člověka nesmrtelným» (str. 326).

Tato neomezená technická moc, kterou si přidíval autor, nám jen potvrdí, že jde o určitý typ science-fiction, propojený s dobrodružným příběhem. Postupy dobrodružného románu se tu vyskytují v čisté formě: napjati div už nelitujeme života hrdinů, kteří se dostanou do neřešitelného nebezpečí, když tu autor sáhne po technickém prostředku nám dosud utajeném a jím vyvede ohroženého jedince z tísně. Zde například se to týká nešťastné Rei, jež ztratila panenství za válečné výpravy Desátého království, za což je trest ukamenováním. Autor však vždycky najde další právní možnost, jak ji zachránit, a když už se zdá, že je opravdu všechno ztraceno, zjistí se, že na lodi, na níž Reia pluje, je speciální letadlo s kolmým startem, s nímž dívka pronásledovatelům unikne.

Všechny tyto indicie svědčí pouze o umělecky chatrné koncepci a lacinosti vypravěčských prostředků, což by nás u A. Pludka snad ani příliš nepřekvapovalo. Nebudu se však u nich zdržovat, ačkoli by tady bylo dost a dost vděčných příležitostí ke škodolibostem. Jde mi o něco jiného: ukázat, jaká je — řečeno se záložkou knihy — filozofická rovina Pludkova fantazijního řešení zkázy Atlantidy, přesněji, jaké je autorovo světonázorové stanovisko.

* * *

Děj je sevřen do několika měsíců před (třetí) zkázou a v jeho středu se pohybuje hlavní postava, archivář Hero, jeden ze vznešeného rodu Atlantánů. Příběh začíná mimo Atlantidu. Hero je vyslán až do vzdáleného Piliře východu, nově budovaného města, aby podal zprávu, jak tam postupují práce. Zjišťuje všude strašlivý šlendrián, podvody, krádeže, veřejní strážci kradou spolu s ostatními, ale «nepořádek na stavbě... je pouze zrcadlem nepořádku na mnohem vyšších místech» (str. 13). Odtud začíná hlavní téma románu: kde se vzal tento mravní pokles Atlantidy, co je příčinou toho, že po tisíciletí pevná říše upadá a ztrácí autoritu u sprátených zemí? Desáté království si dokonce troufalo vyslat proti Piliři východu válečné loďstvo, což je zřejmý pokus o vzpouru proti ústřední mocnosti.

Mravní úpadek se týká všech oblastí života a zasahuje každou činnost. Vztahy mezi muži a ženami ztratily někdejší ušlechtilost, milenci se tělesně sblíží bez skrupulí, nevěra není pokládána za poklesek. I Herova rodina je postižena: svobodná dcera otěhotněla. Zpusťly mravy, rozmohlo se opilství, prostituce, zhýralost a pýcha. Jiné je teď i umění, dřívější figurální, pečlivě vypracovaná sousoší klasického stylu nahradily «nefigurální struktury kontrastních tvarů a barev i rozličných hmot. Některá tato díla jsou dost nesrozumitelná, zejména ta nejnovější. Kupují je zbohatlíci a také ve veřejných galeriích se jim dostává nepřiměřeného prostoru» (str. 148-9). Vznikly samozřejmě i generační spory. Mládež, reprezentovaná Herovým synem Odeonem, odmítá všechno, co vytvořili otcové, «nade vším ohrnuje nos, kdeco by dělala líp... nic není správné, všechno je jinak» (str. 96). Odeon si na každý důvod, jímž je usvědčován, najde dva protidůvody, jeho nespokojenost s nynějším stavem, s otcovými názory a činy je «naprosta, všeobecná a zásadní». Otcí Herovi je jasné, že «skupina mladých lidí chce na sebe strhnout pozornost, aby mohla být pokládána za mluvčí určité vrstvy obyvatel nespokojených se svým postavením» (str. 102). Bezděky se tak dozvídáme, že existují nějaké vrstvy nespokojené buď s vládou nebo se sociálním postavením, ale autor nám zapomene sdělit, o jaké vrstvy jde a v čem jejich nespokojenost tkví.

Odeon dokonce napsal zcela protitradiční hru, kterou už však schválil — po jakýchsi temných zásazích odkudsi — Úřad pro výchovu uměním, k provozování při slavnosti slunovratu, a urazil tím největšího žijícího básníka Laona. Mládež provokuje hesly «Volnost a svoboda, nezávislost a samozřejmost!» Když je nakonec přece jen provozována

Laonova hra, mladí zorganizují v divadle skandál, aby probudili veřejnost, jsouc přesvědčeni, že lid je bude bránit, že se přidá na jejich stranu a oni pak provolají novou Nejvyšší radu a ta zvolí nového Prvního z Desíti. Ke skandálu sice dojde, ale mladí zůstanou osamoceni a Odeon se musí skrýt.

O jeho mravní úrovni se otec přesvědčí, když zjistí, že syn byl v sedmém okruhu v nevěstinci za Reiou! Sám ovšem nemá tak docela čisté svědomí, vždyť ještě za pobytu v Piliři východu neodolal pokušení a s panenskou Reiou, svou zajatkyň, se vyspal, čímž ji uvedl do neslýchaného nebezpečí (ukamenování), ale zachránil ji svou diplomatickou důvtipností i odvahou. Jenže on se přece dopustil něčeho horšího: prznění rasy, protože «cizinka je horší než děvka». «Ještě že není černoška!» zděšeně zvolá Herova matka, když se to dozví, a ta netrpí sexuální prudérii, naopak, i ve svém pokročilém věku (je lékařkou) si užívá. Hero ovšem uklidňuje své svědomí tím, že smyslové vzplanutí nemůže být hříchem. «Je-li, pak jsme viníky oba. Nemůže být přece hříchem to, co je odvěké, prosté a přirozené» (str. 82). Zkrátka, dokonalý diplomat i při jednání se svým svědomím!

Hero si položí základní otázku po příčinách mravního rozvratu v Atlantidě v příznačné formě. Neptá se, čím byl způsoben, jaké vnitřní síly tuto společenskou krizi rozpoutaly, nýbrž: *kdo* to způsobil. Odpověď proto musí být zase osobní. Zní: *oni*. Oni stojí za vším, oni zasahují neuvěřitelně prohnáním způsobem, drzým a záhadným, do veřejného života i do soukromí lidí. Jsou to nepřátelé, jejich «Vpád do atlantského společenství byl náhlý a dravý», teď už jsou prakticky všude, jejich moc sahá do nejvyšších míst a možnosti mají přímo neomezené. Kdo jsou to však *oni*? To Hero dlouho nemůže zjistit. Jako znalec historie ovšem ví, že existuje Zpráva o zničení říše Mu. Vševedoucí Atain mu dokonce dá její původní znění, protože *oni* původní text zpotvořili, aby zahladili stopy svých činů. A druhá zkáza Atlantidy byla vlastně obrovitým zápasem mezi Stoupenci pravdy a Uctívači moci, kdy Uctívači moci zvítězili, na několik staletí ovládli zemi, ale pak byli přemoženi a rozprchli se do jakýchsi neobydlených končin. Tito původci někdejších zkáz jsou zřejmě znovu přítomni v nynější Atlantidě, oni jsou příčinou všech obtíží, zmatků, a z nich hrozí Atlantidě smrtelné nebezpečí. «Semeno zkázy, dědictví říše Mu, už dalo vyrůst jedovatému stromu» (str. 199).

Hero se pořád nemůže dopátrat, kdo jsou to *oni*, neboť nikdo je v rozhovoru s ním přímo nepojmenuje, ze strachu před jejich intrikami, každý jen tiše šeptne a bojácně se rozhlíží: to *oni*, za všechno mohou *oni*. (Podtrhuje autor románu — nn). Naštěstí má Hero třídní instinkt, odjakživa jsou mu odporní cizáci, kupci ze sedmého okruhu, z toho zvláštního ghetta. A tak se postupně dobere odpovědi: *oni*, to jsou odporní kupci-boháči, jejichž chapadla obchvátla celou atlantskou společnost.

Na str. 199 je Herovo prozření vylíčeno takto:

«V jakých rukou se ocitlo bohatství Atlantidy? Vlastně to dávno tušil. Kdo má klíč od našich úst, ne-li *oni*? Nikdo není bohatší než kupci. Nikdo nevlastní víc zásob, nevysílá ke všem pevninám víc

obchodních lodí, nemá shromážděno víc pokladů...

A kdo v Atlantidě rozhoduje o tom, co je správné v umění, ve vědě, ve výuce mladého pokolení? Cizinci sedí v Úradě pro výchovu uměním. Mají stoupence ve Zpravodajském úradě, z pohodlně hodnostáři ze Sedmkrát sedmi rodin připustili, aby za ně vypracovávali učební texty pro školy, včetně Vysokého učení základů moudrosti. Proto zmizelo tolik dokladů o minulosti Ostrovní říše přímo ze Státního archivu.

A kdo jiný se podílí na vypracovávání zákonů, než oni? Vymohli si za úplatky právo sestavovat nařízení platná pro cizineckou čtvrt. Později projeví svou horlivost v právnickém studiu, takže jim byly postupně svěřovány podřízené úřady. A konečně se stali pro své představené nezbytnými svou pílí. Kdo ovlivňuje z pozadí Nejvyšší dvůr? Kdo poradní zákonodárný sbor Nejvyšší rady?»

Tak vypadá smutný obraz atlantské společnosti, je sevřena nemilosrdnými pařáty kupců. Ba dokonce, když je Hero pozván do Zakázané osady k Atainovi, s hrůzou zjišťuje, že «také tam jsou oni, slyší každé slovo a sledují každý pohyb, činí svá vlastní rozhodnutí». A když je přerušeno dálkové světelné spojení s ostatní Ostrovní říší, «kupci» přesto odkudsi zprávy získávají, čehož ovšem zlovolně využívají.

A jak tito «kupci» vypadají? Na rozdíl od Atlantánů, kteří mají plavé vlasy, světlou pleť a nebesky modré oči, odpuzuje každý «kupec» zdálky už svým zjevem: «tmavé kudrnaté vlasy, velký zahnutý nos, temné uzké oči, toporné pohyby, zřejmě má ploché nohy, číhavý výraz... A ten hlas! Skryvaná úlisnost, nacvičená podbizivost, tajejná nadutost!» (str. 207). Králi Desátého království dokonce «kupci» smrdí na dálku, «musel se přemáhat, aby si před nimi nedal rozpráshit voňavku nebo zapálit kořen proti zlým duchům» (str. 328).

Posléze už není pochyb, že rozsáhlá cizopasnická činnost «kupců» si zasluhuje jediného označení: *spiknutí*. Ano, to je to pravé slovo, jež náš autor našel, vhodnější vskutku najít nemohl. Vinu na společenskou krizi, jež zachvátila Atlantidu, nemají podle Hera neřešené hlubinné vývojové problémy, napětí mezi «okruhy» či snaha určitých sil najít východisko z krize «revolucí». Nikoli, za tím vším je skryto předem naplánované tajné spolčení, jehož organizátory ovšem při činnosti nevidíme — v tom je totiž jejich síla, síla jejich tajemné moci, jež každého jednotlivce i společnost ochromuje: jsou neviditelní, nepolapitelní. Zrádný Strážce Nejvyššího tajemství s pokřivenou tváří se objevuje znenadání na nejdůležitějších místech v pravou chvíli, našeptává všem nedůvěru, rozkládá duše, ví i věci, které se mohl dozvědět jen neviditelný atd. Je v tom zásah pekelných sil, zosobněného zla, pracujícího v zákulisí podle určitého plánu. Takové pojetí, v němž dějinný pohyb není výslednicí zákonitě působících objektivních společenských rozporů, nýbrž osobního soupeření dobra a zla a tajemných zásahů vyšších sil z neznáma, patří k typicky romantickým postupům. Realistická próza tento naivní způsob vidění dávno překonala, ale iracionální Pludkovo myšlení není s to najít jiné než tyto poklesle romantické prostředky, ne-

boť realistický obraz by musel přihlížet k živé skutečnosti a «nevešel by se» do předpojaté konstrukce, již Pludek svůj obraz vši mocí přizpůsobuje.

Když už si je Hero jist, že v «kupcích» objevil viníky všeho spuštění v Atlantidě, setká se s vševědoucím Atainem, a ten mu prozradí, že věc je ještě mnohem vážnější, než si myslel. Nepřátelé «jsou v úradech, ve vojsku, ba i mezi vládci». A to vševědoucí Atain netuší, že jsou i mezi Strážci Nejvyššího tajemství. Avšak pozor: podle Ataina jsou kupci «jenom sluhové. Domnívají se, že se domáhají světovlády, a netuší nic o tom, že jsou pouhými nástroji Uctivačů moci a jejich boha Zeleného hada... Není tak obtížné porazit kupce... Mnohem těžší je však odhalit bratrstvo Uctivačů moci, a ze všeho nejtěžší je šlápnout na hlavu Zelenému hadu. To je ten nepřítel» (str. 347-8). Na otázku, kde ho má Hero hledat, dostane šalamounskou odpověď: «Všude.»

Když odstraníme slupku z této věroučné zmatečiny, dostaneme zcela zřetelně vykresleno schéma spiknutí: je jim spojení *finanční oligarchie s politickou stranou*. Sociální demagogie klasické rasové teorie pro to měla své označení: židobolševismus. I podle ní se chtěla zmocnit světovlády židy ovládaná plutokracie ve spojení s mezinárodně organizovanou podvratnou stranou bolševiků. Fyzický zjev atlantských «kupců», jak je vykreslil Pludek, nenechává nikoho na pochybách, že měl na mysli — zcela v intencích charakteristik rasové teorie — právě židy. Co měl na mysli při záměrně zatemněném symbolu Uctivačů moci, nehodlám řešit. Patrně vycházel z toho, že si sem může každý dosadit, co mu libo. V čem tkví učení bratrstva Uctivačů moci, přirozeně opět nevíme, Hero však na str. 348 o nich prozradí alespoň něco: «...slibují po svém vítězství rozvoj vědění, umění a práva.» Na to Atain: «Bude to vědění, z něhož budou mít užitek pouze oni. Umění, jež má slavit jejich činy. A právo, jež ospravedlní jejich nadvládu. Jejich cílem je nerovnost, naší povinností je bojovat za rovnost.»

Autorovi nijak nevádí očividný rozpor: vždyť atlantská společnost je už tisíciletí založena na zřetelné a kruté kastovní nerovnosti, a přesto Atain mluví o tom, že bojuje za rovnost, zatímco nepřátelé prý usilují o nerovnost. K takovým nelogičnostem se musí autor uchýlovat velmi často, zejména aby dokázal všudypřítomný vliv «kupců». Tak například král Desátého království k smrti nenávidí «kupce» a jejich předák Aneon je mu přímo fyzicky odporný. Stačí však krátká plavba a při ní si ho Aneon získá, přesvědčí ho totiž, že kasta «kupců» je jeho jediným spolehlivým spojencem (tj. v boji proti Atlantidě), že jedině od nich může dostat dostatek zlata a zboží. Když Desátý uvěří, že «bez podpory kupců se nikdo neudrží», že «nikdo není jednotnější v úmyslech a nikdo není pohotověji zpravován o všech událostech v celém světě než oni. Kdekdo jim slouží, kdekoho si koupili. A kdo se nenechal, toho zastrašili nebo odstranili» — přijme Aneona za svého nejbližšího poradce!

Věci dojdou tak daleko, že Hero se rozhodne vypracovat a předložit Nejvyšší radě návrh nového občanského zákona, který by — podle náznaků soudě — měl odstranit nejkřiklavější kastovnictví.

Jak na ten nápad přišel, je ovšem záhada. Vždyť přece příčina není v rozporech mezi «okruhy», o těch není v románě ani zmínka, příčinou jsou přece *oni*. Ostatně, o podstatě Herova návrhu nevíme nic, někteří jeho přátelé soudí, že Hero nechce otrástit postavením privilegované vrstvy a jiní zase, že rozdělení do společenských okruhů, v návrhu zachované, je v podstatě užitečné. Ale vývoj se nezastaví, a co drželo po tisíciletí, bere za své během několika týdnů! Hero je už dokonce ochoten zavést skutečnou rovnost všech občanů. Když se pak stane vojenským diktátorem země, prohlašuje: «Vyhlásím rovnost občanů všech společenských okruhů, ale nikoli cizinců, kupců» (str. 456). Inu ovšem! Tuto přehradu přece není tento — řekli bychom — rasista s to překročit, neboť podle něho «kupci» nejsou přece jako my, je to «jiný národ, jiná kasta, snad i jiné lidstvo» (str. 251), a třebaže v této zemi žijí jejich předkové už po staletí (str. 209), «je to naše země a ty na ni nemáš právo»!

Herův o dvacet let mladší bratr Mirian, který musel nějaký čas žít v sedmém okruhu, protože si vzal cizinku Reiu, však Hera zklame sdělením, že předáci nižších okruhů jeho návrh zákona nepochopili. Zato rozpoznali nebezpečí pro sebe mazaní «kupci». Chtějící ovládat všechny a všechno, jsou proti novému zákonu, protože kdyby byly pracující vrstvy rovnoprávné, neměli by *oni* komu vládnout! Další ránu dostane Hero od vševědoucího Ataina. Hero totiž pořád hledá hlavní osobu, připravující povstání, němž bohužel pořád neví, «kdo je připravuje a kdy vypukne». Nuže, Atain mu prozradí tajemství: povstání připravují «všichni proti všem» (str. 450). Později tuto záhadu upřesní: «Ano, my všichni jsme sami sobě nepřitelem. Každý z nás, kdo dává přednost svému nižšímu já před vyšším, sobectví před obětavostí, strachu před odvahou, smrti před životem. Jsme to opravdu my... jsi to i ty! Je to on, Zelený had, který nás ovíjí a škrtí a jemuž slouží každý, kdo podlehl klamu o jeho moci a síle! A proto je věčný. Tak věčný, jak mu dovolí naše nevědomost a dokud mu to umožní ti, kdo se v jeho jménu spojují, aby žili na úkor jiných, vládli nad jejich myslmi a klamali je lží o své nadřazenosti» (str. 479).

Ale lež o «nadřazenosti» je přece základ, na němž spočívala atlantská společnost po celá tisíciletí a hájí ji i ve svém nejradikálnějším návrhu nového občanského zákona také Hero! A «na úkor jiných» žily přirozeně všechny privilegované vrstvy, k nimž patřil jak Hero, tak Atain! Zkrátka, tento názorový galimatyáš nemůžeme brát doslova, autorovo vágní myšlení ani nepozoruje tak křiklavé rozpory v interpretaci příčin společenské krize v Atlantidě. Jedno však víme: Zelený had je symbolem ještě jakési strašnější, totiž politické moci, jež využila «kupců» pro své záměry. Co symbolizuje, jaké konkrétní cíle a program, to nám ovšem autor utajil i teď, jistě z dobrých důvodů. Tato «filozofická rovina» románu, řečeno se záložkou knihy, má totiž jediný smysl — zastříť, zamlžit rádobyfilozofickým blábolem základní názorové směřování celého předchozího příběhu, jimiž je zdůrazňovaná nenávist vůči jisté vrstvě obyvatel, odpovědné za mravní úpadek země, vůči vrstvě cizáků, «kupců», «jiného lidstva» s temný-

ma očima, černými vlasy a velkým zahnutým nosem.

Když rozfoukáme všechny myšlenkové plevy textu, aby zbylo jakés takés zrno racionálnějšího tvrzení, zjistíme, že Pludkovo pojetí zkázy Atlantidy je asi takové: Obyvatelé se dali spoutat ve své morálce, ve svých duších a činnosti cizáctvím, «kupectvím», opustili staré ctnosti, zradili «pevnost, nezničitelnost a jednotu» země, a tím ji vydali jakémusi ještě strašlivějšímu nepříteli, jenž usiluje o její rozvrácení. Vina občanů spočívá v tom, že podlehli, že přijali «kořistnickou» morálku kupců a že tak napomohli k vlastní záhubě. «Spiknutí» tedy existovalo, jenže mělo rafinovanější podobu, než si kdo dokázal představit. Herovo policejní myšlení se tedy nemýlilo.

Podle této názorové orientace není zdravý společenský vývoj ohrožen neřešenými rozpory, pokles morálky nemá na svědomí žádné zjistitelné napětí mezi strukturami ekonomickými, společenskými a duchovními, není zapotřebí pátrat po trhlinách mezi pravdou a jejím ideologickým zneužitím, jež vede k lhostejnosti a cynismu, nikoli — příznaky mravní krize způsobuje podvrtná činnost vlivné «kasty», celosvětové spiknutí «kupců».

Tento způsob «filozofického» pojetí sociálních procesů není u Pludka nový. Nejvýrazněji se jeho mánie spiklenectví jako základní příčiny společenské krize projevila v románu o roce 1968 Vabank. Nepřítel z Atlantidy na něj navazuje tím nejzákladnějším — světonázorovou koncepcí, lze-li tomu tak říci. V quasihistorickém podobenství jsou ovšem vazby k současné problematice zastřeny obrazným pojmenováním věcí a vztahů, avšak směřování vypravěčových úvah je jasné: Román varuje naši společnost před rozvratem způsobeným «cizáckým živlem», jenž sice v naší zemi žije už po staletí, ale «nemá na ni právo». Nebezpečnost jeho protřelé a řízené činnosti tkví v tom, že si ji lidé ani neuvědomují, proto na ni spisovatel upozorňuje tak naléhavě a zaujatě. Zákeřný vliv této cizácké, neobrazně řečeno, rasy musíme ze sebe vypudit soustředěným úsilím všichni.

V české literatuře bychom mohli občas najít nepřiliš lichotivé zmínky o židech, vyplývající z někdejších problémů sociálních i nacionálních. Ale až socialistickému zasloužilému umělci zůstalo vyhrazeno, aby přišel s uceleným, až maniakálně vyhroceným názorem o podvrtném vlivu této skupiny obyvatel na vývoj společnosti. Tento Pludkův postoj, který je v zásadním protikladu nejen k marxistickému pojetí dějin, ale i k oficiálně hlášenému humanistickému vztahu vůči lidem všech národů, ras a barev pleti, si zasluhuje pozornost především proto, že jeho veřejná, jen do uměleckého «hávu» cudně zahalená ideologie je sama svědectvím o ideové a kulturní krizi současné společnosti.

Mohu jen uzavřít jednoznačným konstatováním, že fantazijnost Nepřítele z Atlantidy neslouží autorovi k tomu, aby odhalil netušené souvislosti věkovitého vývoje lidstva, jež mohou varovat i současnou civilizaci. Pseudohistorická parabola Al. Pludka je chorobné fantazma fanatika, výplod iracionálního pojetí lidského světa, člověka a jeho osudu.

nn

Totální exil Ivana Blatného

Opouští-li básník vlast, musí k tomu mít už nějaký závažný důvod. Ivan Blatný nepochybně takový důvod měl. V únoru 1948 došlo v Československu k tak zásadní politické a kulturní změně, že se bytí či nebytí stalo otázkou lidské existence. A to nejen existence morální, v některých případech i existence fyzické. Blatnému snad nehrozila přímo politická likvidace, ale přesto odešel z vlasti. Rozhodl se před vlastním svědomím: odešel jako čestný člověk.

Blatný začal knižně publikovat v nešťastné době — za války. V roce 1940 vychází *Paní Jitřenka*, rok na to *Melancholické procházky*. V první knížce se nám Blatný představuje jako básník pocitů a dojmů. Je to jakýsi impresionismus, ne nadarmo je zde citován Debussy a Ravel. Po nějakých avantgardních provokacích ani stopy. Blatný se obrací spíše k tradici, k lyrické tradici české poezie. Snad Hálek, Vrchlický, Sova. . . Z moderních básníků je mu pak nejbližší Seifert. A někdy se ozve i přirozená zpěvnost Nezvalova verše. První knížka Blatného je celá prodchnutá idylismem mládí, čistotou, něhou a steskem. V těchto básních se zvedá ranní opar a navečer zase teskně prší. Jiné počasí ještě Blatný nezná. Krajina se podobá parku a na město se básník ještě dívá z okna. V pastýřských scénách pobíhají a tančí ještě víly, dryády, najády, jen jednou se mluví o jakési Miládce. Nic naplat: básník je ještě nezkušený, i když si troufá mluvit i o smrti. *Paní Jitřenka*, zosobnění múzy, je hvězdou svítání, hvězdou příslibů. Blatný dychtivě očekává den, vítá život.

Jen jedna báseň vypadá z řady. Do první sbírky se vloudilo něco, co tam vlastně ani stylově nepatří, ale to je právě budoucí Blatný. Najednou zazní civilní nota. Básník si vyjde na docela obyčejnou procházku ven na předměstí.

*Zelinářské zahrady v létě navečer,
laskavá voda konví vás tiše oslovuje,
růžice plné úst —
Velmi vás miluji
pro tu tajemnost kroků a stálého šepotu,
pro tu tajemnost psiho zaštěknutí,
venkova na pokraji města.
Ještě dlouho mezi domy
táhne se za mnou
dlouhý zelenavý pás páry,
závoje vaší bohyně,
Paní králíčků a svítání.*

Staré kulisy básnického symbolismu nahradil kus brněnské periferie. Zahradní slavnosti, taneční alegorie bukolických her skončily. Zelinářská zahrada je přece jen něco jiného než park s fontánou. Pravda, i tady ještě vystupuje bohyně, Paní králíčků a svítání, ale posun v poetice je zřejmý. A řekněme rovnou, že *Paní králíčků* je mnohem sympatičtější než *Paní Jitřenka*. Blatný začíná mluvit svým vlastním jazykem.

I v *Melancholických procházkách* zůstává Blatný lyrickým básníkem. Ale objevuje se krize. S konkrétní topografií Brna se mění lyrická dekorace, ze snu se vynořuje skutečnost. Smutek a stesk, všudypřítomný stesk se vloudil do veršů. Ach není radosti, volá básník. Stačil jediný rok, aby se z lyriky stal cejch. Rána už nejsou tak svěží a večer už neprší tak teskně, ale déšť jektá do okapu. Jaképak tedy *melancholické procházky*, je to spíše bloudění bez cíle. Neklid a touha po změně doprovázejí básníka na každém kroku. Z dálky je slyšet řev dobytka hnaného na jatka. Něco zoufalého je ve vzduchu, ale nedá se to vyslovit. Nebo nesmí. Leccos je záležitost smutku dospívání, ale to jistě není všechno. Piše se přece rok 1941. O válce, o německé okupaci, o těžkostech válečných dnů se nesmí mluvit. V básních se sice touží po jihu, ale není kam utéct. Závěrečný odjezd je pouze mystifikace *melancholického chodce*. A ještě něco: knížkou se mihne Apollinairův stín. Na jiném místě se objeví v křehkém dubnovém světle Desnos. Konfrontace s moderní poezií, malá pocta. . . To ovšem ještě Blatný neví, že Desnos zahyne v jednom koncentračním táboře v Čechách. Běsnění a utrpení bez konce teprve začíná.

Už na podzim 1945 Blatnému vychází nová knížka. Už doba vydání napovídá, že se jedná o aktuální poezii. Sbírkou *Tento večer* shrnuje válečnou tvorbu včetně básní na oslavu osvobození. Brožovanou knížku uvádí frontispis Kamila Lhotáka, což má také svůj význam manifestu. Poezie Blatného vstupuje do nových kontextů, hlásí se k civilismu Skupiny 42. Desiluze *melancholického chodce* z *Melancholických procházek* je zhodnocena z nového pohledu, banalita se stává programem, poetickým vyznáním. Blatný se obrací ke skutečnosti všedního dne, ke světu věcí, ke každodenní lidské existenci, všimá si obyčejného života. První básně jsou z roku 1942 a představují jakési záznamy vzpomínek, prchavých představ, okamžiků, malých událostí. Blatný si tak trochu zkouší techniku vnitřního monologu a surrealistického automatismu. Do básnických textů se dostává i hovorová řeč, městský slang. Ale k zásadní proměně dochází až v roce 1943. Báseň *Zbořeniště* a za ní hned následující *Nedělní odpoledne* jsou už napsány v duchu skupinové poetiky. Blatného civilistní období je koneckonců krátké, je to vlastně jen několik básní ve středu sbírky. Bylo by rozhodně nesprávné zařazovat sem celou knížku.

Blatného členství ve Skupině 42 je přesto významné a rozhodující. Subjektivní básník, melancholický samotář, se poprvé dostává do širšího kulturního společenství, svůj bytostný individualismus podřizuje zájmům a citům kolektivního programu. Skupina 42 vznikla za války a válka ji také poznamenala. Nedá se říci, že by český civilismus byl poetikou obdivu, spíše konstatováním faktů, života kolem. Těšme se z prostých věcí a všedního dne, nic jiného nám totiž nezbyvá! Asi tak by se dalo zjednodušit a vyjádřit silné existenciální ladění programu. Bez obnažení existence, bez protektorátní atmosféry přežívání by sotva poetika vznikla. Radost je omezena na minimum, člověk může důvěrně bytovat jen s věcmi. Válka má svou každodennost, své zázemí, svůj civilní život ze dne na den. Kde jen zůstaly pastýřské slavnosti a tance vil z Paní Jitřenky. Malé jsou radosti a mnoho je starostí. . .

*Života plný malých nepříjemných příhod
Ztracených klíčů hádek jednání s úřady!
Deštivý životě s průvodem listonošů nesoucích předvolání!*

Skupina 42 se ustavila oficiálně 27. listopadu 1942. Kromě malířů — Grosse, Hudečka, Lhotáka, Smetany, Kotíka, Matala, sochaře Zívra a fotografa Háka, kromě dvou teoretiků — Chalupceckého a Kotalíka — patřili do skupiny také básníci — Kainar, Kolář, Blatný, později také Hanč a Hauková. Chceme-li srovnávat Blatného, pak asi s Kolářem a také s Hančem. Ústředním tématem Skupiny 42 je město, které prožívá svou každodennost nejsilněji. S konkrétní topografií jsme se u Blatného setkali v Melancholických procházkách. V civilistní poezii se zájem o topografii prohlubuje a zobecňuje. Takže účtenka, pohřební parte, dopis, útržek hovorové řeči, nápisy, reklamy jsou nejen fakta, fetiše, rekvizity, ale také lyrické hodnoty básně. Smysl pro konkrétní pojmenování bude už provázet celou poezii Blatného. A v exilu, pod vlivem vnějších okolností, konkrétní význam dokonce zesílí.

Válka se chýlí ke konci. I poezie všedního dne ztrácí své opodstatnění, svůj důvod k existenci. Každodennost triumfuje, život je únava. Monotónní rytmus ubíjí veškeré nadšení.

*Naprostá opuštěnost, hustý prach,
Ležela na trámech a na cihlách,
Naprostá opuštěnost, soumrak padal.
Naprostá opuštěnost, hustý prach,
Ležela na trámech a na cihlách.
Naprostá opuštěnost, soumrak padal.
Přes tváře namačkané v tramvajích
Přelétal řídký rozmrzelý sníh.
Městem se rozléhala zase kanonáda.*

Báseň je věnována F.H. — asi Halasovi. Pod básní je uvedeno přesné datum: 11.3.1945. Také Blatný už myslí na konec války. A to znamená také změnu poetiky. Touha po míru vnáší do poezie civilismu nový motiv nadšení, patosu. Také v rovině básni dochází ke konfliktu každodennosti a dějin. Blatný začíná psát jakési ódy, beethovenovské symfonie. Po Malé variaci přichází Druhá, Třetí až Osmá. . . Závěrečná báseň sbírky se pak jmenuje Letní večer 1945.

Blatný zhluboka nabírá dech. Lyrického básníka strhují velké historické události. Kdo tehdy nepodlehl patosu dějin, kdekdo složil době hold. Ale dějiny jsou pro lyrika ošidným námětem. Jak začne lyrik zpívat plným hlasem, je zle. Přiznejme si, že do básní Blatného vniká nějaký falešný šum. Někdy zazní i celé falešné tóny. Upřímnost a pravda nejsou v umění totéž, upřímnost ještě nezaručuje pravdu. Apollinaire a Desnos najednou nahradil Turgeněv a Jesenin. Ta volba podmíněná dobou je jasná: Blatný je přece melancholik. Sentimentální slovanská duše je u vytržení — Blatný se dokonce domnívá, že rozumí ruštině! Vseslovanská vzájemnost se znovu navrácí do české literatury. Starý omyl je znovu tady. Básník Blatný je nadšen slovanskou písní. . .

*Večer v poloprázdném tichém městě
Dlouhou alejí zanikající nahoře v zahradách
Jako ozvěna jak opozdilý výstřel z konce války
Skupiny dívek z Rudé armády
Mezi několika posledními chodci
Procházejí se zvolna po pěti po šesti
Skoro jim rozumím, když táhnou dál svou píseň
Jako se táhne alej nahoře v zahradách
Skoro jim rozumím a také chápu slova
Jež pro mne často měla prázdný zvuk
Slované. . . Slovanská píseň. . . Nahoře v zahradách. . .*

Nepočítáme-li dvě dětské knížky, je čtvrtou knížkou Blatného Hledání přítomného času. Proměna poetiky je v roce 1947 dovršena. Jestli je možné o nějaké poezii říci, že je socialistická, pak právě tato. Ze starých veršů zbyly jen fetiše, duch je zcela jiný. I báseň Milostná mate pojmy. Do lyrického citu se zamíchala ideologie.

*Kdykoli píše báseň, jsi to ty.
Ty bílý papír, lampa, péro v ruce.*

*Výročí revoluce.
Nad městem vybuchují rakety.
Jde průvod. Světla. Hudba začla hrát:
Aurora ostřeluje Petrohrad.
Ty naše naděje, ty nový svět.
Je to už osmadvacet let.
Už osmadvacet let*

Taková je koneckonců skoro celá sbírka. Blatný se vyznává z lásky k nové milence Revoluci. Hledání přítomného času je v podstatě politický program. A o jaký politický program jde, není pochyb. Melancholický poeta opět touží, teskni.

*na Moskvu myslím, když teď padá sníh,
a srdce světa bije*

Brněnský chodec přidal hodně do kroku. Ani Blatný nechce zůstat stranou, vyžít se ve svých citech, chce být užitečným členem nové společnosti. Lyrika je podivný mindrák. Do veršů vstupuje nový rytmus, burácivý potlesk rukou na schůzi. To neustálá opakování připomíná skandování hesel.

*A někdo říká: Den. A někdo říká: Dílo.
A někdo říká: My. A někdo říká: Jdem!
A co se nezmění, nech kruté, jak to bylo.
Osud nech osudem.*

Co ještě zbývá z lyriky? Poctivě řečeno, skoro nic. Z poezie se stala rétorika, nanejvýše básnický dokument doby. Vyhlášený program se neuskutečnil, čas nebyl nalezen. Marcel Proust může klidně spát. Minulost byla odsunuta stranou a pro budoucnost nikdo neviděl přítomnost. I básník zůstal v rozhodující chvíli slepý. Skutečný čas, skutečné okamžiky života, v této poezii nejsou. To jsou jen ozvěny doby. Takže nakonec nejcennější básní sbírky je vzpomínka na malou sestřenicí Aninku, která ve třinácti letech zemřela na spálu. Tady je Blatný osobní a mluví pravdu. Tady je Blatný takový, jaký je: citlivý, něžný, pozorný. . .

Těsně před únorovým zvratem — 19. února — uveřejnil Jan Grossman v Listech článek Virtuosita nové lyriky. Ta kritika se konkrétně týká Hrubína a Blatného. Už název článku napovídá, o co běží, co je Blatnému vytýkáno. Grossman konstatuje návrat k impresivní poetice, která nejde pod povrch věcí a podléhá iluzi. Kritika upozorňuje na vznik nové manýry. Hledání přítomného času je ve srovnání se sbírkou Tento večer knížkou citelně slabší. Grossmanův článek je posledním kritickým hlasem, pak přijdou už jen nadávky, výčitky, prohlášení. . . Události spějí rychle vpřed.

V úterý 30. března oznámily světové agentury, že se básník Ivan Blatný nehodlá vrátit do Československa. Ještě týž večer odvysílal český program londýnského rozhlasu rozhovor s Blatným, který nesmírně popudil některé domácí posluchače. Blatný zde údajně prohlásil, že kultura v Československu upadá, že básníci jsou nuceni psát optimistické verše, že strana zasahuje do uměleckého života i tvorby. . . Básník tedy mluvil pravdu a čas ji potvrdil. Co se asi tehdy v Blatném všechno dělo! Jestliže se už rozhodl k takovému činu, pak musí svou novou situaci v exilu prožívat dvojnásob těžce. Vždyť i on podlehl demagogii, je podveden a zklamán. De facto i on — básník Ivan Blatný — psal optimistické verše, socialistickou poezii, podílel se na vývoji, připravoval pád české kultury. Básník prohlédl trochu pozdě, ale prohlédl. O to těžší a bolestnější bude návrat od člověka k básníkovi, od lidské pravdy k pravdě poezie. Každopádně je Blatného rozhodnutí k emigraci vědomým činem, který s pozdější nemocí nemá nic společného. Úzkost je následkem, nikoliv příčinou. Hluboká vnitřní krize zažene Blatného až za zdi blázince.

Domácí pomsta bude obzvlášť krutá. Nesmíme zapomenout, že Blatný je také člen strany. Blatný je odpadlík, Blatný zradil. A zrada se hodnotí citově, v prvním okamžiku je soud naprosto jednoznačný. Kdo se odrodil, je definitivně ztracen. Ani opozice není hodnocena tak přísně jako zrada. Blatný se rozešel se stranou a navíc zklamal jako socialistický básník. Tak je třeba číst závěr veřejného prohlášení mladých spisovatelů z 31. března 1948. «Blatného čin se jeví jako nízkost politická, básnická a lidská, jako vědomá lež, žádající bezodkladně zpropitného a jako dokonalá sebevražda někoho, komu jsme donedávna říkali český básník. Ivan Blatný od svého vstupu na cizí půdu navždy zemřel pro českou literaturu». Podepsán výbor Klubu mladých spisovatelů: K. Bednář, B. Březovský, L. Fikar, J. Grossman, J. Hauková, Jiří Hájek, Jos. Hiršal, J. Chalupecký, O. Kryštofek, J. Kloboučník, S. Machonin, J. Pilař, I. Skála, J. V. Svoboda a J. Štern.

Prohlášení nápadně připomíná parte. Blatný je odepsán, je prohlášen za mrtvého. Emigrace znamená dezerci z první linie, z ideologické fronty. O umění nejde vůbec. Tam, kde strana řídí kulturu, nemá básník právo osobní volby. Socialistický básník nemůže opustit lid, nesmí stát stranou, nesmí se uzavírat do věže ze slonoviny, nesmí odejít do ciziny, nesmí dokonce ani spáchat sebevraždu. Vždyť podobná prohlášení o zradě se objevila také po smrti Majakovského. Básník je miláček, ale běda, jestliže zradí. Mezi emigrací a sebevraždou není nakonec tak velký rozdíl.

K veřejnému prohlášení se připojily i další hlasy. Intonace je různá, záleží na povaze a účelu věci. Někdo útočí přímo, jiný se dovolává přátelství a citů. Pro Oldřicha Kryštofka je to jasný případ: «Ivan Blatný si pospíšil přihlásit se o žold a zařadil se mezi londýnské štváče. Pro nás, jak jsme již jednou řekli,

přestává existovat». V této malé glose už krystalizuje budoucí jazyk padesátých let. Poněkud jinou formu zvolil Jindřich Chalupecký, a to svou oblíbenou formou dopisu. Oslovení je ještě přátelské — Milý Ivane — ale závěr se už podobá klatbě. Není pochyb, jaké zájmy Chalupecký chrání, i když jeho pozdější vývoj bude v mnohém následovat svědomí básníka. Dopis dovoluje rozehrát citlivé struny. A nejen to. Dovoluje, aby si pisatel udržel zdání dobrosrdečnosti a rozvahy. Pisatel dopisu moralizuje a přitom je elegantně nad věcí. «Ivane, naše místo je zde a nikde jinde. V této zemi jsme se zrodili, tato země nás vychovala, v ní také jednou složíme své kosti. A je to dobrá země, Ivane». Kolikrát jsme jen slyšeli tyto sentimentální řeči. Člověk by opravdu nemístně zjihnul. Jaká velká slova a jaká malichernost za nimi. Přesto a právě proto Chalupecký vyčte Blatnému i letadlo, pohodlnou cestu do Anglie. Správně by měl básník zvolit dobrodružnou cestu, trmáčet se po táborech. . . Závěr dopisu vyznívá opět absolutně. Žádné na shledanou, Ivane, ale sbohem!

Při odchodu do exilu má Blatný za sebou čtyři knížky. S Blatným se počítá, není to žádný rýmující poeta, ale opravdový básník. Ještě v roce 1952 si na něj vzpomene Vítězslav Nezval v básni Ach škoda. To už je Blatný dávno mezi mrtvými. Snad proto ani Nezval neuvádí jméno, i když z veršů je jasné, o koho běží. Nezval provádí dokonalou syntézu stranické disciplíny s lyrickým sentimentem. Znovu se opakují staré výčitky a kletby, ale něco je zde nového. Zatracení je dovršeno, přichází trest. Báseň se poprvé zmiňuje o blázinci.

*Co chtěl jsi mít? Co? Slávu? Klid?
zatím co my se lopotíme?
Jak málo měl jsi rád náš lid!
Tys zradil jej, my nezradíme!
I na nejmenší dědince
budem s ním letos sklízet žito,
zatím co ty v zdech blázince. . .
Je mi tě přese všecko líto.*

Ivan Blatný odejel do Londýna jako člen literární delegace. Hned po příjezdu, jak nás informuje Jiří Kolář, se Blatný oddělil od skupiny a telefonicky oznámil své rozhodnutí nevrátit se domů. Je zřejmé, že Blatný postupoval velmi obezřetně. Nechtěl se zbytečně dohadovat, trápit se a také měl docela jistě strach. Rozhodnutí o emigraci už padlo, ale psychická situace nebyla zvládnuta. Tu ostatně Blatný nezvládne ani později. Z exilu se stává těžké trauma na pokraji schizofrenie. Představa, že bude komunisty lapen, rozvrací jeho vnitřní svět. Psychiatrická léčebna neznamena pro Blatného jen péči, ale také útočiště. Blatného telefonní rozhovor byl ve skutečnosti posledním rozhovorem s tímto světem. Vnitřně zhroucený básník se zakrátko ponoří do hluboké anonymity.

Celá moderní literatura je poznamenána komplexem emigrace. Spisovatelé a básníci se dostávají do situace, kdy musí před terorem zvolit odchod z rodné země. První velká vlna emigrace se zvedla po Ríjnové revoluci, druhá po nástupu fašismu. Odešli Bunin, Šklovskij, Kuprin, Andrejev, Cvetajevová. . . Před Hitlerem uprchli Mannové, Döblin, Horvath, Werfel, Broch, Brecht, Roth a další. Svým způsobem je i Joyce emigrantem. Je to prostě dlouhá řada jmen, cesta plná ztroskotání, útěků, někdy i absurdních návratů. Literární umělec ztrácí doslova půdu pod nohama, prostředí, z kterého tvoří, a především svůj jazyk. Všechno se časem oželí, ale živý jazyk je prakticky nenahraditelnou zkušeností. Nezbyvá než konzervovat vědomí a emigrovat ještě do jazyka. Literární emigrace se nemůže vyhnout schizofrenii řeči.

Situace emigranta je existenciální situací v původním smyslu. Život v cizině, mimo rodný jazyk, je spíše bytí než život. Člověk je obnažen, stojí sám ve světě, je mnohem zranitelnější, ale na druhé straně i vnímavější na nové podněty. Emigrace je nepochybně osobní tragédie, ale i jistá možnost hluboce prožít sám sebe. To je například případ polského literáta Gombrowicze, který zachytil tyto výjimečné existenciální pocity ve svých denících. Jak poznamenal Rudolf Wartung, vědomí exilu umožnilo Gombrowiczi zachytit jedinečné pasáže života. Emigrace skutečně zbystřuje smysly až k nesnesitelné intenzitě vjemů. Z velké citlivosti vzniká ovšem i zpětný efekt oslnění. Smysl pro zrnitost, pro detail, je charakteristickým rysem těchto existenciálních mystérií. Neustálá ostražitost emigranta vytváří nežádoucí psychické napětí. Vyhrocená životní situace je pak příčinou vnitřních poruch. Dalo by se rovnou mluvit o emigrační neurose.

To všechno platí také o emigrantovi Ivanu Blatném. Blatný se ocitl v situaci nahého v trní. Jeho citlivost je vystupňována až na maximum a je kvalifikována jako duševní nemoc. Český básník Ivan Blatný se dostává do anglického blázince a z něho už nakonec nevyjde. V tomto prostředí, kde se věčně mísí poruchy s normálními projevy, stráví Blatný celou druhou polovinu života. Do dnešní chvíle je to už 35 let.

Na Blatného by už dávno zapomněl svět. Málem by se nikdy nikdo nedozvěděl, že píše dál, že je stále básník. Přes veškerou tragiku neopustilo básníka fátum. Před osmi lety se nemocniční sestře Frances Meachamové dostal do ruky seznam pacientů Warrenova domu v nemocnici sv. Klimenta. Právě zde našla jméno Ivan Blatný, které jí znělo česky, a také se nemýlila. Kdo je a hlavně kdo kdysi byl, to zatím nevěděla. Ivan Blatný ji zajímal v první řadě jako Čech. V srdci Frances Meachamové se ozvala stará láska. . . Kdysi, za druhé světové války, se zamilovala do českého letce, ale milostný vztah se po válce rozpadl. Je to spíše smutný, dojemný příběh, slečna Frances se už nikdy nevdala. . . Láska sice skončila, ale cit zůstal. Čeština se jí vryla navždy do paměti.

Po pětadvacet let bylo vše, co pacient Blatný napsal, zahazováno ošetřovateli do koše. S Blatným si

nikdo nevěděl rady. Teprve Frances Meachamová intuitivně rozpoznala, že to nejsou jen škrábanice blázna. Začala Blatného rukopisy shromažďovat a vymohla v ústavu bezbrannému básníkovi vlastní kout, stůl, židli a psací stroj. Za pět let se shromáždilo tolik textů, že bylo třeba hledat další pomoc, popřípadě nakladatele. Tak se nakonec stalo, že se básně dostaly do rukou Josefa Škvoreckého. Nemohlo být lepší volby. V roce 1979 vydává Sixty-Eight Publishers v Torontu sbírku Stará bydliště. Knižku uspořádal jiný český básník žijící v emigraci — Antonín Brousek.

Nová sbírka Blatného rázem zaujala čtenáře poezie. Zaujaly texty a zaujala i legenda básníkovy osudu. Básník Ivan Blatný vstupuje podruhé do české literatury. Je třeba odpovědět na řadu otázek. Blatný není obyčejný případ a není také výjimka. Z hlediska zpětného pohledu, z hlediska vývoje pětatřiceti let a z hlediska vývoje po roce 1968 to už dávno výjimka není. Je to tragický případ, jeden z nejtragičtějších, ale má svou vnitřní logiku. Československá emigrace závratně vzrostla, je to hromadný odchod lidí ze země. Morální hodnocení emigrace se podstatně změnilo. Dykovo poetické zvolání — Opustiš-li mne, zahyneš! — přestalo nějak platit. Kdo by chtěl ještě dnes mluvit o zradě. Tisíce lidí dnes odešlo do ciziny a mezi nimi spisovatelé, básníci, umělci. . . Situace je dnes docela jiná než před lety, kdy se osamělý člověk rozhodoval k činu. Tehdy znamenala emigrace něco docela jiného. V rozhodnutí opustit vlast muselo být mnohem více zoufalství, více výčitek, větší musel být pocit prokletí. Blatný vzal celou tuto tíhu emigrace na sebe. A podlehl. Ale vzal ji na sebe proto, že byl básník.

Pro Blatného je emigrace ještě dlouhým čekáním. Čas přítomný, který hledal básník ve své čtvrté, poválečné sbírce, se proměnil v čas absolutní. O čem jiném mluví báseň Neděle?

*Je neděle Mám volno
pacienti očekávají své návštěvníky
chodím mezi budovou nemocnice a farmou
snad budu mít také nějakou návštěvu
snad mě najdou
snad se na cestě objeví Brušák
anebo Listopad
anebo Dresler
jsou tady v cizině léta a ještě jsem je neviděl
mám připraveny básně
budem mluvit o literatuře
svět bude zas plný života*

Průzračný čas exilu je naplněn nekonečným steskem. Tíha času, který se zastavil, je tíhou nejtěžší. Dokonce i všední dny se podobají takovým nedělním svátkům, bezdůvodně velkým chvílím volna. Blatný zírá do věčnosti a čeká. Zatímco vnější obraz světa zůstává strnule neměnný, probíhá uvnitř živé dění. Osamělý člověk vzpomíná: v básni Neděle na Brušáka, básníka Listopada, Dreslera. . . Stejně tak vzpomíná na jiných místech na své literární idoly, na přátele ze Skupiny 42, na své spolužáky, dokonce si vzpomíná na jména kdysi slavných fotbalistů malých moravských klubů.

*V malebném zákoutí u malé řeky Svratky,
Meteor VIII tady kdysi hrál.
Byla to remíza. Ó vraťte se mi zpátky,
Ritičko, Vršecký, Paráčku a tak dál.*

Poezie fotbalových hřišť, běžeckých drah, tenisových dvorců patřila také k oblíbeným tématům Skupiny 42. Jan Hanč byl nejen básník skupiny, ale také lehkootletický trenér. V poetice civilismu hraje sport důležitou roli. Dá se tedy říci, že se Blatný ve své básni nevrací jen do vzpomínek, ale také do světa určitých představ, k poezii Skupiny 42. Je to docela jiný pohled na sport než jak ho vidíme dnes. Je tady více nadšení a méně davových vášní, více improvizace a méně techniky. Ostatně láska ke sportu neopustila Blatného ani v Anglii. I tady zůstává nadšeným fanouškem fotbalu a tenisu.

Pro toho, kdo vzpomíná, mají vždycky jména magický smysl. Konkrétní jméno osoby, název ulice, jména skutečná, ale i jména neskutečná, totiž jména slavných umělců, s kterými se Blatný nikdy neseťkal, ožívují paměť. Jména jsou jakési pevné body v tekutých píscích zapomnění. Jak často se konkrétní názvy a jména osob vyskytují v básních Blatného! To není jen fetišismus poetiky civilismu, to je také obrana před entropií času. Jména — tak se jmenuje báseň složená pouze z názvů a jmen. Melancholie vzpomínání se v závěru mísí s trpkou ironií osudu.

*Beer, Binder, Blatný — k tabuli jsem volán
Adámek, Bartoš, stěhování Holan
Dvořáček, Hora, Jahn —
a už jsem stěhován.*

Blatného vzpomínání nebere konce. Takovou paměť snad ani člověk nemůže mít, aby unesl tolik smutku. Z molové stupnice lyrického impresionismu se ozývají tragické tóny.

*Copak asi dělá Áda Rys?
Copak asi dělá rudá Praha?
Na divadla padá jarní vláha,
stmívá se a prší do kulis.*

Tady už prší docela jinak než v Paní Jitřence. A dokonce jinak než v Melancholických procházkách. To není ani lyrická sprška první sbírky, ani deštivé civilní počasí, protektorátní plískanice brněnských ulic. Tenhle vytrvalý déšť připomíná spíše potopu, konec světa. Neustávající déšť zatahuje panoráma Prahy olověnou oponou. Prší do kulis, do starého kusu. Tato hra byla už přece dávno dohrána. Zbyla jen dekorace, ale i ta je dnes veteší vzpomínky. Stmívá se, šero houstne. Na opuštěné scéně zůstal poslední divák: Ivan Blatný.

Pravda, některé básně se podobají svěžím akvarelům. Stačí jen několik tahů štětce, několik skvrn, aby se obraz vynořil ze světla a vodní mlhy. Jiné básně připomenou sametová nokturna. Svět je krásný, nebýt paměti. Ale podvědomí se nenechá ošálit, podvědomí tiše pracuje. Vzpomínky se znovu a znovu vracejí, z galejí paměti jen tak Blatný neunikne. A kdyby i člověk unikl, stěží unikne vzpomínce na vánoční svátky. To je zcela konkrétní obraz s nezapomenutelnou atmosférou. Na vánoce chce být každý doma. Blatného vánoční báseň musí každého čtenáře hluboce dojmout. O její naprosté konkrétnosti svědčí i připsané datum: 2.12.1973. V duši Blatného se nic nezměnilo. Čas přešel, přešly dějiny, ale lyrické jádro Blatného existence nedoznalo změny. Ještě po pětadvaceti letech emigrace lpí básník na stejné vizi. Podstatu nenarušila ani duševní nemoc. Báseň je podivuhodně celistvá a plynulá. Kdybychom neznali pozadí, dalo by se dokonce mluvit o vnitřní harmonii. Je tedy básník opravdu blázen? Vždyť Vánoce mluví o naprostém opaku.

Uchovat si po leta živý smysl pro rodný jazyk není snadné. Jazyk se musí obnovovat novou zkušeností, okysličovat jako krev. A tak si Blatný posteskuje.

*Trošku psát česky znova,
chybí mi česká slova,
peří a lupení
těch krátkých letních dní.
Kůň kluše, kovář ková,
v měknoucím soumraku lípa je fialová.
Večerní procházka. Půjdu si sednout k ní.
A broučci spí a spí.*

Kůň kluše, kovář ková... To je přece lyrická variace z dětského slabikáře. Máma má maso... Básník ztracený v emigraci si v duchu opakuje češtinu, vrací se k prvním slovům. Jazyk je ve skutečnosti druhý básníkův exil. Nejen blázeňec, ale i jazyk, básnický jazyk v původním smyslu znamená útočiště. Jen jazyk je místem úlevy a bezpečí, vlastním koutem v cizím světě. Básník na jazyku lpí, i když mu chybí slova. Ale žádné slovo není zapomenuto, jen se potopilo do nevědomí. Proto se Blatný ještě hlouběji ponořuje do paměti jazyka, aby pod jazykem nakonec objevil univerzální řeč. Tak vznikají, rodí se, makaronské texty, kde se Blatný vyjadřuje anglicky, německy, francouzsky... Jen rusky ne. Jen ruština, o které se kdysi domníval, že jí intuitivně rozumí, zde kupodivu není. Tyto básně pořadatel do sbírky Stará bydliště nezařadil. Snad to nebylo možné z technických důvodů, snad měla být zachována stylová čistota. Každopádně to není celý Blatný.

Stará bydliště představují jen jednu rovinu Blatného tvorby. I přes nesporné kvality sbírky by mohl někdo právem namítnout, že se jedná o konzervované vědomí čtyřicátých let. Ve skutečnosti tomu tak není, Blatného vývoj pokračoval dál. Naštěstí se do Československa dostaly i vícejazyčné texty, které vydala samizdatová edice KDM. Sbírká se jmenuje Pomocná škola Bixley. Leccos nám zpětně odhalí tyto neznámé texty, tak jako nám zase torontské vydání pomůže pochopit polyfonní jazykové struktury. Kuriozita zapadá přirozeně do kontextu a přestává být kuriozitou. Česká literatura se bude muset s tímto emigračním posunem poetiky k řeči ještě vyrovnat. Ostatně Blatný už není tak docela sám. Podobný pokus představují dnes například i texty Věry Linhartové.

Jak se vůbec k těmto náročným slovním strukturám postavit? Už na první pohled je nápadná «věčnost» těchto básní. Reflexe je maximálně potlačena a na místo dojmů nastupují fakta. K náplni básnického textu patří fragmenty paměti, oblíbené fetiše a rekvizity, zvětšené detaily, nápisy a jména, konkrétní citáty či jen «citace» v cizím jazyku. To všechno se nedá vysvětlit jen starou poetikou Skupiny 42 a válečným surrealismem. Je zřejmé, že Blatný už pracuje na nové metodě.

*Chci dělat koláže, chci stále vypůjčovat
je zase éra citátů*

Blatný dává čtenáři básně nahlédnout do karet. Nepovažujeme tedy polyfonní struktury za pouhé zmatení jazyků, je zde záměr. Vždyť k podobné věčnosti poezie, «zrušení básně», dojde v šedesátých letech nezávisle i Jiří Kolář. Přemíra cizích prvků mění tradiční představu básně. Citace jsou poetikou moderního světa a próza faktů je zkouškou poezie. Přesto všechno jsou to stále básně.

Po dada a surrealismu považujeme za básně už leccos. Poezie je vystavena tvrdé konfrontaci se světem faktů. Báseň musí obstát, jinak nemá smysl. Dada se rozhodlo k první provokaci. A po panu Antipyrinovi přišli další bořitelé mýtu. Za několik málo let se změnila poezie tak, jako se nezměnila za celá staletí. Z básní vyvanulo přes noc kadidlo, objevila se holá věčnost. Snad by se dalo říci, že báseň je to, co je sice próza, ale prózou se nedá vyjádřit. Moderní poezie změnila těžiště citu. Romantické teritorium tisíciletého panství poezie přestalo platit. Hranice mezi básní a světem se přesunula do neznámých končin. Z poezie se stalo velké dobrodružství objevů a výzkumů. Tak se musíme nakonec dívat i na

Blatného básnické koláže s množstvím citátů. I Blatný musel vyjít sám ze sebe, opustit svůj lyrický subjekt. Blatný cituje a hledá.

Opuštěného básníka se zmocňuje naprostá posedlost. Blatný píše a píše, píše celé noci na záchodě, kde jediné svítí stále světlo. Texty se hromadí skoro bez ladu a skladu, ani Blatný neví, kde je všeho začátek a konec. Popsané papíry odnášela Frances Meachamová a ukládala je do beden v garáži. Neustálé proudění poezie se rozlévá do šíře, básník přechází volně z jednoho jazyka do druhého. Do vnitřního monologu vstupují dialogy světa. Všechno plyne, všechno je poezie, jednotlivá báseň přestala skoro existovat. Je to konec konců jeden nekonečný text.

*Přeházeli mi všechny papíry
vydám to tak
napřeskáčku s přerušeními a vodou*

A text už pokračuje dál. Stačí jedno slovo, aby se nekonečně rozvlnila hladina dalšími a dalšími obrazy. Je to ještě surrealistický automatismus? Nebo je to spíše Joyceův vnitřní monolog, work in progress. Teprve kritické vydání může poskytnout odpověď. Ale už teď můžeme říci, že surrealismus je pouze východiskem, nikoli celou technikou. Joyce je anglickému Blatnému rozhodně bližší.

Do české literatury vstupuje nový vícejazyčný literární fenomén. Nejde zdaleka jen o to, že máme také českého Joyce. Ani Joyceova tvorba se nedá vysvětlit jen úžasným jazykovým nadáním. Hra se slovy je jen polovinou pravdy. Také Joyce byl emigrant, člověk mimo vlast. Ani Blatný si nehraje se slovy jen tak. A také Blatný musel odejít ze své rodné země. V obou případech nachází moderní literatura svůj exil v řeči.

S babičkou a dědečkem mluvil kdysi český básník německy. Už někde tady je počátek pozdější jazykové polyfonie.

*Bettina Arnim
schreiben sie mir einen Brief in deutscher Sprache
in der Sprache meiner Grossmutter
in der Sprache meines Grossvaters
in der Sprache des alten Österreichs*

Nezapomeňme také, že Brno bylo kdysi česko-německým městem. A připomeňme si, že i Joyce vyšel z dvojjazyčného prostředí a nezbavil se jazykového a národnostního konfliktu ani v emigraci, když se usadil v Terstu. Blatnému nebyla dvojjazyčnost nijak cizí, ale byla potlačena národnostní ideologií První republiky. Teprve po letech v anglické emigraci si Blatný uvědomil své bytostné určení, své původní středoevropské kořeny. Český básník dochází k zvláštním názorům.

*Lansškroun je nyní úplně český
Lands Kron
svatováclavská koruna bez sto dvaceti volů
bude hovězí*

Ale logika básně je docela jasná. Zdaleka nejde jen o konflikt jazyků, ale o uspořádání Evropy. Soužití dvou i více národů v jednom kotli je jediným možným řešením. Vzájemné překrývání kultur vytváří specifickou atmosféru střední Evropy. Vytyčovat zde nějaké pevné hranice je omyl dějin.

*Za hřivnu stříbra škoda Němců
škoda zněmčelého území
škoda dvojjazyčných měst
Python má až tři jazyky.*

Ivan Blatný se vůbec nezbláznil. To spíše český básník začíná konečně myslet. Z českého básníka se konečně stává Evropan, člověk ze střední Evropy. Blatný proráží jazykovou bariéru, likviduje 19. století ve století dvacátém. České vlastenectví nesmí být na úkor evropského ducha.

Nepochybně ve škole přibyla Blatnému francouzština. A v emigraci se už trvale připojila angličtina. Blatný vstoupil do babylónu jazyků. Jeden význam se přelévá do druhého, zvuk jednoho slova nachází ozvěnu v jiném jazyku. Metafory putují sem a tam. Všechny jazyky vstupují do jedné řeči básně.

*louky die Wiesen na něj čekají za městem
Wie sen jak sen how a dream*

To všechno je samozřejmě velká improvizace. Blatný je mystifikátor, který miluje ironii makaronských textů, surrealismus řeči, groteskní setkání slova se slovem. Básník se neodrodil ani neodcizil českému jazyku, není třeba mít obavy. Ostatně říká to sám zcela jasně.

*Jsem jenom básník jednoho jazyka
ale miluji cizojazyčné vložky*

Jen hlupák může vylučovat Blatného z české literatury. V tomto případě nejde o filologický experiment, ale poezii, která má stále svůj základ v rodné řeči. Společným jmenovatelem zůstává i nadále čeština.

*Má báseň pomalá, teď roztáčí se, skáče
když píše mluvnicki, když myslím na oráče,
na třídy slovesné i neživotný meč.
Chci všechno skloňovat jen podle vzoru žena
a vzoru Ostrava, důlní a zakouřená
svízný a Rusalka, jak praví Naše řeč.*

To je opravdu pozdní Blatný! Na povinnost básníka k rodnému jazyku Blatný nikdy nezapomněl. Uprostřed disharmonických struktur makaronských textů opět zazní česká melodie, rytmus původního jazyka. Básník myslí na oráče a opakuje si českou mluvnicki. Tento člověk, který už přišel o všechno, lpí do poslední chvíle na rodné řeči. Zapomenut daleko od vlasti zůstává Blatný věrný poslání básníka.

Nervově zhroucený Hölderlin není Blatného případ. Hluboký žal nad ztrátou milované Diotimy narušil i jádro osobnosti. Hölderlin se opravdu chová jako nemocný, jako blázen či schizofrenik, počmárá každý papír, který mu škodolibí návštěvníci podstrčí, podepisuje se smyšleným jménem Scardaneli. . . Po neúspěšné hospitalizaci se ujímá chorého génia stolař Zimmer, v jehož rodině pak prožije Hölderlin zbývajících 36 let života. Jen zvnějšku je osud básníků podobný, jinak je spojuje jen to, že oba v nemoci psali. Hölderlin do nemoci upadl, Blatný do nemoci spíše unikl. Duševní nemoc je pro Blatného jistou obranou člověka v cizím světě.

Blatný je blázen, který není blázen. Osud tohoto básníka vzbuzuje především soucit. O to víc člověka šokuje, když zjistí, že i tragédii tohoto života lze zneužít. Magazín Co vás zajímá (5-1972) použil fotografie Blatného — přetištěnou ze Sternu — k názorné ukázkce, jak to dopadne s emigranty, kteří opustí vlast. Tvář nesoucí stopy psychického utrpení má varovat ostatní. Skutečná pravda a smysl utrpení jsou ovšem zamlčeny. Tak tedy vypadá zločinec, který si odpykává v anglickém blázinci zasloužený trest. Koneckonců trochu to připomíná i Nezvalovu báseň. . .

Po leta byla poezie pro Blatného vším — nadějí. Snad jen tak mohl básník přežít, přežívat den za dnem svůj úděl. Je ještě takový život vůbec životem? Básně nám říkají, že ano. I v nejhlubší izolaci prožívá Blatný svou lidskou existenci: vzpomíná, píše nekonečný dopis světu, zajímá se o politiku a sport, má své malé radosti, vnímá lyrické obrazy anglické krajiny, má smysl pro humor, dokonce ho ještě vábí sex. To přece není vyhaslý člověk!

Blatný šel strmou cestou básníka. Odešel z rodné země, emigroval. Pak emigroval podruhé, když se vzdal tohoto světa a uchýlil se do blázince. Ale ani to nestačilo jeho touze po absolutnu. Nakonec emigroval Blatný ještě do jazyka. Ve svém totálním exilu dokonale spojil emigraci vnější s emigrací vnitřní.

Slavný Dykův výrok je nadmíru zpochybněn. Český básník opustil, odešel, ale nezahynul. Byl to těžký život, skoro živoření, ale i utrpení může mít smysl. Není to obyčejná lyrika, není to postskriptum kdysi nadějného básníka, zmatení jazyků a slov. Je to kus autentické české literatury v emigraci.

-k-

JEŠTĚ SABINA

Milý Ivane Pfaffe,

odpovídám na Vaši stať (LISTY č. 5/83, str. 76-79, ohlas na stať E. Kantůrkové Příspěvek k Sabinovým obranám, LISTY č. 1/83, str. 65-70), spíš abych podržela ten přátelský kontakt, který ke mně z článku mluví, než abych s Vámi polemizovala. Protože jste ale nadepsal svou repliku «Obrana konfidentství?», i když je mi trapné dokazovat, že jsem konfidentství neobhajovala, ozvat se musím, aby někdo neřekl, že jsem na Váš titulěk přikývla.

Isem ráda, že jsem vyvolala Váš článek, vždycky je dobré, když se téma rozšiřuje ve své konkrétní podobě. Přinesl jste údaje, které v Čechách nepochybně vyvolají pozornost. Já bych se ráda vrátila k myšlenkám svého článku, které jste jaksi přešel. Mám těchto pár glos:

1) Když jsem na svůj stůl shromáždila vše, co bylo o Sabinovi napsáno, nemohla jsem si nepovšimnout, že Sabinovi kritikové se dělí zhruba do dvou skupin (třetí, pamfletickou, nechávám stranou). Ti, kdo Sabinu pouze odsuzovali, byli zejména historikové; druhá skupina, spisovatelé, se sna-

žili Sabinu, i při nekompromisní výhradě k jeho konfidentství, rozšířovat, pochopit. Obránit na něm, co se obránit dá. Tak vznikaly slavné Sabinovy obrany. Máte pravdu, já se dost spolehla na Brodův instinkt. Max Brod miloval Prodanou nevěstu, až je to k nevíře. A já si tak představuju, jak Sabina sedí o premiéře Prodanky v lóži, vedle sebe má svou obyčejnou, nehezkou a určitě nevkusně oblečenou ženu, a opájí se plebejsky nepřemožitelným pocitem úspěchu, to jsem vám, falešní přítelíčkové, vytrěl zrak. V pozadí lóže pak, v šeru zrcadla, se tyčí Roman. Ví o něm Sabina? Zebe jej z Romana zátylí? Nejspíš ano, když na scéně zpívá Jeník «jak bych já mohl prodat svou Mařenku, andílka svého». Sabina ve třech podobách.

A přece je to člověk jeden, a můj mozek i můj cit se ho snaží pochopit vcelku. Ostatně jako sprostý konfident, jako veš by byl i pro historiky nezajímavý. Já zajisté oceňuji charakternost, jež zplna odmítá konfidentství; avšak nezlobte se, mně tato charakternost nepřipadá nijak zvlášť obtížná. Jidáš je Jidáš. Kdo by veřejně přisvědčil konfidentovi? To neudělá ani policista, který jeho služeb užívá. Mně ale se tak zdá, že holá charakternost je bezduchá, je studená. A má sklon být povýšená. Aby charakternost dobře fungovala, musí si přibrat na pomoc

moudrost. Naši historikové jsou k Sabinovi hole charakterní, a to mi vadí.

2) Vadí mi to z důvodů nikoli abstraktně humanitních. Abstraktní humanismus je nonsens, na tom se jistě shodneme. Problém «Sabina» mám za zatraceně konkrétní a aktuální. Dovedete si jistě představit, že mimo sprosté vši, které jenom za peníze donášejí, mohou existovat i slabí, bezbranní nebo zlomení našinci, kteří na druhé straně, třeba jen proto, aby měli pokoj, poslouží. A snad si dovedete představit i to, že a jak se o těchto věcech šušká a mluví. V uzavřeném světě tento hnus jen kvete a já udělala pokus rozrazit článkem o Sabinovi tu uzavřenost. Jak ji však rozrazit? Cítila jsem, jak pouhá charakternost je tu ošidná. A jak má, kupodivu, když přece je to charakternost, i výrazné znaky nekulturního jednání. Lidi jsou složitější, než se to charakternímu soudu zdá.

3) A za třetí mi ve Vašem článku vadí ta letmá odsuzující poznámka, že Sabina «nevydržel» výsledky v kasematech, mluvil a uškodil Arnoldovi. Můj bože! Mám jmenovat přátele, kteří «nevydrželi» při výsledcích? Jen kolik bylo těch vystoupení v televizi! Je to selhání, jistě, a je velice nepříjemné setkat se s ním při čtení výsledkových protokolů. Člověk má pocit, jako by mu tou slabostí druhého unikala krev

z vlastního těla. Avšak je to i tragédie. Tě hanby selhání nikdo ty lidi nezabaví, budou s ní žít. A všimněte si, prosím, jak noblesní je zdrženlivost v názoru na tato selhání u každého, kdo byl tam. A zejména u lidí, kteří tam byli dlouho. Člověk pozná, kolik vydrží, až v těch kasematech. A opovržení si tady nezaslouží ti, co selhali, jako ti, kdo je do kasemat uvrhli. Člověk je nádoba křehká a cynická moc s tím předem počítá.

Chci říct: ten článek — i tuto repliku — jsem napsala proto, že my v našem národě máme silný sklon k aférismu a jednosměrným soudům. A mě pobuřuje «vylučování z národa», a to nejenom v Sabinově případě. Národ taky není nic abstraktního, jeho tvář, jeho povědomí tvoříme i my. Napadlo mě strčit nos do jednoho národního boláku, jehož jméno je případ Sabina, v tiché naději, že se nad tím někdo zamyslí a nezaloží ložisko na bolák nový. Taková ženská hloupost, víte? Myšlenka, že se nemá na sprostotu reagovat sprostotou.

Jako historik, abych Vám oplatila hřejivě komplimenty, jste projevil znalost fakt i skvělost úvahy. Jako člověk člověka Vás prosím, nebudme jenom charakterní.

Prosinec 1983

EVA KANTŮRKOVÁ

OBSAH č. 1/84

Naše monology a dialogy: Velké znejistění? Vl. Honzl	1
A některé jistoty Bohemicus	3
Prohlášení Skupiny Listy – Za mír v Evropě	4
Charta 77 k madridské schůzce	5
Současné mírové hnutí a politická levice Zdeněk Mlynář	7
Sovětské rakety – hodné rakety?	11
Dokumenty nezávislých mírových hnutí Východ-Západ	11
O socialismu Dalimil	0
Národní prvky v reformních hnutích sov. bloku Michal Reiman	14
Diskuse o problémech míru Z.M.	16
... a mimochodem, čo u vás nového? -sl-	17
O požívání omamných drog v ČSSR Dok. Charty 77 č. 48/83	23
Zatracené dějiny (o Pamětech Václ. Černého IV.) Milan Šimečka	25
Myšlenková zločinnost v Barbicanu kyn	27
Augiášov chliev reálneho socializmu Miroslav Kusý	28
O čem Rudé právo nepíše Z.H.	34
A o čem Rudé právo píše Julián Slatina	37
Maďaři a Rakušani Dagmar Vaněčková	37
Osvobodit politické vězně v Polsku a Československu!	38
Mluví Charty 77 A. Marvanová francouzským socialistům	38
Střídání mluvčích Charty 77 Dok. č. 1/84	38
Komu chybí ekologická uvědomělost Dagmar Vaněčková	39
Literární událost (Orwellovo «1984» v INDEXU)	40
Podzimní (fejton) Ludvík Vaculík	41
Souhrnné sdělení o případech VONSu k 15-11-83 Sdělení č. 349	42
Citát roku, aneb Kde jsou ty časy	48
Temno Ludvík Vaculík, Městský soud v Praze	49
Ing. A. Dobner odsouzen; Zadržení dr. J. Sabaty Sděl. VONSu č. 344, 348	55
Případ Lis pokračuje (podnět k stížnosti pro porušení zákona)	56
Bojovníci za mír před moskevským soudem Věra Fištejnová	57
Dopis Ivana Lampera ministroví vnitra	58
O zápecnictví (Miroslavu Zikmundovi) Milan Šimečka	60
Z Athén k Pacifiku Eva Procházková	61
Obrana rocku Josef Vlček	64
Návrh na udělení Pulitzerovy ceny Julián Slatina	66
Fantazma fanatika (recenze románu Alexeje Pludka) nn	67
Totální exil Ivana Blatného -k-	71
Ještě Sabina Eva Kantůrková	78
Společenská rubrika	80
PŘÍLOHA: O stavu životního prostředí v ČSSR	I-XV

SPOLEČENSKÁ RUBRIKA

Cenu **JANA PALACHA** rok 1984 udělil Mezinárodní výbor na podporu Charty 77 vydavatelům Informací o Chartě 77 (INFOCH) jako «jediné nezávislé periodické publikace dnes vycházející v Československu». Ohlásil to pařížský *Le Monde* 15. ledna 1984. List zdůraznil, že INFOCH píše o situaci v Československu, o porušování lidských práv, o nezávislých akcích za mír atd. Mezi oběťmi policejní a soudní perzekuce proti jeho vydavatelům uvádí *Le Monde* **PETRA UHLA**, který je již pátý rok uvězněn. Patnáctému výročí sebeupálení studenta Palacha na protest proti sovětskému vpádu a stejného činu učně **JANA ZAJÍCE** věnuje francouzský deník zároveň celostránkovou vzpomínku.

Asi vám ušla zpráva sovětské agentury TASS z pátku 13. ledna (ano, pátku třináctého!), že byli právě popraveni **JURIJ SMELJAKOV** a **V. A. PAVLOV**. Nikoli vrazi nebo teroristé, ale předseda a šéf importu státní společnosti **TECHNOPROMEKSPORT**. Tato monopolní organizace má významný podíl na výstavbě elektráren ve státech sovětského bloku a rozvojových zemích. Soud uznal, že přijímali hojně úplatky. Sovětské soudy vynášejí kolem jednoho sta rozsudků smrti ročně. Poslední oběšení před Smeljakovem a Pavlovem stihlo **JURIJE SOKOLOVA**, vedoucího proslulého moskevského «Gastronomu číslo jedna», rovněž pro korupci.

MARTIN LUTHER, náboženský reformátor a hlavní z duchovních otců protestantismu, byl oslaven v Německé demokratické republice mnoha články, vědeckými referáty a shromážděními; na nejkáznějším z nich pomohl oslavit pětisté výročí jeho narození šéf strany a státu **ERICH HONECKER** s členy politbyra SED. Reálně socialistické rehabilitaci wittenberského bohoslovce následovalo ještě pozoruhodnější «očistění» knížete **OTTO VON BISMARCKA**, sjednotitele německé říše, pokořitele Francie a Rakousko-Uherska a původce brutálního «zákona proti socialistům» r. 1878. Vedoucí ideolog v politbyru SED **KURT HAGER** vyzval východoněmecké historiky, aby osobnost «železného kancléře» podrobili «hlubokému přezkoumání».

IDA MILGROMOVÁ směla navštívit svého syna **ANATOLIJE ŠČARANSKÉHO** v Čistopolu, bezmála tisíc kilometrů východně od Moskvy, teprve počtvrté za dosavadních sedm let jeho uvěznění. Ščaranskij, toho času nejznámější ze statisíců sovětských politických vězňů, byl roku 1977 odsouzen ke třinácti letům nucených prací za «špionáž a velezradu», které dosud vždy rozhodně popřel; v roce 1981 mu další soud přidal tři roky za «porušení vězeňského řádu». Ida Milgromová po nedávné návštěvě sdělila dopisovateli londýnského «Daily Telegraphu», že její pětatřicetiletý syn je «k nepoznání, fyzická troska, a nepřežije půl roku, nebude-li propuštěn z pracovního tábora a převezen do nemocnice».

KRÁLE JEČMÍNKA, jak **ADOLF GINTER** ve Tvorbě č. 46/83 právem připomněl, v moravské Chropyni «matka na svět přivede, až se bude žnout ječmen. Za něho nastane doba dobrá, chléb a koláče pro všechny, z každé chalupy zavoní kousek pečeně». Nezařadili jsme budoucího hanáckého krajana do Společenské rubriky pro tuto slastnou věštbu, jako spíš pro Ginterovu vzpomínku — v překvapující souvislosti s Ječmínkem — na sovětské vojáky, kteří na Moravě v roce 1945 padli. Ginter se ptá: «Jakéže je přátelství?», a odpovídá: «Je jako karavana. Co do ní nepřineseš, není». Adolf Ginter pochopitelně nepřipojuje, co sovětské vojáky do karavany našeho přátelství přinesli v roce 1968 a přinášejí od té doby. Je třeba se obávat, že dobrá doba krále Ječmínka je od nás ještě daleko.

Pomalost italské pošty je známa snad všem, kdo se kdy potřebovali spojit s římskou redakcí LISTŮ. Rekordní výkon však oznámil tisk v minulých dnech. **BRUNO LODOLO** v obci Remanzaccu nedaleko severoitalského města Udine mohl konečně — jistě třesoucí se rukou — otevřít dopis, který se k němu dopravoval za 23 let. Zásilka zdolala tedy vzdálenost 382 kilometrů rychlostí 45 metrů za den. Proto: Dopisovatelé LISTŮ, nezoufejte!

LISTY řídí Jiří Pelikán s redakčním kruhem ve složení: Dušan Havlíček, Zdeněk Hejzlar, Milan Horáček, Vladimír Horský, František Janouch, Cyril John, Karel Kaplan, Jiří Kosta, Karel Kyncl, A. J. Liehm, Artur London, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller, Josef Pokštefl, Michal Reiman, Milan Schulz, Radoslav Selucký, Lubomír Sochor, Ota Šik, Vladimír Tosek. **LISTY** jsou dvouměsíčník určený především čtenářům v Československu. Přečtěte a předejte známým!

V ZAHRANICÍ je roční předplatné

DM 25. - (nebo ekvivalent v jiné valuté) pro Evropu;

DM 30. - pro USA, Kanadu, Izrael a další zámořské země (letecky);

DM 35. - pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Latinskou Ameriku (letecky).

PŘEDPLATNÉ a **PRÍSPEVKY** na tiskový fond (nikoli objednávky!) posílejte pouze na: **LISTY**, Postscheckamt München 112 76-802.

OBJEDNÁVKY časopisu a ostatní korespondenci (nikoli peníze!) posílejte pouze na adresu redakce: **LISTY**, Vicolo della Guardiola 22, 00186 Roma.